

**ROBERT WALSER-STEFAN ZWEIG VE
OĞUZ ATAY'IN ESERLERİNDE
OTOBİYOGRAFİK YANSIMALAR**

Elif Merve İNEÇ

**Doktora Tezi
Alman Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU
2021
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

Elif Merve İNEÇ

**ROBERT WALSER-STEFAN ZWEIG VE OĞUZ ATAY’IN
ESERLERİNDE OTOBİYOGRAFİK YANSIMALAR**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU**

ERZURUM - 2021

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “ROBERT WALSER-STEFAN ZWEIG VE OĞUZ ATAY’IN ESERLERİNDE OTOBİYOGRAFİK YANSIMALAR” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

17.09.2021

Aslı ıslak imzalıdır

Elif Merve İNEÇ

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda**, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internette paylaşılmamış durumda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Ahmet Uğur Nalcıoğlu danışmanlığında, Elif Merve İneç tarafından hazırlanan bu çalışma 17 / 09 / 2021 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Alman Kültürü ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi :Prof. Dr. Ahmet SARI

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi :Prof. Dr. Şener BAĞ

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Jüri Üyesi :Dr. Öğr. Üyesi Davut DAĞABAKAN

İmza: Aslı ıslak imzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMA DURUMU	1
II. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ	6
III. OTOBİYOGRAFİ YAZIMININ TANIMI VE TARİHÇESİ.....	7
A. Otobiyografinin Tanımı.....	7
B. Otobiyografinin Tarihçesi.....	9
1. Eski Mısır	9
2. Antik Yunan ve Roma Dönemi	9
3. Orta Çağ.....	10
4. 16. Yüzyıl	11
5. 18. Yüzyıl	11
6. 19. ve 20. Yüzyıl	13
IV. OTOBİYOGRAFİ VE ANI ARASINDAKİ FARKLILIKLAR	20
A. Otobiyografi	20
B. Anı	21

BİRİNCİ BÖLÜM

ROBERT WALSER

1.1. ROBERT WALSER'İN HAYATI.....	23
1.1.1 “ <i>Geschwister Tanner</i> ” Eserindeki Otobiyografik Yansımalar	26
1.1.1.1. Kişilik İle İlgili Yansımalar	26
1.1.1.2. Aile İle İlgili Yansımalar	42
1.1.1.3. İş Hayatı İle İlgili Yansımalar	59
1.1.2. “ <i>Jakob Von Gunten</i> ” Romanındaki Otobiyografik Yansımalar	63
1.1.3. “ <i>Der Räuber</i> ” Romanındaki Otobiyografik Yansımalar	70

İKİNCİ BÖLÜM

STEFAN ZWEIG

2.1. STEFAN ZWEIG'İN ESERLERİNDEKİ OTOBİYOGRAFİK

YANSIMALAR	78
2.1.1. “ <i>Die Welt Von Gestern</i> ” Romanındaki Otobiyografik Yansımalar.....	81
2.1.1.1 Çocukluk ve Ailesi İle İlgili Yansımalar	81
2.1.1.2. Okul Yılları İle İlgili Yansımalar	85
2.1.1.3. Sanat ve Edebiyat İle İlgili Yansımalar	90
2.1.1.4. Savaşa Dair Düşünceler İle İlgili Yansımalar	100
2.1.1.5. Avrupa Günleri İle İlgili Yansımalar	104
2.1.2. “ <i>Schachnovelle</i> ” Adlı Eserdeki Otobiyografik Yansımalar	109
2.1.3 “ <i>Der Zwang</i> ” Adlı Eserdeki Otobiyografik Yansımalar.....	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OĞUZ ATAY

3.1. OĞUZ ATAY'IN HAYATI VE “*TUTUNAMAYANLAR*” ESERİNDEKİ

OTOBİYOGRAFİK YANSIMALAR	121
---------------------------------------	------------

3.1.1. Çocukluk ve Aile İle İlgili Yansımalar	121
3.1.2. Okul İle İlgili Yansımalar	126
3.1.3. Evlilik ve İş İle İlgili Yansımalar	136

3.2. “*KORKUYU BEKLERKEN*” ADLI ESERİNDEKİ OTOBİYOGRAFİK

YANSIMALAR	141
-------------------------	------------

3.3. “*TEHLİKELİ OYUNLAR*” ADLI ESERDEKİ OTOBİYOGRAFİK

YANSIMALAR	148
-------------------------	------------

3.3.1. Sevgi-Fikriye Benzerliği	148
3.3.2. Sevin-Bilge Benzerliği	155

SONUÇ.....	160
-------------------	------------

KAYNAKÇA	164
-----------------------	------------

EKLER.....	170
-------------------	------------

EK 1. ALINTILARIN ASLI	170
------------------------------	-----

ÖZGEÇMİŞ.....	186
----------------------	------------

ÖZET

DOKTORA TEZİ

**ROBERT WALSER-STEFAN ZWEIG VE OĞUZ ATAY’IN ESERLERİNDE
OTOBİYOGRAFİK YANSIMALAR**

Elif Merve İNEÇ

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU

2021, 186 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU

Prof. Dr. Ahmet Sarı

Prof. Dr. Şener BAĞ

Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

Dr. Öğr. Üyesi Davut DAĞABAKAN

Bu çalışmada kökleri yüzyıllar öncesine dayanan, insanlığın en temel ve en ihtiyaç duyduğu kendini anlatma ve ifade etme amacının, yazıya yansımış hali olan otobiyografinin edebiyatta ve edebi eserlerde nasıl şekillendiği ve yazarlar tarafından eserlerde nasıl kullanıldığı incelenmiştir. Yazarların gerçek yaşamlarını hikâyelerine hangi bağlamda ve nasıl yansıttıkları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın giriş kısmında otobiyografinin tarihi, nasıl geliştiği, hangi dönemlerde nasıl şekillendiği, kimler tarafından bu türün ne şekilde ortaya konduğu ve ne amaçla kullanıldığı anlatılmıştır. Birinci bölümde sıradışı yaşamıyla tanınan, Avusturya’lı yazar Robert Walser’in hayatı ve hayatıyla ilgili gerçekleri eserlerinde nasıl yansıttığı incelenmiştir. İkinci bölümde Alman edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Stefan Zweig’in otobiyografik özelliklerini, düşüncelerini ve hayata bakış açısını eserlerinde nasıl doğrudan ya da dolaylı aktardığı açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise Türk edebiyatının postmodern özellikler taşıyan önemli eserlerinin yazarı Oğuz Atay’ın eserlerindeki otobiyografik öğelerin ne şekilde kurgulandığı ve kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır ve bu incelemelerin sonucunda otobiyografik özelliklerin eserlerdeki yansımaları irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Otobiyografi, Robert Walser, Stefan Zweig, Oğuz Atay.

ABSTRACT

Ph. D. DISSERTATION

**AUTOBIOGRAPHICAL REFLECTIONS IN THE WORKS OF ROBERT
WALSER- STEFAN ZWEIG AND OĞUZ ATAY**

Elif Merve İNEÇ

Advisor: Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU

2021, 186 pages

Jury: Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU

Prof. Dr. Ahmet Sarı

Prof. Dr. Şener BAĞ

Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

Dr. Öğr. Üyesi Davut DAĞABAKAN

In this study, it was examined how the autobiography, which dates back centuries and is based on the most basic and most needed self-expression of humanity, is shaped by literature and literary works and is used by writers in works. It has been tried to reveal in what context and how writers reflect their real lives in their stories.

In the introduction of the study, the history of autobiography, how it developed, how it was shaped in what periods, how it was revealed by whom and how it was used for what purpose was explained. In the first chapter, the Austrian writer Robert Walser, known for his extraordinary life, reflected the facts about his life and life in his works. In the second chapter, it is explained how Stefan Zweig, one of the most important figures in German literature, conveys his autobiographical features, thoughts and perspective on life directly or indirectly in his works. In the third chapter, it was determined how the autobiographical elements in the works of Oğuz Atay, author of important works of Postmodern features of Turkish literature, were constructed and used, and as a result of these investigations, the reflections of autobiographical features in the works were examined.

Keywords: Autobiography, Robert Walser, Stefan Zweig, Oğuz Atay

ÖNSÖZ

Çalışmamızın amacı gerçek yaşamın edebi eserlerde nasıl şekillendiğini ve yazar tarafından hangi amaçla hikâyeler üzerinden kurgulandığını göstermeye çalışmaktır. Bu amaçla yaptığımız araştırmalar ve incelediğimiz eserler doğrultusunda çalışmada ele aldığımız yazarların ve eserlerinin daha önceden çok detaylı bir şekilde ve birarada ele alınmadığı sonucundan yola çıkarak yaptığımız bu çalışmanın, otobiyografi alanına ve bu yönde yapılan çalışmalara katkı sağlayacağına inanmakta ve ummaktayız.

Çalışmanın konusunu belirlerken bana yol gösteren ve konunun şekillenmesi hususunda benden yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet Uğur NALCIOĞLU'na, Sayın Prof. Dr. Ahmet SARI'ya ve jüri üyesi Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ'a sonsuz şükran ve saygılarımı sunuyorum. Tez yazım aşamasında bana devamlı destek ve yardımcı olan eşim Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya Fatih İNEÇ'e ve anneme teşekkür ederim.

Erzurum-2021

Elif Merve İNEÇ

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMA DURUMU

Edebiyat yarı gerçek yarı kurmaca bir dünyadır. Bu dünyanın temelini oluşturan insan deneyimleri, hayalleri ve fantezileridir. Oluşturulan dünyalarda gezinirken, okuyucu okuduğu, dünyasına dahil olduğu, her sayfasında biraz daha meraklandığı, onların duygularını paylaştığı kahramanları ve bu kahramanların hikayelerinin bir parçası olurken, aslında dahil olduğu bu atmosferin ne derecede gerçek ya da ne derece kurmaca olduğunu bilemez. Bu sorunun cevabını bulabilmesi için o hikâyenin yaratıcısı olan yazarın hayatını, geçmişini ve ilişkilerini bilmelidir.

Edebiyat dünyası ve eserler incelendiğinde aslında edebi eserlerin tam anlamıyla kurmaca olduğunu söylememiz mümkün görünmemektedir. Çünkü edebiyatı oluşturan temel unsur insandır. Çekirdeğini insanın oluşturduğu bir yapının tamamen kurmaca ya da gerçek dışı olarak düşünülmesi de bu bağlamda imkânsızdır. Hatta oluşturulan edebi eserler kurmaca olmadığı gibi çoğu kez de içerisinde eserlerin kahramanlarının ardına saklanmış gerçeklikleri, yaşanmışlıkları barındırabilir.

Her eser onu meydana getiren sahibinden izler taşımaktadır. Bu durum çok doğal ve çok olağandır. Yazarlar da herkes gibi aileleri olan, olumlu ya da olumsuz hayat deneyimlerine sahip, dünya görüşleri olan insanlardır ve yaşantılarının onlar tarafından oluşturulan eserlerde izlerine rastlamak hiç de sıra dışı olmayacaktır. Bu durumda yaşanan tecrübelerin aktarımı tabi ki edebi dünya içinde bulunmayan, yazma eyleminin derinlikleri hakkında fazla bilgisi olmayan insanlardan farklı olacaktır. Yazarlar deneyimlerini, yaşantılarından kesitleri ve hatta belki ailelerini anlatırken bunu bazen çok gizemli şekilde, bazen ipuçları vererek bazen de apaçık yazıya dökcekler ama bunu da edebi şekilde ve bu durumlara estetik bir anlam katarak gerçekleştireceklerdir.

Yazarların eserlere kendi yaşamlarından esintiler ya da gerçekler katarak hikâyelerini oluşturmaları eserlere çoğu kez otobiyografik özellikler yükler. Yani yazarların öznel yaşamları, oluşturulan eserleri etkiler ve bu yaşamlar eserin temel niteliklerini belirler. Bu sayede eser artık tamamen kurmaca olmaktan çıkarak, yarısı gerçek, diğer yarısı da gerçekten yola çıkılarak oluşturulmuş kurmaca dünyayı oluşturur. Eserlere kazandırılan bu otobiyografik unsurlar aslında çok uzun zaman önce, temelleri

İlkçağ filozoflarına kadar uzanan bir tarihi de içinde barındırır. Öz yaşam deneyimlerinin anlatıldığı eserler otobiyografik unsurlara sahip eserlerdir. Otobiyografi terimi 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Kelime Yunanca bir kelimedir ve kelimeyi parçalara ayırdığımız zaman auto: kendi, bios: yaşam, graphein ise yazmak anlamına gelmektedir.¹

Otobiyografi günümüzde kullanılan ve yazarlar tarafından da sıkça tercih edilen en popüler türlerden biridir. Aynı zamanda otobiyografik unsurlar; yazarlar, tarihçiler, eleştirmenler ve daha pek çok yazma eylemiyle ilgilenen kişi için tercih edilmesi en muhtemel kaynaklardır. Uzun zamandır “yaşam yazımı” edebi ve kültürel çalışmalarda sıkça kullanılan ve rağbet gören bir türdür. Yaşam yazma ve ilgili kategori ' kişisel yazma', otobiyografi, biyografi, mektuplar, anılar ve günlükler de dahil olmak üzere çok çeşitli metinleri kapsar.² Yaşam yazımı yani otobiyografik yazım tarih, anı ve toplumsal olaylar açısından da okurlara güçlü kaynaklar sunabilecek özellikleri de içermektedir.³

Otobiyografik öğeler taşıyan eserler ya da edebi metinler yalnızca bir kişinin basit hayat hikayesi değildir, en azından böyle düşünülmemelidir. Otobiyografik eserler tarihi, sosyal, felsefik ve toplumsal anlamda değerler içereceği ve zamana, insanın hayatına ayna tutabileceği için kıymetlidir. Bu bağlamda otobiyografik özelliği olan eserler aslında birçok bilim ve alan arasında bir köprü vazifesi de görebilir. Otobiyografi hakkında çeşitli kesimlerden çeşitli alanlarla ilgilenen farklı kişiler için bu alanın anlamı farklıdır.

Otobiyografi üzerine pek çok inceleme ve eser yazılmıştır. Bu çalışmaların ve incelemelerin hepsini burada sıralamak ve bunlara yer vermek mümkün değildir ancak bazı çalışmaları da belirtmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır. Roy Pascal “*Design and Truth in Autobiography*”⁴ adlı eserinde otobiyografi türünde düzenleme ve gerçeğin ne olduğunu, ikisi arasındaki ilişkiyi ve bu kelimelerin ne ifade ettiğini açıklamaktadır.

Otobiyografi üzerine çalışması olan bir diğer çalışma ise D.G. Naik’e ait “*Art of Autobiography*”⁵ adlı eserdir. Naik çalışmasında otobiyografi türünün özelliklerinin ne olduğunu ne amaçla ve nasıl kullanıldığını irdelemiştir. Yine tür hakkında önemli bir

¹ Marcus Laura, *Autobiography –A Very ShortI Introduction*, Oxford University Press, 2018, 43.

² Laura, 44.

³ Robert Folkenflik, *The Culture of Autobiography*, Standford University Press, California 1993, 10.

⁴ Roy Pascal, *Design and Truth in Autobiography*, Routledge Library Editions, England 2017.

⁵ D.G. Naik, *Art of Autobiography*, Vadarbha Marathwada Book Company, Virginia 1962.

çalışma sayılabilecek diğer bir eser ise Alman Profesör Martina Wagner Egelhaff ait olan “*Autobiographie*”⁶ adlı kitaptır. Otobiyografi türü ile ilgili bir diğer eser bu konuda önemli bir çalışma olan Philippe Lejeune’a olan “*On Autobiography*”⁷ isimli kitaptır. Lejeune otobiyografi konusunda pek çok eser yazmıştır ve bu kitapta da otobiyografinin tarihi, tanımı ve özellikleriyle ilgili bilgiler vermektedir.

Türkiye’de ise otobiyografi üzerine yapılan çalışmalar genellikle eserler ve yazarlar üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu alandaki çalışmalar tez konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Esra Koruç’a ait “*Günümüz Sanatında Otobiyografik Anlatılar*”⁸ adlı yüksek lisans çalışması otobiyografinin sanat alanına da yansıdığının tespit edildiği bir örnektir.

Otobiyografi ve edebiyat arasındaki bağlantıyla ilgili bir diğer çalışma ise Mehmet Narlı’ya ait olan “*Otobiyografi ve Roman/Otobiyografik Roman*”⁹ adlı makaledir. Narlı makalesinde otobiyografinin romanlarda kullanılıp kullanılmadığının ya da romanın otobiyografik özellikleri ne şekilde taşıdığının araştırmasını yaparak bu konuya yönelik bir araştırma durumu ortaya koymuştur. Otobiyografi incelemesi olarak ele alabileceğimiz bir diğer çalışma ise Saniye Köker’e ait “*Bireyselliğin Sunumu Olarak Otobiyografi*”¹⁰ isimli doktora tezidir. Köker çalışmasında otobiyografinin geçmişten gelen yaşanmışlıkları ortaya çıkardığını ve bunları kullanıma ihtiyacı doğurup doğurmadığını incelemiştir. Otobiyografi üzerine yapılan çalışmalardan bir diğeri ise otobiyografiye farklı bir anlamda yaklaşan Ayfer Dost’a ait bir çalışma olan “*Kadın ve Erkeklerin Otobiyografik Anlatılarında Benlik Tipleri ve Duygu Dili Arasındaki İlişki*”¹¹ adlı yüksek lisans tezidir.

Otobiyografi konusunda olduğu kadar çalışmamızda eserlerini incelediğimiz Robert Walser hakkında yurtdışında yapılan pek çok araştırma ve yazılan pek çok eser vardır. Bunlardan en önemlisi Walser’e ait mikrogram yazısını keşfederek ortaya çıkaran

⁶ Martina Wagner Egelhaff, *Autobiographie*, J.B. Metzler, Stuttgart 2005.

⁷ Philippe Lejeune, *On Autobiography*, University of Minnesota Press, Minnesota 1998.

⁸ Esra Koruç, *Günümüz Sanatında Otobiyografik Anlatılar*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara 2018.

⁹ Mehmet Narlı, *Otobiyografi ve Roman/Otobiyografik Roman*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Balıkesir 2009.

¹⁰ Saniye Köker, *Bireyselliğin Sunumu Olarak Otobiyografi*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu 2019.

¹¹ Ayfer Dost, *Kadın ve Erkeklerin Otobiyografik Anlatılarında Benlik Tipleri ve Duygu Dili Arasındaki İlişki*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.

Jochen Greven'in eseridir. Greven'in Robert Walser'in eserleri ve içeriği hakkındaki kitabı "*Existenz, Welt und reines Sein im Werk Robert Walsers*"¹² dir. Walser hakkında çalışma yapan ve bu konuda en önemli eserlerden birini yazan, bu eserini birebir Walser'le onun şizofreni tedavisi gördüğü hastanede görüşerek oluşturan Carl Seelig'tir. Carl Seelig Walser'in kız kardeşi Lisa aracılığıyla Walser'le görüşmüş, onunla uzun yürüyüşler yapmış ve eserini bunlardan hareketle oluşturmuştur. Seelig'in eseri "*Wanderungen mit Robert Walser*"¹³dir. Walser hakkında inceleme yapan bir diğer isim ise Martin Jürgens'tir. Jürgens Walser'in kişiliğinden yola çıkarak "*Robert Walser Die Krise der Darstellbarkeit*"¹⁴adlı eseri oluşturmuştur. Walser ile ilgili Türkiye'de yapılan incelemelere ve çalışmalara baktığımızda ise üç ismin olduğunu görmekteyiz. Bu çalışmalardan birisi Merve Karabulut'a ait olan Walser'in "*Räuber*" adlı eserinde kullandığı mikrogram yazıdır ve Karabulut "*Robert Walser'in Mikrogram Dünyası*"¹⁵ adlı doktora tezinde Walser'in "*Räuber*" eserinin biçimsel ve içeriksel özelliklerine değinmiştir. Walser hakkındaki bir diğer çalışma ise Ayşe Özdemir'in Walser'in doğa yürüyüşlerinden hareketle yaptığı "*Walser'in Öykülerinde Doğa*"¹⁶ adlı yüksek lisans çalışmasıdır.

Çalışmamızın önemli bir diğer ismi Stefan Zweig hakkında yapılan araştırmalardan biri Fırat Ender Koçyiğit'e ait yüksek lisans tezi olan "*Stefan Zweig ve Süreyya Aydemir'in Politik Biyografilerin Mukayeseli İncelemesi*"¹⁷ dir. Bu çalışmasında yazar Zweig ve Aydemir'in hikayeleindeki kişilerle biyografileri arasındaki bağlantıyı tespit etmeye çalışmıştır. Stefan Zweig'in hayatından yola çıkılarak oluşturulan başka bir çalışma ise Sacide Akçıl'a ait "*Stefan Zweig'in Biyografileri Aracılığıyla Avrupa Aydınlanmasının Birey İnsanı*"¹⁸ adlı yüksek lisans tezidir. Yazar bu eserinde yine Zweig'in hayatından hareketle Avrupa insanını ele almaya çalışmıştır. Zweig'in konu edinildiği ve bu çalışmada da incelenen "*Schahnovelle*" isimli öykü ile ilgili de çalışması bulunmaktadır.

¹² Jochen Greven, *Existenz, Welt und reines Sein im Wer Robert Walsers*, Wilhelm Fenk Verlag, Köln 1960.

¹³ Carl Seelig, *Wanderungen mit Robert Walser*, New Directions Publishing, New York 2017.

¹⁴ Martin Jürgens, *Robert Walser Die Krise der Darstellbarkeit*, Scriptor, Kronberg 1973.

¹⁵ Merve Karabulut, *Robert Walser'in Mikrogram Dünyası*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2018.

¹⁶ Ayşe Özdemir, *Walser'in Öykülerinde Doğa*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2018.

¹⁷ Fırat Ender Koçyiğit, *Stefan Zweig ve Süreyya Aydemir'in Politik Biyografilerini Mukayeseli İncelemesi*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2018.

¹⁸ Sacide Akçıl, *Stefan Zweig'in Biyografileri Aracılığıyla Avrupa Aydınlanmasının Birey İnsanı*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.

Bu çalışma Ozan Sezgin'e ait "*Stefan Zweig'in Schachnovelle'si ve J.K. Rowling'in Harry Potter Serisinin Oyun Teorisi ile İncelenmesi*"¹⁹ dir. Sezgin esere farklı bir açıdan yaklaşarak, otobiyografik öğeler taşıyan Schachnovelle kitabını satranç anlamında incelemiştir. Stefan Zweig ile ilgili yapılan ve çalışmamızın da önemli kaynaklarından biri olan "*Die Welt von Gestern*" bağlamında, Zweig'in hayatını inceleyen, buradan hareketle yazarın hayatını kitaba aktaran bir diğer isim ise Cemile Akyıldız Ercan'dır. Ercan'ın "*Dünün Dünyası Işığında Stefan Zweig'in Hayatı*"²⁰ eseri Zweig'in hayatını anlamamıza ve bu kitap aracılığıyla onun hayatı hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olan başka bir çalışmadır.,

Çalışmanın Türk edebiyatı ayağının önemli ismi olan Oğuz Atay hakkında da pek çok araştırma ve inceleme yapılmış bunlar da tezlere ve kitaplara konu olmuştur. Oğuz Atay hakkındaki en geniş, kapsamlı ve ayrıntılı inceleme Yıldız Ecevit tarafından yapılmıştır. Ecevit Atay'ın hayatının en özel, en bilinmeyen detaylarını ayrıntılı şekilde kitabında anlatmış ve bunları da Atay'ın eserlerindeki hikayelerle bağlantı kurarak yapmıştır. Ecevit'in²¹ "*Ben Buradayım-Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası*" adlı eseri Türk edebiyatında Atay hakkında yazılan en derin ve detaylı eserdir.

Bu çalışmanın dışında Atay hayatı ve hikayeleriyle birçok çalışmasına da kaynaklık etmiştir. Oğuz Atay ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunun ortak özelliği ise çalışmacıların ve yazarların Atay'ın eserlerindeki hikayelerin gerçeklik bağlamında şekillendirildiğinin farkında olmaları ve özellikle bu konu üzerinden çalışmalarını şekillendirdikleridir. Bu çalışmalardan ilki Atay'ın eserlerinin kahramanlarını psikanalitik açıdan ele alan Mehmet Geneli'ye ait "*Oğuz Atay'ın Eserlerinde psikolojik Tipler*"²² adlı yüksek lisans tezidir. Geneli burada Atay'ın roman kahramanlarını psikanalitik bakımdan irdelemiştir. "*Oğuz Atay'ın Romanlarında Kişiler Kadrosu*"²³ isimli yüksek lisans tezi ile Adem Çatalkaş yine Atay'ın kurmaca düzleme yansıttığı ama gerçekte var olan kişilerin eserlerdeki tezahürlerini incelemiştir. Atay'ın kurmaca dünyaları oluştururken yer verdiği hayat hikayelerinin eserlerinde yansımalarının incelendiği diğer bir

¹⁹ Ozan Sezgin, *Stefan Zweig'in Schachnovellesi ve J.K. Rowling'in Harry Potter Serisinin Oyun Teorisi ile İncelenmesi*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi) , Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

²⁰ Cemile Akyıldız Ercan, *Dünün Dünyası Işığında Stefan Zweig'in Hayatı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2020.

²¹ Yıldız Ecevit, *Ben Buradayım-Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

²² Mehmet Geneli, *Oğuz Atay'ın Eserlerinde Psikolojik Tipler*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş-ı Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2021.

²³ Adem Çatalkaş, *Oğuz Atay'ın Romanlarında Kişiler Kadrosu*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2019.

çalışma ise Deniz Kadak tarafından yazılan “*Oğuz Atay ve Franz Kafka’nın Kurguya Dönüşen Bilinçaltı Süreçleri (Tutunamayanlar ve Dönüşüm Eserleri Üzerinden)*”²⁴ isimli yüksek lisans tezidir. Kadak bu çalışmasında bizim de çalışma konumuz olan otobiyografik unsurları biraz da dolaylı yollardan bilinçaltı süreçleriyle ve hayatını eserlerine sıklıkla yansıttığını bildiğimiz önemli Alman yazar Kafka’yla karşılaştırarak vermiştir. Oğuz Atay ve eserleriyle ilgili diğer çalışmalar ise; Süreyya Doğan’a ait “*Oğuz Atay’ın Romanlarında Bireysel Temalar*”²⁵ ve Semra Yavaş’a ait yine Atay’ın eserlerindeki psikanalitik izleri irdeleyen “*Oğuz Atay’ın Roman ve Öykülerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi*”²⁶ temalı yüksek lisans tezleridir.

II. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Çalışmamızın amacı, gerçek ve kurmaca dünya arasında yazarın kendi yaşamını eserlerinde ne kadar yansıttığını ve yazarların eserlerinde kurguladıkları dünyaya kaynak olarak kendi yaşamlarını ne kadar ve ne amaçla kullandıklarını tespit etmektir. Eserlerin oluşturulmasında, kurgusal hikayelere gerçek yaşantılarla alt yapı oluşturulmasında yazarların tercihlerinin ne yönde olduğu ve gerçek yaşamlarından izleri ne ölçüde eserlerinde kullandıklarını tespit etmek diğer bir önemli amacımızdır.

Bu doğrultuda Türk ve Alman edebiyatından üç önemli yazar her birine ait üç eser seçilmiştir. Alman edebiyatının iki önemli ismi Robert Walser ve Stefan Zweig ve Türk edebiyatı için değerli bir yazar olan Oğuz Atay’ın eserleri incelenerek bu eserlerdeki otobiyografik öğelerin ne olduğu, hangi yazarın bu öğeleri ne kadar ve ne şekilde eserlerine yansıttıkları araştırılacaktır. Çalışmamızda yöntem olarak ise metin ve yazar odaklı yöntem kullanılmıştır. Öncelikle çalışmamızın önemli bir ayağını oluşturan yazarlar belirlenerek hayatları araştırılmış sonrasında ise eserleri incelenerek yazarların hayatları ve eserler arasındaki bağlantı araştırılacaktır.

²⁴ Deniz Kadak, *Oğuz Atay ve Franz Kafka’nın Kurguya Dönüşen Bilinçaltı Süreçleri*, Yeditepe Üniversitesi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

²⁵ Süreyya Doğan, *Oğuz Atay’ın Romanlarında Bireysel Temalar*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2011.

²⁶ Semra Yavaş, *Oğuz Atay’ın Roman ve Öykülerinin Psikanalitik Açısından İncelenmesi*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman 2018.

III. OTOBİYOGRAFİ YAZIMININ TANIMI VE TARİHÇESİ

A. Otobiyografinin Tanımı

Bir tür olarak otobiyografi, 20. yüzyılın son yıllarında ortaya çıktığı için edebi teori için merkezi bir öneme sahip oldu.²⁷ Yaşam yazımı üzerine çalışmaları son yıllarda oldukça etkili olan eleştirmen Philippe Lejeune, otobiyografiyi “*kendi varlığına ilişkin gerçek bir kişi tarafından üretilen, bireysel hayatına, özellikle de kişiliğinin gelişimine odaklanan retrospektif bir düzyazı anlatı olarak tanımlamaktadır.*”²⁸ Bu tanımlamayla birlikte Lejeune'nin ana kaygısı, otobiyografik yazımda ‘kimlik’ sorusuyla, metin ve okuyucu arasında kurulan anlaşma ile yazarın gerçek bir kişiyi belirlemesi ile anlatıcı ve kahramanın aynı olmasıdır. Yani otobiyografik eserlerde öykünün asıl kahramanı aslında yazarın kendisidir ve otobiyografik nitelik taşıyan eserler için kesin bir gerçekliktir.

Lejeune ayrıca bu eserlerin metinsel yönlerine de dikkat çekmektedir. Özellikle metinlerde ikinci ve üçüncü kişilerin yazarın geçmişi ve şimdi yazdığı kahraman ya da kişi arasında bir bağlantı kurduğunu ve yazarın benliğini bu yolla yansıttığını da savunmaktadır.²⁹

Edebiyat kuramcısı Paul de Man için, otobiyografiyi tanımlama girişimi sonuçsuz bir çabaydı “otobiyografi bir tür ya da bir mod değil, bir dereceye kadar tüm metinlerde ortaya çıkan bir okuma ya da anlayış figürüdür.”³⁰ Ona göre tanımsız olan bir yazım şekli aslında genel geçer, her metinde var olan ve okuyucu tarafından nitelendirilebilecek bir uğraştır. Bu görüşe rağmen çoğu yazar ve okur otobiyografik unsurların kurgulanmış gerçeklik olduğu fikrini savunmaktadır. Otobiyografi onlara göre hakikat ve yalanın gerçek bir alanda, gerçek bir kişi tarafından aynı düzlemde buluşmasıdır. Buluşulan bu alan da kişilerin kendilerine gerçeklerin karmaşıklığını ve griftliğini sorgulatmaktadır.

Yüzyıllardan beri sayısız otobiyografi yazarı, yazdıkları gerçeklerde kendi görüşlerini yansıtmışlardır. Kimisi hayat deneyimlerini okuyucuya sunmuştur, kimisi okuyucularına yol göstermek için yazmıştır, kimi kendi arayışlarını göstermek istemiştir, kimisi de yalnızca yazma ihtiyacı duyduğu ve bilinçaltında tuttuklarını daha fazla

²⁷ Laura, 45.

²⁸ Laura, 46.

²⁹ Laura, 47.

³⁰ Paul de Man, “Autobiography as-De Facement”, *Modern Language Notes*, England 1979, 30.

saklayamadığı için bu türden yardım almıştır. Örneğin Gandhi bu durumu kendi otobiyografi kitabının başında şu şekilde tanımlamıştır. “Benim amacım gerçek bir otobiyografi yazmak değil, ben yalnızca gerçeği, benim sayısız deneyimlerimin hikayesini anlatmak istiyorum.”³¹

Bu konuda görüşünü sunan ve bir tanımlama yapan diğer bir kişi 19. yüzyıl filozofu John Stuart Mill ise 1873 yılındaki biyografisinde şu ifadeyi kullanmıştır. “Bir an için ilişkilendirmek zorunda olduğum benimle bağlantılı olan herhangi bir şeyin, bir anlatı olarak halka ilginç gelebileceğini hayal etmiyorum.”³² Mill bu düşüncesiyle otobiyografinin insanlar tarafından ilginç bulunmayacağını düşünmektedir. Bu düşünce de otobiyografi hakkında ortaya atılan farklı bir görüştür.

Yazar Harriet Martineau ise otobiyografisini yazmaya karar vermiş ve otobiyografi yazmakla ilgili “*Otobiyografimi yazmanın hayatımın en güçlü görevlerinden biri olduğunu hissettim.*”³³ derken, kendi açısından içgüdüsel olarak bunu yapmanın bir gereklilik olduğunu dile getirmiştir.

Charles Darwin tarafından 1876 yılında yazılan ancak ölümünden sonra 1892’de yayımlanan otobiyografisinde, Darwin otobiyografisi için “*Zihnimin ve karakterimin hesabı*” şeklinde bir yorum yapmıştır ve ayrıca “*Çocuklarımla ve onların çocuklarının ilgisini çekebilir*” ifadesiyle yarınlara bir iz taşıyor olduğunu düşüncesini açıkça yansıtmıştır.³⁴ O, aynı zamanda otobiyografik türün temel paradokslarından birini de bu yolla bize göstermiştir. Tamamlanmış bir yaşamın kaydı sadece “ölü bir adam” tarafından yazılmıştır.

Otobiyografi hakkındaki görüşler bu türün insanlar açısından ne kadar anlamlı ve olduğunun göstergesidir. Bugüne gelinceye kadar otobiyografi hangi tarihi zamanlardan, nasıl bir geçmişten günümüze geldi baktığımız şu tarihi gelişimi görebiliriz.

³¹ Gandhi, M.K., *An Autobiography*, Penguin, London, 2001, 40.

³² Mill, John Stuart, *Collected Works of John Stuart Mill*, ed. John M. Robson and Jack Stillinger (Indianapolis: Liberty Fund, 2006), vol. 1, 5.

³³ https://en.wikipedia.org/wiki/Harriet_Martineau (Erişim Tarihi: 22.06.2021).

³⁴ Laura, 49.

B. Otobiyografinin Tarihçesi

1. Eski Mısır

Mısır piramitlerine işlenen ve ölen insanların hayatları ile günlük işlerini anlatan yazıtlar otobiyografinin kökenlerinin Eski Mısır'da MÖ 3000 yılına kadar gittiğini göstermektedir.³⁵ Mısır mezarlarına işlenen yazılar geçmiş zamanlardan günümüze gelen, geleceğe bir şeyler anlatmaya çalışan bir dildir. Bu yazılar ben formundadır yalnız yazıların kişilerin kendileri tarafından mı yoksa onların ölümünden sonra başkaları tarafından yazıldığı konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Bu da bize gösteriyor ki, Antik Mısır medeniyetinde yaşayan insanlar ölümünden sonra da ölümsüz olmak istemişlerdir. Otobiyografinin bu tarafı da böylece yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnsanoğlu her zaman iz bırakmak ister özellikle de yaşamı sonlandıktan sonra bu daha da önem kazanmaktadır. Otobiyografik unsurları içeren her tür yazılı metin geleceğe bırakılan bir iz, bir miras bir kültür aktarımıdır. Bu sayede insanlar hatta insanların yaşamları bağlamında toplumlar ve kültürler hakkında gelecek nesiller bir şeyler öğrenebilir ve bu öğrenilenler Eski Mısır medeniyetinde olduğu gibi asırlarca varlığını sürdürebilir. İnsanların bedenleri yok olabilir ama kendileri hakkında bıraktıkları sayesinde ruhları, görüşleri ve fikirleri yaşayabilir.

2. Antik Yunan ve Roma Dönemi

Klasik Yunan ve Roma edebiyatında sayısız otobiyografik eser ve kitap bulunmaktadır. Özellikle Batı edebiyatı ve otobiyografinin kaynak noktasını 4. yüzyılda yazılan St. Augustine'nin "*İtiraflar*"ı oluşturmaktadır.³⁶ Eserde günah çıkarma ve dönüşüme dair bilgiler ve ayrıca onun çocukluğunun, gençliğinin, bir günahkâr olmasının ve vahiyden önce bir bahçede günah çıkarmasının hikâyesi anlatılır.³⁷ Bunlar Augustine'ye ait otobiyografik bilgileri içeren bölümlerdir. Augustine'in asıl amacı şüphesiz Tanrı'ya tanıklık etmektir ve kitabı da bir bağlılık kılavuzu olarak kaldı.³⁸ Bu eser

³⁵ Martina Wagner Egelhaf, *Autobiographie*, Verlag, J.B, Metzler, Stuttgart 2005, 105.

³⁶ Roy Pascal, *Design und Truth in Autobiography*, Routledge Library Edition, New York 1960, 22.

³⁷ Laura, 55.

³⁸ Pascal, 23.

Orta Çağda yaygın olarak okundu ve buna benzer başka bir eser yoktu. Çünkü “İtiraflar” yalnızca tarihsel ve dinsel açıdan değil, otobiyografik özellikleri açısından da değerliydi.

Augustine ile temelleri atılan otobiyografinin yolculuğu çok eskilere uzanmaktadır. Bu türün tarihsel gelişim M.Ö. 180-120 yıllarına dayanmaktadır. Suriyeli bir sözbilimci olan Lucien de Samosate İtalya, Yunanistan ve Galya seyahatlerine çıkmış ve burada yaşadığı deneyimleri ve özyaşamını birinci tekil kişi olarak yazdığı eseri *Le Songe*’de aktararak bu türün ilk örneğini vermiştir ancak bu eser daha çok anı türünde bir eser olarak değerlendirilmektedir.³⁹ Xenophon “*Anabase*” adlı eserinde İranlılara karşı savaşan, kendisinin de içinde bulunduğu Yunan askerlerinin savaştan dönüşleri sırasında yaşadıklarını tekil üçüncü kişi olarak anlatırken ayrıca Romalı tarihçi Flavius Josepheou (M.Ö. 37-100) ve Yunanlı düşünür Libanios da özyaşam türünü çağrıştıran yapıtlar oluşturur.

3. Orta Çağ

11 ve 12. yüzyıllarda ise din adamlarının yaşam öyküleri karşımıza çıkmaktadır. Alman Teolog Aberlard “*Historia calamitatum mearum*” adlı eserinde yaşadığı bir ilişkiyi öykülerken, öğrencisi Heinrich Seuse “*Briebuch*” adlı ilk otobiyografisini Alman edebiyatına kazandırır. Bu eserlerde yine dinsel otobiyografik öğeler bulmak mümkündür.⁴⁰

Orta Çağda ise ünlü şair ve düşünür Dante’nin 13. yüzyılın sonlarında kaleme aldığı “*Vita nouva*” adlı eserinde ise otobiyografik izler bulunmaktadır. Dante bu eserinde çocukken aşık olduğu ve başka birisi evlenen genç bir kadını ve onun ölümü ile pişmanlıklarını anlatmaktadır. Orta Çağda yazılan başka bir otobiyografik eser ise 1360 yılında Suso tarafından yazılan “*Life of the Servant*” dır.⁴¹ Bu eserde de otobiyografik unsurlar bulunmaktadır ama bu öğeler daha çok Tanrıyla bağlantılı noktalarda bulunmaktadır.

1430 yılında transkripsiyonu yapılan “*Margery Kempe Kitabı*”nın ilk İngilizce otobiyografi olduğu iddia edilmektedir.⁴² Bu kitabın farklı katipler ve din adamları

³⁹ Ali Tilbe, *Yeniötesi Yazında Özkurmaca*, Transnational Press, London 2019, 11.

⁴⁰ Tilbe, 11.

⁴¹ Pascal, 24.

⁴² *The Book of Margery Kempe*, tr. Anthony Bale, Oxford University Press, Oxford 2015, 50.

tarafından yazıldığı düşünülmektedir. Bu eserde de otobiyografik dini motifler bulunmaktadır.⁴³ Bu tarihlerde yazılan eserlerde daha çok dini ve mistik konulu otobiyografiler yer almaktadır.

4. 16. Yüzyıl

16. yüzyıla gelindiğinde ise Montaigne' nin "*Denemeler*" adlı eseri yazarının özyaşamından izler taşıdığı için yine bu alan için önemli bir örnektir. 18 ve 19. yüzyıllara gelindiğinde ise otobiyografik eserler farklı bir özellik ve nitelik kazanmaktadır.⁴⁴ Bu yüzyıllarda artık otobiyografik yazım başka bir boyuttadır. Bu dönemlerde kendini geliştirme, gereklilikten çok kendine bir şey katma ya da kendini araştırma amacıyla seyahatler ve otobiyografi arasında çok sıkı ve çok yakın bir bağ oluşmuştur.⁴⁵ Avrupa romantizminin yükselişiyle birlikte, Rousseau'nun kutlama seyahati, Goethe'nin İtalya seyahati, "*Wilhelm Meister'in Seyahat Yılları*" ve onun biyografisiyle otobiyografi farklı bir kulvara girmektedir.⁴⁶ Bu dönemle birlikte Bildungsroman kavramı yaratılmıştır ve eserlerde oluşum, eğitim ve gelişim kavramları daha önemli bir hal alarak özellikle gençlerin hayatlarının, karakterlerinin ve düşüncelerinin şekillenmesi açısından da çok büyük bir katkı sağlamıştır.

5. 18. Yüzyıl

Bu dönemde otobiyografinin temellerinden birisi olarak görülen Jean Jacques Rousseau'nun "*İtiraf*lar" adlı eseri çok büyük önem taşımaktadır. Bu eserdeki benli anlatımlar, eseri otobiyografi türünün en önemli örnekleri sınıfına sokmaktadır. "*İtiraf*lar" adlı eserinde kendisini anlatacağından ve bunu ne şekilde yapacağından eserinin başında şu şekilde bahsetmektedir.

Öyle bir iş tasarlıyorum ki şimdiye kadar ne eşit görülmüştür ne de kimse onu bu şekilde gerçekleştirmeyi aklından geçirecektir. Benzerlerime, tabiatın bütün gerçeği içinde bir insan göstermek istiyorum, bu insan da ben kendim olacağım. Yalnız ben. Duygularımı biliyorum, insanların da ne olduklarını tasavvur ediyorum. Gördüklerimden hiçbirisi gibi yaratılmış değilim. Yaşayanlardan hiçbirine

⁴³ Laura, 56.

⁴⁴ Egelhaf, 30.

⁴⁵ Maurice Halbwachs, *Les Cadres Sociaux de la Mémoire* (Paris: Albin Michel, 1994). On Collective Memory, ed. and tr. Lewis A. Coser, University of Chicago Press, Chicago 1992, 25.

⁴⁶ Laura, 78.

benzemediğimi cesaretle söyleyebilirim. Onlardan daha iyi olmasam bile hiç değilse başkayım. Tabiat, beni içine döktüğü kalıbı kırmakta iyi mi fena mı etti ancak yazdıklarım okunduktan sonra bu hususta bir hükme varmak mümkün olabilecektir.⁴⁷

Yine aynı kitabın giriş sayfalarında kendisiyle hesaplaştığı bir bölüm vardır ve bunu açıkça belirtmektedir.

Kıyamet borusu istediği zaman çalsın. Ben elimde bu kitapla Büyük Yargıcın karşısına çıkacağım. Yüksek sesle diyeceğim ki ben işte bunu yaptım, bunu düşündüm; bu oldum. İyiyi ve kötüyü aynı açıklıkla söyledim. Hiçbir kötü şeyi saklamadım, hiçbir iyi şey eklemedim. Eğer ne iyi ne kötü olmayan bazı süsler kullandımsa bu ancak benim hafıza kusurumdan ileri gelme bir boşluğu doldurmak içindir. Doğru olabileceğini mümkün gördüğüm şeyi doğru farz ettim; yanlış olduğunu bildiğim şeyi asla. Kendimi olduğum gibi gösterdim; düşkün ve alçak olduğum zaman düşkün ve alçak, iyi, asil, yüksek ruhlu olduğum zaman yine öyle iç yüzümü tıpkı senin görmüş olduğun gibi açığa koydum. Ey Ebedi varlık! Benzerlerimi sayılmaz kalabalığını etrafımda topla, itiraflarımı dinlesinler, alçaklıklarım karşısında inlesinler, felaketlerim karşısında utanıp kızarsınlar. Senin tahtının ayakları altın da her biri kendi kalbini aynı samimilikle açsın ve sonra bir tanesi, cesareti varsa "Ben bu adamdan daha iyi oldum desin."⁴⁸

Rousseau yine aynı eserinin ikinci kitabında aslında otobiyografik yazımın ya da özkurmacanın nasıl ortaya çıktığını ve bunu yaparken hafızanın ve hatıraların ne kadar değerli olduğunu da ortaya koymaktadır.

Hafızamı desteklemek ve yazılarımda bana ışık tutmak üzere toplamış olduğum bütün belgeler yabancı ellere geçtiği için bir daha elde edemeyeceğim bunları. Güvenebileceğim tek sağlam rehber, hayatımın dönüm noktalarını işaretleyen zincirleme duygular ve onların yardımıyla da bu duyguların ya sebebi ya neticesi olmuş olan bir sıra olaylardır. Başıma gelenleri kolay unuturum, ama hatalarımı unutamam, hele güzel duygularımı hiç. Onların hatırası gönlümden silinmeyecek kadar kıymetlidir. Olaylarda unutkanlıklarım olabilir, onları birbirine karıştırabilirim, tarih hatalarına düşebilirim, fakat ne hissettiklerini de aldırım ne de duygularımın bana yaptırdığı hareketlerde...Yazılarımda başlıca konusu da budur. İtiraflarımın öz amacı, hayatımın bütün durumlarında içimden ne geçmişse tam olarak açıklamaktır. Sizlere vereceğim, ruhumun hikayesidir; bunu sadakatle kaleme almam için de başka vesikalara ihtiyacım yok; şimdiye kadar yaptığım gibi, kendi iç alemime dalmam kafi.⁴⁹

⁴⁷ J.J. Rousseau, *İtiraflar I*, Milli Eğitim Yayınları, Batı Klasikleri, İstanbul 1991, 3.

⁴⁸ Rousseau, 3-4.

⁴⁹ J.J. Rousseau, *İtiraflar II*, Milli Eğitim Yayınları, Batı Klasikleri, İstanbul 1991, 7.

6. 19. ve 20. Yüzyıl

Romantizm ve otobiyografi arasındaki bağlar çok yakın, sıkı ve karmaşıktır. Otobiyografilerin çoğu bu dönemde yazılır ve sayıları da çok fazladır. Rousseau ve de Quincey'in eserlerinin yanısıra, Romantik dönemin otobiyografileri arasında Goethe'nin *"Dichtung und Wahrheit"*ı, Wordsworth'un uzun anlatı şiiri olan *"The Prelude"* ve Stendhal'ın 1836'da yazdığı *"Henry Brulard'ın Hayatı"* yer almaktadır.⁵⁰ Bu dönemde biyografi ve otobiyografi arasında köprüler de oluşmuştur.⁵¹

"The Prelude" yazarın hayatını, gelişimini, şairin zihninin olgunlaşmasını, çocukluk ve gençlik yılları boyunca olan yaşamını ele alan bir eserdir.⁵² Bu eser otobiyografinin yaygın hale gelmeden önceki aşamasındadır. Hatta bu eser şiir ve otobiyografi yazımında yeni bir basamak olarak da adlandırılabilir. Bu eser üzerinde Augustine'nin *"İtirafı"*ını büyük etkisi olduğu dile getirilmektedir.⁵³ *"İtirafı"* eserindeki ilahi arayış, bu eserde şiire dönmüş ve edebi yolculuk içinde gerçeği aramaya dönüşmüştür.

Goethe'nin kendi yaşamından izleri aktardığı bir eser olan *"Hayatımda Şiir ve Hakikat"* Rousseau ve Wordsworth'un otobiyografilerinden çok daha geniş kapsamlı ve daha olgusaldır. Goethe'nin otobiyografi özellikler taşıyan tek eseri tabi ki bu değildir. Özellikle *"Gönül Yakınlıkları"* ve *"Genç Werther'in Acıları"* adlı eserleri onun otobiyografik özellikler taşıyan, kendi hayatını kahramanları üzerinden, arka planda anlattığı önemli eserleridir. Özellikle *"Genç Werther'in Acıları"* Goethe'nin hayatıyla birebir örtüşen tarafları sebebiyle önemlidir. Goethe bu eserini merkezinde Charlotte Buff adındaki nişanlı bir kıza aşık olmasını konu alarak yazmıştır. Bunun dışında ayrıca yakın arkadaşı Jerusalem'ın evli bir kadına aşık olması sonucu onun hazin sonu ve Maximiliane La Roche adındaki başka bir kadınla olan yakınlaşması da hikayenin şekillenmesinde etkili olan diğer hadiselerdir. Goethe bu durumla ilgili şu sözleri söylemiştir: *"Beni sevindiren, acı veren ya da ilgimi çeken her olayı imgeye, bir şiire dönüştürme ve böylelikle olaylarla arama mesafe koyma huyumdan ömrüm boyu vazgeçmedim. Bu*

⁵⁰ Pascal, 30.

⁵¹ William Wordsworth, *The Prelude 1799, 1805, 1850*, ed. Jonathan Wordsworth, M. H. Abrams, and Stephen Gill, Norton, New York 1993, 55.

⁵² Pascal, 40.

⁵³ Laura, 90.

nedenle de bildiğiniz yapıtlarımın tümü büyük itirafın parçacıklarıdır.”⁵⁴ Ayrıca Goethe Charlotte’ye olan aşkından bu kitabı yazarak kurtulmuştur.

“*Gönül Yakınlıkları*” kitabında ise Goethe yine kendisinden izler taşıyan bir hikayeyi yazarak bu esere de otobiyografik unsurlar katmıştır. Kitaptaki Eduard karakterinin coşkun ve çocuksu halleri bize Sturm und Drang dönemindeki Goethe’yi hatırlatmaktadır. Bu eserde yine yasak aşk ve evlilik kurumu gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Eserin kadın kahramanlarından birisinin adının Charlotte olması, bize Goethe’nin aşık olduğu nişanlı olan genç Charlotte Buff’u anımsatmaktadır. Kitaptaki Charlotte evlidir ve eşinin arkadaşı olan Yüzbaşı’ya farklı hisler besler, olaylar bu ekseninde devam eder. Görüldüğü gibi bu eserlerde Goethe’in yaşamının izlerini bulmak hiç de zor değildir.

Otobiyografik teoremin merkezi olan zaman, hafıza ve kimlik kavramları hem biçimsel felsefi çalışmalarında hem de daha kişisel yansımalarında, geniş çapta farklı hesaplar veren filozofların çok yıllık kaygılarıdır.⁵⁵ Bu yaklaşımdan yola çıkan filozof R.G. Collingwood’a göre “*İşini düşünen bir adamın otobiyografisi, düşüncesinin olmalıdır.*” Bu düşünceden de hareketle aslında otobiyografisel yazımın felsefenin de alanına girdiğini ve bu alanı ilgilendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü ünlü düşünür ve filozoflar da düşüncelerini, felsefelerini ve hayat görüşlerini dile getirirken veya kaleme alırken yaşam deneyimlerinden faydalanmak zorundadırlar. Bu durum da çağların ve dönemlerin şekillenmesinde, toplumsal olayların akışında etkili olmaktadır.

Benliğin modern kavramları felsefe temelinde büyük ölçüde temel olarak Rene Descartes ve onun felsefik görüşleri tarafından şekillendirilmiştir. Descartes tarafından kaleme alınan “*Yöntem Üzerine Konuşmalar*” (1637) adlı eserinde eğitim, felsefesini geliştirmeden önceki seyahatinin dokuz yılını uzun bir otobiyografik yazıyla anlatmaktadır.⁵⁶

Çok farklı bir stili olan varoluşçu filozof Jean Paul Sartre bir eserinde şu cümleyi kurar. “*Bir adam kendisinin ve diğerlerinin hikayeleriyle çevrili yaşadığı masalların*

⁵⁴ Arzu Özyön, *Genç Werther’in Acıları, Johann Wolfgang Goethe (Kitap İncelemesi)*, Öteki Yayınevi İstanbul 1993, 157.

⁵⁵ Laura, 89.

⁵⁶ Daniel C. Dennett, *Times Literary Supplement*, September 16–22, 1988. Cited in Galen Strawson, *Real Materialism: And Other Essays*, Clarendon Press, Oxford 1988, 196.

anlatıcısıdır ve onlar aracılığıyla her şeyi görür ve yeniden bir hesap yaparmış gibi kendi hayatını yaşamayı amaçlar."⁵⁷ Buradan yola çıkarak yapılabilecek çıkarım ise eserlere yansıyan otobiyografik unsurların aslında insanın kendini sorguladığı, kendi hakkında yeni şeyler öğrendiği ve hatta kendini yeniden keşfederek başka bir yolculuğa çıktığı bir bir özelliğe sahip olduğudur. Bu kavram aslında özel bir olguyu da beraberinde getirmektedir. Bu olguyla beraber ortaya çıkan yeni bir kavram "varoluşçu otobiyografi"dir.⁵⁸

Varoluşçu otobiyografi, Sartre ve de Beauvoir'in kendi yazdığı, Camus'nun güçlü otobiyografik unsurları sergilediği ve Amerikalı Sartre ve filozof Hazel Barnes'ın kendisini yazdığı, "*Varoluşçu Otobiyografide bir Girişim*" adlı eserde alt başlık olarak yerini almıştır.⁵⁹

Otobiyografi tarihi incelenirken göz önünde bulundurulması gereken en önemli hatta en vazgeçilmez unsur, otobiyografi sahibinin kişiliğidir. Her şey değişir, insanlar, hayat, dünya ama değişmeyen tek şey vardır, insanların anıları ve kişilikleri. İnsan benliği değişmez bu yüzden de insanlar değişmeyen benliklerini, akıllarına, hafızalarına kazınan anılarını bilinçaltılarının etkisiyle dışa vurmak ve anlatmak isterler. Bu sayede eserlere kitaplara yansıyan otobiyografik unsurlar ortaya çıkar. Yalnızca bunların yansıtılması için bazen değişen şartlar ve olaylar gerekmektedir.

Değişen şartlar ve durumlar sebebiyle insanlar yazmaya karar verdikleri zaman bu olumlu ya da olumsuz olarak eserlere yansımaktadır. Bazı otobiyografi yazarları olumsuz durumları neticesiyle otobiyografi yazmaya karar vermişlerdir. Örneğin ünlü filozof John Stuart Mill ölmekten korktuğu için, yine başka bir filozof Collingwood ölümünün yaklaştığını anlayınca otobiyografi yazmaya karar vermişlerdir.⁶⁰ İngiliz filozof Gillian Rose iki otobiyografi kitabı yazmıştır. Bunlardan "*Love's Work*" kitabında kendi kişisel yansıması ile entelektüel gelişimini ve kanser teşhisi konduktan sonra yaşadığı durumlarla, AIDS yüzünden ölen sevgilisini anlatmaktadır.⁶¹

⁵⁷ Jean-Paul Sartre, *L'Être et le néant*, Gallimard, Paris 1948, 651.

⁵⁸ Laura, 95.

⁵⁹ Laura, 96.

⁶⁰ R. G. Collingwood, *An Autobiography and Other Writings, with essays on Collingwood's life and work*, ed. David Boucher and Teresa Smith, Oxford University Press, Oxford 2013, 78.

⁶¹ Gillian Rose, *Love's Work*, Chatto and Windus, London 1995, 28.

Otobiyografi yazımı 20. yüzyılın başında hala popülerliğini korurken, James Joyce, Virginia Woolf, Katherine Mansfield, W. B. Yeats, T. S. Eliot ve Samuel Beckett gibi önemli ve modernist yazarlar bu türe katkılarda bulundular ve yenilikler yaptılar. Bu sayede yaşam yazımı daha da genişleyerek yaygın bir hale geldi. Bu dönemde yani 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında artık otobiyografiye kurgu ve estetik dahil olmaya başladı.

Bu dönemde yine otobiyografinin kendini temsil etme ve geçmişi yeniden ele geçirme gücü hakkında şüpheler büyümeye başladı. Ancak bu şüpheler otobiyografisel özellikler ve kurgunun bir araya gelip başka hikayeler oluşturmasıyla yerini yeni değişikliklere bıraktı. Bu süreçte hayali portreler ve yazarın yaşamından izler taşıyan kahramanlar ortaya çıktı.

Yönetmen Stephen Reynolds'a göre otobiyografik yazım güvenilir ama az ya da çok hayali bir otobiyografik anlatım üzerine gerilmiş gerçek manevi değerlerin bir kayıdır. "Hayali boyut" otobiyografik deneyimleri kurgusal bir karaktere atfetmeyi içerebilir⁶². Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere otobiyografinin temelini oluşturan deneyimler hayali, kurgusal kahramanlar ve kişiler üzerinden okuyuculara sunulmaktadır.

Otobiyografi tarihi gelişmeye devam ediyorken, 20. yüzyılın başlarında artık otobiyografi bazı filozoflar ya da yazarlar için artık başka anlamlar ve amaçlar taşıyordu. Otobiyografi yazarların arkasına saklanabileceği bir maske ya da kurgu olarak algılanmaya başladı. Benlik ve kimliğin doğasının karmaşık anlayışları 20. yüzyılda psikanaliz ve felsefeden ciddi anlamda etkilendi. Bu etkilenme sürecinde ise artık geleneksel otobiyografi anlayışının benliği tek bir açıdan irdelemek anlamında yetersiz kaldığı görüşü hakim olmaya başladı. Çünkü benlik doğrudan, tek taraflı ve net bir şekilde bilinebilecek ve çözülebilecek bir yapı değildi. Bu da otobiyografi tarihinde geçirilen başka bir dönemdi.

Otobiyografinin tarihi serüveni devam ederken, bu türle ilgili yeni yaklaşımlar ve yeni terimler de ortaya çıkmaya başladı. Özellikle otobiyografinin özü olan kişisel yaşamlar ve kurmacanın ortak bir noktada buluşup yeni bir isimle anıldığı bir tür oluşmuştur. Bu türün adı "*Autofiction*" yani "*Özkurmaca*"dır. Bu türü ilk kez bu isim

⁶² [https://en.wikipedia.org/wiki/Stephen_Reynolds_\(writer\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Stephen_Reynolds_(writer)) (Erişim Tarihi: 20.03.2020).

altında adlandıran kişi Fransız yazar Serge Dubrovksy'dir. Dubrovsky 1977 yılında kaleme aldığı “*Fits*” adlı eseri için bu kavramı kullanmıştır.

“Özkurmaca” ya da “Öz yaşam öyküsü” Philippe Lejeune tarafından yazılan, Fransa’da “Öz yaşam öyküsü” ile “Öz yaşam öyküsel sözleşme” adlı çalışmalarla kuramsal niteliklere kavuşmuştur. Philippe Lejeune, bu türü; “gerçek bir kişinin öz varlığından devinimle, kendi yaşamını, özellikle de kişiliğinin öyküsünü vurguladığı artgörümlü düzyazı metin”⁶³ olarak tanımlamaktadır.

Doubrovsky’ye göre ise özkurmaca; “tutarlı bir tarihsel söyleme, yadsınamaz bir göndergeye, yazınsal bir gerçekliğe inanmadığı ölçüde öz yaşam öyküsünün yeni ötesi bir yörüngesidir ve belleğin dağınık parçalarının yazınsal ve gelişi güzel olarak yeniden kurulduğunu ayırmsar.”⁶⁴

Diğer bir tanımına göre ise özkurmaca bir metinde, bir yazıda, hiçbir biçimde bir yeniden üretim ya da fotoğraf olmayan yaşanmış deneyimleri ve kendi özgün yaşamını yeniden biçimlendirme, yeniden yaratma ve yeniden ayırmsamayı deneme aracıdır demektedir.

Özkurmaca’yı inceleyen ve bu konuyu ayrıntılı şekilde ele alan bir diğer yazar Philippe Gasparini’ye göre ise özkurmaca “bir metinde, bir yazıda asla yeniden betimleme ya da bir üretim değil, ancak bir yeniden bulma anlamına gelen kişinin kendine özgü yaşamı ve deneyimlerini yeniden biçimlendirme, yeniden yaratma ve geçmişini yeniden yakalamayı deneme aracıdır” ve yine özkurmaca ona göre “deneyim ile yazı arasındaki ilişkiyi sorunsallaştırmaya yönelen, çok sayıda özyorum, tutarsızlık, ötekilik, parçalılık, öyküsel kargaşa, biçimsel yenilik ve söylemsel nitelik sunan yazınsal ve öz yaşam öyküsel metin”⁶⁵ dir.

Otobiyografik unsurları eserlerinde kullanan dünyaca ünlü yazarlardan birisi de ünlü Rus yazar Dostoyevski’dir. Bilindiği üzere Dostoyevski dünyada yankı uyandıran, eserleri klasikler arasına giren ve edebiyat dünyasında adı sıkça anılan bir yazardır. Dostoyevski’nin eserleri incelendiği zaman, eserlerinin hikaye örgülerinde ve kahramanların hayatlarında kendisinden izler bulmak mümkündür. Yazarın ailesi

⁶³ Philippe Lejeune, *On Autobiography*, University of Minnesota Press, Minnesota 1989, 10.

⁶⁴ Serge Dubrovsky, *Autobiographiques*, Presses Universitaires de France, France 1988, 15.

⁶⁵ Philippe Gasparani, *Roman autobiographique et autofiction*, Editions Seuil, France 2004, 20.

incelendiğinde, özellikle babasının sert, disiplinli ve genellikle sarhoş olduğu ve annesinin de hastalıktan muzdarip bulunduğu ve sonrasında öldüğü bilinmektedir. Annesinin ölümünden sonra mühendislik okulundan okuyan Dostoyevski'ye babasının ölüm haberi verildiğinde, Dostoyevski bilinçaltında sürekli babasının ölümünü istediği için, babasının bu düşünce yüzünden öldüğünü ve sebebinin hatta babasının katilinin kendisi olduğunu düşünmesine yol açacak bir sürecin içine girer ve bu süreç onu sara nöbetleri geçirmesine yol açacak bir duruma sokar. Babasının ölümünü haber aldığı anda, *"Babamın ölümünde benim hiçbir suçum yok, ama bu öldürmenin kefareti ödemeye hazırım, çünkü içimden onu öldürmek geçiyordu"* ifadesiyle *"Karamazov Kardeşler"* adlı romanında yer alan Dimitri Karamazov'un gösterdiği tepkinin aynısını göstermiştir.⁶⁶ Böyle bir yaşantının izlerini taşıyan Dostoyevski'nin eserleri incelendiğinde, özellikle konuların ailesel sorunları çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Eserlerinde anlattığı kadınlar, annesi gibi çaresiz, zavallı, kaderine razı olan, yaşadığı her şeyi kabullenen karakterlerdir. Ayrıca *"Suç ve Ceza"* adlı eserinde de sorguladığı adalet, siyaset ve suç, ceza suçluluk gibi kavramlar da yine kendi yaşamından birebir izler taşımaktadır. Çünkü Dostoyevski devlet aleyhinde hareketlerde bulunduğu için yargılanmış, bir süre hapisanede yatmış ve sonrasında idamdan dönerek yine kürek ve hapis cezalarına çarptırılmıştır.⁶⁷ Bu cezalarından sonra ise dünya edebiyatı açısından önemli olan bu eseri oluşturmuştur.

Alman edebiyatına baktığımız zaman ise çalışmanın başında eserlerinden bahsettiğimiz Goethe otobiyografik unsurları eserlerinde sıkça kullana bir yazardır. Goethe dışında Franz Kafka da öznel yaşamını eserlerinde sıkça kullanan bir isimdir. Kafka'nın eserlerinde ortaya çıkan ağır, kasvetli ve karamsar hava aslında Kafka'nın hayatının eserlerindeki yansımasıdır denebilir.⁶⁸ Özellikle *"Dönüşüm"*⁶⁹ adlı eseri Kafka'nın hayatıyla pek çok paralelliği bünyesinde bulundurmaktadır. Kafka babasının otoriter, baskıcı ve despot tavrından ötürü içe kapanık ve sessiz bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Gençlik çağına geldiğinde ise babasının baskıcı tavrından kurtulmanın tek yolunun evlenmek olduğunu düşünmüş ve babasına ancak bu şekilde başkaldırabileceği

⁶⁶ https://tr.wikipedia.org/wiki/Fyodor_Dostoyevski (Erişim Tarihi: 08/05/2020).

⁶⁷ Judith Gunn, *Dostoyevsky-A Life of Contradiction*, Amberley Publishing, UK 2016, 15.

⁶⁸ A. E. McCarty, The Dependence and Freedom of Kafka's "Metamorphosis", *Kafka Project*, 2003. http://www.kafka.org/verw_issue/student_paper3.htm (Erişim Tarihi: 08/05/2020).

⁶⁹ Franz Kafka, *Dönüşüm*, İndigo Yayınları, İstanbul 2019.

fikriyle üç kere nişanlanmış ama evliliğinin yazarlık hayatına engel olacağını düşünerek bu nişanların hepsini sonlandırmıştır.⁷⁰

Babasının baskısı altında iç kapanan ve bu baskı yüzünden geleceğini tam anlamıyla kendi istediği gibi şekillendiremeyen Kafka ve “*Dönüşüm*” deki hikayenin kahramanı Gregor birebir bu yönleriyle örtüşmektedir. Kafka babasının baskısıyla günde güne kendini o baskı altında nasıl değersiz, baskılanmış ve çaresiz hissediyorsa, Gregor da aynı şekilde dönüşümünden sonraki süreçte gitgide küçülmüş ve sonunda yok olmuştur. Aynı zamanda Gregor’un güçsüzlüğü, babasının gücü ve iktidarının artması anlamına gelmektedir. Bu konuda Kafka’nın “*Babaya Mektup*” adlı eseri Kafka’nın babasını ve kendisini anlattığı ve hatta belki de babasıyla yüzleştiği bir eserdir. Kafka eserlerindeki hikayelere konu olan baba baskısının açık ve net kanıtlarını şu cümlelerle babasına yazmaktadır.

Bu alandaki her konuda başarısızlığa uğradığım için, bu evlilik girişimlerini sana açıklamayı da başaramayacağımdan korkuyorum. Oysa tüm bu mektubun başarısı da buna bağlı, çünkü bu girişimlerde, bir yandan olumlu güçler adına sahip olduğum her şey bir araya toplanmıştı, diğer yandansa senin eğitiminin bir yan sonucu olarak betimlediğim tüm olumsuz güçler de yani zayıflık, özgüven yoksunluğu, suçluluk bilinci de, neredeyse öfkeyle birleşiyor ve evlilikle benim arama tam anlamıyla bir zincir çekiyordu.⁷¹

Yine Kafka babasına yazdığı mektubunda kendisini tabir ederken şu cümleleri kullanmaktadır. “*Yalnızca senin etkin yüzünden böyle bir kişi olduğumu söylemiyorum tabii ki. Bu fazlasıyla abartılı olurdu. Senin etkinden tamamen bağımsız yetişmiş olsaydım bile, büyük ihtimalle yine zayıf, ürkek, kararsız, huzursuz bir insan olurdum.*”⁷²

Eserlerinde otobiyografik öğeleri kullanan diğer önemli bir isim ise Herman Hesse’dir. Hesse dünyaca ünlü Alman bir yazardır. Yazarın çocukluk ve gençlik yılları zor ve sıkıntılı geçmiştir. Özellikle babasının baskısını üzerinde oldukça yoğun hissetmiş ve 15 yaşında psikolojik sorunları sebebiyle bir kliniğe yatırılmıştır. Gençlik döneminde Tübingen’de bir kitapçıda çalışmış ve burada teoloji, filoloji ve hukuk alanlarında çalışmaya başlamıştır.⁷³ 1900’lü yılların başında Hindistan seyahatine çıkmıştır. Burada

⁷⁰ Stephens, J. Franz Kafka’s Personal Life Reflected in The Metamorphosis, Kafka Project, 2003. http://www.kafka.org/verw_issue/student_paper5.htm (Erişim Tarihi: 08/05/2020).

⁷¹ Franz Kafka, *Babaya Mektup*, Can Yayınları, İstanbul 2019, 55.

⁷² Kafka, 17.

⁷³ https://www.wikiwand.com/tr/Hermann_Hesse, (Erişim Tarihi: 09/05/2020).

Budizm’le ilgilenmiştir. Aradığı manevi duyguları burada bulamamıştır ama bu seyahat daha sonraki edebi hayatını etkileyecektir. 1922 senesinde yazmış olduğu “*Siddharta*” adlı eseri Hindistan yolculuğu sırasında edinmiş olduğu deneyimlerden ve ailesinin Budist felsefesiyle ilgilenmesinin sonuncu olarak oluşmuştur.

Yine Alman edebiyatının önemli isimlerinden Stefan Zweig’e göre de otobiyografi özel bir türdür ve pek çok açıdan, hatta insanın kendisini tanıması ve sorgulaması açısından önemlidir. Zweig bu durumu “*Kendi Hayatının Şiirini Yazanlar*” adlı eserinde şu cümlelerle açıklamaktadır.

Augustinus’un bir zamanlar söylediği muhteşem deyişle, kişi kendisi için bir soru haline geldiğinde ve bir yanıt, kendisine ait bir yanıt aradığında, kendini daha açık, daha ayrıntılı anlayabilmek için hayatının akışını tıpkı bir harita gibi serer önüne. Kendini başkalarına değil, önce kendine açıklama ihtiyacı duyar, işte tam da burada (bugün bütün otobiyografilerde gördüğümüz) bir yol ayrımı başlar, hayatın ya da izlenimlerin anlatımı arasında, kendimizi başkalarına ya da kendimize anlatmak arasında, nesnel ve dıştan bir otobiyografiyle, öznel ve içsel bir otobiyografi arasında, başkalarına açıklamak ya da kendimize göstermek arasında karar vermek. Bir grup hep açık ve net olmaktan yanadır ve başvurduğu yol, ister toplum önünde olsun, ister bir kitapta olsun itiraf etmektir.⁷⁴

Bu sözlerden de anlaşıldığı gibi Zweig’e göre otobiyografi yazmak aslında bir nevi arınma bir nevi insanın yüklerinden kurtulmasıdır ve çok önemlidir.

Türk edebiyatında eserlerinde otobiyografik unsurları kullanan önemli yazarlarımız ise Halide Edip Adıvar, Peyami Sefa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Pamuk ve çalışmamızda ele alacağımız önemli bir isim olan Oğuz Atay’dır.

IV. OTOBİYOGRAFİ VE ANI ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

A. Otobiyografi

Otobiyografinin tarihi bahsettiğimiz gibi çok eski çağlara dayanmakta ve kökleri çok sağlam şekilde gelişimini sürdürmektedir. St. Augustine’nin “*İtiraflar*” isimli kitabının dönem noktası kabul edildiği bu tür her çağda varlık göstermeyi başarmıştır. Otobiyografiyi çeşitli şekillerde tanımlayan yazarlar ve düşünürler sayesinde farklı

⁷⁴ Stefan Zweig, *Kendi Hayatının Şiirini Yazanlar*, (Çev.: Gülperi Sert,) İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, 7.

anlamlar da kazanan otobiyografi sanattan, edebiyata, sinemadan, müziğe her alanda yazarlara, sanatçılara ve sosyal bilimler alanıyla ilgili herkese çıkış noktası ve ilham kaynağı olabilecek özelliktedir. Otobiyografinin özelliklerini incelediğimiz zaman belli başlı bazı noktaların öne çıktığını görebiliriz.

Otobiyografiler özellikle kronolojik bir zaman dilimi içinde oluşturulurlar. Bu tür kronolojik tarihler genellikle tanınmış kişiler, tarihte ya da sosyal hayatta etkisi olan, olaylara yön veren, toplumlar için önemli olan kişilerin yaşam hikayelerini anlatırken kullanılmaktadır. Bu sebeple anlatılan otobiyografik unsurlara kişinin çocukluk gençlik dönemleri, eğitim hayatları, özel yaşantıları da dahil edilebilir. Bunun yanısıra otobiyografi ilk ağızdan yazılan, kişinin kendi hayatını ayrıntılı şekilde anlattığı bir türdür. Otobiyografiler yaşam öykülerini daha ayrıntılı şekilde ve ilk ağızdan verdikleri için biraz daha resmi özellik taşımaktadırlar.

Ayrıca otobiyografilerde şimdiki zaman ve geçmiş zaman aynı anda verilebilmektedir.⁷⁵ Bu sebeple otobiyografiler devam eden hayat hikayelerini de içermektedir. Ayrıca otobiyografilerin öğretici ya da ders verici bir niteliği yani sosyal bir yükümlülüğü genellikle bulunmamaktadır. Otobiyografiler genellikle daha nesnel bir anlatımla kendisine yer bulmaktadır.

B. Anı

Temelde otobiyografiyle aynı gibi görünse de anı türü otobiyografiden çok farklı bir kavramdır. Anı yazımının ünlü hükümdar Julius Sezar'ın Galya savaşlarının dokuz yılını üçüncü kişi anlatımıyla aktardığı "*Galya Savaşları Üzerine*"⁷⁶ adı verilen yazılardan çok eski tarihlere dayandığını görmekteyiz. Buradan yola çıkarak anıların da tarihinin otobiyografi kadar eskilere dayandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak temel özelliklerine baktığımız zaman anı türünün otobiyografilerden genel anlamda ayrıldığını görmekteyiz.

Anı türünün otobiyografiden ayrılan en büyük özelliği tarihsel ya da geçmiş bir zaman diliminde yaşanmış bitmiş olmasıdır. Olaylar ya da durumlar devam etmemekte,

⁷⁵ Anja Tippner-Christopher F. Laferl, *Texte zur theorie der Biographie und Autobiographie*, Philipp Reclam jun. GmbH & Co. KG, Stuttgart 2016, 17.

⁷⁶https://tr.wikipedia.org/wiki/Gallia_Savaşı (Erişim Tarihi: 20.09.2021).

olayın etkilerinin yalnızca anlatıldığı zaman dilimi içerisinde anlatılması ya da örnek gösterilmesi amaçlanmaktadır. Otobiyografiler ise geçmiş ya da şimdiki zamanda oluşturulabilmektedir. Buradan yola çıkarak da anı türünün yol gösterici, aydınlatıcı, ders verici nitelikte bir özelliğe büründüğünü söyleyebiliriz. Ancak otobiyografilerin böyle bir amacı bulunmamaktadır.

Otobiyografiler nesnel özelliklere sahipken, anılar daha öznel anlatımlarla, yorum ve düşüncelerle harmanlanabilmektedir. Çünkü birinci ya da üçüncü ağızdan anlatılan olaylar kişilerin isteklerine, düşüncelerine, kişisel özelliklerine göre değiştirilip çeşitli ekleme ve çıkarmalar yapılarak değiştirilebilmektedir. Bu da anıların öznel tarafının daha fazla olduğunun göstergesidir. Ancak otobiyografiler anlatım bağlamında daha nesnel ve net sınırlara sahiptir.

Anıların dili genellikle daha samimi ve resmidir. Bunun sebebi de geçmişte yaşanan olayların aktarımı yapılırken samimi bir atmosferin anlatıma hakşım olması, anlatılan ifadelerin farklı şekillerde dinleyiciye ya da okuyucuya sunulmasıdır. Ancak otobiyografilerin böyle bir amacı olmadığı için aktarım daha resmi ve net sınırlar içerisinde karşı tarafa sunulmaktadır.

Bu özelliklerden hareketle söyleyebiliriz ki otobiyografi ve anı birbirine çok yakın duran ancak temel özellikleri bakımından birbirinden kesin sınırlarla da ayırabileceğimiz iki edebi türdür.

BİRİNCİ BÖLÜM

ROBERT WALSER

1.1. ROBERT WALSER'İN HAYATI

“Robert Walser’in eserlerinde ortaya çıkan yegane kişilik kendi kişiliğidir”⁷⁷ açıklamasını yapan Agnes Cardinal’in Robert Walser’in eserlerini tanımlayan bu cümlesi Ahmet Uğur Nalcıoğlu’nun “İsviçreli Aylak Bir Yazar –Robert Walser” eserinin Walser’i anlattığı bölümün başındaki giriş cümlesidir.

Robert Walser’i ve eserlerini incelediğimiz zaman, eserlerinin hikayeleri ve kahramanları bizi Walser’e ve onun yaşamına götürmektedir. Robert Otto Walser 5 Nisan 1878 yılında Biel’de dünyaya gelmiştir. Babası Adolf Walser annesi ise Elisabeth Walser’dir. Walser’in kendisinden başka yedi tane kardeşi daha vardır. Babası zengin bir tüccar annesi ise ev hanımıdır ancak ara sıra eşinin dükkanında çalışmaktadır.⁷⁸ Walser’in babası otoriter, çocuklarıyla ilgilenmeyen vurdumduymaz bir kişiliğe sahiptir. Annesinin ise ciddi psikolojik problemleri vardır. Annesi genellikle sinirli, çabuk kızan ve çevresiyle iletişimi fazla olmayan bir kadındır.⁷⁹ Walser 1884-1892 yılları arasında Biel’de okul hayatını devam ettirir.

Walser ailesinin maddi imkansızlıkları sebebiyle 14 yaşında okulu bırakmak zorunda kalmış ve bir bankada staj yapmaya başlamıştır. Walser hayatının bu kesitini “*Walks with Walser*” adlı çalışmada “*Gençliğimde Biel’den ilkokul ve ortaokul için gittim ve sonrasında üç yıl Kantonal Bankta stajyerlik yaptım ve 1895 ilkbaharında Basel’e gittim ve Spery&Co banka ve nakliye şirketinde memur olarak çalıştım ancak burada yalnızca altı ay kaldım.*”⁸⁰ Hayatını banka memurluğu yaparak idame ettiren Walser ani bir kararla memurluktan vazgeçer ve ressam olan kardeşi Karl’ın tavsiyesi üzerine Stuttgart’a gider. Bu gidişi ise “*Stuttgart’ta yaşayan ressam olan kardeşim Karl ona katılmamı ve bir yayınevinin reklam bölümünde çalışmamı istedi. 1869 yılının*

⁷⁷ Ahmet Uğur Nalcıoğlu, *İsviçreli Aylak Bir Yazar-Robert Walser*, Çizgi Kitabevi, Konya 2016.

⁷⁸ Schäfer, Jörg: Zeittafel. In: Robert Mächler: Robert und Karl Walser. [Katalog zur] Ausstellung im Helmhaus Zürich, 16. April bis 4. Juni 1978. Zürich 1978, 4–6.

⁷⁹ Amann, Jürg: Verirren oder Das plötzliche Schweigen des Robert Walser. Roman. Aarau, Frankfurt a.M., Salzburg 1978, 10.

⁸⁰ Carl Seelig, *Walks with Walser*, (Çev.: Anne Posten), New Directions Publishing, New York, 27

zeminini hazırlamaktadır. Bu kitap yayımlanır yalnız beklenen etkiyi yapmaz ve çokça eleştiri alır.

1925 yılında “*Der Räuber*” (*Haydut*) isimli romanını yazmaya başlar. Yalnız bu eserden kimsenin haberi olmaz. Walser bu romanı kendine özgü bir tarzda, küçük kağıtlara, takvim yapraklarına, yazılı kağıtların boş kalan kenarlarına, fişlere küçük harflerle yazar. Bu yazı türü “mikrogram” olarak adlandırılır ve Walser’i diğer çağdaşlarından farklı bir kategoriye koyar.⁸⁴

Bu süreç sonucunda Walser artık önceki gibi övgüler alan ve yazıları istenen bir yazar değildir. Bu durum onu çok sarsar ve psikolojik anlamda çökmesine sebep olur. Walser’de anormal durumlar baş göstermeye başlar. Etrafındaki hiç kimse onun bu yaşadıklarına anlam veremez ve Walser kardeşi Lisa tarafından bir psikiyatra götürülür. Psikiyatr Walser’in zaman kaybetmeden bir kliniğe yatırılması gerektiğine karar verir ve Walser Waldau kliniğine şizofreni teşhisiyle yatırılır.

Walser klinikte dört yıl geçirir ve burada yazmaya yine devam eder. Kız kardeşi Lisa’ya da mektuplar yazar. Walser Waldau kliniğinden sonra Heriasau senatoryumuna nakledilir. Bu kliniklerde 27 yılını geçiren Walser, kendisini resmen buralara hapsedmiştir ve dış dünyayla bağını tamamen koparmıştır. Erkek kardeşi Karl ve kız kardeşi Lisa’yı da birer yıl arayla kaybeden Walser’in durumu gittikçe daha da kötüleşmiş ve 25 Aralık 1956’da akıl hastanesinin yakınlarında çok sevdiği yürüyüşlerinden birini yaparken kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiştir.

Robert Walser böyle bir yaşam öyküsüne sahiptir ve bu öykünün izleri onun neredeyse bütün eserlerinde bazen dolaylı bazen ise doğrudan karşımıza çıkmaktadır. Walser’in eserlerinde ailesini, arkadaşlarını ve özel yaşamını kullanması onun eserlerine fazlaca otobiyografiklik kazandırmaktadır.

⁸⁴ Nalcıoğlu, 66.

1.1.1 “*Geschwister Tanner*” Eserindeki Otobiyografik Yansımalar

1.1.1.1. Kişilik İle İlgili Yansımalar

Robert Walser bir yere bağlı kalmayı sevmeyen, hep bir arayış içerisinde olan, çevresindeki tüm insanlar farklı ve standart hayatın dışında yaşayan bir insandır. Bu özellikleri onu edebiyat dünyasında ayrı bir yere konmasını ve bu sayede adından sıkça söz edilmesine sebep olmuştur. Walser bu özelliklerini eserlerinde yansıtarak, çoğu kez psikanalitik yönden hem kendini hem de toplumu eleştirmiştir. “*Tanner Kardeşler*” adlı eser de Walser’in kendi hayatını ve aile ilişkilerini yansıtan en önemli eserlerinden birisidir. Hikaye örgüsünde Walser’in kişiliğinden, ailesinde ve iş hayatından ve bunlara bakışından fazlaca iz bulmak mümkündür. Hikaye Simon Tanner’in hikayesidir.

Simon hayatını günlük yaşayan, her şeyden çok çabuk sıkılan ve devamlı bir arayış içinde olan birisidir. Hayatını birilerine bağlı ya da bağımlı yaşamaktan hoşlanmaz. Sık sık iş değiştirir ve basmakalıp hiçbir şey ona göre değildir. Simon’un kardeşleri vardır ve onlarla da hikayenin çoğu yerinde etkileşim halindedir. Ancak kardeşleri arasında en çok kız kardeşi Hedwig’i sever ve onunla bağı çok güçlüdür.

Hikaye Simon Tanner’in iş aramasıyla başlar ve Simon bir kitapçıdan içeri girip çalışmak istediğini söyler. Sonrasında Simon ve iş istediği kitapçı arasında geçen diyalogtan Simon dolaylı olarak Walser’in kişilik yapısı hakkında bazı bilgiler edinebiliriz. Simon kitapçıya,

Ich bin der geborene Verkäufer: galant, hurtig, höflich, schnell, kurzangebunden, raschentschlossen, rechnerisch, aufmerksam, ehrlich und doch nicht so dumm ehrlich, wie ich vielleicht aussehe. Ich kann Preise herabsetzen, wenn ich einen armen Teufel von Studenten vor mir habe, und kann Preise hochschrauben, um den reichen Leuten ein Wohlgefallen zu erweisen, von denen ich annehmen muß, daß sie manches Mal nicht wissen, was sie mit dem Geld anfangen sollen.⁸⁵

Doğuştan satıcıyım ben: nazik, atik, kibar, hızlı, sert, çabuk karar verebilen, hesapçı, dikkatli, dürüst biriyim; ama muhtemelen görüldüğüm kadar da dürüstlük budalası değilim. Karşımda zavallı bir öğrenci varsa, fiyatları indirebilirim, bazen parayla ne yapacaklarını bilmediklerine inanmaktan kendimi alamadığım zengin insanları memnun etmek üzere fiyatları yükseltebilirim de.⁸⁶

⁸⁵ Robert Walser, *Geschwister Tanner*, Verlag von Bruno Cassirer, Berlin 1909, 2.

⁸⁶ Robert Walser, *Tanner Kardeşler*, (Çev.: S. Fischer Vakfı), Can Yayınları, İstanbul 2011, 15.

şeklinde ifade eder ve sonrasında ise yine kendisinden bahsederek *“Henüz çok genç olsam da insanlar hakkında bir şeyler bildiğimi sanıyorum, ayrıca ne kadar farklı olurlarsa olsunlar insanları seviyorum; yani insanlara dair bilgimi asla aldatmak amacıyla kullanmam, ama aynı şekilde bazı zavallı varlıklara karşı fazla abartılı bir hürmet göstererek değerli işinize zarar vermeyi de düşünmem.”*⁸⁷ cümleleriyle kendisinin ne kadar dürüst ve yapmacıksız olduğu hakkında bilgi verir. *“İnsanlara karşı duyduğum sevgi, bana hayat için tıpkı sevgiyle dolu bir gönül kadar önemli ve bir o kadar da gerekli görünen iş aklıyla satış yapmanın terazisinde tatlı bir dengeye kavuşacaktır.”* (s.64) ifadesiyle Walser yine Simon üzerinden aslında hayata ve işe nasıl baktığının bir portresini bize çizmektedir.

Simon başına buyruk, aylak bir hayat yaşamaktadır. Bu hayatın izlerini hikayenin çoğu yerinde görmek de mümkündür. Özellikle Simon’un rahat yaşamı ve bu yaşam karşısında kardeşi Klaus’un endişesi, Klaus’un ona yazdığı mektupta şu şekilde dile getirilmektedir.

Warum nun aber da Du doch die Einrichtungen dieser Welt einmal kennst, immer wieder so wenig Ausdauer, so rasch wieder der Sprung in etwas anderes? Ängstigt Dich Dein eigenes Betragen gar nicht? Ich muß Kraft in Dir vermuten, daß Du diesen immerwährenden Berufswechsel, der zu nichts in der Welt taugt, ertragen kannst. Ich an Deiner Stelle würde längst an mir verzweifelt haben. Ich verstehe Dich wirklich nicht in diesem Punkt, aber ich gebe gerade aus diesem Grunde keineswegs die Hoffnung auf, Dich nun einmal energisch eine Laufbahn ergreifen zu sehen,⁸⁸

Ama madem bu dünyanın düzenini de biliyorsun, sürgit bu sebatsızlık, her seferinde çabucak başka bir şeye atlamak neden öyleyse? Kendi davranışlarından korkmuyor musun? Dünyada hiçbir işine yaramayacak bu ardı arkası kesilmeyen meslek değiştirmelerini kaldırabildiğine göre güçlü olduğuna inanmam gerekiyor. Şimdiki halinle ortalıkta sürtmekten ve hayatın çatlaklarına sızılmaktan başka bir şey yapmıyorsun. Bu sona ermeli. Belki de daha önce çok daha önce müdahale etmeliydim, yalnızca uyarıcı sözlerle değil, başına buyruk davranmaya yönelten o gururlu yapını düşününce, seni gerçekten ikna etmekten çok, incitirdim heralde.⁸⁹

Robert Walser sürekli hayatın anlamını arayan, bu arayıştan yorulmayan ve hayatı sorgulayan bir kişiliğe sahiptir. Hikaye kahramanı Simon da aynı şekilde hep bir arayış

⁸⁷ Walser, 16.

⁸⁸ Walser, *Geschwister Tanner*, 7.

⁸⁹ Walser, *Tanner Kardeşler*, 20.

içindedir ve yaşadığı hayatı anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bu özelliklerini ve kendini ifade ederken şu cümleleri kullanır.

Ich will mit Ferien nichts zu tun haben. Ich hasse die Ferien geradezu. Verschaffen Sie mir nur nicht einen Posten mit Ferien. Das hat nicht den geringsten Reiz für mich, ja ich würde sterben, wenn ich Ferien bekäme. Ich will mit dem Leben kämpfen, bis ich meinetwegen umsinke, will weder Freiheit noch Bequemlichkeit kosten, ich hasse die Freiheit, wenn ich sie so hingeworfen bekomme, wie man einem Hund einen Knochen hinwirft. Da haben Sie Ihre Ferien. Wenn Sie etwa denken, Sie hätten in mir einen Menschen vor sich, den es nach Ferien gelüstet, so irren Sie sich, aber ich habe leider alle Ursache, zu vermuten, Sie denken so von mir.⁹⁰

Eğer insanın sağlıklı eklemleri varsa ve başkaca da bir kaygı taşııyorsa yürüyerek yollara düşmenin ne zararı dokunur ki, yağmur hatta kar bile yağsın varsın. Siz buradaki boğucu sıkışmışlığınız içinde kır yollarında yürümenin ne kadar enfes bir şey olduğunu hayal bile edemezsiniz. Yollar tozluysa tozludur, kimin umrunda? Ben hayatla mücadele etmek isterim, bu uğurda batsam ne gam ne özgürlüğün ne de rahatlığın tadını çıkarmak isterim, bir köpeğe kemik fırlatılmış gibi önüme fırlatılmış özgürlükten nefret ederim. Tatilleriniz sizin olsun. Eğer karşınızda canı tatil çeken bir insan olarak durduğumu düşünüyorsanız yanılıyorsunuz, ama beni hakkımda böyle düşündüğünüzü tahmin etmek için fazlasıyla nedenim var ne yazık ki.⁹¹

Yine Simon üzerinden Walser her şeye ve hayata karşı nasıl şeffaf ve açık olduğunu ifade ederken şu cümleleri kullanmaktadır.

Wenn ich eitel bin, so muß eben meine Eitelkeit ans Licht treten, wäre ich geizig, der Geiz spräche aus meinen Worten, bin ich anständig, so wird ohne Zweifel die Honetheit aus meinem Munde tönen, und würde mich Gott zu einem braven Menschen gemacht haben, so redete die Tüchtigkeit aus mir, was ich auch immer spräche. Ich bin in dieser Beziehung ganz sorglos, weil ich mich und uns ein wenig kenne und weil ich mich davor schäme.⁹²

Kibirliyse, kibrim gün ışığına çıkmalı, cimri olsaydım, cimrilik akardı sözlerimden, dürüstsem, hiç kuşku yok ki, ağzımdan doğruluk çıkardı ve Tanrı beni namuslu bir insan yapmışsa eğer, ne dersem diyeyim, sözlerimde dile gelen çalışkanlık olurdu. Bu açıdan çok rahatım, çünkü kendimi ve bizi biraz tanıyorum ve ürkerek konuşmaktan utanıyorum.⁹³

Hayatına anlam katmak için şehir değiştiren, hayallerinin peşinden koşan Walser için, özgür olmak, kendi istediği hayatı istediği şekilde yaşamak da çok önemlidir. Simon

⁹⁰ Walser, *Geschwister Tanner*, 14.

⁹¹ Walser, *Tanner Kardeşler*, 26.

⁹² Walser, *Geschwister Tanner*, 16.

⁹³ Walser, *Tanner Kardeşler*, 29.

da işte tam bu noktada yine Walser ile örtüşür ve kalıplara sıkışıp kalamayacağını, kendisinin bir makine olmadığını ifade ederken şu sözlerle sitem eder.

Ich bin recht froh, daß es ein Ende hat. Glaubt man vielleicht, daß man mir damit einen Schlag versetzt, daß man meinen Mut knickt, mich vernichtet, oder dergleichen? Im Gegenteil, man erhebt mich, man schmeichelt mir damit, man flößt mir wieder, nach so langer Zeit, einen Tropfen Hoffnung ein. Ich bin nicht dazu geschaffen, eine Schreib- und Rechenmaschine zu sein. Ich schreibe ganz gern, rechne ganz gern, betrage mich mit Vorliebe unter meinen Mitmenschen mit Anstand, bin gern fleißig und gehorche, wo es mein Herz nicht verletzt, mit Leidenschaft. Ich würde mich auch bestimmten Gesetzen zu unterwerfen wissen, wenn es darauf ankäme, aber es kommt mir hier seit einiger Zeit nicht mehr darauf an. Als ich mich heute morgen verspätete, wurde ich nur zornig und ärgerlich, war mit gar keiner ehrlichen, gewissenhaften Besorgnis erfüllt, machte mir keine Vorwürfe, oder höchstens den Vorwurf, daß ich noch immer der dumme, feige Kerl sei, der, wenn es acht Uhr schlägt, springt, in Bewegung kommt, wie eine Uhr, die man aufzieht und die eben läuft, wenn sie aufgezogen wird.⁹⁴

Bana böylece bir darbe vurduklarını, cesaretimi kırdıklarını, beni yok ettiklerini falan mı sanıyorlar? Tersine böyle yaparak yüceltiler, şımarttılar beni, bunca zaman sonra yeniden bir damla umut akıttılar içime. Ben bir yazı ve hesap makinesi olmak üzere yaratılmadım. Zevkle yazı yazarım, zevkle hesap yaparım, çevremdeki insanlara terbiyeli davranmaya özellikle dikkat ederim, çalışkanımdır ve kalbim kırılmadığı sürece şevkle itaat ederim. Gerektiğinde belli kurallara boyun eğmeyi de bilirdim ama bir süreden beridir bu bana gerekli görünmüyor. Bu sabah geç kaldığımda yalnızca öfkelenim ve canım sıkıldı, dürüst, vicdani hiçbir kaygı duymadım içimde, kendimi suçlamadım ya da hala saat sekizi vurduğunda yerinden fırlayan, o ahmak ödle herif olduğum için suçladım en fazla, tıpkı kurulan ve kurulduğu zaman çalışan bir saat gibi.⁹⁵

Walser hayatın kurallarına her ne kadar uyum sağlamaya çalışsa da hayatının belli dönemlerinde kırgınlıklar ve hayal kırıklıkları yaşamıştır. Tıpkı tiyatrocu olmayı çok isteyerek Berlin'e gitmesi ancak burada umduğunu bulamayarak, başarısız olup geri dönmek zorunda kalması gibi.⁹⁶ Bu tip durumlarda insanların yaşadıkları ve hissettikleri değersizlik duygusunu hissetmek ama yine de yaşama kaldığı yerden devam etmek gibi. Walser yine Simon üzerinden her ne olursa olsun tüm kırgınlıklarına ve insanların onu yıldırmaya çalışmalarına rağmen hala ayakta olduğunu ve güçlü bir insan olarak yeniden nasıl ayağa kalktığını anlatır.

⁹⁴ Walser, *Geschwister Tanner*, 34.

⁹⁵ Walser, *Tanner Kardeşler*, 45.

⁹⁶ Catherine Sauvet, *Vergessene Weiten, Biographie zu Robert Walser (Robert Walser)*. Aus dem Französischen v. Helmut Kossodo. Köln, Saiguelégier 1993, 78.

Bana böylece bir darbe vurduklarını, cesaretimi kırdıklarını, beni yok ettiklerini falan mı sanıyorlar? Tersine böyle yaparak yüceltiler, şımartılar beni, bunca zaman sonra yeniden bir damla umut akıttılar içime. Ben bir yazı ve hesap makinesi olmak üzere yaratılmadım. Zevkle yazı yazarım, zevkle hesap yaparım, çevremdeki insanlara terbiyeli davranmaya özellikle dikkat ederim, çalışkanımdır ve kalbim kırılmadığı sürece şevkle itaat ederim. Gerektiğinde belli kurallara boyun eğmeyi de bilirdim ama bir süreden beridir bu bana gerekli görünmüyor. Bu sabah geç kaldığımda yalnızca öfkelenim ve canım sıkıldı, dürüst, vicdani hiçbir kaygı duymadım içimde, kendimi suçlamadım ya da hala saat sekizi vurduğunda yerinden fırlayan, o ahmak ödlele herif olduğum için suçladım en fazla, tıpkı kurulan ve kurulduğu zaman çalışan bir saat gibi.⁹⁷

Yine Simon hayata ve yaşama bakışını şu cümlelerle net bir şekilde ortaya koyarken, aslında Walser kendi hayatının bir kesitini gözler önüne sermektedir.

In Ihren Bureaus, von denen man solches Aufheben macht, in denen so gern jeder beschäftigt sein möchte, ist von einer Entwicklung eines jungen Mannes nicht zu reden. Ich pfeife darauf, den Vorzug zu genießen, der mit der Auszahlung eines festen monatlichen Gehaltes verbunden ist. Ich verkomme, verdumme, verfeige, verknöchere dabei. Sie werden es überraschend finden, mich solcher Ausdrücke bedienen zu hören, aber Sie werden es zugeben, daß ich die völlige Wahrheit spreche. Hier kann nur einer ein Mann sein: Sie! – Kommt Ihnen nie der Gedanke, es möchten sich unter Ihren armen Untergebenen Leute befinden, die den Drang haben, auch Männer zu sein, wirkende, schaffende, achtunggebietende Männer. Ich kann es unmöglich hübsch finden, so ganz in der Welt auf der Seite zu stehen, nur um nicht in den Ruf zu gelangen, ein unzufriedener und wenig anstellbarer Mensch zu sein.⁹⁸

Uğruna bunca patırtı yaratılan bürolarınızda, herkesin çalışmak için can attığı bürolarınızda, genç bir adamın kendini geliştirmesi söz konusu bile olamaz. Sağlam aylık bir maaşın ödemesinden ibaret bir imtiyaz olmaz olsun. Düşkünüleştiriyor, aptallaştırıyor, ödleleleştiriyor, köreltiyor bu beni. Emrinizdeki zavallılar arasında da adam olmayı, etkin, yaratıcı, saygı uyandıran adamlar olmayı şiddetle arzulayan insanlar olabileceği fikri hiç gelmiyor mu aklınıza? Bu dünyada sırf tatminsiz ve iş vermeye uygun sayılmayan bir insan damgası yememek için, hepten bir kenarda unutulmayı hoş bir şey gibi görmem imkansız. Ben bir gelecek istemiyorum, şu ana sahip olmak istiyorum. Bu bana daha değerli görünüyor ve eğer insanın bir şimdisi yoksa o zaman bir gelecek düşünmeyi zaten unuttur.⁹⁹

Simon özgür ruhludur. Diğer insanları bu yüzden anlamakta gülük çekmektedir. Aşırı istekler hayattan çok fazla şey beklemek ona göre değildir. Bunu ifade ederken de

⁹⁷ Walser, *Tanner Kardeşler*, 45.

⁹⁸ Walser, *Geschwister Tanner*, 34-35.

⁹⁹ Walser, *Tanner Kardeşler*, 46,47.

kullandığı “Yemek yedim diyebilmek için açlığını bastırmaktan fazlasına ne gerek var? Yemeği kendileri için bir kültüre, bir sanata dönüştüren insanlar varmış; peki bunu kendim için söyleyemez miyim ben! Tabi söylerim.” (s.65) ve “Yalnız benim sanatım alçakgönüllü ve kültürüm daha lezzetli çünkü ben bu azıcık şeyin tadına, o bitip tükenmeyen çokları tüketenlerden daha büyük bir coşku ve bereketle varıyorum.”¹⁰⁰ cümlelerinden de bu düşüncesini kanıtlar niteliktedir.

Ve yine “Ne güzel özgür olmak. Şimdi bir can beni düşünüyor olabilir, düşünsün ya da düşünmesin, en azından benim hiçbir şer düşündüğüm yok. Böyle bir sabah daima bir tür acımasızlık doğurur içimde, ama bundan hiç zarar gelmez, tersine cömert bir tabiat hazzının temelidir bu.”¹⁰¹ sözleriyle de hayata bakışının ne yönde olduğu anlaşılmaktadır. Simon hayatıyla ilgili olayları aktarırken yine şu cümleleri kullanır. “Eğer kader insana soytarı rolü biçmişse, demek istediğim, insan belki de bunun için seçilmişse, ciddi bir ifade takınmak neye yarar? Öyle kaderler var ki, bunların önünde herkesten önce ben bükerim boynumu. Elden başka bir şey gelmez. Onun dışındaysa benden şaşkın ve korkak bir tavırla boyun eğmemi beklesin birisi. Öyle zamanlarda içimden gelenleri çeşitli kişilere daha önce de söyledim.”¹⁰²

Simon Klara adında bir kıza aşık olmuştur ve onun hakkındaki düşünceleri ve ona ne kadar bağlı olabileceğini gösterirken “Eğer istersen senin için ölebileceğimi, ölmek isteyeceğimi böylesine kesin bir biçimde biliyor olmam aptalca bir şey değil mi? Senin için ölemez miyim? Bunu çok doğal bulurdum.” (s.82) ifadelerini kullanır. “Kendi hayatıma hiç değer vermem, sadece başkalarının hayatlarına değer veririm, buna rağmen seviyorum hayatı ama ondan namusumla vazgeçebileceğim bir fırsat sağlayacağını umduğum için seviyorum.”¹⁰³ şeklinde açıklar ve Klara karşı hislerini kendince ifade eder. Klara’yı sever ama bir yandan da ona tam anlamıyla bağlanamaz ve Klara’ya bağlandığını hisseder. Klara’ya ait olduğunu ve sahiplenilmenin çok güzel bir şey olduğunu anlatır ancak yine de kendisiyle ilgili şüpheleri vardır. Bu aşkı ve bu aidiyeti bir hediye olarak görür ama yine de kendi içinde çelişkiler yaşamaktadır. Bu duyguyu da Klara’ya anlatırken “Bana armağan verilmesinden düpedüz nefret ederim. Bu yüzden kader de kimsenin beni sevmesini istemiyor; çünkü kader iyidir ve her şeyi görür. Aşka

¹⁰⁰ Walser, 65.

¹⁰¹ Walser, 60.

¹⁰² Walser, 71.

¹⁰³ Walser, 82.

dayanamazdım, çünkü sevgisizliği kaldırabiliyorum. İnsan sevmek isteyen sevmemelidir, yoksa onun ibadetini ancak bölmüş olur."¹⁰⁴

Simon da Robert Walser'in kendi gerçekliğinde yaşadığı şekilde yalnızdır. Hiç kimseye ve hiçbir yere bağlanamaz. Rahat, vurdumduymaz ve umursamaz bir hayat sürdürmektedir. Bu hayat onu da rahatsız etmektir ve yaşadığı bu hayatın ona kendini nasıl hissettirdiğini anlatırken, Walser, Simon üzerinden kendi ruh halini "*Simon sürdürdüğü miskin avare hayatı, katlanılmaz bir şey gibi duyumsamaya başlamıştı. Yakında yeniden çalışması ve işe gitmesi gerektiğini hissediyordu. Çoğunluğun yaşadığı gibi bir hayat yaşamının bir anlamı var.*"¹⁰⁵ ve "*Böyle tembel ve ayrıksı olmak beni öfkeliendiriyor.*"¹⁰⁶ ifadeleriyle anlatmaktadır.

Robert Walser doğada sık sık yürüyüşler yapar, bu yürüyüşler esnasında düşünür ve saatlerce böyle gezintiler yapar. Walser bu gezintilere ve düşüncelere Simon üzerinden örnekler vermektedir.

Das Essen schmeckt mir nicht mehr, die Spaziergänge ermüden mich, und was ist denn Großes und Erhebendes daran, sich auf heißen Landstraßen von Fliegen und Bremsen zerstechen zu lassen, durch Dörfer zu laufen, steile Wände hinunter zu springen, auf erratischen Felsblöcken zu hocken, den Kopf zu stützen, ein Buch anzufangen zu lesen und es nicht bis zu Ende lesen zu können, dann in einem, wenn auch schönen, so doch abgelegenen See zu baden, sich wieder anzuziehen und auf den Heimweg zu machen . Nein, ich fange an, mir wieder so etwas wie ein Gewissen zu machen, und zu denken, daß es wiederum bei dem Gewissenmachen nicht bleiben darf, sondern daß man irgend etwas tun muß. In der Sonne herumlaufen, kann auf die Dauer kein Tun sein, und Bücher liest nur ein Tropf; denn das ist man, wenn man sonst weiter nichts tut. ¹⁰⁷

Artık yemeklerden bir tat almaz oldum. Gezintiler beni yoruyor. Hem sıcak kır yollarında karasinekler ve atsinekleri tarafından delik deşik edilmek, köylerden geçmek, dik duvarlardan aşağıya atlamak, kayan kayaların tepesine bağdaş kurup oturmak, başını yaslamak, bir kitap okumaya başlamak ve bitirememek beni yoruyor. Bu avare hayatın insanı aptallaştırdığı gerçeğini anlatmaya çalışıyorum yalnızca. Hayır, vicdan sıkıntısına benzer bir şey duymaya ve bunun vicdan sıkıntısıyla sınırlı kalmaması gerektiğini herhangi bir şey yapmak zorunda olduğumu

¹⁰⁴ Walser, 83.

¹⁰⁵ Walser, 94.

¹⁰⁶ Walser, 94.

¹⁰⁷ Walser, *Geschwister Tanner*, 90-91.

düşünmeye başlıyorum. Güneşin altında gezinmek sürgit bir eylem olamaz ve yalnız aptallar kitap okur, çünkü bunun dışında bir iş yapmayan aptaldır.¹⁰⁸

Walser yaşadığı zor çocukluk evresini de hikayesinde Simon üzerinden aktarmaktadır. Walser'in babası onunla ilgilenmeyen, Walser'e ilgi göstermeyen bir babadır. Annesi ise sinirli ve çocuklarına karşı agresif davranan bir kadındır ve Walser 14 yaşında maddi olanaksızlıklar yüzünden yatılı okulda kalmaya mecbur kaldığından, sevgisiz, yalnız ve ilgisiz bir çocukluk dönemi geçirmiştir.

Walser çocukluk günlerini yine Simon karakteriyle anlatırken, çocukluğundan kesitleri ve kötü geçen o günleri *“Çocukluğumu hatırlamak istiyorum yeniden. İlk sobalara sırtını dayamaktan hoşlanan bir oğlan çocuğuydum. Bunu yaparken kendimi önemli ve kederli bulur ve hoşnut ama bir o kadar da hüznü bir tavır takınırdım.”*¹⁰⁹ cümlesiyle açığa vururken yine anne ve babasının sevgisizliğini, onların kendisine karşı göstermedikleri şefkatin eksikliğini, şefkat görebilmeyi umut ederek hasta olmaya bile razı olacak bir ruh halini Simon üzerinden yansıtmaktadır. Walser hayatına bakıldığında sevgi yönünden eksik büyümüş bir insandır. Bu tür durumlarda insanlar ne kadar büyürlerse büyüsünler, çocukluklarında yaşadıkları eksik duygular bir türlü peşlerini bırakmaz. Gökten'e göre *“Bir çocuğun dünyaya geldiğinde ilk ilişki kurduğu kişi annesi ya da onun yerine geçen bakımverenidir. Anne-çocuk ilişkisinin sağlıklı olması çocuğun ilerleyen hayatında kuracağı yeni ilişkilerin kalitesi açısından çok önemlidir. Annesiyle güvenli, sevgi ve saygı temelli bir ilişki kuran kişi ruhsal açıdan daha sağlıklı olan bir birey olur.”*¹¹⁰ Bu tanıma baktığımızda Walser'in bahsettiği ruh durumu çok tanıdık gelmektedir.

Walser yine Simon karakterinin çocukluğundan bahsederken, aslında kendi çocukluk günlerinin zorluklarından *“Asla hasta olmazdım ve hasta olabilenlere, bakım görenlere, kendileriyle konuşulurken daha ince sözler seçilenlere gıptayla bakardım daima. Bu yüzden sık sık hastayken hayal ederdim kendimi ve hayalimde ebeveynimin bana şefkatle hitap ettiklerini işittiğimde duyulanırdım.”*¹¹¹ şeklinde bahseder.

¹⁰⁸ Walser, *Tanner Kardeşler*, 9.

¹⁰⁹ Walser, 108.

¹¹⁰ www.e-psikiyatri.com (Erişim Tarihi: 19.05.2020).

¹¹¹ Walser, 109.

Walser ve Simon'un aile anlamında birebir eşleştiği bir durum daha anne tarafından göremedikleri sevgidir. Walser'in annesinin sinirli, agresif ve çocuklarına pek de bilinmektedir. Bu sebeple de hem Walser'in hem de Simon'un anne şefkatinden yoksun olduğu noktası birbiriyle örtüşmektedir. Simon'un *"Bana şefkatli davranılmasına ihtiyacım vardı ve asla olmazdı bu. Annemden korkardım çünkü nadiren şefkatle konuşurdu."*¹¹² sözleri Simon ve Walser'in bu eksikliğini ortaya koymaktadır.

Yine aile sevgisinden mahrum kalmanın onu ne kadar derinden üzdüğünü Walser Simon'un ağzından *"Nazlandırılmak isterdim ama bana bu dikkatin gösterilmesinin imkansız olduğunu anladığımda bir hödüğe dönüştüm ve uslu sevilen çocuk olmanın faydalarından yararlananları kızdırmaya verdim kendimi."*¹¹³ cümlesiyle aktarmaktadır. Aslında Simon'un daha doğrusu bu karakter üzerinden Walser'in çocukluğunda ne kadar çaresiz hissettiğini ve bu çaresizlik ve sevgisizliğin onu yetişkinliğinde de olumsuz etkilediğinden bahsetmektedir.

Walser maddi imkansızlıklar yüzünden 14 yaşından itibaren yatılı okulda okumasının yaşamındaki yeri farklıdır. Walser Simon'un da hayatında okulu önemli bir yere koyar ve *"...ama okulun aile evinde yaşadığım bu küçük ihmali bir türlü telafi ettiğini düşünüyorum. Kendimi gösterebiliyordum. Eve iyi karneler götürmek benim için bir kıvançtı. Okuldan korkardım bu yüzden orada uslu davranıyordum, zaten okulda daima çekingen ve ürkek kaldım."*¹¹⁴ açıklamasıyla okulun hayatındaki boşlukları bir şekilde doldurduğunu düşündüğünü aktarmaktadır.

Simon yine okuldan ve öğrenciliğinden bahsederken oradaki başarısının ve kendini göstermenin önemsizliğinden, onun için elde kalan tek duygunun sevgisizlik olduğunu anlatırken *"Zaten bir sürü derste çok iyiydim, ama örnek öğrenci olarak ortaya çıkmak beni daima utandırır ve kötü notlar almak için çoğu zaman neredeyse çabalardım. Sezgilerim, geride bıraktıklarımın benden nefret edebileceğini söylüyordu bana, bense sevilme istiyordum."*¹¹⁵ açıklamasını yapar ve ailesinden göremediği sevginin onu ne kadar büyük bir boşlukta bıraktığını açığa vurur.

¹¹² Walser, 109.

¹¹³ Walser, 109.

¹¹⁴ Walser, 109.

¹¹⁵ Walser, 111.

Walser'in çocukluğundan itibaren en iyi anlaştığı ve kendini en yakın insan kız kardeşi Lisa'dır. Walser Lisa ile farklı bir bağa sahiptir. Lisa öğretmendir ve çeşitli yerlerde öğretmenlik yapmıştır. Eserde ise Walser Hedwig karakterini kardeşi Lisa'nın bir yansıması olarak ele almaktadır. Simon'un kardeşleri vardır ancak Hedwig yani kız kardeşi onun için ayrı bir yerdedir. Zorluklar yaşadığı, işsiz kaldığı dönemlerde sık sık Hedwig'in öğretmenlik yaptığı yere gider ve onunla birlikte kalır. Yine aynı şekilde Walser ve Lisa çoğunlukla mektuplaşırlar. Simon ve Hedwig de sık sık bu şekilde mektuplaşmaktadır. Biraraya geldikleri zamanlarda ise Hedwig Simon'a onunla ilgili düşüncelerini, endişelerini, ondan beklentilerini ve eleştirilerini anlatmaktadır.

Hedwig ve Simon'un konuşmalarından birinden Hedwig Simon'u şu şekilde tanımlamaktadır. Aslında bu tanımlama bize Walser'i çağrıştırmaktadır.

Nur die dich kennen, werden dich tieferer Empfindung und kühner Gedanken für fähig erachten, die andern nicht. Das ist der Schwerpunkt und die Ursache, weshalb du sehr wahrscheinlich im Leben erfolglos bleibst: Man muß dich immer erst kennen lernen, ehe man dir glaubt, und das nimmt Zeit in Anspruch. Der erste Eindruck, der den Erfolg macht, wird dir immer versagen, aber du wirst deswegen deine Ruhe keineswegs verlieren. Dich werden nicht viele Menschen lieben, aber es wird etliche unter ihnen geben, die sich alles von dir versprechen. Das werden einfache und gute Menschen sein, denen du gefallen wirst; denn deine Blödigkeit kann sehr weit gehen. Du hast etwas Blödes an dir, etwas Unzurechnungsfähiges, etwas, wie soll ich sagen, Unbekümmert-Läppisches.¹¹⁶

Yalnızca seni tanıyanlar daha derin hislere ve cesur fikirlere sahip olduğunu kabul edeceklerdir, başkaları değil. Hayatta büyük ihtimalle başarısız kalacak olmanın püf noktası ve nedeni bu. Sana inanmak için insanların daima önce seni tanımaları gerekecek ve bu da zaman alır. Başarıyı getiren ilk izlenimi vermekte daima yetersiz kalacaksın, ama bu yüzden huzurunu asla kaybetmeyeceksin. Seni seven çok fazla insan olmayacak ama sevenler arasında senden büyük şeyler bekleyenler olacak. Senden hoşlanacak kişiler basit ve iyi insanlar olacaktır, çünkü senin aptallığın ifrada varabiliyor. Sende aptalca bir yan var, hesaplanamaz bir şeyler. Başkaları daima duyarsız gelecektir sana ve sen de başkalarına daima arsız görüneceksin, sürtüşmelere yol açar bu dikkatli ol.¹¹⁷

Yine Hedwig ve Simon konuşurlarken, Walser kendine ait olan bir yansımayı bu konuşmalara eklemeler. Walser gençlik yıllarında kendini özellikle oyunculuk alanında çok göstermek istemiş ancak çevresindekilerin eleştirileri ve olumsuzlamaları yüzünden

¹¹⁶ Walser, *Geschwister Tanner*, 164-165.

¹¹⁷ Walser, *Tanner Kardeşler*, 161.

çok istediği bu meslekten vazgeçmek zorunda kalmış, hevesi kaçmış ve bunun üzüntüsünü kendi içinde sessizce yaşamak zorunda kalmıştır. Ayrıca Walser buruk geçen çocukluğunun ve aile kavramının eksik kalması sebebiyle çok da konuşkan ve dışa dönük birisi değildir. Bu yüzdendir ki yazmaya ve yazarlığa eğilimi çok daha fazladır. Hedwig'in ağzından Simon'a kurulan cümleler ise aslında Walser'in bu burukluklarının yansımalarının bunun doğrudan bir göstergesidir. Hedwig'in *"Daha büyük insan topluluklarında, kendini göstermenin ve mükemmel bir konuşma yeteneğiyle sevdirmenin önem taşıdığı yerde sen daima sessiz kalacaksın, çünkü bir sürü insanın hep bir ağızdan gevezelik ettiği yerde ağzını açmak heyecan vermeyecek sana, bunun sonucunda görmezden gelineceksin. Bu da seni dik kafalı yapar ve yakışsız davranışlar içine girersin."*¹¹⁸ ifadesi ve *"Ardında hatıralar bırakmak için en ufak bir yeteneğin bile yok. Ardında başka herhangi bir şey de bırakmıyorsun. Ne bırakabilirdin bilmiyorum, çünkü sahip olduğun hiçbir şey yok."* (s.164) cümlesi de bu eksikliklerin bir göstergesidir.

Walser'in doğa yürüyüşleri yaptığını, bu yürüyüşler esnasında yalnız kalıp düşünmeye fırsat bulduğunu ve sıkça tekrarladığını biliyoruz.¹¹⁹ Eserde Simon da doğayı sevmekte ve doğayla iç içe olmaktan hoşlanmaktadır. Yine Hedwig'in ağzından duyduğumuz şu cümleler bunu destekleyecek niteliktedir.

Er, der früher frei über die Bergweiden streifte, wie ein Jäger unter dem offenen Himmel schlief und die Luft zu eng fand, wenn er Ausblicke genoß, die die vor ihm liegende Erde auseinanderbreiteten und dehnten, der die Sonne heißer, den Wind stürmischer, die Nacht dunkler und die Kälte grimmiger wünschte, wenn er draußen, zu jeder Jahreszeit und bei jeder Witterung, suchend, händereibend und atempustend herum lief...¹²⁰

Bir zamanlar dağlardaki otlaklarda özgürce dolaşan bir avcı gibi çıplak göğün altında uyuyan ve önünde uzanan dünyayı yayan ve genişleten manzaraların tadını çıkarırken havayı bile fazlasıyla dar bulan, dışarıda her mevsimde ve her türlü hava koşulu altında arayarak ellerini ovuşturarak ve nefes nefese kalarak yürürken güneşin altında daha kavurucu, rüzgarın daha azgın, gecenin daha karanlık ve soğğun daha acımasız olmasını arzulayan Simon..."¹²¹

¹¹⁸ Walser, 162.

¹¹⁹ Jochen Greven, *Gespräch in einer Bibliothek. In: Robert Walser*, hrsg.von Heinz Ludwig Arnold. München 2004, 21–41.

¹²⁰ Walser, *Geschwister Tanner*, 189.

¹²¹ Walser, *Tanner Kardeşler*, 138.

Walser bazen Simon üzerinden kendini yargılamaktadır. Kendisi pek çok defa hayatın acımasız yüzüyle karşı karşıya geldiği için, olaylara gerçekçi ve olduğu gibi bakmaktadır ve hayatında hayallere çok yer vermemektedir. Bu gerçekliğin en net ifadelerini Simon'un hayata bakışı üzerinden sunmaktadır. Simon bir bara gider ve orada bir adamla karşılaşır. Bu adamla sohbet ederken hayata ve kendisine nasıl baktığını şu cümlelerle anlatmaktadır; *“Karşınızda türlü türlü belalara katlanmayı bilen, adamakıllı dayanıklı bir insan var. Hayatın benim için o kadar da parlak olması gerekmez, bu haliyle de yeterince kamaştırıyor gözlerimi. Çoğu zaman güzel buluyorum hayatı ve ona çirkin diyen ve bu yüzden verip veristirenleri anlamıyorum.”*¹²² ve sohbeti devam eden kısmında karşı tarafı da eleştirerek *“Kendime kurallar koyarım ve genel olarak hayallerin ve ideallerin cazibesine kapılmam, çünkü bunu büyük bir akılsızlık ve kibir olarak görürüm. İnanın bana, çok kuru bir insan olabilirim. Ayrıca bir kere güzellikten söz ettiğini işittiğiniz her insanı, sizin yaptığınız gibi, hemen vecde kapılmış bir şair olarak görmek de hiç yerinde değil.”*¹²³ şeklinde ifade ederek hayata nasıl gerçekçi bir açıdan baktığını anlatır.

Walser Simon karakteri üzerinden kendisiyle ilgili olduğunu düşündüren pek çok eleştiride bulunmaktadır ve aslında bir bakma kendisiyle hesaplaşmaktadır. Bu eleştiriler ve iç hesaplaşmalar hikayede kendisine fazlaca yer bulmaktadır. Simon yine barda tanıştığı adamla konuşurken kendisi hakkında *“Kendimi rezil etmekten zevk duyarım; hem ettiğiniz ilk teklifsiz lafla kendinizi ele verdiğinizizi düşünen kişilerin saygısının, öyle dert etmeye değecek kadar önem taşımadığından asla kuşku duymadım. Saygınlık insancılığın ceremesini çeker daima.”*¹²⁴ cümlesini söyler konuşmasını *“Kalbim çok katıdır bazen; özellikle merhametle dolu insanlar gördüğümde kaskatı kesilir. O zaman daima bu sıcacık merhametin suratına saydırmak, gülmek gelir içimden. Çok kötü bu yaptığım, çok çok kötü. Zaten ben iyi bir insan olmaktan çok uzağım, ama ilerde olmayı umuyorum.”*¹²⁵ ifadeleriyle devam ettirir. Aynı kişiyle konuşmasının devamında ise yine kendisinden ve hayata bakışının ne olduğundan bahsetmeye devam eder.

Walser bazen Simon üzerinden olaylara ve insanlara tepkisiz kalmanın da bir tercihi olduğunu göstermektedir. *“Kalbim çok katıdır bazen; özellikle merhametle dolu insanlar*

¹²² Walser, 216.

¹²³ Walser, 219.

¹²⁴ Walser, 219.

¹²⁵ Walser, 220.

gördüğümde kaskatı kesilir. O zaman daima bu sıcacık merhametin suratına saydırmak, gülmek gelir içimden. Çok kötü bu yaptığım, çok çok kötü. Zaten ben iyi bir insan olmaktan çok uzağım, ama ilerde olmayı umuyorum."¹²⁶ düşüncesiyle bu tepkisizliğinden aslında rahatsız olduğu da anlaşılmaktadır.

Walser özellikle gençlik yıllarında çok çabalamış, pek çok şey deneyimlemiş birisi olarak karşımıza çıktığı için, hayatının çeşitli evrelerinde de bu zorluklarla başa çıkmaya çalışmış ve bunların bazılarında başarılı olmuş bir yazar portresi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu zorlukları yaşayan birisi olarak Walser Simon karakterine yansıttığı hayat görüşünü ve hayattan çok da fazla korkmadığını şu cümlelerle aktarmaktadır.

Ich bin fleißig und arbeitsam, wenn ich einen Auftrag zu erfüllen habe, aber meine Lust an der Welt opfere ich niemandem zu Gefallen, höchstens würde ich sie dem heiligen Vaterlande hinopfern, wozu bis jetzt die Gelegenheit noch immer ausgeblieben ist und wohl auch ausbleiben wird. Mögen sie immerzu Karriere machen, ich begreife sie, sie wollen bequem leben, sie wollen sorgen, daß ihre Kinder auch etwas haben, sie sind vorsehende Väter, deren Tun nur achtenswert ist, mich mögen sie eben auch machen lassen, sie mögen mich auf meine Weise dem Leben seinen Reiz abzureißen versuchen lassen, das versuchen alle, alle, nur nicht alle auf die gleiche Art. Mein Ende ist mir gleichgültig. Sie sagen mir immer, jene ändern, ich werde meinen Übermut noch schwer büßen müssen. Ich erfahre gern alles und deshalb fürchte ich nicht so viel, wie die, die um eine glatte Zukunft besorgt sind. Ich habe immer Angst, es möchte mir eine einzige Lebenserfahrung entgehen.¹²⁷

Bana verilen bir görevi yerine getirirken çalışkan ve hamaratımdır ama dünyadan aldığım hazzı kimsenin takdiri uğruna feda etme, olsa olsa kutsal vatanıma kurban ederim onu, ki şimdiye kadar böyle bir fırsat çıkmadı ve herhalde bundan sonra da çıkmaz. İnsanlar istedikleri kadar kariyer yapsınlar, onları anlıyorum, rahat yaşamak, çocuklarına bir şeyler bırakmak istiyorlar, planları olan babalar onlar, çabalarına ancak saygı duyulabilir, bıraksınlar, ben de istediğimi yapayım, izin versinler, hayatın tadını kendimce çıkarmaya çalışayım, herkes buna çabılıyor, herkes çabılıyor, yalnız aynı biçimde değil. Sonumun ne olacağı umrumda değil. Bana durmadan diyorlar ki o bakışları, taşkınlığının bedelini çok ağır ödemek zorunda kalacağım. Öyle olsun, öderim o zaman ve bedel ödemenin ne demek olduğunu öğrenmiş olurum. Her şeyi öğrenmek istiyorum ve bu yüzden de pürüzsüz bir gelecek için kaygılananlar kadar korkmuyorum. Ben tek bir hayat deneyimini bile kaçırmaktan korkarım daima.¹²⁸

¹²⁶ Walser, 220.

¹²⁷ Walser, *Geschwister Tanner*, 245.

¹²⁸ Walser, *Tanner Kardeşler*, 232.

Hikayede bazen Simon üzerinden Walser'in bazı şeyleri eleştirdiğini ve belki de Walser'in hayata bakışındaki naif tarafın ne olduğunu anlayabiliyoruz. Simon tarafından dillendirilen *"Ama ben her insanı kendi edebi ve edepsizliği içinde ilginç ve sevimli bulan biriyim. İnsanları aşağılayacak noktaya varmıyorum ya da aslında sadece korkaklığı ve hissizliği hor görüyorum ama ahlaksızlıkta kolayca ilginç bir yan bulabilirim. Ve sahiden de ahlaksızlık bir sürü şeyi aydınlatıyor, dünyaya daha derin bakmamızı sağlıyor."*¹²⁹ ve *"İçimden bir ses, rahat, gururlu bir duruşun bile hayatta mutluluğu bir elektrik akımı gibi çekebileceğini söylüyor ve gerçekten de insan edebiyatla dolaşırken kendisini daha vakur ve zengin hissediyor."*¹³⁰ ifadeleri Walser'in hayata ne denli hassas baktığının ve neden bu kadar kırılgan olduğunun kanıtı gibidir.

Simon'un abisi Klaus onun bazı özelliklerini düzeltmesini isteyerek kendine zarar vermemesi konusunda uyarılarda bulunurken bir yandan da Simon'un hayata bakışından ve kırılganlıklarından bahsederken *"İnsanların saygısını kazanmaya önem veriyorsun, herkes gibi, hatta daha bile fazla, çünkü başkalarının sahip olmadığı çok istekli ve çok ateşli özelliklerin var senin. Ancak çok fazla şey istememelisin ve kendine yönelttiğin taleplerde aşırıya kaçmamalısın."*¹³¹ sözlerini vurularken açıklamasına devam ederken *"Senin çok yabani bir tarafın var, bunu söylemek zorundayım ve sonra çabucak hassas bir insan oluveriyorsun, bu sefer de varlığını sürdürebilmek için insanlardan çok, ama çok daha fazla hassasiyet bekliyorsun."*¹³² *"...Seni kırması gereken şeylerden hiçbir şekilde incinmiyorsun, dünyanın ve hayatın ahvalından doğan, çok sıradan şeylere kırılıyorsun."*¹³³ ifadeleriyle Simon'un ne kadar hassas ve naif olduğunu vurgular. Bu cümlelerden belki de Walser'in şizofreni hastalığına giden yolunun, yalnızlığının izlerini bulmak mümkündür.

Yine Klaus Simon için düşüncelerini söylerken şu cümleleri kurmaktadır. *"Şimdi nerede akşam orada sabah sürtüyorsun ve bir vatandaşa, bir insana ve özellikle de bir erkeğe yakışmayan özlemler içinde boğuluyorsun. Hayatını sağlam temeller üzerine*

¹²⁹ Wlser, 239.

¹³⁰ Walser, 246.

¹³¹ Walser, 272.

¹³² Walser, 92.

¹³³ Walser, 273.

oturtmak için neler yapabileceğini ne çok düşündüm kim bilir, ama sonuçta kendi hayatını nasıl şekillendireceğini sana bırakmak zorundaym.”¹³⁴

Robert Walser’in hassas tarafları olduğunu gördüğümüz yaşantısından kesitlerle bağlantılı olarak Simon kendisinin bazı özelliklerinden bahsederken

Ich bin gerne ein solcher Kerl, der von anderer Menschen freundlicher Gnade abhängt, weil ich überhaupt gerne von jemandem abhängig bin, um den Jemand lieb zu haben und aufzuhorchen, ob ich seine Güte noch nicht verscherzt habe. Man muß ein eigenes Betragen für diesen Zustand der holdesten aller Unfreiheiten annehmen, ein Benehmen zwischen Frechheit und zarter, leiser, natürlicher Aufmerksamkeit, und ich verstehe das vortrefflich.¹³⁵

Başka insanların dostça merhametine bağımlı olmaktan zevk duyan türde bir herifim ben, çünkü genelde birine bağımlı olmak isterim, o kişiyi sevmek ve iyiliğini tüketmemeye dikkat etmek için.”¹³⁶ Ve “İnsan tüm bağımlılıkların en sevimlisi olan bu durum için özel bir tutum takınmalı, küstahlıkla, duygulu, sessiz, doğal bir dikkat esnasında bir davranış geliştirmelidir ve ben mükemmel beceririm bunu”¹³⁷

Şeklinde ifade ettiği cümlelerinden ise Walser’in Simon üzerinden hayata karşı nasıl bir tutum takındığı anlaşılmaktadır.¹³⁸ Simon’un kendisini en açık seçik, en şeffaf ve olduğu gibi aktaran cümleleri bize sanki Walser’i tanımlar gibidir. Walser de hep kaybeden, devamlı bir arayış içerisinde olan, hayatının önemli bir kısmını arayış içinde geçiren ve devamlı mücadele eden birisidir ama bütün bu zorluklara rağmen bir yere bağlı kalmamayı ve bağımlı olmamayı seçmiştir.

Und dann habe ich auch gar kein Verlangen darnach, Karriere zu machen. Was andern das meiste ist, ist mir das mindeste. Ich kann das Karrieremachen in Gottes Namen nicht achten. Ich mag leben, aber ich mag nicht in eine Laufbahn hineinlaufen, was so etwas Großartiges sein soll. Was ist Großartiges dabei: frühzeitig krumme Rücken vom Stehen an zu kleinen Pulten, faltige Hände, blasse Gesichter, zerschundene Werktagshosen, zittrige Beine, dicke Bäuche, verdorbene Mägen, kahle Platten auf den Schädeln, grimmige, anschnauzige, lederne, verblaßte, glutlose Augen, abgemergelte Stirnen und das Bewußtsein, ein pflichtgetreuer Narr gewesen zu sein. Ich danke! Ich bleibe lieber arm aber gesund, verzichte auf eine Staatswohnung, zugunsten eines billigen Zimmers, wenn es auch auf die dunkelste Gasse hinausgeht, lebe lieber in Geldverlegenheiten als in der Verlegenheit, wo ich sommers hinreisen soll, um meine verdorbene Gesundheit aufzuputzen, bin allerdings nur von einem einzigen Menschen geachtet, nämlich von mir selber, aber

¹³⁴ Walser, 273.

¹³⁵ Walser, *Geschwister Tanner*, 136.

¹³⁶ Walser, *Tanner Kardeşler*, 95.

¹³⁷ Walser, 136.

¹³⁸ Walser, 137.

das ist einer, an dessen Achtung mir am meisten liegt, bin frei und kann jedesmal, wenn es die Notwendigkeit verlangt, meine Freiheit für einige Zeitlang verkaufen, um nachher wieder frei zu sein. Es lohnt sich, um der Freiheit willen arm zu bleiben.¹³⁹

Başkalarına en önde görünen şey, benim için en geriden gelir. Tanrı bilir ya, ben kariyer yoluna girmek istemiyorum. Bunda mükemmel olan ne var, fazlasıyla küçük masaların başında durmaktan erken yaşta kamburlaşmış sırtlar, pörsümüş eller, solgun yüzler, eprilmiş pantolonları, titrek bacaklar, ekşimiş mideler, kabak kafalar, öfkeli, aksi, ruhsuz, fersiz, cansız gözler, kırışmış alınlar ve işine bağlı bir ahmak olmanın bilinci. Yoksul ama sağlıklı kalmayı tercih ederim, en karanlık sokağa bakan ucuz bir oda bile benim için kaşaneden iyidir, bozulmuş sağlığını tamir etmek için yazları nereye gitmem gerektiğinin sıkıntısıyla yaşamaktansa para sıkıntısı içinde yaşarım, sadece tek bir insanın saygısını kazanırım, böyle yani kendimin, ama saygısı benim için en değerli olan insandır bu, ben özgürüm ve zorunluluklar gerektiriyorsa özgürlüğümü bir süreliğine satabilirim, sonra yeniden özgür olmak üzere. Özgürlük uğruna yoksul kalmaya değer. Yiyeceğim var, çünkü pek az yemek ile doyma gibi bir yeteneğe sahibim. Bana ömür boyu iş lafıyla ve bunun ardına gizlenmiş küstahlıklarla geldikleri zaman öfkeden kuduruyorum. Ben insan kalmak istiyorum. Uzun lafın kısısı: Ben tehlikeli olanı seviyorum, anlaşılmaçılığı, belirsizliği ve denetlenemezliği seviyorum.¹⁴⁰

Yine Walser hayatındaki çıkmazları, arayışları ve avareliği Simon üzerinden şu cümlelerle ifade etmektedir.

Was mich betrifft, so bin ich bis jetzt noch der untüchtigste aller Menschen geblieben. Ich besitze nicht einmal einen Anzug am Leibe, der von mir aussagen könnte, daß ich einigermaßen mein Leben geordnet hätte. Sie erblicken nichts an mir, das auf eine bestimmte Wahl im Leben hindeutete. Ich stehe noch immer vor der Türe des Lebens, klopfe und klopfe, allerdings mit wenig Ungestüm, und horche nur gespannt, ob jemand komme, der mir den Riegel zurückschieben möchte. Ich bin nichts als ein Horchender und Wartender, als solcher allerdings vollendet, denn ich habe es gelernt, zu träumen, während ich warte. Das geht Hand in Hand, und tut wohl, und man bleibt dabei anständig.¹⁴¹

Bana gelince ben insanların en işe yaramazıyım hala. Hayatımı bir ölçüde bile olsa, düzene soktuğumu gösterebilecek bir takım elbisem bile yok üstümde. Hayatta belirli bir seçim yaptığıma işaret eden hiçbir şey görmüyorsunuz bende. Hala hayatın kapısı önünde dikiliyorum, kapıyı çalıp duruyorum, pek ürkekçe tabi ve kapının sürgüsünü açmaya gelen biri var mı diye heyecan içinde kulak kabartıp dinliyorum. Ben sadece kulak kabartan ve bekleyen biriyim, bu konuda olgunlaştım tabi, çünkü

¹³⁹ Walser, *Geschwister Tanner*, 244.

¹⁴⁰ Walser, *Tanner Kardeşler*, 231.

¹⁴¹ Walser, *Geschwister Tanner*, 316.

beklerken hayal kurmayı öğrendim. Bu ikisi el ele yürür ve iyi gelir insana, üstelik bu sayede edebinizi de korursunuz.¹⁴²

Walser'in aslında gerçek olan ve Simon karakterinde hikayeleşen yaşamının kısa bir özeti yine Simon'un ağzından şu cümlelerle çıkmaktadır. *"Dünyadaki hiçbir şey benim değil ama ben de hiçbir şeyin özlemini çekmiyorum artık. Artık özlem diye bir şey tanımıyorum. Henüz belirli umutlar taşıırken insanları umursamazdım ve engel gibi görürdüm, bazen de nefret ederdim onlardan, şimdiyse insanları seviyorum, çünkü onlara ihtiyacım var ve kullanmaları için kendimi sunuyorum."*¹⁴³ Belki de Walser'in en büyük hayal kırıklığı ise *"Dünya kızmış, kırılmış bir anne gibi duruyor karşımda, delice sevdiğim, olağanüstü bir çehre, cezalandırmak isteyen toprak ananın çehresi! İkmallerimin, düşüncesizce harcadıklarımın, hayallere boğulduklarımın, kaçırdıklarımın ve işlediğim suçların bedelini ödeyeceğim."*¹⁴⁴ ifadesinde gizliyen, *"Kırdıklarımın gönlünü alacağım ve o zaman başımı böyle dimdik tutabilmeyi nasıl başardığımı, güzel tatlı bir akşam saatinde, önce kardeşlerime anlatacağım."*¹⁴⁵ cümlesinde ise Simon'un düşünceleri üzerinden Walser'in kaleminden öğrenmekteyiz.

Walser dine bakış açısını da hayata bakış açısıyla birleştirerek, inandığı yargıları ve din olgusuna nasıl baktığını da yine kendi karakter algısı üzerinden Simon'un ifadeleriyle *"Benim deneyimime göre, din hayat aşkıdır, toprağa içten bağlılıktır, anın coşkusudur, güzelliğe duyulan güvendir, insanlara duyulan inançtır, dostlar sofrasındaki kaygısızlıktır, felaketler karşısındaki sorumsuzluk hissidir, ölürken gülümsemektir ve hayatın sunduğu her girişim fırsatını değerlendirme cesaretidir."*¹⁴⁶ şeklinde aktarmaktadır.

1.1.1.2. Aile İle İlgili Yansımalar

Çalışmamızın ilk bölümünde bahsettiğimiz gibi Robert Walser sekiz çocuklu bir ailenin çocuğudur. Babası ilgisiz, çocuklarına karşı umursamaz ve sert yapılı bir adamdır. Annesi ise genellikle hastalıktan muzdarip, sinirli ve agresif bir kadındır. Walser'in ağabeylerinden birisi Karl Walser tanınmış bir ressam ve sahne tasarımcısıdır. Yine başka

¹⁴² Walser, *Tanner Kardeşler*, 293.

¹⁴³ Walser, 294.

¹⁴⁴ Walser, 296.

¹⁴⁵ Walser, 296.

¹⁴⁶ Walser, 237.

bir ağabeyi Hermann Walser ise üniversitede Coğrafya kürsüsünde bir profesördür. Kız kardeşi Lisa ise İsviçre'nin çeşitli yerlerinde öğretmenlik yapmış bir kadındır. Walser'in başka bir kardeşi ise şizofreni hastası olan ve yattığı klinikte intihar eden Ernst Walser'dir.

Walser anne ve babasından yeteri kadar sevgi görememiş, ailesi tarafından hep ihmal edilmiş ve mutsuz bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Bu sebeple de tam anlamıyla aile kavramının ne olduğunu bilmediğini ve ailesiyle güvenli bir bağ oluşturamadığını söyleyebiliriz. Bu sebeptir ki Walser hayatı boyunca hep bir arayış içinde olmuş ve bir yere bağlı ya da bağımlı kalamamıştır.

Walser'in yaşayamadığı bu güvenli aile bağı kardeşleriyle de aralarında kopukluğa sebep olmuştur. Kardeşler birbirleriyle pek de samimi değildir ve hepsi kendi hayatlarını yaşamaktadır. Yalnızca Hermann Walser tüm ailenin bakımını üstlenen ağabeysidir. Walser'in en iyi anlaştığı ve en fazla görüştüğü kardeşi ise Lisa'dır.

Geschwister Tanner'de Walser'in aile üyelerinin tamamına ve özellikle kardeşleriyle ilişkilerine yer verildiği düşünülmektedir. Simon da Walser gibi ilgisiz bir anne ve babanın yanında büyümüştür. Simon ailesinden ve çocukluğundan bahsederken *“Örneğin size çok iyi bir aileden geldiğim, babamın saygıdeğer bir adam, erkek kardeşlerimin becerikli, umut veren insanlar oldukları ve benim de bayağı bir işe yaradığım, umut bağlanmayı hak ettiğim, bana biraz olsun güven beslenebileceği ve buna benzer şerhler söylene, benim hakkımda ne öğrenmiş olurdunuz?”*¹⁴⁷ sorusuyla kendi geçmişine de gönderme yapmaktadır.

Simon'un annesi de hikaye de tıpkı Walser'in annesi gibi hastadır ve bu hastalığın aileyi nasıl etkilediğinden bahseder. Simon annesinin hastalık zamanlarından *“Annemim hastalığı babamın durumunu zorlaştırıyordu. Biz çocuklar, onun her şeyi saygı ve sevecenlik karışımı bir duyguyla karşılayan bir kadın olduğu, berrak sesini kullanarak birine seslendiğinde yanına koştuktan mutluluk duyduğumuz zamanlarını acı ve elemle hatırladık.”*¹⁴⁸ şeklinde bahsetmektedir.

Simon yine çocukluk günlerinden ve o dönemde yaşadığı sıkıntılardan bahsetmektedir. Bu konuşma esnasında Walser'in aile yaşamının esere yansıtıldığına dair

¹⁴⁷ Walser, 16.

¹⁴⁸ Walser, 115.

en büyük kanıt ise Walser'in annesinin hastalığını Simon'un annesine olduğu gibi aktarmış olmasıdır. Walser'in annesinin bir akıl hastalığına sahip olduğundan bahsetmiştik. Bu hastalık sebebiyle annesi aniden öfke patlamaları yaşamakta, masada duran çatal bıçağı nereye gittiğine bakmaksızın atmakta ve sinir krizleri geçirmektedir. Simon da çocukluğuna özellikle annesine dair günleri anlatırken şu cümleleri kullanmaktadır.

Wir bewohnten jetzt ein geringeres Vorstadthaus, dessen Anblick ein erkältender war. Die Wohnung war Mutter nicht recht. Sie hatte überhaupt eine eigentümliche Krankheit, sich von ihrer jeweiligen Umgebung verletzt zu fühlen. Sie mochte von vornehmen kleinen Häusern in Gärten schwärmen. Was kann ich wissen. Sie war eine sehr unglückliche Frau. Wenn wir zum Beispiel alle beim Essen saßen, ziemlich schweigsam, wie wir es gewohnt waren, erfaßte sie plötzlich eine Gabel oder ein Messer und warf es von sich weg, über den Tisch hinaus, so daß alle mit den Köpfen zur Seite bogen; wenn man sie dann beruhigen wollte, kränkte es sie, und wenn man ihr Vorwürfe machte, noch viel mehr.¹⁴⁹

Şimdi soğuk görünümlü, daha basit bir banliyö evinde oturuyorduk. Ev anneme yeterli görünmüyordu. Zaten annemin içinde bulunduğu her çevreden incinmek gibi garip bir hastalığı vardı. Bahçe içinde, seçkin, küçük evlerden hayranlıkla söz etmeyi severdi. Ne bileyim, çok mutsuz bir kadındı. Sözelimi alışık olduğumuz gibi oldukça suskun bir biçimde, hep birlikte yemeğe oturduğumuzda aniden bir çatal veya bıçak kapar ve bunu masanın üzerinden fırlatıp atardı. İnsanlar onu suçlarsa daha da çok kırılırdı.”¹⁵⁰

Simon annesinden sıklıkla bahsetmektedir. Anne figürü onun için önemlidir. Babasından çok fazla bahsetmez. Walser için de annesi çok önemlidir çünkü babası hayatında pek de fazla yer tutmamıştır. Ancak anne figürünün eksikliğini hayatı boyunca hissettiğini söylemek mümkündür. Simon annesi için “*Annem çok hürmet gören bir kadındı ve ona genel olarak gösterilen hürmet saftı, kalplerden geliyordu. O hem taşralı hem de soylu bir izlenim verirdi daima. Alçakgönüllülüğü ve aynı zamanda mesafesiyle, her itaatsizliği ve sevgisizliği zayıflatmayı bilirdi. Yüzünün ifadesi aynı anda hem yakarır hem de buyururdu.*”¹⁵¹ cümleleriyle annesinin onun için ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır.

¹⁴⁹ Walser, *Geschwister Tanner*, 112.

¹⁵⁰ Walser, *Tanner Kardeşler*, 114.

¹⁵¹ Walser, 289.

Annesinin hastalığından önceki dönemlerini ve kardeşleri ile kendisi için ne ifade ettiğini ise anlatırken şu cümleleri sarf etmektedir.

Meine Mutter war als Mädchen unglücklich und schlecht bestellt gewesen. Sie kam aus dem abgelegenen Gebirge zu ihrer Schwester, meiner Tante, in die Stadt, wo sie beinahe Magdsdienste verrichten mußte. Es war ein toller Sprung, so von der ängstlichen, geheimnisvollen Ehrfurcht ins Mitleid überspringen zu müssen. Was dazwischen lag: die Zärtlichkeit und Vertraulichkeit zu ihr, war uns unbekannt geblieben. So kam es, daß unser Mitleid mit einem unsäglichen Bedauern über das Nie-Empfundene stark gemischt wurde, was uns dann eigentlich sie um so inniger bemitleiden ließ.¹⁵²

Annem genç kızlığını mutsuz ve zor koşullarda geçirmişti. Kendi ablasının, teyzemin yaşadığı ücra dağlardan şehre gelmiş ve neredeyse hizmetçiliğe yakın işlerde çalışmak zorunda kalmıştı. Biz çocuklar henüz sağlıklıyken annemde neredeyse azametli bir yan görürdük, bundan korkar ve çekinirdik; aklı hastalandığında acıdık ona. Bu bizi ürkek, gizem dolu bir saygıdan, acıma duygusuna fırlatan korkunç bir sıçrama oldu. Bu ikisinin arasında kalan şefkat ve yakınlık duygularını hiç tanımadık.¹⁵³

Babasından bahseden Simon “*Annem sinirli ve aşırı hassas olurdu hep. Hiçbirimiz öyle annemden korktuğumuz gibi korkmazdık babamızdan, sadece onun annemi öfkeliendirebilecek bir şey söylemesinden ya da yapmasından korkardık hep. Annemin karşısında aciz kalırdı, güçlü olmayı rahatına bakmak kadar sevmeyen bir tabiatı vardı. Hayat dolu bir yoldaş olarak aranırdı, ama zor işlerin adamı değildi.*”¹⁵⁴ aslında Walser’in babasına bakışının ve hayatındaki yerinin bir yansıması gibidir.

Simon ailesinin nasıl birbirinden kopuk olduğunu ve aslında birbirlerinden ne kadar farklı olduğunu anlatırken de “*Annem içtenlikle iyi bir kadındı. Biz çocuklar ne zaman ve nerede bir araya gelirsek gelelim, bıkıp usanmadan ondan konuşuruz. Bu yuvarlak, engin dünyaya dağılmış bir halde yaşıyoruz ve böylesi de çok iyi, çünkü birbirine uzun süre katlanamayan kafalara sahibiz.*”¹⁵⁵ ifadesiyle hayatlarının en önemli gerçeğini açığa vurmaktadır.

¹⁵² Walser, *Geschwister Tanner*, 312-313.

¹⁵³ Walser, *Tanner kardeşler*, 290.

¹⁵⁴ Walser, 296.

¹⁵⁵ Walser, 32.

Simon ailesini tanıtırken aslında Walser bize kendisini tanıtmaya başlamaktadır. Simon'un aile tanımındaki tek fark Simon'un dört kardeşi Walser'in ise yedi kardeşi olmasıdır.

Ich heiße Tanner, Simon Tanner, und habe vier Geschwister, von denen ich der Jüngste bin und derjenige, der zu den wenigsten Hoffnungen berechtigt. Ein Bruder ist Maler, der lebt in Paris, und er lebt dort stiller und zurückgezogener als in einem Dorf; denn er malt. Jetzt muß er sich schon ein wenig verändert haben, es ist über ein Jahr her, daß ich ihn zuletzt gesehen habe, aber ich denke, wenn Sie ihm begegnen würden, bekämen Sie den Eindruck von einem bedeutenden und in sich abgeschlossenen Menschen.¹⁵⁶

Adım Tanner, Simon Tanner ve dört kardeşim var, en küçükleri ve en az umut beslenmeyi hak edenleri benim. Bir erkek kardeşim ressamdır, Paris'te yaşıyor ve orada bir köydekinden bile daha sessiz ve münzevi bir hayat sürdürüyor çünkü resim yapıyor. Şimdilerde biraz değişmiş olmalı herhalde, çünkü onu son görüşümden bu yana bir yıldan fazla zaman geçti, ama onunla karşılaşırsaydınız, önemli ve içine kapalı bir insan olduğu izlenimini edinirdiniz sanıyorum.¹⁵⁷

Simon yine kardeşlerini *“Kardeşlerimden biri şöhretli sayılabilecek bir alim, bir diğeri borsada uzman, yine bir diğeryse sadece benim kardeşim, çünkü kendisini bir kardeşten bile çok seviyorum ve onu düşündüğümde başka bir özelliğinin altını çizmek aklıma gelmiyor, kendi gibi görünen, başka da bir şey olmayan ve kardeşimin en yakınım olduğu gerçeği dışında.”*¹⁵⁸ şeklinde tanımlamaktadır.

Simon'un dört kardeşi olduğu ve hepsinin birbirinden farklı özelliklere sahip olduğu hikayede karşımıza çıkmaktadır. Simon'un kardeşlerini tanımaya çalışırken en çok dikkat çeken detay ise bu kardeşlerin mesleklerinin ve Simon ile ilişkilerinin bilinen kadarıyla Walser'in kardeşleriyle neredeyse birebir örtüşmesidir. Walser Simon'un kardeşlerini kendi kardeşlerinin özellikleri ve meslekleriyle oluşturmuştur. Örneğin romanda Kaspar Tanner Walser'in ressam ve sahne tasarımcısı olan kardeşi Karl Edmund Walser'dir. Karl Walser 1894-1896 yılları arasında Stuttgartta dekorasyon ressamlığı eğitimi almıştır ve Münih'te çalışmıştır. Karl Walser sonrasında ise tiyatro ve opera sahneleri için de resim yapmıştır.¹⁵⁹ Karl Walser'in Robert Walser ile hem kişisel hem de

¹⁵⁶ Walser, *Geschwister Tanner*, 307-308.

¹⁵⁷ Walser, *Tanner Kardeşler*, 285.

¹⁵⁸ Walser, 33.

¹⁵⁹ Gisi, 17.

sanatsal bağı çok güçlüdür ve Stuttgart'ta bir süre birlikte yaşamışlardır. Hatta Walser'in klinikte yattığı dönemde masraflarını da üstlenmiştir.¹⁶⁰

Saygın bir işi olan diğer kardeşi Klaus Tanner Walser'in Bern Üniversitesinde coğrafya profesörü olan maddi alanda da Walser'e destek sağlayan Hermann Alfred Walser'dir. Hermann Walser Robert Walser'e ilk eserlerini yayımlaması için yardım etmiştir. Ancak Robert Walser'le ilişkileri çok yakın değildir buna rağmen Hermann Walser ailenin maddi giderlerini karşılamaktadır. Hermann intihar ederek hayatına son vermiştir.¹⁶¹

Simon'un diğer kardeşi ise Emil Tanner'dir. Emil hikayede aklını yitiren ve bu yüzden öğretmenlik mesleğinden ayrılmak zorunda kalarak, bir akıl hastanesinde intihar eden bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Emil karakteri Walser'in Adolf Emil Walser ve Ernst Julius Walser adlı iki kardeşinin özelliklerinin harmanlanmış hali olarak hikayedeki yerini almaktadır. Hikayedeki kardeşe ismini veren Adolf Emil Walser ailenin ilk çocuğudur ve üç aylık bir hastalığın sonucunda 15 yaşındayken intihar ederek yaşamına son vermiştir.

Ernst Julius Walser ise ortaokul öğretmeni olarak eğitim almıştır. Nepal'de altı ay boyunca öğretmenlik ve eğiticilik yapmıştır. Ciddi bir kafa yaralanması sonucunda İsviçre'ye geri dönmek zorunda kalmıştır.¹⁶² Glarus kantonunda ve Biel'de kısa bir süre öğretmenlik işine devam etmiş ve sonrasında askere gitmiştir. Burada disiplinsizlik problemleri yüzünden sıkıntılar yaşamıştır. Bu problemleri için kendisine şizofreni teşhisi konmuş ve Bern'de bir kliniğe yatırılmış ve ölünceye kadar hayatının 18 yılını burada geçirmiştir.¹⁶³ Bu bilgilerden yola çıkarak hikayedeki Emil adlı kardeşin ismini ve hikayesinin intiharla bitmesini Walser'in 15 yaşındayken intihar eden kardeşi Adolf Emil Walser'den, Emil'in öğretmen oluşunu, mesleğinden bir hastalık yüzünden ayrılmasını ve ruhsal problemli oluşunun hikayesini ise diğer kardeşi Ernst Julius Walser'den esinlenerek oluşturduğunu söyleyebiliriz.

¹⁶⁰ Gisi, 17.

¹⁶¹ Bernhard Echte, *Robert Walsers Kindheit und Jugend in Biel- Ein biographischer Essay*, Wädenswil 2002, 6.

¹⁶² Martin Jürgens, *Die Aufgabe der Identität: Robert Walsers Helden*, In: Robert Walser, hrsg.von Heinz Ludwig Arnold. München 2004, 69–82.

¹⁶³ Gisi, 17.

Walser'in diğerk bir kardeşi ise Oscar Emil Walser'dir. Oscar Walser Basel'de bir bankada memurdur. Kendisi evlidir ancak çocuğu yoktur ve Walser ailesini maddi anlamda desteklemektedir. Kardeşleri Lisa'nın ölümünden sonra ise Robert Walser'in vasiliğini üstlenmiştir.¹⁶⁴ Hikayedeki Oscar karakteri Emil Walser, Hermann Alfred Walser ise Simon Tanner'in ağabeyi Klaus olarak karşımıza çıkmaktadır ve kendisi saygın bir bankacı, Simon'un düşünen ve destekleyen ama yalnız bir insandır.

Walser'in hayatında en önemli etkiye sahip, her zaman onun yanında olan bir diğerk kardeşi ise Elisa (Lisa) Mathilde Walser'dir. Lisa Walser 1897-1900 yılları arasında anaokulu öğretmenini olarak in Tauffelen am Bielersee, Biel, Livorno ve Bern'de çalışmış ve en sonunda Bellelay im Berner Jura'daki okuldan emekli olmuştur.¹⁶⁵ Bundan sonraki dönemde ise hasta olan annesinin ve diğerk kardeşlerinin bakımını da üstlenmiştir. Kardeşi Robert Walser ile aralarında sıkı ve güçlü bir bağ vardır. Walser'in Waldau kliniğindeki vasiliğini hatta klinikteyken Carl Seelig ve Hermann Hesse ile görüşmelerini düzenlemiş ve üstlenmiştir. 1940 yılında ölmüştür.¹⁶⁶ Kitapta ise karşımıza Simon'un kız kardeşi olarak çıkan Hedwig Tanner aslında Lisa Walser'in yansımasından başka bir şey değildir. Simon en çok kardeşi Hedwig ile samimi ve yakındır tıpkı Walser'in kız kardeşi Lisa ile yakın olması gibi. Bu olay örgüsü içinde gördüğümüz ise Walser'in ailesini ve kardeşlerinin özelliklerini oldukça yoğun şekilde esere yansıttığıdır. Simon kardeşlerinden ve onların özelliklerinden sıklıkla bahsetmektedir, özellikle Klaus bu ilişkiler içinde Simon için en kıskanılacak olan kardeşlerindendir. Onu tanımlarken onun hayata nasıl baktığından ve hassasiyetlerinden şöyle demektedir.

Walser'in kitapta yer vermediği ya da hikayeye fazla katkı sağlamadığını düşündüğümüz iki kardeşi daha vardır. Bunlar, hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan Robert Otto Walser ve Fanny Meri Hegi-Walser'dir. Fanny Walser bir süre Hermann Walser'in yanında yaşamıştır ve daha sonra ise diş teknikerliği eğitimi almıştır. Arnold Hegi ile evlidir ve hayatını Bern'de devam ettirmiştir.¹⁶⁷

Yazar Bernhard Echte'ye göre de Robert Walser bu kitabında kendi kardeşleri ve roman kahramanı Simon'un kardeşleri arasında bazı farklılıklar olsa dahi genel anlamda

¹⁶⁴ Echte, 25.

¹⁶⁵ Gisi, 17.

¹⁶⁶ Gisi, 17

¹⁶⁷ Gisi, 17.

benzerlikler olduğu görüşünü savunmaktadır. “*Robert Walser Handbuch*” kitabının yazarı Lucas Marco Gisi, Echte’nin bu konu hakkındaki görüşüne şu şekilde yer vermektedir.¹⁶⁸

Diferenz und Verbindung von Lebensgeschichte und Werk zu bestimmen. Die Geschwister lassen sich in die biographische Realität übertragen, angefangen mit den Eltern Simon Tanners, die viele Züge mit Adolf (1833–1914) und Elisa Walser-Martin (1839–1894) und deren Schicksal teilen: Kaspar widerspiegelt den Künstler-Bruder Karl Walser (1877–1943), mit dem Robert Walser am engsten befreundet (und verfeindet) war. Hedwig ist der Schwester Lisa Walser (1875–1944) nachgezeichnet, zu der Walser ein besonders enges Verhältnis (ebd., 111) hatte. Der unglückliche, die Vaterrolle übernehmende Bruder Klaus Tanner ist nach dem Modell Hermann Walsers (1870–1919), Gymnasiallehrer und Geographie-Professor in Bern, gestaltet, der Bruder Emil, der zunächst als Lichtschein auftretend, auf Abwege gerät und geisteskrank wird, entspricht Robert Walsers Bruder Ernst (1873–1916) und seinem Schicksal (er wurde 1898 in die psychiatrische Klinik Waldau interniert). Dies die vier Geschwister die Simon im Gespräch mit der Kurhaus-Wirtin charakterisiert. Der Spezialist im Börsenfach der im Widerspruch dazu einmal erwähnt wird, verweist wohl auf den Bruder Oscar (1872–1959). Nur der älteste, schon während Robert Walsers Kindheit gestorbene Bruder Adolf (1869–1884) und die jüngste Schwester Fanny (1882–1972) finden keine Entsprechung in der Fiktion. Auch für andere Figuren des Romans konnte Bernhard Echte reale Vorbilder eruieren.

Echte’ye göre de “Geschwister Tanner” kitabında yer alan kardeş ilişkileri Walser’in kendi kardeşlerinden yola çıkarak oluşturduğu, hikayelerinde kardeşlerinin gerçeklerine yer verdiği bir hikayedir. Walser Simon karakteri üzerinden kardeşlerini anlatmaya devam etmektedir.

Das ist einer meiner Brüder, ein anderer heißt Klaus. Dieser ist der Älteste, und ich halte ihn für den besten und bedachtsamsten Menschen auf der Welt. Die Nachsicht, das Bedenkentragen und das Nachdenken schauen ihm zu den Augen heraus. Er ist ein tüchtiger Mensch, so tüchtig, daß niemand jemals hinter seine bescheidene, verborgene Tüchtigkeit kommen wird. Er hat uns Jüngere aufwachsen und uns unsern Begierden und Leidenschaften nachhängen sehen, er hat geschwiegen dazu und gewartet, bisweilen ein Wort der Sorge und des Rates gesprochen, aber er hat immerfort eingesehen, daß jeder seinen eigenen Weg gehen muß¹⁶⁹Klaus ist doch immer derselbe. Man hat immer eine kleine Angst auszustehen, wenn er da ist. Seine Gegenwart macht einen unwillkürlich zur schuldbewußten Schülerin, die eine Strafrede erwartet, weil sie leichtsinnig gewesen ist. Man ist immer leichtsinnig

¹⁶⁸ Bernhard Echte, *Robert Walsers Kindheit und Jugend in Biel*, Ein biographischer Essay, Wädenswil 2002, 15’den aktaran Lucas Marco Gisi, *Robert Walser Handbuch (Leben-Werk-Wirkung)*, Verlag J.B Metzler, Deutschland 2018, 102.

¹⁶⁹ Walser, *Geshwister Tanner*, 308.

gewesen in seinen Augen, wenn man noch so ernsthaft meint gehandelt zu haben. Seine Augen sehen ganz anders, sehen die Welt so seltsam besorgniserregend an, als müßte man sich beständig vor irgend etwas fürchten. Er schafft sich selber und andern immer Sorgen. Aus seinem Munde kommt solch ein Ton heraus, der aus tausend rücksichtsvollen Bedenken zusammengesetzt ist, so wenig vertrauensvoll ist er zur Welt und zu den Fäden, die einen an die Welt spannen, ganz von selber. Er sieht aus, als ob er schulmeistern möchte, und sieht doch wieder so genau ein, daß er schulmeistert, ohne es zu wissen: er möchte nicht schulmeistern und tut's doch, wider seinen Willen, aus seiner Natur heraus, wofür man ihn nicht schuldig machen darf.¹⁷⁰

Erkek kardeşlerimden birinin adı Klaus. en büyüğüm farkına varmaz. En büyüğümüz ve onu dünyadaki en iyi ve en temkinli insan olarak görürüm. Sabır, tereddüt ve ölçü fişkirır gözlerinden. Hamarat bir insandır, öylesine hamarattır ki, hiç kimse asla onun bu alçakgönüllü, gizli hamaratlığının farkına varmaz. Biz küçükleri o yetiştirdi, arzularımızın ve tutkularımızın peşinden gidişimizi izledi, bu konuda sustu ve bekledi, arada bir endişe ve öğütlerini bir iki kelimeyle dile getirirdi, ama herkesin kendi yoluna gitmek zorunda olduğunu daima kabullenirdi.¹⁷¹Klaus hep aynı gerçekten. O buradayken insan hep küçük bir korku geçiriyor. Onun varlığı insanı sorumsuzca davrandığı için azarlanacak bir öğrenciye çeviriyor. İnsan ne kadar ağırbaşlı davrandığını sanırsa sansın, onun gözünde daima sorumsuzluk etmiş oluyor. Klaus'un gözleri hep farklı bakıyor, dünyayı garip bir şekilde kaygı verici bir şey gibi görüyor, sanki insan devamlı bir şeylerden korkmak zorundaymış gibi. Kendine de başkalarına da durmadan kaygı veriyor. Dikkate alınması gereken binlerce kuşkunun ördüğü bir ses çıkıyor ağızından, dünyaya karşı ve insanı dünyaya bağlayanlara karşı öylesine güvensiz, hiçbir nedeni olmadığı halde. Klaus öğretici olmak ister gibi davranıyor ama sonra da farkına varmadan öğretmenlik yaptığını apaçık görüyor. Öğretici olmak istemiyor, yine de yapıyor bunu, doğası gereği, bu yüzden de suçlamamalı onu. O tüm kuşkların iyi ve hassas biri ama iyi ve ılımlı olmanın uygun düşüp düşmediğinden kuşkuya kapılıyor durmadan.¹⁷²

Hermann Walser iyi bir bilim insanı olmasına rağmen yalnızlıktan ve ruhsal sıkıntılardan muzdarip bir insandır. Bu yüzden de hayatını intihar ederek sonlandırmıştır. Romanda ise bu yalnızlığın ve sıkıntıların Simon'un kardeşi Klaus üzerinden verildiğini ve Hermann'ın Klaus'ta vücut bulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Simon abisinin ruh halinden bahsederken şu ifadeleri kullanmaktadır.

Doktor Klaus zwang sich des öftern zu einer gewissen kleinen, bescheidenen Sorglosigkeit, aber immer wieder kehrte er zu den grauen, trüben Pflichten zurück, in deren Bann er wie in einem dunklen Gefängnis schmachtete. Er hatte vielleicht einmal die Lust zum Abbrechen, damals als er noch jung war, aber ihm fehlte die

¹⁷⁰ Walser, *Geschwister Tanner*, 145.

¹⁷¹ Walser, *Tanner Kardeşler*, 286.

¹⁷² Walser, *Geschwister Tanner*, 114.

Kraft, etwas, das wie eine mahnende Pflicht aussah, unerledigt hinter sich zu lassen und darüber mit einem Lächeln der Wegwerfung hinwegzuschreiten. Wegwerfung? O, er warf nie etwas weg! Es hätte ihn, so deuchte ihn, wenn er es einmal versuchen wollte, von unten bis oben zerschnitten; er würde immer des Weggeworfenen mit Schmerz gedacht haben. Er warf nie etwas weg und er verlor sein junges Leben damit, zurechtzulegen und zu untersuchen, was nie der Untersuchung, Prüfung, Liebe und Beachtung wert war. So war er denn älter geworden, und weil er denn doch durchaus nicht etwa ein empfindungs- und phantasieloser Mensch war, machte er sich oft schwere Vorwürfe darüber, daß er die Pflicht versäumte, selbst ein bißchen glücklich zu sein.¹⁷³

Doktor Klaus sık sık, bazı küçük, alçakgönüllü ihmalkârlıklar yapmaya zorlar kendini, ama her seferinde büyümlü etkisiyle onu karanlık bir kodese tıkmış gibi sararıp solduran, boz bulanık görevlerine geri döner. Belki bir zamanlar buna bir son vermeye heves etmişti, daha gençken henüz, ama ona görevi hatırlatan bir şeyleri halletmeden bırakmaya ve yüzünde aldırılmazlığın tebessümüyle yürüyüp geçmeye gücü yetmemişti. O asla aldırılmazlık etmezdi. Ona öyle gelirdi ki, bunu bir kez denemeye kalksa tepeden tırnağa yarılırdı, aldırış etmeden geçtiği şeyi daima acıyla anardı. Asla aldırılmazlık etmedi hiçbir şeye ve gençliğini araştırmaya, denemeye, sevmeye ve dikkate almaya hiç değmeyecek şeyleri düzene sokarak ve araştırarak harcadı. Böylece yaşlandı ve aslında hiç de hayal gücünden yoksun ve duyarsız bir insan olmadığı için biraz olsun mutlu mutlu olma görevini ihmal ettiğinden ötürü kendini sık sık en ağır şekilde suçladı.¹⁷⁴

Hermann Walser gerçek yaşamlarında kardeşleri için endişe duymaktadır. Çünkü diğer kardeşler onun kadar başarılı olamamışlardır. Simon ve abisi Klaus için de aynı durum geçerlidir. Klaus'un endişesi şu ifadelerle anlatılmaktadır.

Doktor Klaus, Sorgen wegen seines jungen Bruders Betragen. Es war dies ein guter, stiller, pflichttreuer Mensch, der gar zu gern gesehen hätte, wenn seine Brüder so wie er, der Älteste, im Leben einen festen, achtungsgebietenden Boden unter die Füße bekommen hätten. Dies war aber so sehr nicht der Fall, wenigstens bis jetzt, ja so sehr war das Gegenteil der Fall, Doktor Klaus kannte tausende von kleinen und großen Pflichten, und es mochte bisweilen den Anschein tragen, als sehne er sich nach noch mehr Pflichten. Er war einer von den Menschen, die sich, aus Pflichterfüllungsbedürfnis, in ein ganzes, beinahe zusammenstürzendes Gebäude von lauter sauren Pflichten stürzen, aus Angst, es möchte vorkommen, daß ihnen eine geheime, wenig bemerkbare Pflicht davonliefe.¹⁷⁵

Doktor Klaus küçük kardeşinin davranışları yüzünden kaygılanıyordu. Hayatta tıpkı kendisi gibi, en büyükleri olduğu erkek kardeşlerinin de ayaklarını yere sağlam, saygın bir zemine bastıklarını görmek için yanıp tutuşan, iyi, sessiz, görevlerine

¹⁷³ Walser, *Geschwister Tanner*, 5.

¹⁷⁴ Walser, *Tanner Kardeşler*, 19.

¹⁷⁵ Walser, *Geschwister Tanner*, 5.

sadık bir insandı. Klaus küçüklü büyüklü binlerce görev biliyordu ve zaman zaman daha fazla da görev sahibi olmanın özlemini çektiği gibi bir izlenim verebiliyordu. Sırf göze çarpmayan gizli bir görevi kaçırabileceklerinden korktukları için, görevlerini yerine getirme ihtiyacı içinde, tatsız görevlerle dolu, neredeyse çökecek koca binalara dalan insanlardan biriydi.¹⁷⁶

Simon Klaus'tan bahsederken onun hayata karşı ne kadar kırılğan olduğundan ve bazı duygular hakkındaki kafa karışıklığından bahseder. Bu ifadeler bize Walser'in ağabeyi Hermann Walser'in ruh hali hakkında ipuçları verdiğini düşündürmektedir. Çünkü Hermann Walser'in intihara sürükleyen de aslında bu karmaşık ruh hali, karamsarlı, umutsuzlu ve mantıklı düşünememe gerçeğidir. Klaus da Hermann gibi mutsuz ve karamsardır.

Die Strenge steht ihm absolut nicht, und doch glaubt er, mit der Strenge etwas erreichen zu sollen, was er glaubt, mit Güte verfehlt zu haben. Er meint: Güte sei unvorsichtig, und ist doch so gütig. Er verbietet sich, harmlos und gütig zu sein, was er doch am liebsten sein möchte, weil er immer fürchtet, dadurch etwas zu verderben, dadurch in den Augen der Welt als leichtsinnig dazustehen. Er sieht nur Augen, die ihn betrachten, und nicht Augen, die ruhig in seine sehen möchten. Man kann nicht ruhig in seine Augen blicken, weil man fühlt, daß ihn das beunruhigt. Er denkt immer, man denke etwas über ihn, und er möchte heraus haben, was man denkt. Wenn er nicht irgend einen Fehler an einem bemerkt, den er tadeln kann, scheint ihm nicht wohl zu sein. Und er ist doch so gut! Er ist nicht glücklich. Wenn er das wäre, würde er anders reden, im Nu, ich weiß es. Er neidet anderer Glück nicht gerade, aber es reizt ihn doch beständig, das Glück und die Unbefangenheit anderer zu bekritteln, was ihm doch sicher nur weh tut. Er mag nicht von Glück reden hören, ich begreife, warum nicht. Das liegt auf der Hand, und jedes Kind kann es verstehen. Selbst nicht froh, haßt man die Fröhlichkeit anderer.¹⁷⁷

Klaus'a sertlik hiç yakışmıyor, buna rağmen iyilikle kaçırmış olduğunu sandığı bir şeylere sertlikle ulaşması gerektiğine inanıyor. “İyilik tedbirsizliktir” diye düşünüyor ama ve buna rağmen alabildiğine müşfik. En çok istediği şey olduğu halde yumuşak ve müşfik davranmayı yasaklıyor kendine, çünkü böyle davranarak bir şeyleri bozmaktan, dünyanın gözünde umursamaz biri durumuna düşmekten korkuyor. Klaus mutlu değil. Eğer mutlu olsaydı, daha farklı konuşurdu, hemen anında değişirdi, biliyorum bunu. Başkalarının mutluluğunu kıskandığı söylenemez, ama kendini durmadan başkalarının mutluluğuna ve rahatlığına kusur bulmanın cazibesine kaptırıyor, oysa bu kesinlikle acı veriyor olmalı ona. Mutluluk lafı işitmekten hoşlanmıyor Klaus, neden hoşlanmadığını anlıyorum. Bunun nedeni

¹⁷⁶ Walser, *Tanner Kardeşler*, 18.

¹⁷⁷ Walser, *Geschwister Tanner*, 146.

ortada, bunu bir çocuk bile anlar. Kendisi neşeli olmayan, başkasının neşesinden nefret eder.¹⁷⁸

Walser'in diğer bir kardeşi ressam ve sahne tasarımcısı olan ve sonrasında tanınan bir isim haline gelen Karl Walser ve Simon'un ressam olan kardeşi Kaspar Tanner arasındaki benzerlikler de aktarılmaya devam etmektedir. Simon Kaspar'ı *"Buna karşılık resim ona en küçük bir başarı vaadinde bulunmadığı halde sanatına bir şeytan gibi aşık hala. Bütün resimlerini kötü buluyor, resimleri kötü de üstelik ama üzerlerinde yıllarca çalışıyor. Yaptıklarını durmadan kazıyıp siliyor ve yeniden boyuyor."*¹⁷⁹ der ve sonrasında yine *"Kaspar sadece bir tür zorunluluk olarak yaşıyordu bunu. Bazen bir kardeş tarafından da anlaşılmamanın eşyanın tabiatı olduğunu söylüyordu kendine. Kafasını çevirip geride kalmış meselelere bakmak istemiyordu, dahası tam da geçmişte kaldıkları için artık düşünmeye değer bulmuyordu."*¹⁸⁰ sözleriyle aralarındaki soğukluktan da bahseder.

Ancak Kaspar'ın işine ne kadar düşkün olduğunu ve resim konusundaki hırsının ne kadar güçlü olduğunu ve bu amaç doğrultusunda çalışarak nasıl saygın biri haline geldiğini ifade eder tıpkı Karl Walser'in alanında tanınan biri haline gelmesi gerçeğinde olduğu gibi. Simon bundan *"Tepeden tırnağa sanatçıdır ve eğer ben onun kardeşi olarak sanattan biraz anlıyorsam bu onun sayesinde olmuştur, yoksa ancak onun etkisi altında biraz olsun gelişebilen kendi kavrayışım sayesinde değil..."*¹⁸¹ *"Başarılı olmadığı için okuldan erken alındı, kutu, sandık taşımak zorunda kaldı, sonra ülkesinden ayrıldı ve uzaklarda hak ettiği saygıyı insanlardan koparmayı öğrendi"*¹⁸² şeklinde bahsetmektedir. En sonunda ise Kaspar'la aralarındaki mesafeden ve bu mesafenin kapanmasını umduğunu *"Çok masumane, iyi niyetli, ama gerçekten de biraz dikkatsiz bir söz yüzünden, işte yine yitirdim Kaspar'ı. Onu çok az tanıyorum, hepsi bu ve belki de hiçbir zaman tanıyamayacağım. Hayatlarımız birbirinden çok farklı. Ama insanın asla tam olarak kestiremeyeceği gelecek bizim için başka sefer yeniden biraraya getirir."*¹⁸³ sözleriyle ifade etmektedir.

¹⁷⁸ Walser, *Tanner Kardeşler*, 145.

¹⁷⁹ Walser, 52.

¹⁸⁰ Walser, 73.

¹⁸¹ Walser, 286.

¹⁸² Walser, 286.

¹⁸³ Walser, 75.

Simon bir abisi olduğundan bahsetmektedir ve bu abisinin kim olduğunu aktarmaktadır.

Er ist im Irrenhaus. – Sollte ich das vielleicht vor Ihnen nicht offen haben heraussagen dürfen? Dieser unglückliche Bruder war wohl, ich darf es ruhig sagen, das Ideal eines jungen schönen Mannes, und Talente besaß er, die eher in das galante, zierliche achtzehnte Jahrhundert hineingepaßt haben würden, als in unsere Zeit mit den viel härteren und trockneren Anforderungen.¹⁸⁴

Bir ağabeyim daha var, o sadece talihsiz, başka hiçbir şey değil ve artık sadece eski günlerinden kalan hatıranın anlatabileceklerinden ibaret. Akıl hastanesinde. Yoksa bunu sizin karşınızda açıkça söylememiş olmam mı gerekirdi? Bu talihsiz ağabeyim, bunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, genç güzel bir erkek idealiydi belki de ve bizim çağımızın sert ve donuk beklentilerinden çok, kibar ve nazik on sekizinci yüzyıla uygun düşebilecek yeteneklere sahipti.¹⁸⁵

Simon'un bahsettiği abisi Emil'dir. Emil'i ve onun neler yaşadığını şu ifadelerle anlatmaktadır.

Bu genç adam benim ağabeyim. Asla uygunsuz denemeyecek, yalnızca talihsiz bir insanın ağabeyim olduğunu açıkça belirtmekten kesinlikle utanmam. Adı Emil, değil mi, Emil Tanner! Eğer o benim özbeöz, sevgili kardeşim olmasaydı, bunu bilebilir miydim? Babası ki kendisi de benim babam olur, Burgonya şarapları ve Provence yağlarıyla da hatırı sayılır bir ticaret yürüten şu un taciri değil mi?¹⁸⁶

Simon onun hayatını nasıl kazandığından, kişisel özelliklerinden bahsederken aslında onun bu trajik sona adım adım nasıl yaklaştığının ipuçlarını da bize detaylarıyla açıklamaktadır.

So ging er nach München, wo er ein ziemlich flottes Leben führte, nach Art der dortigen Studenten, kam wieder heim, sah sich nach einer Stelle um, und erhielt eine solche in einem Privatinstitut, das am Fuße einer tannenwaldgeschmückten Bergkette lag. Dort mußte er junge Bürschlein aus allen Erdteilen, reicher Leute Kinder, unterrichten, tat es eine Zeitlang mit großer Liebe und viel Interesse, bekam Händel mit seinem Vorgesetzten, dem Inhaber des Institutes, und reiste wieder weg. Er verfaßte Gedichte, Dramen und musikalische Kompositionen, malte, zeichnete, aber dilettantisch und kindlich. Inzwischen hatte er wiederum Stellung genommen, freilich nur für kurze Zeit, und dann wieder Stellung, und dann wieder! An einem halben Dutzend Orten trieb er sich herum, glaubte und sah sich überall

¹⁸⁴ Walser, *Geschwister Tanner*, 309.

¹⁸⁵ Walser, *Tanner Kardeşler*, 287.

¹⁸⁶ Walser, *Tanner Kardeşler*, 214.

betrogen und verletzt, verlor den Anstand vor den Schülern, lieb Geld von ihnen; denn er besaß nie Geld.¹⁸⁷

Emil Münih'te dünyanın dört bir yanından gelen küçük oğlanlara, zengin ailelerin çocuklarına ders veriyordu, bu işi bir süre büyük bir sevgi ve ilgiyle yaptı, derken enstitünün aynı zamanda sahibi olan amiriyle tartıştı ve yeniden yollara düştü. Şiirler, piyesler ve müzikal kompozisyonlar yazdı, resimler yaptı, desenler çizdi ama acemice ve çocukça şeylerdi bunlar. Bu arada yeniden iş bulmuştu tabi sadece kısa bir süre için ve ardından yeniden bir iş buldu ve yeniden! Yarım düzine şehir dolaştı, her yerde aldatıldığına ve incitildiğine inandı, kendini böyle gördü, öğrencilerinin karşısında ölçüyü kaçırdı, onlardan borç para aldı, çünkü daima parasızdı.¹⁸⁸

Simon Emil'in nasıl yetiştirildiğini anlatırken *“Annesi tarafından nazlı alıştırılan ve herkesin hayranlık duyduğu ruhu takdir ve ayrıcalık görenlerin o yumuşaklığını, o rahatlığını, genç insanı hayatın zevklerine oynarcasına hakim kılan o kaygısızlığı vaktinden önce kazanmıştı.”*¹⁸⁹ ifadeleriyle başlar ve sözlerine *“Ve o ricacı olan yumuşak biriydi. Eskiden beri çocuksu, yumuşak bir kalbi vardı ve harcanmış bir hayatın verdiği acı ve pişmanlığın bu kalbi paramparça etmesi kolaydı. Oradan oraya savrularak geçen tüm bu zamanın ardından, bir gün yeniden eve döndü.”*¹⁹⁰ cümleleriyle devam ederek aslında onun korkunç sonun çocukluğundan itibaren sinyallerini verdiğini de bize aktarmaktadır.

Simon Emil'in akıl hastanesine neden ve nasıl yatırıldığını anlatırken üzgündür. Çünkü onu akıl hastanesine götüren süreçte çok kötü bir duruma düşmüş ve aklını yitirişinin onu ne kadar küçük duruma düşürücü bir hale getirdiği gerçeğini anlatmış ve sonundan şu şekilde bahsetmiştir.

Er kam eines Tages mit einem nackten Fuß in die Schulstunde, Schuh und Strumpf fehlten an dem einen seiner Füße. Er wußte nicht mehr, was er tat, oder er tat eben das, was sein anderer, irrer Geist ihm zu tun befahl. Zu derselben Zeit radierte er in seinem militärischen Dienstbuch die dort notierte Degradation aus, die ihm eines begangenen, schweren Fehlers wegen schon früher zudiktiert worden war. Infolgedessen wurde er, da dieses kühne Vergehen ans Licht kam, ins Gefängnis gesperrt. Von dort wurde er, da man über seinen Geisteszustand zur Klarheit gelangte, in ein Irrenhaus gebracht, wo er heute noch ist.¹⁹¹

¹⁸⁷ Walser, *Geschwister Tanner*, 223.

¹⁸⁸ Walser, *Tanner Kardeşler*, 211-212.

¹⁸⁹ Walser, 208.

¹⁹⁰ Walser, 213.

¹⁹¹ Walser, *Geschwister Tanner*, 224.

Bir gün derse tek ayağı çıplak halde girdi, ayaklarından birinde çorap ve ayakkabı yoktu. Artık ne yaptığını bilmiyordu veya delirmiş olan öteki aklının ona yapmasını emrettiği şeyleri yapıyordu. Aynı dönemde, işlenmiş ağır bir kusur yüzünden daha eski bir zamanda işlenmiş bir kınama askeri sicilinden sildi. Bunun sonucunda bu cüretkar suç gün ışığına çıkınca hapse atıldı. Akli durumu açıklığa kavuşturulunca oradan da tımarhaneye götürüldü, bugün hala orada.¹⁹²

Simon erkek kardeşlerini ve onlarla olan ilişkilerini anlattıktan sonra açıklamasına “İşte size erkek kardeşlerimi kısaca ve kabataslak bir biçimde gösterdim, şimdi sahneye genç bir kız çıkıyor, saman damlı küçük bir köye hapsolmuş yalnız bir ilkokul öğretmeni, ablam Hedwig. Yeryüzünde ondan daha gururlu bir yaratık yoktur. Boş gezenin teki olarak onun yanında taşrada tam üç ay yaşadım, oraya vardığımda ağladı.”¹⁹³ şeklinde devam eder ve hayatındaki en önemli insan olan, kendini en yakın hissettiği kız kardeşi Hedwig’i anlatır.

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Walser’in hayatında çok önemli bir yeri olan, kendini açtığı nadir insanlardan birisi kız kardeşi Lisa’dır. Onun yanında bir süre kalmıştır ve özellikle senatoryumda kaldığı süre içinde onunla uzun süre mektuplaşmışlardır. Kitapta Hedwig’in yer aldığı bölümler bize özellikle bu ilişkiyi sezdirmektedir. Simon hayatına dair her şeyi onunla paylaşmakta, Hedwig’in öğretmenlik yaptığı yerde onun yanında kalmakta ve onunla sık sık dertleşmektedir. Simon kız kardeşinden bahsederken, onunla annesini ne kadar birbirine benzettiğini ve aslında hayatında önemli yer tutan iki kadını anlatırken “Annem ve ablam Hedwig benim kafamda daima birbirine derinden bağlı ve birlikte dokunmuş bir tablo oluştururlar. Annem hastalandığı zaman Hedwig tıpkı bir çocuğa bakar gibi baktı ve besledi onu.”¹⁹⁴

Simon ve Hedwig arasındaki bağın, gerçekte ise Walser ve kız kardeşi arasındaki bağın ne kadar özel olduğunu Walser şu ifadelerle sezdirmektedir.

Die beiden, Simon und Hedwig, schlossen sich jetzt noch lebhafter aneinander. Sie verbrachten plaudernd die Abende bei der Lampe und wurden nie des Redens müde. Sie sprachen während des Essens über das Essen, dessen Einfachheit und Delikatesse sie mit gesuchten Worten priesen, und während der Arbeit über die Arbeit, die sie mit Worten begleiteten, und während des Spazierens über die Freude und den Genuß des Spazierens. Sie vergaßen längst, daß sie nur Geschwister waren, sie kamen sich mehr durch das Schicksal als durch das gleiche Blut verbunden vor und verkehrten

¹⁹² Walser, *Tanner Kardeşler*, 214.

¹⁹³ Walser, 288.

¹⁹⁴ Walser, 289.

miteinander ungefähr wie zwei angeschlossene Gefangene, die sich bemühen, das Leben über der Freundschaft zu vergessen.¹⁹⁵

Simon ve Hedwig şimdi daha da candan bağlanmışlardı birbirlerine. Akşamlarını lambanın başında sohbet ederek geçiriyorlar ve konuşmaktan hiç yorulmuyorlardı. Yemek sırasında, basitliğin ve lezzetini isabetli kelimelerle övdükleri yemekler hakkında konuşuyorlardı ve çalışırken konuşarak sürdürdükleri çalışma üzerine konuşuyorlardı ve gezinirken gezinmenin sevinci ve keyfi hakkında konuşuyorlardı. Simon ve Hedwig sadece kardeş olduklarını çoktan unutmuşlardı, onları birbirlerine kanlarının ortaklığından çok, kader bağlamış gibi hissediyor ve hayatı arkadaşlık üzerinden unutmaya çalışan kapatılmış iki tutsak gibi yarenlik ediyorlardı birbirleriyle. “¹⁹⁶

Yine bu ilişkinin ikisi açısından ne kadar değerli ve özel olduğunu, birlikte yaşamalarının onları ne kadar mutlu ettiğini ve aralarındaki bağı güçlendirdiğini hatta artık kardeşlikten öte dostluk bağıyla da birbirlerine daha da yaklaştıklarını Walser Simon karakteri üzerinden bize yansıtmaktadır.

Sie vertändelten viel Zeit, aber sie wollten sie so vertändelt wissen, weil jedes fühlte, daß der Ernst nur dahinter sich verborgen hielt, und daß jedes sehr wohl ernsthaft zu handeln und zu reden verstände, wenn es nur wollte. Hedwig empfand, daß sie sich ihrem Bruder immer mehr zu erkennen gab, und verhehlte sich den Trost nicht, den diese Empfindung ihr bereitete. Es schmeichelte ihr, daß er es nicht nur für klug und seiner Lage angemessen hielt, mit ihr zusammenzuleben, sondern auch für interessant, und sie dankte ihm dafür, indem sie ihn inniger, als früher, in das Herz schloß. Beide kamen sich so vor, als ob sie jedes für das andere bedeutend genug wären, um mit Stolz miteinander ein Stück Leben zu verbringen.¹⁹⁷

Hedwig’le çok vakit harcıyorlardı, ama vakitlerini böyle harcamak istiyorlardı, çünkü bunun ardında ciddiyetin saklı olduğunu ve istedikleri zaman pekala ciddi davranmayı ve konuşmayı da becerebileceklerini biliyorlardı. Hedwig kendisini kardeşine giderek daha fazla açtığını hissediyor ve bu hissin ona verdiği teselliği gizlemiyordu. Simon’un onunla birlikte yaşamayı yalnızca akıllıca ve koşullarına uygun değil, aynı zaman da ilginç de bulması Hedwig’in gönlünü okşuyordu ve Simon’u eskisinden daha büyük bir içtenlikle bağrına basarak ona teşekkür ediyordu. Her ikisi de diğerinin gözünde ortak bir hayatı gururla paylaşacak kadar önem taşıdığına inanıyordu.”¹⁹⁸

Hedwig bir meslek sahibidir fakat yalnız ve mutsuzdur. Hayattan zevk alamayan ve kendi içinde huzursuzluklar yaşayan bir karakterdir. Walser’in kardeşinin de yalnız, hiç

¹⁹⁵ Walser, *Geschwister Tanner*, 151.

¹⁹⁶ Walser, *Tanner Kardeşler*, 149.

¹⁹⁷ Walser, *Geschwister Tanner*, 151.

¹⁹⁸ Walser, *Tanner Kardeşler*, 150.

evlenmemiş ve tek başına ölmüş bir kadın olduğunu biliyoruz. Walser yine Hedwig karakteri üzerinden kız kardeşinin bu yalnızlığının yansımasını bize aktarmaktadır. Hedwig kendisini ve yaşadığı çelişkileri şu şekilde anlatmaktadır.

Ich muß mir ein Leben suchen, ein neues, und wenn das ganze Leben auch nur in einem einzigen Suchen nach Leben bestehen sollte. Was ist das: geachtet zu sein, gegen das andere: glücklich zu sein und den Stolz des Herzens befriedigt zu haben. Auch unglücklich zu sein ist noch schöner als geachtet zu sein. Ich bin unglücklich, trotz der Achtung, die ich genieße; ich verdiene vor mir diese Achtung also nicht; denn in meinen Augen ist nur das Glück achtenswert. Infolgedessen muß ich versuchen, ob es möglich ist, glücklich zu sein, ohne Achtung zu beanspruchen. Vielleicht gibt es ein Glück dieser Art für mich und eine Achtung, die man der Liebe und der Sehnsucht zollt, nicht der Klugheit. Ich will nicht deshalb unglücklich sein, weil mir der Mut fehlte, mir einzugestehen, daß man unglücklich werden kann, weil man versuchte, glücklich zu werden. Solches Unglück ist achtenswert, das andere nicht; denn Mangel an Mut kann man nicht achten. Wie kann ich länger zusehn, daß ich mich zu einem solchen Leben verdamme, das nur Achtung einbringt und nur Achtung von Andern, die einen immer so haben wollen, wie es ihnen am besten paßt!¹⁹⁹

Kendime bir hayat aramak zorundayım, yeni bir hayat, tüm hayatım bir hayat arayışından ibaret olarak kalsa bile. Kalbin gururunu tatmin etmek ve mutlu olmakla karşılaştırıldığında, saygı görmek nedir ki? Mutsuz olmak bile saygı görmekten daha güzeldir. Gördüğüm saygıya rağmen yine de mutsuzum, kendi gözümde bu saygıyı hak etmiyorum o halde, çünkü benim gözümde sadece mutluluktur saygıya layık olan. Bu sebeple saygı talep etmeden mutlu olmanın yolunu aramalıyım. İnsanın mutlu olmayı denediği için mutsuz olabileceğini kendime itiraf edecek cesareti bulamadığımdan ötürü mutsuz olmak istemiyorum. Öyle bir mutsuzluk saygıya layıktır, böylesi değil, çünkü cesaret eksikliğine saygı gösterilemez. İnsana yalnızca saygı kazandıran ve beni yalnızca kendi istedikleri gibi görmek isteyen insanların saygısından başka bir şey kazandırmayan bir hayata daha ne kadar mahkum kalabilirim!”²⁰⁰

Hedwig Simon ile kalırken onunla sohbetler eder ve kendini kardeşine sıkça anlatır. O konuşmalardan birinde yaşadığı tükenmişliği “*Şimdi olduğum gibi mesleğinin saygınlığıyla mutsuz, içi kurumuş ve özlem dolu bir kız olmak ne acayip bir saygınlık. Meslek güçlü omuzlara ve ilerleme hırsına sahip bir erkeğin hayat boyu taşıdığı bir yüküdür, benim gibi bir kızı boğar bu.*”²⁰¹ ifadeleriyle açıklar ve kendi mutsuzluğunu dışa vurur. Simon Hedwig’in onun bütün olumsuz kişiliğine ve özelliklerine rağmen kendisine

¹⁹⁹ Walser, *Geschwister Tanner*, 159-160.

²⁰⁰ Walser, *Tanner Kardeşler*, 157.

²⁰¹ Walser, 152.

karşı çok ilgili, merhametli ve yumuşak davrandığının farkındadır ve bu durumu Hedwig'e kalmak için gittiği zaman aklından geçen şu ifadelerle açıklamaktadır. Aslında burada Walser yine kardeşi Lisa ile kopmaz bağlarının bir yansımasını göstermektedir.

Schullehrerin, meine Schwester Hedwig. Sie mengen sich leicht in Vieles, was sie, wenn sie weniger sorgenvoll darüber nachdächten, in Gottes Welt gar nichts angeht, und wollen auch gern andere so sorgenbelastet sehen. Sie pflegen mit Neid auf Unbefangene und Pflichtenfreie zu blicken und sie dann leichtfertige Menschenbrüder zu schelten, weil sie so schön, mit so leicht erhobenem Kopf, durch das Leben ziehen.²⁰²

Ayrıca bu öğretmen hanım ablam olur, ama bu durum içinde öyle bir arzu hissedecek olsaydı eğer, benim gibi bir aylağı kapı dışarı etmesini engellemezdi. O cesur ve samimidir. Beni sevgi ve kuşku karışımı bir duyguyla karşıladı, tabi ki, çünkü kardeşi olacak serserinin bu Tanrı'nın dünyasında başka nereye gideceğini bilemediği için, düşe kalka ona, yani yerleşik bir hayat süren ablasına çıkıp geldiğini düşünmekten alamadı kendini.²⁰³

1.1.1.3. İş Hayatı İle İlgili Yansımalar

Robert Walser hayatı boyunca yazarlığı dışında hiçbir işte çok uzun süre kalamamış, hep bir arayış içinde olmuş ve bu yüzden de tabiri caizse rüzgarın oradan oraya savurduğu bir yaprak gibi ömrünü geçirmiştir. Romandaki Simon karakteri de iş hayatına bakış ve çalışma anlamında Walser'in bir yansımasıdır. Simon'un hikayesi bir kitapçıya girmesiyle başlar, ilk etapta Simon bu iş için çok isteklidir ancak bu istek çok sürmez ve sekiz gün sonra kitapçıdan ayrılmak ister ve şu sözlerle ayrılmasının gerekçesini açıklar.

Ich bekäme Gelegenheit, einen Blick in das geheimnisvolle Wesen des Buchhandels zu werfen und die Züge der Welt im Gesichte und Gang des Geschäftes zu erhaschen. Aber nichts von alledem. Glauben Sie, es stände so schlimm mit meiner Jugend, daß ich nötig hätte, sie in einem nichtsnutzigen Bücherladen zu verkrümmen und zu ersticken? Sie irren sich zum Beispiel auch, wenn Sie der Meinung sind, der Buckel eines jungen Menschen sei dazu da, um krumm zu werden.²⁰⁴

Kitapçılık işinin gizem dolu yapısına göz atabileceğimi ve bu işin vizyonu ve gidişatında dünyanın suretini yakalayabileceğimi düşünmüştüm. Tüm bunlardan eser yok. Gençliğimi işe yaramaz bir kitapçı dükkanında sakatlayıp boğmamı

²⁰² Walser, *Geschwister Tanner*, 310.

²⁰³ Walser, *Tanner Kardeşler*, 136.

²⁰⁴ Walser, *Geschwister Tanner*, 12.

gerektirecek kadar kötü durumda olduğumu mu sandınız? Genç bir insanın sırtı kambur edilsin, diye vardır sanıyorsanız mesela, orada da yanılıyorsunuz.²⁰⁵

Simon kitapçıdan ayrıldıktan sonra iş aramaya devam eder ve iş başvurusu yaptığı bir büroda daha önce yaptığı işleri sorgulayan ve ona bu konu hakkında eleştiride bulunan bir kişiye ise *“Benim yaşımda bir adamın, birbirlerinden çok farklı insanlara yararlı olduğunu göstermeye çabalarken farklı meslekleri denemesi bu kadar korkunç bir tuhaflık mıdır? Bu tarafımı hoş buluyorum, çünkü bu yapığım şey belirli bir cesaret gerektiriyor.”*²⁰⁶ İfadeleriyle cevap verir ve konuşmasının devamında *“Bu yüzden gururum asla incinmiyor, tam terine, hayatın türlü sorunlarını çözebildiğimi ve insanların çoğunluğunu korkutan zorluklar karşısında titremediğimi düşünüyorum. İnsanların bana ihtiyacı olabilir, bunu bilmek gururumun tatmin bulması için yetiyor bana. Ben yararlı olmak istiyorum.”*²⁰⁷ cümleleriyle iş hayatına karşı tavrını ve bundan beklentisini dile getirir.

Simon sonrasında ise bir avukatın yanında çalışmaya başlar. Buradan da kısa sürede sıkılır ve ayrılır. Sonrasında ise ticaret firmasına benzeyen bir bankada kendisine iş bulur. Burada işe başlar ancak bir gün işe geçe kalınca buradan da kovulur. Walser de anlattığı Simon karakteri gibi bir bankada memurluk yapmış ve buradan ayrılmıştır. Bu işi de *“Simon yeniden büyük bir ticaret şirketinde çalışmaya başlamıştı. Bu dünya çapında önem taşıyan bir bankaydı, içinde genç, yaşlı, erkek, kadın yüzlerce insanın çalıştığı, saraya benzeyen görünümüyle büyük bir bina.”*²⁰⁸ cümlesiyle bize aktarmaktadır.

İşe başladığı zaman ise içinde olduğu durumu sorgulamayı da ihmal etmez ve *“Şimdi dışarıda bahar var ve pencereden dışarı atlayabilirim, uzun çok uzun süreler bu eklemleri hareket ettirmeden durmak öyle yakıyor içimi. Bir banka binası ilkbaharda aptalca bir şey gerçekten. Bir banka yeşil, bereketli bir çayırılıkta nasıl görünürdü sözgelimi?”*²⁰⁹ sorusuyla büründüğü ruh halini de gözler önüne serer. Çünkü bankada çalışmak onun için çok zordur ve sevdiği, devamlı haşır neşir olduğu doğa onu adeta kendine çağırılmaktadır. *“Eğer bir kundura ustası olsam, çocuklar, erkekler ve hanımlar için kunduralar yapardım en azından, bunlar bahar günü sokakta benim kunduralarımla*

²⁰⁵ Walser, *Tanner Kardeşler*, 23.

²⁰⁶ Walser, 25.

²⁰⁷ Walser, 25.

²⁰⁸ Walser, 38.

²⁰⁹ Walser, 41.

*gezintiye çıkarlardı. Kendi kunduramı yabancı bir ayakta görünce baharı hissederdim. Burada baharı hissedemiyorum, rahatsız ediyor bahar beni.”*²¹⁰ düşüncesiyle de bir taraftan bu işe ne kadar uygun olmadığı düşüncesini bize sezdirmektedir.

Simon da Walser gibi işten ayrılırken bu işi ve buradaki insanların yaptıkları şeyleri garipsemektedir. Çünkü hala çalışmak ve bir kalıp içinde yaşamak ona çok tuhaf gelmektedir.

Sie hatten alle lange Nasen von dem vielen Rechnen und gingen in zersessenen, zerschabten, zerglätteten, zerfalteten und zerknickten Kleidern. Simon versuchte oft, sich in Gedanken an die Stelle des Direktors zu setzen. Aber im allgemeinen verschwand ihm dieses Bild, und wenn er darüber nachdachte, verschwand ihm überhaupt jeder Begriff: Etwas Stolz und Erhabenes ist dabei, aber auch etwas Unbegreifliches und beinahe Unmenschliches. Warum gehen nur alle diese Leute, Schreiber und Rechner, ja sogar die Mädchen im zartesten Alter, zu demselben Tor in dasselbe Gebäude hinein, um zu kritzeln, Federn anzuprobieren, zu rechnen und zu fuchteln, zu büffeln und nasenschneuzen, zu bleistiftspitzen und Papier in den Händen herumtragen. Tun sie das etwa gern, tun sie es notgedrungen, tun sie es mit dem Bewußtsein, etwas Vernünftiges und Fruchtbringendes zu verrichten? ²¹¹

Bu kadar çok hesap yapmaktan hepsinin de burunları uzamıştı ve oturmaktan eprimiş, tarazlanmış, kumaşları parlamış, kırışmış ve buruşmuş kıyafetlerle dolaşıyorlardı. Simon kafasında sık sık kendini müdürün yerine koymayı deniyordu. Ama bu hayal ondan kaçıyordu genellikle ve bunu düşünmeye başladığında her türlü kavramını yitiriyordu. Neden bu insanlar, bu katip ve muhasebeciler, hatta en körpe yaşlardaki kızlar, bir şeyler çiziktirmek, dolmakalemlerini denemek, hesaplar ve el kol hareketleri yapmak, ineklemek ve sümkürmek, kurşunkalemlerinin ucunu açmak ve ellerindeki kağıtları sağa sola taşımak için aynı binaya giriyorlar. Bunu isteyerek mi yapıyorlar yoksa zorunluluktan mı? ²¹²

Simon işten atıldığı için müdürün yanına gider ve müdürle konuşurken aslında oradaki kurallara tepkilidir ve kendisini anlamaya çalışan müdüre bu tepkisini çok açık şekilde gösterir. Müdüre söylenen sözler adeta Walser’in Simon üzerinden hayatta dayatılan tüm mecburiyetlere karşı bir eleştiri gibidir.

Herr Direktor, verschanzen sich hier, Sie sind nie sichtbar, man weiß nicht, wessen Befehlen man gehorcht, man gehorcht gar nicht, sondern stumpft nur seinen eigenen schwachen Angewöhnungen nach, die das richtige treffen. Welch eine Falle für junge, zur Bequemlichkeit und Trägheit neigende junge Leute. Hier wird nichts verlangt von all den Kräften, die möglicherweise den jungen Mannesgeist beseelen,

²¹⁰ Walser, 41.

²¹¹ Walser, *Geschwister Tanner*, 27-28.

²¹² Walser, *Tanner Kardeşler*, 39-40.

nichts erforderlich gemacht, was einen Mann und Menschen auszeichnen könnte. Leben Sie wohl, mein Herr, ich gehe, um mich gesund zu arbeiten, wäre es auch, um Erde zu schaufeln oder etliche Säcke Kohlen auf meinem Rücken zu schleppen. Ich liebe jedwelche Arbeit, nur solche nicht, bei deren Ausübung nicht sämtliche verfügbare Kräfte angespannt werden.²¹³

Siz müdür bey burada saklanıyorsunuz, asla görünmüyorsunuz, insan kimin emirlerine uyduğunu bile bilmiyor, aslında itaat ettiği bile yok, tersine gerekeni yapan kendi zayıf alışkanlıklarının peşinden sürükleniyor. Genç insanlar için, rahatlığa ve miskinliğe eğilim duyan gençler için ne büyük bir tuzak. Genç bir adamın ruhunu canlandırabilecek tüm o güçlerden beklenen hiçbir şey yok burada. Hoşçakalın beyim, kendimi çalışarak sağaltmaya gidiyorum ben, yapacağım iş, toprağa kürek sallamak veya kömür dolu torbaları sırtımda taşımak olsa bile. Ben her türlü işi severim, yalnız hazırda bekleyen tüm güçleri kullanmayı gerektirmeyen işleri sevmem.²¹⁴

Simon bu işten de ayrıldıktan sonra yine bir boşluğa düşer ve amaçsız hayatının içerisinde bir taraftan da kendisini eleştirir. Çünkü hayata dair herhangi bir beklentisi yoktur ve bu onu rahatsız etmeye başlamıştır. Bu rahatsızlığını *“İnsanları çalışırken görünce bir işle uğraşmadığım için elimde olmadan utaniyorum, ama bunu hissetmekten daha fazla bir şey yapamayacağımı düşünüyorum.”*²¹⁵ cümleleriyle ifade ederken, diğer taraftan da kapıldığı bu ümitsizliği *“Günler aylak birine bir şeyler atmayı seven iyi yürekli bir Tanrı tarafından önüme fırlatılıyormuş gibi geliyor bana. Çalışmayı istemek ve önümde bir iş bulunca kapmaktan daha fazlasını beklemiyorum kendimden.”*²¹⁶ özeleştirisiyle anlatır.

Simon’un yaşadığı bu hayat ve iş ile hayat hususundaki bu vurdumduymazlığı abisi Klaus’u rahatsız eder ve Klaus Simon’u bu durumu düzeltmesi ve kendisini artık değiştirmesi konusunda uyarır. Klaus Simon’a şu cümlelerle nasihatte bulunur.

Harre aus, füge Dich drei oder vier kurze Jahre unter eine strenge Arbeit, folge Deinen Vorgesetzten, zeige, daß Du etwas leisten kannst, aber auch, daß Du Charakter besitzest, dann wird sich Dir eine Bahn eröffnen, die Dich durch die ganze bekannte Welt führt, wenn Du Lust zum Reisen hast. Welt und Menschen werden sich Dir in ganz anderer Weise zu erkennen geben, wenn Du wirklich etwas bist, wenn Du der Welt etwas bedeuten kannst.²¹⁷

²¹³ Walser, *Geschwister Tanner*, 37.

²¹⁴ Walser, *Tanner Kardeşler*, 41.

²¹⁵ Walser, *Geschwister Tanner*, 140.

²¹⁶ Walser, 140.

²¹⁷ Walser, *Geschwister Tanner*, 10.

Sebat et, üç dört senecik yorucu bir işe katlan, amirlerine riayet et, bir şeyler başarabileceğini, ama aynı zamanda karakter sahibi olduğunu göster, o zaman seni bilinen bütün dünyalara götürecek yol açılır önünde, seyahat etmeye hevesin varsa eğer. Bir şey olduysan eğer, dünyaya bir şey ifade ediyorsan, dünya ve insanlar sana bambaşka bir şekilde gösterirler kendilerini.²¹⁸

Simon tüm bu yaşananlardan sonra ise iş ve çalışma konusunda neden bu kadar vurdumduymaz, önemsemez ve eleştirel davrandığını açıklar. Yaptığı açıklama hem kendisine göre hem duygusal hem de mantıklı bir açıklamadır. Çünkü onu böyle davranmaya iten hisleridir ve onu daima içindeki bu hisler yönlendirmiştir. Simon'un açıklaması aslında yine Walser'in iç dünyasını ve duygularını yansıtan ve onun hayatından derin izler taşıyan bir açıklamadır.

Meine jungen Kräfte versauern zu lassen in der Enge und Dumpfheit von Schreibstuben, wenn es auch, nach aller Leute Meinung, die vornehmsten Schreibstuben waren, zum Beispiel gerade Bankanstalten. Gejagt hat man mich bis jetzt noch nirgends, ich bin immer aus freier Lust am Austreten ausgetreten, aus Stellungen und Ämtern heraus, die zwar Karriere und weiß der Teufel was versprochen, die mich aber getötet hätten, wenn ich darin verblieben wäre. Man hat, wo ich auch immer gewesen bin, regelmäßig meinen Austritt bedauert.²¹⁹

Zinde güçlerimi, dar ve boğucu yazıhanelerde köreltmek hoşuma gitmiyordu, bunlar herkesin görüş birliği ettiği gibi, en seçkin yazıhaneler olsa bile, özellikle de banka kuruluşları sözgelimi. Şimdiye kadar hiçbir yerden kovulmadım, daima ayrılmak için duyduğum özgür istek sonucunda, kariyer ve kim bilir başka neler vaat eden ama kalsaydım beni öldürebilecek tüm mevki ve memuriyetlerden istifa ettim.²²⁰

1.1.2. “Jakob Von Gunten” Romanındaki Otobiyografik Yansımalar

Walser'in büyük yankı uyandıran bu romanı aslında yine kendi hayatından oldukça fazla izler taşıyan bir hikayeyi barındırmaktadır. Bir uşaklık okulunda eğitim alan gencin hikayesinin günlük şeklinde anlatıldığı bu romanda Walser kendi hayatının bir kesitini hikayeletirmiştir. Walser de gerçek yaşamında bir ay kadar bir uşaklık okuluna gitmiş ve bir dükün yanında şatoda uşak olarak altı ay süresince hizmet etmiştir. Bu şatoda gümüşleri parlatmış, halıları silkelemiş ve “uşak Robert” olarak hizmet etmiştir.²²¹

²¹⁸ Walser, *Tanner Kardeşler*, 21.

²¹⁹ Walser, *Geschwister Tanner*, 7.

²²⁰ Walser, *Tanner Kardeşler*, 17.

²²¹ Seelig, Carl, *Walks with Walser*, (Çev.: Anne Posten), New Directions Publishing, New York 2017, 8.

Buradan yola çıkarak, Walser'in bu romanda kendi deneyimlerini, okulda yaşadıklarını ve bu yolla bir bakıma toplum eleştirisini de buradan yola çıkarak yaptığını düşünebiliriz.

“Jakob von Gunten” romanı Benjamenta Enstitüsü’nde uşaklık eğitimi almaya başlayan Jakob’un “*Burada doğru dürüst bir şey öğrenilmez. Eğitimci eksikliği var ve biz de Benjamin Enstitüsü öğrenciler olarak hayatta asla başarılı olamayız. Demek istediğim gelecekte hepimiz birbirine bağlı, küçük şeyler olacağız. Aldığımız eğitimin temel amacı bizlere ikisi de ya çok az başarı vadeden ya da hiç başarı vadetmeyen iki özellik; sabır ve itaat aşılamak.*”²²² cümlesiyle başlamaktadır.

Sonrasında ise Jakob’un müdürle konuşmasına şahit oluruz. Jakob müdürle konuşmak için oldukça tereddüt etmektedir. Sonunda konuşmaya karar verdiğinde ise müdürün yanına gider ve kendini tanıtmak için ne kadar zorlandığını “*Ancak iyi bir aileden geldiğimi söyleme cesaretini gösterebilmişim. Bir de babamın Grossrat olduğunu, kusursuzluğunun beni boğmasından korktuğum için de ondan kaçtığımı söylemeyi ihmal etmemişim.*”²²³ sözleriyle anlatmaktadır.

Jakob aslında varlıklı ve soylu bir aileden gelen birisidir ancak ailesinin maddi durumunun kötüleşmesi ve kardeşlerinin de her birinin bir tarafa gitmesiyle, Jakob için de yeni bir hayat kurma ihtiyacı ortaya çıkar. Aslında Jakob buraya gelmeden önce iki seçenek arasında tercih yapmak zorundadır. Bu tercihlerden birisi hayatını aylak bir şekilde geçirme diğeri ise başkalarına uşaklık etmektir. Jakob bu yüzden kararını verir ve uşaklık eğitiminin verildiği bu enstitüye kayıt yaptırır. Ancak ailesini ve geldiği yeri çok özler ve bu özlemine her fırsatta dile getirir. Jakob’un buradaki tek amacı kendisini bile unutarak başkalarına, kendi deyimiyle efendilerine kusursuz şekilde hizmet etmektir. Çünkü insan yalnızca kendi isteklerinden sıyrılırsa bunu en iyi şekilde yapabilir. Bunu ifade ederken ise “*Bizlerin bu işleri yapma sebebi zorunluluk, fakat neden zorunlu olduğumuzu hiçbirimiz tam olarak bilmiyoruz. Günün birinde emirlere sorgusuz sualsiz itaat etmenin nereye varacağını düşünmeden, hiç sorgulamadan söyleneni yapıyoruz. Bu işleri yapma zorunluluğumuzun nedenleri üzerine düşünmeden çalışıyoruz.*”²²⁴

²²² Robert Walser, *Jakob von Gunten*, Jaguar Yayınları, çev. Gül Gürtunca, İstanbul 2019, 7.

²²³ Walser, 11.

²²⁴ Walser, 31.

Burada verilen eğitim başta da ifade edildiği gibi çok da iyi değildir. Öğrencilerin çoğu yoksuldur ve zavallıdır. Buradaki en yakın arkadaşları Klaus, Schlacht, Schlinski, Fuchs ve Peter'dir. Onlar da Jakob gibi mecburiyetten buradadırlar. Hepsi yoksuldur ancak burada aynı kalıplarla, aynı durumda hayatlarını devam ettirmektedirler. Jakob içinde bulundukları durumu şu şekilde özetlemektedir.

Wir tragen Uniformen. Nun, dieses Uniformtragen erniedrigt und erhebt uns gleichzeitig. Wir sehen wie unfreie Leute aus, und das ist möglicherweise eine Schmach, aber wir sehen auch hübsch darin aus, und das entfernt uns von der tiefen Schande derjenigen Menschen, die in höchsten aber zerrissenen und schmutzigen Kleidern dahergehen. Mir z. B. ist das Tragen der Uniform sehr angenehm, weil ich nie recht wußte, was ich anziehen sollte. Aber auch in dieser Beziehung bin ich mir vorläufig noch ein Rätsel. Vielleicht steckt ein ganz, ganz gemeiner Mensch in mir. Vielleicht aber besitze ich aristokratische Adern. Ich weiß es nicht. Aber das Eine weiß ich bestimmt: Ich werde eine reizende, kugelrunde Null im späteren Leben sein. Ich werde als alter Mann junge, selbstbewußte, schlecht erzogene Grobiane bedienen müssen, oder ich werde betteln, oder ich werde zugrunde gehen.²²⁵

Üniforma giyiyoruz. Bu üniforma bizi hem aşağılıyor hem de yüceltıyor. Bu belki bir utançtır. Fakat üniformanın içinde aynı zamanda güzel de görünüyoruz. Bu bizi kendisine ait fakat yırtık ve kirli kıyafetlerle dolaşan insanların içinde bulunduğu utançtan kurtarıyor. Örneğin benim için üniforma giymek çok iyi çünkü ben ne giymem gerektiğini bilmem. Ne var ki bu konuda da karmaşa yaşıyorum. Belki içinde çok çok bayağı biri var. Ama belki de damarlarımda aristokrat kanı taşıyorum. Ancak şuna eminim: Hayatımın ileriki döneminde yusuvarlak, hoş bir sıfır olacağım. Yaşlı bir adam olarak kendine güvenen, kötü yetiştirilmiş gençlere hizmet edeceğim ya dileneceğim ya da yok olacağım.²²⁶

Jakob burada olmaktan çok da mutlu değildir ancak şartları onu bu duruma zorladığı için bu durumu kabullenmek zorunda kalsa da yine de içinde bulunduğu şartları, sistemi ve o sitemin parçalarını eleştirmektedir. Okulu yönetenler Bay ve Bayan Benjamenta'lardır. Onlar abi kardeşler ve okulda müdür olan Bay Benjamenta'dan çok Bayan Benjamenta'dır ve tüm öğrenciler istisnasız onun otoritesini tanıyıp ondan çekinmektedirler. Burada dikkat çeken bir unsur ise Walser'in kız kardeşi Lisa'nın adını kitaptaki hikaye kahramanı Lisa Benjamenta'ya vermesidir. Bu da gerçekte kurmaca arasında oluşturulan ve otobiyografik unsur olarak adlandırabileceğimiz bir başka özelliktir. Onun dışında okulda görev yapan öğretmenler genelde silik ve etkisiz

²²⁵ Robert Walser, *Jakon von Gunten*, Bruno Cassierer, Berlin 1909, 2.

²²⁶ Walser, 8.

karakterler olarak resmedilmektedir. Jakob onları tasvir ederken “*Aslına bakarsanız biz öğrencilerin ya da çırakların yapacağı çok az şey var, bizlere neredeyse hiç görev verilmiyor. Burada geçerli olan kuralları ezberliyoruz. Daha önce de belirttiğim gibi eğitmen eksikliği var. Demek istediğim eğitmen ve öğretmenler ya uyuyor ya ölü gibi görünüyorlar ya da fosilleşmişler.*”²²⁷ ifadeleriyle bir yandan okuldaki eksiklikleri ve hem kendilerini hem de eğitmenlerini ne kadar yetersiz ve etkisiz gördüğünü aktarmaktadır. Walser aslında bu eleştiriyi sadece içinde bulunulan okulu değil aynı zamanda sistemi ve toplumu da eleştirmektedir.

Bu esnada Jakob arkadaşları olsa bile genellikle yalnızdır. Dışarıda gezmeyi, zaman geçirmeyi sever. Sık sık okuldan kaçarak dolaşır ve kimseye sezdirmeden okula yeniden geri döner. Bunları yaparken de bir yandan ailesini özellikle de annesini ve geldiği çevreyi çok özlemektedir. Bu özlemine dile getirirken kullandığı ifadeler aslında Walser’in gerçek yaşamdaki özelemleriyle örtüşmektedir.

Eins ist wahr, die Natur fehlt hier. Nun, das, was hier ist, ist eben einmal Großstadt. Zu Hause gab es überall nahe und weite Aussichten. Ich glaube, ich hörte immer die Singvögel in den Straßen auf und ab zwitschern. Die Quellen murmelten immer. Der waldige Berg schaute majestätisch auf die saubere Stadt nieder. Auf dem nahegelegenen See fuhr man abends in einer Gondel. Felsen und Wälder, Hügel und Felder waren mit ein paar Schritten zu erreichen. Stimmen und Düfte waren immer da. Und die Straßen der Stadt glichen Gartenwegen, so weich und reinlich sahen sie aus. Weiße nette Häuser guckten schelmisch aus grünen Gärten hervor. Man sah bekannte Damen, z. B. Frau Haag, innerhalb des Gartengitters im Park spazieren. Dumm ist das eigentlich, nun, die Natur, der Berg, der See, der Fluß, der schäumende Wasserfall, das Grün und allerlei Gesänge und Klänge waren einem eben nahe. Ging man, so spazierte man wie im Himmel, denn man sah überall blauen Himmel. Stand man still, so konnte man sich gleich niederlegen und still in die Luft hinaufträumen, denn es war Gras- oder Moosboden. Und die Tannen, die so wundervoll nach würziger Kraft duften.²²⁸

Gerçek olan bir şey var, burada tabiat eksik. Burası altı üstü büyük bir şehir. Evimdeyken her yanda, ister uzak olsun ister yakın, manzara olurdu. Yolda yürürken kuş cıvıltılarını duyduğumu hatırlar gibiyim. Dereler her daim çağıldardı. Ormanlarla kaplı dağ tüm görkemiyle tertemiz şehri yukarıdan izlerdi. Yakınlardaki gölde akşamları gondollarla dolaşıldı. Kayalıklar, ormanlar, dağlar ve tarlalar birkaç adımda erişebileceğiniz kadar yakındı. Koku ve ses hiç eksik olmazdı. Şehrin sokakları bahçedeki patikalara benzerdi, öyle yumuşak, öyle temizlerdi. Dışarıda yürüdüğünüzde cennette dolaştığınızı sanırdınız, çünkü dört bir yanınızda masmavi

²²⁷ Walser, 8.

²²⁸ Walser, *Jakob von Gunten*, 19-20.

gökyüzü uzanırdı. Durakladığınızda hemen yere uzanıp gökyüzüne bakarak sessizce hayaller kurabilirdiniz, çünkü zemin çim ya da yosun kaplı olurdu. Ve muhteşem bahar kokularıyla o çamlar. Bir şeyleri özleminin de kokusu ve gücü var. ²²⁹

Jakob yine doğaya olan sevgisini, tabiatla iç içe olmanın onu nasıl mutlu ettiğini başka ifadelerle şu şekilde anlatmaktadır.

Oft gehe ich aus, auf die Straße, und da meine ich, in einem ganz wild anmutenden Märchen zu leben. Welch ein Geschiebe und Gedränge, welch ein Rasseln und Prasseln. Welch ein Geschrei, Gestampf, Gesurr und Gesumme. Und alles so eng zusammengepfercht. Dicht neben den Rädern der Wagen gehen die Menschen, die Kinder, Mädchen, Männer und eleganten Frauen; Greise und Krüppel, und solche, die den Kopf verbunden haben, sieht man in der Menge. Und immer neue Züge von Menschen und Fuhrwerken. Die Wagen der elektrischen Trambahn sehen wie figurenvollgepfropfte Schachteln aus. Die Omnibusse humpeln wie große, ungeschlachte Käfer vorüber. Dann sind Wagen da, die wie fahrende Aussichtstürme aussehen. Menschen sitzen auf den hochehobenen Sitzplätzen und fahren allem, was unten geht, springt und läuft über den Kopf weg. ²³⁰

Bazen gece geç saatlere kadar parktaki bir bankta yalnız başıma boş boş oturuyorum. Sokak lambaları yanıyor, elektriğin parlak ışığı ağaç yapraklarının arasından ısıldayarak su gibi süzülüyor. Her şeyi bir sıcaklık kaplıyor yabancı gizleri ele veriyor. İnsanlar geziniyor. Sık sık tek başına sokaklarda dolaşmaya çıkıyorum ve çok vahşi izlenimi uyandıran bir peri masalının içinde yaşadığımızı düşünüyorum. Nasıl bir itiş kakış nasıl bir gürültü. Bağırış, çağırışlar, sesler, tangırtılar, gümbürtüler. Ve her şey o kadar iç içe geçmiş halde ki. İnsanlar, çocuklar, genç kızlar, adamlar ve asil kadınlar arabaların tekerlekleri dibinde yürüyorlar. ²³¹

Jakob bir taraftan ailesini özlerken, diğer taraftan ise ailesiyle olan bağlarının artık koptuğunu ve hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını “*Olay şu: Haber vermeyi sevmiyorum. Bana çok aptalca geliyor. Kahretsin, beni seven bir ailem olmamalıydı. Sevmek ve aranan biri olmaktan hiç hoşlanmıyorum. Artık bir oğulları olmadığı fikrine alışmalılar.*”²³² ifadeleriyle anlatırken, aslında Walser küçük yaşta ailesinden kopmanın verdiği acıyı ve onda sebep olduğu hayal kırıklığını yine Jakob üzerinden bu ifadelerle anlatmaktadır.

²²⁹ Walser, *Jakob von Gunten*, 19.

²³⁰ Walser, 41-42.

²³¹ Walser, *Jakob von Gunten*, 29-33.

²³² Walser, *Jakob von Gunten*, 20.

Jakob eğitimine devam ederken, hayatı ve kendisini sorgulamaya da sürekli devam eder. Kurallara kayıtsız şartsız itaat etmek hayatının parçasıdır. Ancak kafası bazı konularda karışıktır.

Örneğin dünya üzerinde en sevdiğim kişiyi gücendirmiş, onu kendimle ilgili kötü düşüncelerle doldurmuş olmanın bilinciyle ölmek tarif edilemez derecede hoş geliyor bana. Bunları anlatamayacağım kadar hoş bir şekilde hayal edebiliyorum. Kimse anlayamaz bunları. Ya da ancak başkaldırmanın güzelliğini görebilenler anlar. Fesatlık, aptallık yüzünden sefilce ölmek. Değer mi buna? Elbette hayır. Ancak zaten bunlar aptallığın en bayağı türleridir.²³³

Jakob aslında itaatkar birisi değildir ancak buradaki yaşam onu aylaklıktan ve sefaletten kurtardığı için de itaat etmek ve öylece hiçbir şey yapmadan hayatını devam ettirmek onun için olması gereken bir eylemdir.

Etwas nicht tun sollen, das ist manchmal so reizend, daß man nicht anders kann, als es doch tun. Deshalb liebe ich ja so von Grund aus jede Art Zwang, weil er einem erlaubt, sich auf Gesetzeswidrigkeiten zu freuen. Wenn kein Gebot, kein Soll herrschte in der Welt, ich würde sterben, verhungern, verkrüppeln vor Langerweile. Mich soll man nur antreiben, zwingen, bevormunden. Ist mir durchaus lieb. Zuletzt entscheide doch ich, ich allein. Ich reize das stirnrunzelnde Gesetz immer ein wenig zum Zorn, nachher bin ich bemüht, es zu besänftigen.²³⁴

Bir şey yapmamak zorunda olmamak bazen öyle çekici geliyor ki insana, kendinizi buna teslim etmekten başka bir şey gelmiyor elinizden. Her türlü zorlamayı sevmem bu yüzden, çünkü kanunsuz şeylerin tadını çıkarmaya olanak tanır. Şayet dünyada hiçbir kanun, kural olmasaydı ölür, açlıktan ve sıkıntıdan patlardım. İnsanlar beni zorlamalı, iteklemeli, yol göstermeli. Böylesi benim için en iyisi. Neticede son kararı yine ben veriyorum. Surat asmama neden olan kurala başlangıçta sinirlenirim ama sonra sakinleşmeye çalışırım.²³⁵

Jakob yaşadığı şartları ve geçmişi de karşılaştırmaktadır. Geçmişteki şartları ve yaşadığı zamanı karşılaştırdığında ise önüne çıkan tablo hiç de iç açıcı değildir. Kanunlar, dünya düzeni ve insan ilişkileri hakkındaki düşünceleri karamsardır.²³⁶ Walser böyle bir tabloyu bize yansıtarak bir yandan geçmişe özlemini açığa vururken, diğer yandan da içinde bulunduğu toplumu eleştirmektedir. “Artık istediğini yapan beyefendiler kalmadı, uzun zamandır böyle hanımefendiler de yok. Buna üzülmeli miyim? Bilmiyorum. İçinde

²³³ Walser, 23.

²³⁴ Walser, 29.

²³⁵ Walser, 25.

²³⁶ Manfred Engel, *Außenwelt und Innenwelt: Subjektivitätsentwurf und moderne Romanpoetik in Robert Walsers Jakob von Gunten und Franz Kafkas Der Verschollene*. In: *Jahrbuch der Deutschen Schillergesellschaft*, 30, 1986, 533–570.

bulunduğum dönemin ruhundan sorumlu muyum? Zamanı olduğu gibi algılıyorum ve sadece gözlemlemek için sessizce kendime saklıyorum."²³⁷ derken de bu duygusunu net bir şekilde göstermektedir. Bunu destekleyen diğer ifadeleri ise şu şekildedir.

Die Gesetze waren damals vielleicht unhuman, gewiß, aber die Sitten und Gebräuche und Anschauungen waren dafür um so zarter und feiner. Heute hätte es ein Sklave viel schlechter, Gott behüte! Übrigens gibt es sehr, sehr viele Sklaven mitten unter uns modernen, hochmütig-fix und fertigen Menschen. Vielleicht sind wir heutigen Menschen alle so etwas wie Sklaven, beherrscht von einem ärgerlichen, peitscheschwingenden, unfeinen Weltgedanken.²³⁸ . Einer, der geflissentlich nicht denkt, tut irgend etwas, nun, und das ist nötiger. Zehntausende von Köpfen arbeiten in der Welt überflüssig. Sonnen-sonnenklar ist das. Der Lebensmut geht den Menschengeschlechtern verloren mit all dem Abhandeln und Erfassen und Wissen.²³⁹

Kanunlar o zamanlar belki pek insancıl değildi, elbette değildi fakat buna karşın örf ve adetleri, dünya görüşleri çok daha ince ve hassastı. Bugün olsa kölelerin durumu çok daha kötü görünürdü. Tanrı korusun. Ayrıca biz modern insanlar arasında da köleler var, bunlar kibirli ve tükenmiş insanlar. Belki günümüz insanları olarak hepimiz öfkeli, kırbaç sallayan, kaba bir dünya bir dünya fikrinin hükmettiği kölelere benziyoruz.²⁴⁰ Düşünenler neleri berbat ettiklerini bilseydiler keşke. Tesadüfen düşünmeyen biri de bir şeyler yapar, işte onun yaptığı şey çok daha gereklidir. Dünya üzerinde on binlerce kafa boşuna çalışıyor. Bu gayet açık ve net. İnsan ırkı gün geçtikçe tüm davranış, kavrayış ve bilgisiyle birlikte iyimserliğini de yitiriyor.²⁴¹

Bu hikayenin sonunda ise Bayan Benjamenta'nın ölümüyle öğrencilerin inandığı her şey yerle bir olmaktadır. Bu aşamadan sonra ise karşımıza çıkan önemli olgular aslında varoluş ve kendini arayıştır. Jakob kayıtsız şartsız itaat ettiği kuralların ağırlığı altında yaşarken, bir yandan da aslında istemediği bu kurallara isyan etmekte ancak yine bu dünyadan dışarıya çıkamamaktadır. Daha özel anlamda baktığımız zaman ise Jakob'un bir yandan bu dünyadan kaçmak isterken diğer yandan da bu dünyada bir arayış içinde olduğunu görmekteyiz.

²³⁷ Walser, 61.

²³⁸ Walser, 94.

²³⁹ Walser, 110.

²⁴⁰ Walser, 75.

²⁴¹ Walser, 78.

1.1.3. “Der Räuber” Romanındaki Otobiyografik Yansımalar

Walser’in “*Räuber*” romanı Temmuz ve Ağustos 1925 yılında Bern’de Walser’in kullandığı ve çok nadir bir yazı türü olarak kabul edilen mikrografik yazı tarzıyla yazılmıştır. Bu metinler özellikle kurşun kalemle not edilmiştir. Bu roman Walser’in diğer üç romanının yanı sıra en kapsamlı ve onun edebi yönünün en merkezi eseri olarak kabul edilmektedir.²⁴² Walser oluşturduğu bu romanı, notlar şeklinde takvim kağıtlarının kenarlarına, boş kağıtlara ancak mikroskopla görülebilecek şekilde küçük yazarak not etmiştir.²⁴³

Bu yazılar Walser hayattayken keşfedilmemiştir, Walser’in ölümünden sonra onun klinik günlerinde hep yanında olan Carl Seelig, Walser’den geriye kalan kağıt yığınlarından birkaç tane almış ve eline bu kitabın sayfalarından biri gelir ve bunların önemli olduğunu düşünerek olduğu gibi bu sayfaları bir dergide yayımlar. Walser’in ölümünden 12 yıl sonra, 1968 yılında Walser ile ilgili tez hazırlayan doktora öğrencisi Jochen Greven mikrogram taslağını keşfederek, Martin Jürgens yardımıyla bu yazıları çözer ve 4 yıl sonra 1972 yılında “*Raeuber*” başlığıyla yayımlarlar.²⁴⁴ Metinler 24 el yazması sayfa ve 35 bölümden oluşmaktadır. Kitabın ismi Greven ve Jürgens tarafından belirlenmiştir. Bu roman bize hala Walser’in akıl hastalığıyla baş etmeye çalışırken bir yandan da yazma işiyle ilgilendiğini ve yazma çabalarının devam ettiğini göstermektedir.

Roman kahramanı yalnız, beş parasız ve başarısız bir yazardır. Hatta yazar bile onu zaman zaman marjinal ve sıradışı biri olarak tanımlamaktadır. Walser’in bu karakteri yaratırken nasıl karışık bir psikoloji içinde olduğu da ortaya çıkan metin ve karakterden anlaşılabilir. Çünkü romanda ismi verilmeyen, sadece Haydut olarak adlandırılan karakter işi gücü olmayan, devamlı kadınlarla gönül ilişkisi kuran ama bir türlü kimseye bağlanamayan, kadınların onun için deli olduğu, toplumda devamlı kendisine yer edinmeye çalışan ama bunda da başarılı olamayan ve kısacası avare, amaçsız bir hayat yaşayan birisidir.

²⁴² Gisi, 180.

²⁴³ Kerstin Schwerin, von, Die Kunst des Verschwindens, *Robert Walsers Mikrographische Entwürfe “Aus dem Bleistiftgebiet*, Frankfurt a.M, Berlin u.a., 2001, 20.

²⁴⁴ Yuan Gao, Shame und Identity in Robert Walser’s “The Robber”, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 284, Zheijang University, Atlantis Press, Hangzhou, China 2018, 509.

Romanda iki anlatıcının olduğunu söylemek mümkündür. Birisi Haydut'un kendisi yani "ben" anlatıcısı, diğeri ise olaylara dışarıdan bakan, karakteri bize tanrısal gözden aktaran "o" anlatıcısıdır. Ayrıca romanda belli bir zaman veya mekan yoktur. Bazen Haydut'un seyahat ettiği şehirlerden bahsedilmektedir. Olayların nerede ve hangi zaman diliminde geçtiği hakkında bir cümle veya durum bulunmamaktadır.

Kitap o anlatıcısı tarafından aktarılan "*Edith onu seviyor. Bu konunun ayrıntıları daha sonra*"²⁴⁵ ifadelerinden tanrısal özelliği görmek, Haydut hakkında her şeyi bilen birsinin varlığı anlamak mümkündür. Daha kitabın ilk sayfasında bize Haydut'un durumundan net ifadelerle "*Tek bir dostu bile yok. Burada bizlerle birlikte geçirdiği tüm zaman süresince beyefendiler arasında bir saygınlık kazanmayı başaramadı.*" (s.15) diye bahsedilirken, Haydut'un toplum içinde kabul görmemiş birisi olduğu da sezdirilmektedir.

Yazarın Haydut'a yaklaşımı da bazen ezici olabilmektedir. Haydut ve bir restoranda garson olarak çalışan Edith arasındaki ilişkide, yazar Edith'e acıyarak bakar "*Ve şu zavallı Edith onu seviyor*" (s.15) ve "*Onu adam etmek için ne zahmetlere girildi, Bu Perulu ya da işte ne diyorsa artık kendisine, bunu yalnız başına başarabileceğine mi inanıyor?*" (s.15) ifadeleriyle de Haydut'un uslanmayacak, yola gelmeyecek birisi olduğu izlenimini en başından vermektedir. Çünkü Edith Haydut'a çok aşıktır. Onun için her şeyi yapabilecek bir kadındır ancak Haydut Edith'i çok dikkate almaz hatta onun arkadaşıyla bile beraber olacak kadar ileriye gider. Edith'in bir aylık hastanede yatma sürecinde bile onu görmeye gitmez. Haydut'un hayatından pek çok farklı kadın gelir geçer. Wnda, Selma ve fiçı başında duran kız bunlardan birkaçıdır. Ancak hiçbirisiyle uzun süreli bir ilişki yaşamaz. Bu yüzden yazar tarafından eleştirilir. Ancak bazen de anlatıcı Haydut hakkındaki bilgileri tam olarak bilmez. Anlatıcı bazen olayın akışına müdahale etmektedir ancak bu müdahalelerin romanın ilerleyen kısımlarında tanrısal bir bakış açısı olduğu anlaşılmaktadır. "*Hayatını Batavia'da geçirmiş olan bir amcasından bir miktar para kalmıştı kendisine, kaç franktı o tutar? Bu tutarı kesin olarak bilmiyoruz.*" (s.19) Burada olduğu gibi açıklık kazanmayan noktalar da olabilmektedir. Bu cümle aslında yine Walser'in gerçek yaşamıyla birebir ilintilidir. Walser 1921 yılında ciddi anlamda maddi sıkıntılar yaşarken birdenbire payına iki miras hakkı düşer ancak Walser yaşadığı

²⁴⁵ Robert Walser, *Haydut*, Can Yayınları, (Çev.: Cemal Ener), İstanbul 2006, 15.

bohem, umursamaz ve vurdumduymaz tavrı yüzünden hem edebiyat dünyasıyla hem de sosyal hayatla bağını kopardığı için, bu para sadece bir müddet işine yarar.

Haydut'un bazen de düşünme ihtiyacı duyduğu ve bunun karşılığında eline hiçbir şey geçmediği gerçeğini de yazar *"Onun durmadan bir şeyler düşünmek, adeta dalıp gitmek gibi bir alışkanlığı vardı kimse bunun karşılığında ona bir şey vermiyordu"* (s.19) cümlesinden ise Walser'in kendi içinde bulunduğu karmaşık durumu yansıttığını söylemek mümkündür.

Yazar bazen kendisinden bahseder ve kendisiyle ilgili birtakım gerçekleri de bize vermeye çalışır. Bu tip cümlelerde Walser'in bize kendisinden bahsettiğini ve kendisiyle nasıl bir hesaplaşma içinde olduğunu anladığımız durumlar da vardır. Bu anlatımlar şu şekildedir. *"Zira insanlar kendimi kötü bir olarak gördüğümü düşünebilirler. Masamın üzerinde bir sürü dergi duruyor. Bu dergilerin fahri abone tayin ettikleri biri değersiz bir kişi olabilir mi hiç? Deste deste mektuplar alıyorum durmadan, ki bu da birilerinin şurada ya da burada beni düşündüklerini gösterir."* (s.23)

Haydut sorumsuz geçen hayatının bir kısmını bir yerden başka bir yere giderek geçirmektedir. Bir gün Münih'e gider ve orada bir kadınla tanışır. Kadın onu tanıdıktan sonra ona, onun vurdumduymazlığından şu sözlerle bahseder.

Seni yararlı bir yapmak isteyen çevrendeki tüm insanları yaşamakve hayatını huzurlu geçirmek için önemli olan şeyin sende bulunmadığına inandırmaya çalışıyorsun. Ama gerçekten de yoksun musun bu önemli şeyden? Hayır ona pekala sahipsin. Sadece değer vermiyorsun, onu külfetli bulmakta ayak diretiyorsun. Tüm hayatın boyunca sahip olduğun bir mülkü inatla görmezden geldin.²⁴⁶

Haydut bu cümleler karşısında kadına cevap verir yalnız verdiği cevapta hayatta nasıl kaybettiğini ve elinde hiçbir şey olmadığını ifade etmektedir. Bu ifadelerin alt metni yine bize Walser'in yaşadığı hayal kırıklıklarının ve kaybetmişliğinin izlerini göstermektedir. Haydut *"yanılıyorsunuz, ben neysem oyum, sahip olduğum şey her neyse odur ve sahip olduğum ve olmadığım şeyleri heralde en iyi ben bilirim. Talihin kaprisleri beni bir kovboy yapmış olabilirdi, gelgelim ben korkunç zayıf biriyim."* (s.24) şeklinde kendini tanımlar ve sözlerinin sonunda içinde bulunduğu ruh halini ise *"...insanın mutluluk vermesini sağlayan araçlardan yoksunum."* (s.24) ifadesiyle anlatmaktadır.

²⁴⁶ Walser, 24.

Yine aynı kadın Haydut'u eleştirerek onun hayatta niye daima kaybettiğine dair *“Sen mutsuzsun. Sadece mutlu görünmek için çabalayıp duruyorsun. Üyesi olduğun topluma karşı görevlerini yerine getirmiyorsun”* (s.25) sözleriyle toplum tarafından reddedilen bu kişinin kendisi hakkındaki gerçeği yüzüne söylemektedir.

Kitapta Haydut'un ailesiyle ilgili pek fazla bilgi verilmemektedir ancak verilen bilgiler de yine Walser'in gerçek yaşamıyla bağlantılı olan, kendi ailesinin özelliklerini yansıttığı özelliklerdir. Bu bilgileri de yine “o” anlatıcısı bize aktarmaktadır. *“Haydut'un bir devlet müşavirinin oğlu olduğunu açıklamak istiyoruz. Genç yaşta evden ayrılmış, yolu bırakıp kaçtığı çeşitli süfli işlerden geçmiş, sağlam kökenlerini nadiren hatırlamış, kendini asla tam anlamıyla tanınamıştı.”* (s.5) ifadesi bize Walser'in bir zamanlar zengin bir tüccar olan babasını ve ailesinin bozulan maddi durumundan sonra Walser'in okuldan ayrılarak çalışmak zorunda kaldığı gerçeğini hatırlatmaktadır.

Yine *“Çok sevgili Haydutçumuz annesi ve babası yüzünden, yani aile etkisi sonucunda sulu gözlü konuşmalara bir yatkınlık geliştirememiş olmalıdır. Ona verilen terbiye sadece küçük ihmallerden oluşuyordu. Ailenin çok çocuğu vardı. Daha dört yaşındayken. Annesinin gözetimi altında nota okuyarak sonatlar çalışıyordu.”* (s.35) ifadesiyle de Walser'in yaşayamadığı ve yarım kalan aile ortamına, ailenin çok fazla çocuğu olduğundan hiçbiriyle tam anlamda ilgilenemediğine ve Walser'in bunun eksikliğini hissettiği gerçekliğine vurgu yapılmaktadır. Bunların yanı sıra Walser'in küçük yaşta ölen kardeşi Emil Walser ve intihar eden abisi Hermann Walser gerçeğinden yola çıkılarak, kitapta Haydut'un ölen erkek kardeşleri gerçeği de bulunmaktadır. Bu durum *“Haydut'un iki erkek kardeşi bu şehrin mezarlıklarında yatıyordu. Onların hatırası zihnini sık sık meşgul ediyordu tabi, aslına bakılırsa, bunu bu kadar kesin söylemek yerine zaman zaman üzerine kasvetli bir ruh hali çöktüğünü belirtmekle yetinmek isteriz.”* (s.35) cümlesiyle Haydut'un ölen erkek kardeşleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yine yazarın gözünden Haydut yaşadığı dünyada yalnızdı ve bu yüzden de kendisine eziyet ediliyor gibi hissediyordu ve bu işin acı tarafı da artık bu eziyete ve dışlanmışlığa alışmış olmasaydı. Haydut yalnızdı ve kimse tarafından umursanmıyordu. Bu durumu Walser'in klinikte yalnız geçen yıllarıyla bağdaştırmak mümkündür. Yazar tarafından kurulan bu cümleler bu ruh halinin göstergesi gibidir.

Zihnini canlı tutan kişinin arada bir saçmalaması doğaldır. Genel olarak, diye düşünebiliriz, eziyet görüyordu çünkü bu neredeyse kendiliğinden gerçekleşiyordu, çünkü ona eziyet etmek kolaydı. Çünkü daima yalnız olduğu görülüyordu, sürüden ayrılmış bir kuzu gibi. Yaşamayı öğrenmesi için eziyet ediyorlardı. Alabildiğine kırılğan bir izlenim veriyordu. Bir oğlan çocuğunun tek kalmış olduğunu fark ettiği için, sopayla vurarak daldan düşürdüğü bir yaprağa benziyordu. Yani eziyet görmeye davet çıkarıyordu. Ve sonunda tüm bunlardan hoşlanmaya başlamıştı. Eziyet görmek diye nitelenen şey, onun için batık bir dünyanın, yani onun görüşüne göre, canlandırılmaya ihtiyaç duyan kendi dünyasının dirilişi anlamına geliyordu. Onunla uğraşmakla, ona ilgi göstermekle bile, onu kavramış oluyorlardı. Bu ona doğal olarak iyi geliyordu. Diğer taraftan tek bir Tanrı kulunun bile kendisini gerçekten umursamadığını keşfetmişti. Sadece yolunu tıkıyorlardı, hatta belki de önemli bir şeydi çünkü engeller sonuçta bizi harekete geçirir, canlandırır, göklere çıkarır.²⁴⁷

Aslında “Der Raueber” romanı Walser’in daha önce de bahsettiğimiz gibi Walser’in karakter aracılığıyla dış dünyaya, dışlanmış olduğu topluma bir başkaldırıyı da içermektedir. Bunun açık bir göstergesi ise Haydut’un “Yaşasın Komünizm” diye sokaklarda bağırmasıdır. Aslında Walser bu sloganla düzene başkaldırmaktadır ve aykırı tavrını bu şekilde Haydut üzerinden ortaya koymaktadır.²⁴⁸ Daha geniş anlamda bakıldığında kapitalist dünyaya, insanın özgürlüklerini sınırlayan her şeye ve herkese bir isyandır. Bu isyanını “*Ama hizmet edenler çakan şimşekleri ve bıçak darbelerini ve Tanrı bilir daha başka neleri savuşturmaktan fazlasını hak etmezler mi? İyiler daima kötülerin ve düşüncesizlerin bıraktıkları kırıntılarla mı beslenmek zorundadırlar?*” (s.75) cümleleriyle açıkça göstermektedir.

Walser kendi iç hesaplaşmasını ve yenilmişliğini yine Haydut üzerinden anlatmaktadır. Bu sefer aslında hayatta kendini gerçekleştirenlerin hep hayatın ezdiği insanlar olduğunu düşünmektedir. Bu düşünceden yola çıkarak Walser’in içinde bulunduğu durumun, bu durumun onu getirdiği düşkün halin ve yalnızlığının sonucu olarak Haydut’a da bu özellikleri yüklediği düşünülebilir. Bu ruh halinin yansımasını ise şu cümlelerle ifade eder.

Bir talihsizliğin engellenmesine yardımcı olabildikleri için, acı çektikleri için, daha yüce bir şey uğruna aksiliklere katlanabildikleri, hor görülmeyi ve hakarete uğramayı göze alabildikleri ve sineye çekebildikleri için, çok derinlere gömülmüş neşelerinin yeniden canlandığını gören ve bilincine varan ruhlar da vardır sonuçta. Böyle ruhlar ancak haksızlığın üzerine boşalan sağanak yağışı altında güzelliklerini

²⁴⁷ Walser, 62.

²⁴⁸ Wolfram Groddeck, *Schrift und Textkritik: vorläufige Überlegungen zu einem Editionsproblem in Robert Walsers Mikrogrammen am Modell der 'Bleistiftskizze'*. In: MLN 117 (2002), H.3, 544–559.

keşfedebilir, canlanır ve susuzluklarını giderebilirler. Duygusuz varlıklar böyledir işte. Yeteneklerimize olan inancımızı, kendimizi biraz ruhsuz ve duyarsız görmek kadar güçlendiren başka bir şey yoktur. Ve belki de bu konuda çok haklıyızdır. İnsanın kendine hakim olması için, önce tüm duygularından kurtulması gerekir. Kendine hakim olmak sonuçta kişinin hep dönmek zorunda olduğu, dönmek istediği duyguların ötesine geçmesinden başka ne olabilirdi ki? Ve hizmet edenler darbelere hedef olan hizmetkarlar asıl güçlü taraftı kendilerini gerçekleştirenler onlardı.²⁴⁹

Yine Walser toplumu ve sistemi eleştirerek, bazı gerçekleri okuyucuya göstermeye çalışmaktadır. İnsanlar tarafından anlaşılamamış, her zaman yalnızlığa mahkum olmuş ve aslında kısaca hayata tutunamayan biri olarak, bulunduğu konumdan dış dünyadaki insanları incelemekte ve onların ne kadar sahte olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Walser marjinal kişiliğinin sonucu olarak yine kendisi gibi olan insanları övmekte ve onlara ne kadar değer verdiğini anlatmaktadır. Bu düşünce Haydut tarafından şu şekilde açıklanmaktadır.

Bazı insanlar hemcinslerinin kabalığından şikayet ederler. Ama aslında bizim kaba davranışlarımızdan vazgeçmemizi hiç arzu etmezler. Onları ilgilendiren sadece yakınmak, şikayet etmek, memnuniyetsiz olmaktır. Oysa ben bir mızım olmaktansa su katılmamış bir hödük olmayı tercih ederim. En kaba insanlar çoğu zaman tam da en ince olanlardır. Şikayetçiler bunu hissederler ve kabaların içinde sevecenliklerinin hazinelerini sakladıkları sağlam paketi onlara çok görürler. İnce kişiler kabalıklarını bir incelik tabakası içine sararlar. Kabaların kıyafeti daha sağlamdır, daha iyi dikilmiştir, daha uzun dayanır ama sonuçta hepsi aynı kapıya çıkar ve yetiştirilme tarzı ve toplumsal çevre farkları bir kenara bırakılırsa, birbirimize şaşılacak ölçüde benzediğimize pekala inanabiliriz. Haydut kaba insanlardan hoşlanıyordu. İncelikler onu kabalığa itiyor, diğer taraftan kaba insanlarla birlikteyken olağanüstü uyumlu, uzlaşmacı ve canlı, bir başka deyişle ince davranıyordu. Uyum sağlamak konusunda yetenekliydi ve yaradılışı gereği, belirli bir denge oluşturma ihtiyacı hissediyordu. Hassas birini gördüğünde kendisinin her türlü hassasiyetten kaçınması gerektiği, zira aksi halde ona fazlasıyla benzeyebileceği hissine kapılıyordu.²⁵⁰

Walser'in okul hayatının maddi olanaksızlıklar yüzünden fazla uzun sürmediğinden ve bu yüzden okulla pek de ilgili olmadığından bahsetmiştik. Ancak Walser bu yüzden belki de pişmanlık duymamıştır çünkü *“Jakob von Gunten”* kitabında Jakob'un okulu çok etkili görmeyen, eğitici ve öğretmenleri birer ölüm olarak gördüğü bölümden yola çıkarak, bu kitapta da Walser yine okulu eleştirmektedir. *“Okullar, deyim yerindeyse hayata dalkavukluk etmeye başladılar. Peki ama ya bu okullu dalkavukluk, hayatın*

²⁴⁹ Walser, 76.

²⁵⁰ Walser, 98.

umrunda bile değilse? Dalkavukluk bizi çoğu zaman olsa da tiksindirir. Hayat ne kadar hoş, sevimli, iyi, büyüleyici, önemli olduğunu durmadan duymak istemez.” (s.109) Walser bu ifadeyle yine ciddi bir sistem eleştirisi yapmakta ve okulun toplum içinde ciddi bir rolü olmadığı gibi, topluma faydasız insanlar yetiştirdiğinden şikayet etmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, kitapta yazar hikâyeye sık sık dahil olup, akışa müdahale etmektedir ve bazen de Haydut’u yargılamaktadır. Bu bölümlerden birinde yazar Haydut hakkında yorum yaparken bazı sorular sorar ve bu sorular aslında kendi içinde yaşadığı çelişkilerin bir yansımasıdır. Belki de bir hayat muhasebesidir.

İçimizde kesin cevaplar veremediğimiz sorular belirdiği zaman mı gösteririz en şefkatli yüzümüzü? Davranışlarımıza çelişkilerin, ruhsal çalkantıların, asil korkuların gölgesi düştüğü zaman mı ortaya çıkar en güzel, en görülmeye değer halimiz? Dağınıklık içinde en hakiki, belirsizlik içinde en berrak, kararsızlık içinde en emin olduğumuz doğru mudur? Bir ömürde yirmi kere mutsuz olmayı başarabilene ne mutlu. İnsan ancak umutsuzluğa düştüğünde anlamaz mı ruhunun güzelliğini? Kendi değerini? Ama belki bunu bir süre daha ertelemeliyim.²⁵¹

Haydut’un kendisinden bahsederken kullandığı “*Aklınıza ne eserse yapabileceğiniz bir insanım ben. Sözgelimi beni bir maden kuyusuna ya da bir dağ başına bırakabilirsiniz, bir keşaneye de yerleştirebilirsiniz, perişan bir kulübeye de. Soğukkanlılığımı asla kaybetmem ama soğukkanlılık çoğu zaman aldırıışsızlıkla, ilgisizlikle karıştırılır tabi.*” (s.138) ve “*İçimde insanı dehşete düşürebilecek miktarlarda sevme gücü stoklanmış ve ne zaman sokağa çıksam, derhal herhangi bir şeye ya da herhangi birine kanım kaynıyor, bu nedenler de her yerde karakersiz bir insan olarak görüliyorum, ki buna biraz gülmenizi istirham ediyorum naçizane.*” (s.139) ifadeleri de yine Walser’in Haydut karakteri üzerinden kendini yargılaması ve öz eleştirisi olarak görülebilir.

Ve sonunda Haydut içinde bulunduğu durumu, onu yaşadığı hayat için eleştirenleri ve belki hatta toplumu “*Gerçekten inanan, inancı uğruna içsel bir çatışma yaşamayı göze alan kişi inançtan konuşamaz, inanca dair tek kelime etmez, o yalnızca inanır, acı çeker ve inanır. Ama bu, şüphesiz nadir görülen bir şeydir, hatta asil bir öz olmadan mümkün bile değildir ve bunun, düşünsel bir edim değil, doğal bir hadise olan köpeksi sadakatle hiçbir ilgisi yoktur.*” (s.142) cümlesiyle eleştirerek hayatında karşı karşıya geldiği zorlukları nasıl karşıladığının muhakemesini yapmaktadır.

²⁵¹ Walser, 114.

Bu örneklerin yanı sıra kitapta öyle bir cümle vardır ki, sanki Walser kendisini ve hayatını bir cümleye sığdırmış ve bunu yine anlatıcının gözüyle yani kendine dışarıdan biri olarak bakan gözüyle “*Haydut’a baktığında, karşında oturanı bir insan olarak değil, sadece bir borçlu, bir aylak olarak görüyordun.*” (s.81) şeklindeki tek cümlelik bir ifadeyle kendisini özetler.

İKİNCİ BÖLÜM

STEFAN ZWEIG

2.1. STEFAN ZWEIG'İN ESERLERİNDEKİ OTOBİYOGRAFİK YANSIMALAR

Stefan Zweig Alman edebiyatının en önde gelen isimlerinden biri sayılmaktadır. Zweig özellikle 1920 ve 1930'lu yıllarda Alman edebiyatının en çok okunan ve en popüler yazarlarından birisidir.

Zweig'in babası Moritz Zweig bir tekstil işletmesine sahip olan zengin ve başarılı bir iş adamıydı. Babası ayrıca okumuş, görgülü, iki dil bilen, müzikle ilgisi olan ve saygınlık kazanmış ayrıca insanlarla mesafesini koruyan bir insandı.²⁵² Annesi Ida Zweig ise Yahudi kökenli zengin banker bir ailenin kızıydı. Annesi böyle bir aileden geldiği için her zaman kibirli ve gösterişi seven bir kadındı.

Zweig 20 Ekim 1881 senesinde Viyana'da hayata gözlerini açtı. Başarılı bir öğrencilik hayatı vardı ve kültür, sanat ile edebiyata çok düşkündü. Özellikle Hoffmannsthal'i çok beğenir ve onu övgüyle anardı. Akademiyen ve çevirmen Gülperi Sert'e göre “Zweig doğası gereği uyumsuzlukları dengeleyen, beraberlik ruhu taşıyan, başka dünya görüşleri ve fikirlerinin de olduğunu kabul eden bir öze sahiptir. Fikir çatışmalarından, bir şeyin baskıyla kabul ettirilmesinden, her türlü politik saldırıdan ve politik kavgalarda açıkça taraf tutmaktan kaçınmıştır”²⁵³ Sert'in de sözünü ettiği gibi Zweig gerçekten de politik ve siyasi her türlü eylemden gençlik hayatı ve ilerleyen hayatında da uzak durmayı tercih etmiştir. Hatta kendisi hiçbir zaman hiçbir seçimde tek bir oy bile kullanmamıştır. Zweig için apolitik bir insan demek bu anlamda doğru olacaktır.

Bu düşünceleri gençliğinden beri var olduğu için Zweig ve arkadaşları siyaset ve politika yerine kültür, sanat ve edebiyatla ilgilenmeyi tercih etmişlerdir. Zweig için bu konulara ilgi geçici bir heves değildir. Daha lise yıllarında şiirler ve öyküler yazmaya başlamıştır. Hatta bu süreç içinde 400'e yakın şiir ve öyküsü farklı dergi ve gazetelerde

²⁵² Stefan Zweig, *Kendi Hayatının Şiirini Yazanlar*, (Çev.: Gülperi Sert), İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1990, XV.

²⁵³ Sert, XiV.

yayınlanmıştır. Yazar bu konuda o kadar başarılı olmuştur ki henüz yirmi yaşındayken Viyana'nın en önemli gazetelerinden biri olan Neue Freie Presse'de yazılar yazmaya başlamıştır ve çok uzun süre de bu gazetede yazıları yayımlanır.

Zweig Viyana'da felsefe ve edebiyat bilimi eğitimi almaya başlar ancak daha sonra eğitimine Berlin'de devam eder. Berlin'deyken ilk şiir kitabı olan *Silberne Saiten (Gümüş Teller)* kitabını 1901 yılında, ikinci şiir kitabı olan *Frühen Kranze (Erken Dönem Çelenkleri)* 1906 yılında yayımlar.

Zweig üniversiteye başladığında ise birçok farklı ülkeye seyahat eder. Seyahat ettiği ülkelerde pek çok ünlü isimle tanışır. Tanıştığı Rilke ve Maksim Gorki bu isimlerden yalnızca iki tanesidir. Zweig Yahudi kökenli bir yazar olduğu için özellikle Nasyonal Sosyalist dönemde yani Hitler döneminde oldukça büyük sıkıntılar yaşamıştır. Kitapları yakılmış ve kendini oradan oraya devam eden sürgün bir hayatın içinde bulmuştur. Özellikle *“Die Welt von Gestern” (Dünün Dünyası)* romanı Zweig'in sadece otobiyografisini yazdığı bir kitap değildir. Bu kitap savaş yıllarını, o dönemin acımasızlığını ve toplumun durumunu anlattığı bir belge niteliğindedir.

Savaş yıllarında askerliğini Galiçya'da savaş arşivinde yapmıştır ve burada savaşın acımasız yüzüne şahit olmuştur. Bu deneyimlerini eserlerin de sık sık anlatmaktadır.

Zweig bu yıllarda çok büyük sıkıntılar yaşamıştır ve eşi Lotte'yle evlenmeye karar verdiğinde İngiltere'dedir. Bu evlilik gerçekleştiğinde burada yaşayan Zweig kendisini buraya çok yabancı hisseder ve bu duygu onu rahatsız eder. 1940 yılında İngiliz vatandaşlığı alırlar. Ancak Hitler İngiltere'yi de tehdit etmeye başlayınca eşiyle beraber Rio'ya giderler. Bu gidiş aslında onlar için sonun başlangıcıdır. Çünkü Hitler'in tehdidi altında hissetmekten kendilerini alamazlar ve bu korku yüzünden Zweig ve eşi 23 Şubat 1942 yılında uyku hapi içerek yaşamlarına son verirler.

Zweig'in oluşturduğu eserlerin genelinde otobiyografik öğeler göze çarpmaktadır. Çünkü insanlar her ne olursa olsun kendi yaşantılarının etkisi olmadan bir kurmacayı oluşturamazlar. Zweig'e göre de bu böyledir. Zweig otobiyografi yazmayı *“İçe bakış henüz emekleme aşamasındadır, henüz imkansız bir adımdır. Kendine ait olduğu sürece her gerçekliğin gerçek olarak kalması kolaydır. Ancak bu gerçekliği başkalarına*

açıklamak istediğinde başlar sanatçının asıl sıkıntısı ve çaresizliği."²⁵⁴ olarak tanımlar ve otobiyografinin nasıl bir iç hesaplaşma olduğunu da vurgular.

Yine Zweig bir yazarın neden otobiyografi yazma ihtiyacı hissettiğini ve bu aşamaya nasıl geldiğini şu cümlelerle aktarmaktadır.

Bir dünya yaratan bir yazar, psikolojik tanımıyla dışadönük bir yazar anlattıklarının nesnelliği içinde kendi benliğini hiç hissedilmeyecek kadar eritirken, her şeyi öznel olarak hisseden, içedönük kişi, dünyaya ait her şeyi kendi Ben'i içinde sonlandırır ve öncelikle kendi hayatını anlatır. Hangi biçimi seçerse seçsin, ister dram, ister destan, ister şiir ya da otobiyografi, farkında olmadan kendi Ben'ini her eserin merkezin yapar ve tasvir ettiği her şeyle kendini anlatır.²⁵⁵

Zweig bir yandan da otobiyografi yazmayı, kalıcılığın, kendini kanıtlamanın ve ileride hatırlanabilmenin yolu olarak da görmektedir. *"Üretmek ve yaşadığını kanıtlamak, her ikisi de tek ve aynı amaca hizmet eder, insanlığın durmadan büyüyen ağacına en azından bir küçük çentik atabilmek."* (s.6) derken diğer taraftan da *"Otobiyografi yaşadığını kanıtlama isteğinin en yoğun şeklidir."* (s.6) ifadesiyle bu düşüncesini açıkça ifade etmektedir.

Zweig için otobiyografi yazmanın bir de bilinçaltı yönü vardır ki, bu ona göre herkesin kolay kolay gerçekleştiremeyeceği, cesaret isteyen ve bu aşamaya gelinceye kadar da karar vermesi ve yüzleşmesi güç bir eylemdir. Çünkü insanın kendisini, duygu dünyasını ve belki de en mahremi başka insanlara hatta kitlelere ve çok daha fazlası dünyaya açması hiç de kolay bir iş değildir. Otobiyografi yazmak bunu gerektirir. Bu açıdan bakıldığında Zweig eserlerine hayatını yansıttığı ve kimsenin bilmediği en karanlık noktaları bile insanlara açtığı için cesur bir yazardır. Bu cesareti onu kendi savunduğu şekilde ölümsüzleştirmiş ve edebiyat dünyasında adını insanların hafızalarından silinmeyecek bir yere kazıdığı için de ismi geleceğe taşınan yazarlardan biri olmayı başarmıştır. Zweig'in bu görüşünü nasıl açıkladığını ve eserlerinde kendi hayatına neden bu kadar çok yer verdiğini de yine cümlelerinden ve bakış açısından anlamak mümkündür.

Çünkü bir insan için, karmaşık, belli belirsiz, ne olduğu iyice seçilmeyen anılarına, yüzeydeki yaşantılarından ruhunun derinliklerindeki gölgeler ülkesine, nefes aldığı şu günden, üzeri iyice kapanmış geçmişe giden yoldan daha geçilmez bir yol yoktur.

²⁵⁴ Zweig, 7.

²⁵⁵ Zweig, 2.

Kendi hayatının resimlerinin, bir zamanlar gerçek olan varlığının, hayat belirtisi olmayan semboller olarak uçuştığı o sonsuz yalnızlığına gelebilmek için kendi uçurumunun önünden, kendi yanılgıları ile bilerek unuttuğu şeyler arasındaki o dar, kaygan yoldan el yordamıyla geçip kendisiyle baş başa kalabilmesi için nasıl da büyük bir cesaret göstermesi gerekir.²⁵⁶

Zweig'in bu görüşlerinden sonra kendi hayatını yazmanın neden bu kadar önemli olduğunu görmekteyiz. Zweig bunu eserlerinde çok ustaca yapan bir isimdir ve kitaplarında bir şekilde otobiyografik unsurlara yer vermektedir. Bunun en iyi ve net örneği yazarın önemli bir eseri olan *“Die Welt von Gestern”* yani *“Dünün Dünyası”* eseridir. Bu romanda Zweig doğrudan çocukluğunu, gençliğini, okul yıllarını, Dünya Savaşı'ndan önceki ve sonraki hayatını anlatmakla kalmayıp aynı zamanda içinde yaşadığı döneme de kendi bakış açısıyla ışık tutmaktadır.

2.1.1. *“Die Welt Von Gestern”* Romanındaki Otobiyografik Yansımalar

2.1.1.1 Çocukluk ve Ailesi İle İlgili Yansımalar

Stefan Zweig *“Die Welt von Gestern”* romanı Zweig'in geçmişe gönderme yapmasıyla başlar. *“İçlerinde büyümüş olduğum 1. Dünya Savaşı öncesi zaman için uygun bir formül bulmayı deneyecek olursam, en özlü şekilde şöyle diyebilirim ”*²⁵⁷ diye söze başlayan yazar sonrasında ise *“Güvenliğin altın çağıydı. Bizim neredeyse bin yıllık Avusturya monarşisinde her şey sürekli istikrar temelleri üzerine kurulmuş ve devlet bizzat bu istikrarın en yüksek garantörü olarak görünüyordu.”* (s.9) ifadeleriyle geçmişteki sistemi yücelterek hikayesine başlar ve o dönemde yaşadığı refah dolu hayatı anlatmaya devam eder.

İnsanların eşit olarak görüldüğü, herkesin maddi ve manevi anlamda huzur içinde olduğu, herkesin kendi bütçesine göre yaşayabildiği bir geçmişin güzelliklerini anlatır. O dönemde herkes kendisini güvende hissetmektedir. Çünkü kurulu bir düzen vardır ve insanlar bilirler ki bu düzen bozulmadan devam eder. Ancak bu düzen geçmişte kalmıştır ve insanların kendilerini güvende ve huzurlu hissettikleri zamanlar artık çok uzaktır. Zweig bu karşılaştırmaya dikkat çekerek giriş ifadelerini devam ettirir. Zweig aslında

²⁵⁶ Zweig, 5.

²⁵⁷ Stefan Zweig, *Die Welt von Gestern*, (Çev.: Selçuk Ünlü), Palet Yayınları, Konya 2018, 9.

kendi hayat hikayesiyle birlikte yaşadığı toplumu ve o toplumda değişen düzeni de okuyucuya aktarmaktadır. Sonrasında ise Yahudi kökenli olduğu için o dönemdeki Yahudilerin ne şartlarda ve nasıl yaşadıklarına babasını da anlatarak değinmektedir.

Die Familie meines Vaters stammte aus Mähren. In kleinen ländlichen Orten lebten dort die jüdischen Gemeinden in bestem Einvernehmen mit der Bauernschaft und dem Kleinbürgertum; so fehlte ihnen völlig die Gedrücktheit und andererseits die geschmeidig vordrängende Ungeduld der galizischen, der östlichen Juden. Stark und kräftig durch das Leben auf dem Lande, schritten sie sicher und ruhig ihren Weg wie die Bauern ihrer Heimat über das Feld. Früh vom orthodox Religiösen emanzipiert, waren sie leidenschaftliche Anhänger der Zeitreligion des Fortschritts und stellten in der politischen Ära des Liberalismus die geachteten Abgeordneten im Parlament. Wenn sie aus ihrer Heimat nach Wien übersiedelten, paßten sie sich mit erstaunlicher Geschwindigkeit der höheren Kultursphäre an, und ihr persönlicher Aufstieg verband sich organisch dem allgemeinen Aufschwung der Zeit.²⁵⁸

Babamın ailesi Mahren kökenliydi. Kırsal kesimdeki küçük yerleşim yerlerinde Yahudi gruplar köylü ve küçük burjuva ile çok uyumlu yaşarlardı. Bu yüzden onlarda baskı ve diğer yandan Galiçya Doğu Yahudilerinin usulca yaklaşan sabırsızlığı yoktu. Kırsalda emin ve güçlü adımlarla memleketlerinin köylülerin tarlaya gittikleri gibi, sükunetli yollarına devam ediyorlardı. Ortodoks Yahudileri olarak ilerlemenin zaman dininin tutkulu taraftarlarıydılar ve liberalizmin siyasi döneminde parlamentoya en saygın milletvekillerini gönderdiler. Memleketlerinden Viyana'ya taşındıklarında daha yüksek kültür atmosferine şaşırtıcı bir süratle intibak ettiler.²⁵⁹

Zweig ailesinden ve onların özelliklerinden bahsederek hikayeyi devam ettirir. Babasını ve onun işini tanımlarken *“Baba tarafından dedem tekstil ticaretiyle uğraşıyordu Dedem daha önceki dönemin tipik temsilcisi olarak hazır imalatla sadece ara ticarete hizmet ederken, babam 34 yaşında kararlı bir şekilde Bohemya’da seneler içinde yavaş ve temkinli adımlarla devasa bir firma haline getirdiği küçük bir dokumahane kurarak yeni döneme adım attı.”*(s.13) ifadeleriyle babasının varlığının aslında dedesinden geldiğini ve babasının dedesinden daha akıllı davranarak işini nasıl ilerlettiğini anlatır.

“Bu ayrıca babamın, özellikle çekingen ve şüphesiz hırslı olmayan tabiatına uygundu. Banka kredileri ve ipoteklerle devasa boyutlar yerine, kendi kapital gücüyle sağlam bir firmaya sahip olmak, sağlam sözü de zamanın çok sevdiği bir sözdü, onun için

²⁵⁸ Stefan Zweig, www.literaturdownload.at, Die Welt von Gestern. 7.

²⁵⁹ Zweig, *Dünün Dünyası*, 13.

daha önemliydi.” (s.13) cümlesinden ise babasının o dönemlerde risk almak yerine ayakları yere sağlam basan işleri yapmak istediğini aktarmaktadır. Ayrıca babasının bu düşüncesinin gelecekleri için de geçerli olduğunu ve babasının her türlü riskli işten kaçındığını, önünü göremediği işlerden kaçındığını ve devletini asla kandırmayı düşünmediğini ise “Babam kendi neslinin ekserisi gibi gelirlerinin yarısını tüketenleri, o güvenlik çağının çok kullanılan bir sözüne uygun olarak “geleceği düşünmeyen” düşüncesiz savurganlar olarak görürdü. Kazançların sürekli bu şekilde kenara konması sayesinde, devlet de çok kazananın yüzde bir kaçını üzerinde vergi koparmayı düşünmedi.” (s.14) ifadeleriyle çok açık bir şekilde açıklamaktadır.

Zweig’in bazı cümlelerinden ise babasına hayranlık duyduğunu anlamaktayız. O cümlelerden birisi hikayede şu şekilde aktarılmaktadır.

Unbeugsam hielt er an seiner Zurückhaltung, seinem behaglichen, aber diskreten Leben fest. Obwohl ungleich repräsentabler und gebildeter als die meisten seiner Kollegen – er spielte ausgezeichnet Klavier, schrieb klar und gut, sprach Französisch und Englisch – hat er beharrlich sich jeder Ehre und jedem Ehrenamt verweigert, zeitlebens keinen Titel, keine Würde angestrebt oder angenommen, wie sie ihm oft in seiner Stellung als Großindustrieller angeboten wurde. Niemals jemanden um etwas gebeten zu haben, niemals zu bitte oder ›danke‹ verpflichtet gewesen zu sein, dieser geheime Stolz bedeutete ihm mehr als jede Äußerlichkeit.²⁶⁰

Geri duruşundan, rahat, fakat göze çarpmayan tavrından sapmazdı, meslektaşlarının çoğundan daha fazla temsil kabiliyeti ve kültürü olduğu halde, ısrarla her onuru ve onurlu makamı reddetti, kendisine çok kereler büyük sanayici pozisyonunda sunulan bir unvan, bir erdem amaçlamadı ve bunları kabul etmedi. Bir kelimeden asla bir ricada bulunmaksızın, asla “lütfen” ya da “teşekkür” yükümlü olmaksızın bu gizli gurur onun için her dış görünüşten daha fazlasını ifade ediyordu.²⁶¹

Zweig babasına olan hayranlığından bahsettiği için, ona benzediğine de otobiyografik hikayesinde yer vermektedir. Zweig’in otobiyografi konusundaki düşüncelerinden bahsederken ifade edildiği şekilde ona göre otobiyografi yazmak aslında bir itiraftır, bir yüzleşmedir ve en mahrem sırların bir cesaretle dışa vurumudur. Zweig da burada sözünü ettiği bu durumu gerçekleştirmiş ve sadece kendisinin bilebileceği bir sırrını itiraf etmiştir. Babasının yaptığı gibi o da babasından gördüğü şeyi yaparak, zorlama olarak gördüğü her türlü teklifi reddetmiştir. Zweig’in itirafı ise şöyledir.

²⁶⁰ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 8.

²⁶¹ Zweig, *Dünün Dünyası*, 15.

Nun kommt im Leben eines jedweden unweigerlich die Zeit, da er im Bilde seines Wesens dem eigenen Vater wiederbegegnet. Jener Wesenszug zum Privaten, zum Anonymen der Lebenshaltung beginnt sich in mir jetzt von Jahr zu Jahr stärker zu entwickeln, so sehr er eigentlich im Widerspruch steht zu meinem Beruf, der Name und Person gewissermaßen zwanghaft publik macht. Aber aus dem gleichen geheimen Stolz habe ich seit je jede Form äußerer Ehrung abgelehnt, keinen Orden, keinen Titel, keine Präsidentschaft in irgendeinem Vereine angenommen, nie einer Akademie, einem Vorstand, einer Jury angehört.²⁶²

Her bir insanın kendi hayatında, babasının imajında kendi babasına tekrar rastladığı bir zaman kaçınılmaz olarak geliyor. Özel karakter hattı, hayati tutumunda anonim olan husus şimdi benim içimde seneden seneye isim ve şahsımı bir ölçüde popüler hale getiren mesleğimle bağdaşmasa da daha güçlü gelişmeye başlıyor. Fakat aynı gizli gururdan, öteden beri dış itibarın her türlüünü reddettim. Bir nişan, bir unvan, herhangi bir kuruluştaki başkanlık kabul etmedim. Asla bir akademiye, bir yönetim kuruluna, bir jüriye ait olmadım.²⁶³

Zweig yine babasını örnek aldığını “*Fakat o benim içimdeki babam ve beni geriye zorlayan onun gizli gururuna karşı direnemem. Çünkü belki benim güvenle yegane sahip olduğumu hissettiğim iç hürriyet duygumu ona borçluyum*” (s.15) cümlesiyle aktarırken, aslında bir yandan da özgürlüğün onun için ne kadar önemli hatta özgür hissetmemek yerine hayatına son verecek kadar değerli olduğunu da, yani onu intihara sürükleyen asıl şeyin özgürlüğünü kaybetmek olduğunu bize satır arasında anlatmaktadır ve bu duygusunun da ona babasından miras kaldığını açıklamaktadır.

Babasından oldukça detaylı olarak bahseden Zweig annesinden de detaylı şekilde bahsetmektedir. Annesi de soylu bir Yahudi aileden gelmektedir. “*Kızlık soyadı Bretteaur olan annem, bir başka milletlerarası kökenliydi. Güney İtalya’da Ancona’da doğmuştu. İtalyanca ve Almanca onun çocukluk diliydi. Büyük annesi ya da kız kardeşi ile uşakların anlamaması gereken bir şey konuşurken İtalyancaya dönüyordu.*” (s.15) Daha sonra ise “*Annemin ailesi kesinlikle İtalyan değil, aksine milletlerarası kökenliydi. Başlangıçta bankacı olan Brettauer’ler Yahudi banker aileler ve örneğine göre haliyle çok daha küçük olan boyutlarda bir kısmı St. Gallen’e, diğerleri Viyana’ya, Paris’e, dedem İtalya’ya, bir dayım New York’a gitmişti.*” (s.16) Bu ifadelerden de annesinin tek bir kökene sahip olmadığı aksine kendisinin de bahsettiği gibi çok uluslu bir kökene sahip olduğunu anlamaktayız.

²⁶² Zweig, *Die Welt von Gestern*, 8.

²⁶³ Zweig, *Dünün Dünyası*, 15.

Zweig’ın gençlik yıllarında siyasetle ya da dönemin olaylarıyla pek ilgilenmediğini bilmekteyiz. Zweig bunlarla ilgilenmek yerine kültür, sanat ve edebiyatla içli dışlı bir hayatı tercih etmiş, genç yaşına rağmen bu alanlarda adından söz ettirmeyi başarmıştır. Bunun arka planında, yazarın kendi anlattıklarından yola çıkarak ailesinin etkisinin büyük olduğu anlaşılmaktadır. Bunun ispatı olarak *“Herkes birkaç dil konuşuyordu ve ben Paris’teki ailemin yanında sofrada gayet tabii olarak birbirlerine değişik dillerde hitap ettiklerini hatırlıyorum. Kendi arasında dayanışma içinde olan bir aileydi”* (s.16) ifadesini alıntılarla yeterli olmaktadır.

Zweig’ın okul yıllarında başarılı, edebiyat ve sanatla ilgilenen bir yapıya sahip olduğu kendi ifadeleriyle kitaba yansıtmaktadır Zweig okul yıllarıyla ilgili olarak *“Muğlak olarak yedi yaşlarında neşeli kutsal çocuklukta herhangi bir türküyü ezberlemek ve koroda söylemek zorunda olduğumuzu hatırlıyorum. Bu basit ve sade parçanın melodisi hala kulağımdadır, fakat onun metni o zamanlar dudaklarımdan zorlukla dökülürdü.”*(s. 31) ifadesiyle başladığı cümleyi *“Benim bütün okul dönemim, eğer dürüst olmak gerekirse, seneden seneye bu monoton, kalpsiz ve ruhsuz hayatın en güzel, en hür dönemini temelden bozan okul yıllarında neşeli ve mutlu olduğumu hatırlayamıyorum”* sözleriyle devam ettirir ve ayrıca *“Ve hatta bugün bu yüzyılda çocukluğun daha mutlu, daha hür, çok daha bağımsız açılabilirdiğini gördüğüm zamanlar tabi bir kıskançlıktan kendimi alamadığımı itiraf ediyorum.”*(s.31) cümleleriyle de o dönemin kendisi için aslında çok da iyi hatırlanacak yanları olmadığı düşüncesini sezdirmektedir. Yaşadığı çağı ve içinde bulunduğu çağı karşılaştırdığında, içinde bulunduğu çağa özenmektedir.

2.1.1.2. Okul Yılları İle İlgili Yansımalar

Zweig okulu mecburiyetler gereği gidilmesi gereken bir yer, bir zaman kaybı hatta gereksiz bir kurum olarak görmektedir. Ona göre okulda öğretilen her şey boş bir dayatmadan ve zorlamadan ibaretti ve böyle bir yer onlara hiçbir şey kazandırmayacaktı. Zweig bu düşünceye kitabında fazlaca yer vermektedir.

kaum daß wir das verhaßte Haus betraten, uns gleichsam in uns hineinducken mußten, um nicht mit der Stirn gegen das unsichtbare Joch zu stoßen. Schule war für uns Zwang, Öde, Langeweile, eine Stätte, in der man die Wissenschaft des nicht Wissenswerten in genau abgeteilten Portionen sich einzuverleiben hatte, scholastische oder scholastisch gemachte Materien, von denen wir fühlten, daß sie auf das reale und auf unser persönliches Interesse keinerlei Bezug haben konnten.

Es war ein stumpfes, ödes Lernen nicht um des Lebens willen, sondern um des Lernens willen, das uns die alte Pädagogik aufzwang. Und der einzige wirklich beschwingte Glücksmoment, den ich der Schule zu danken habe, wurde der Tag, da ich ihre Tür für immer hinter mir zuschlug.²⁶⁴

...nefret ettiğimiz eve adım atar atmaz alnımızda görünmez boyunduruğa toslamamak için adeta kendi içimize sinmek zorunda kalmamız bana ihtimal dışı geliyor. Okul bizim için zorlama, sıkıcı, can sıkıntısı içinde öğrenmeye değer olmayan ilmini, tam bölünmüş porsiyonlarda vücudumuza indirdiğimiz, bizim gerçek ve şahsi menfaatlerimizle hiç de ilgisi olmayan materyallerin skolastik hale getirildiğini hissettiğimiz bir yerdi. Bu, öğrenmiş olmak için değil, aksine öğrenmenin hatırına eski pedagojinin bize yüklediği boğuk, sıkıcı bir öğrenmeydi. Okula borçlu olduğum yegane gerçek, sevinçten adeta uçtuğum mutluluk anı, okulun kapısını hiç açmamak üzere arkamdan kapattığım gün oldu.²⁶⁵

Zweig oluşturduğu otobiyografik bu eserde çoğu yerde de sistem eleştirisine yer vermektedir. Kendi otobiyografisi üzerinden yaptığı bu eleştirileri çok ayrıntılı bir şekilde de temellendirmektedir. *“Okuldan bu hoşlanmayışım şahsi bir tutum değildi, en iyi ilişkilerimizin, niyetlerimizin bu monotonlukla frenlendiğini, canımızın sıkıldığını, duygularımızın bastırıldığını nefretle hissetmeyen hiçbir arkadaşımı hatırlamıyorum.* (s.34) sözleriyle yalnızca kendisinin değil, arkadaşlarının da bu düzene eleştirel yaklaştıkların ve kendisi gibi düşündükleri aktarırken, *“Fakat çok sonra bizim gençlik eğitimimizin bu sevimsiz ve rahatsız metodunun sadece devlet mercilerinden kaynaklanmadığına, aksine onun içinde belirli ihtimamla gizli tutulan bir niyetin dile geldiğinin şuuruna vardım.”* (s.34) cümlesiyle de kendisine göre çarpık olan bu sistemin kaynağının ne olduğunu açıklamaktadır.

Zweig özellikle lise yıllarında sistemin dayatmasının amacının, gençliği şekillendirmek, eğer onun bir parçası olmazlarsa hayatlarının olumsuz etkileneceğini ve söz hakları olmadığı gerçeğini çok net ve eleştirel şekilde anlatmaktadır. Özellikle eğitim sistemini eleştirerek, eğitim sisteminin o dönemde nasıl olduğunu ve nasıl olması gerektiğini de açıklamaktadır. Bir yandan kendi otobiyografisini aktarırken diğer yandan da bu yolla yaşadığı dönemin eğitim sistemini gözler önüne sermektedir. Bunu ise şu şekilde gözler önüne sermektedir.

Nicht daß unsere österreichischen Schulen an sich schlecht gewesen wären. Im Gegenteil, der sogenannte "Lehrplan" war nach hundertjähriger Erfahrung sorgsam

²⁶⁴ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 18.

²⁶⁵ Zweig, *Dünün Dünyası*, 32.

ausgearbeitet und hätte, wenn anregend übermittelt, eine fruchtbare und ziemlich universale Bildung fundieren können. Aber eben durch die akkurate Planhaftigkeit und ihre trockene Schematisierung wurden unsere Schulstunden grauenhaft dürr und unlebendig, ein kalter Lernapparat, der sich nie an dem Individuum regulierte und nur wie ein Automat mit Ziffern ›gut, genügend, ungenügend‹ aufzeigte, wie weit man den ›Anforderungen‹ des Lehrplans entsprochen hatte. Wir hatten unser Pensum zu lernen und wurden geprüft, was wir gelernt hatten; kein Lehrer fragte ein einziges Mal in acht Jahren, was wir persönlich zu lernen begehrten, und just jener fördernde Aufschwung, nach dem jeder junge Mensch sich doch heimlich sehnt, blieb vollkommen aus.²⁶⁶

Aslında bizim Avusturya okullarımız kötü oldukları için değildi. Tam aksine öğretim planı yüzyıllık tecrübeden sonra ihtimamla hazırlanmıştı. Eğer teşvik ederek aktarılsa, verimli ve oldukça evrensel eğitimin temelini atabilirdi. Fakat titiz, plana bağlılık ve kuru şematize edilmesi yüzünden bizim okul saatlerimiz dehşet verici kuru ve cansız kaldılar. Bu, asla bir bireyde düzene girmeyen öğrenim planının icaplarına ne derece uyduğunu gösteren sadece bir otomat gibi iyi, orta, yetersiz gibi rakamlarla gösteren bir apareyi idi. Dersimizi öğrenmek zorundaydık ve öğrendiklerimizle imtihan ediliyorduk, sekiz yıl zarfında hiçbir öğretmen şahsen ne öğrenmek istediğimizi sormadı, tam da her genç insanın özlediği o teşvikçi canlılık büsbütün göz ardı edildi.²⁶⁷

Bu ifadelerinden sonra ise yine o dönemde dayatılan kuralların onları ne kadar zorladığını ve bu durumdan hoşlanmadıklarını açık bir dille ifade etmektedir.

Noch als Gymnasiast wurde uns, wenn wir eine schlechte Note in irgendeinem nebensächlichen Gegenstand nach Hause brachten, gedroht, man werde uns aus der Schule nehmen und ein Handwerk lernen lassen – die schlimmste Drohung. Ob wir uns in der Schule wohl fühlten oder nicht, war ohne Belang. Ihre wahre Mission im Sinne der Zeit war nicht so sehr, uns vorwärtszubringen als uns zurückzuhalten, nicht uns innerlich auszuformen, sondern dem geordneten Gefüge möglichst widerstandslos einzupassen, nicht unsere Energie zu steigern, sondern sie zu disziplinieren und zu nivellieren. Ein solcher.²⁶⁸

Daha liseli olarak bize herhangi bir yan disiplinde eve kötü not getirdiğimiz zaman bizi okuldan almak ve bir zanaat öğrenimine vermek gibi, eğer genç insanlar dürüst eğitim talebiyle yetişkinlerden zamanın ciddi meseleleri hakkında açıklama istediklerinde, kibirle ve sen bunu yerde tutmak, henüz anlamazsın şeklinde azarlarlardı. Okulda kendimizi rahat hissedip hissetmememiz önemli değildi. Zamanın anlayışında onların misyonu, bizi ileri taşımak değil, bizim ruh dünyamızı şekillendirmek değil, aksine düzenlenmiş sisteme mümkün olan ölçüde bizi

²⁶⁶ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 18.

²⁶⁷ Zweig, *Dünün Dünyası*, 32.

²⁶⁸ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 18-21.

uydurmak, enerjimizi artırmak değil, aksine onu disiplin altına almak ve düzlemektir.²⁶⁹

Zweig aslında okulu eleştirirken, kendisinin de neden herkes gibi olmadığını, boyun eğen bir tavır sergilemediğini ve kendisine doğru gelmeyen olaylar karşısında hep reddedici olduğu gerçeğini de kendi kaleminden aktarmaktadır. Özgürlüğü uğruna intiharı seçmiş birsinin bu ruh halinin, bir anlık olmadığı, aksine yazarın çocukluğundan beri süregelen bir davranış, bir duruş ve bir karakter meselesi olduğu da böylece açıklık kazanmaktadır. Zweig hayattaki bu duruşunun sebeplerini şöyle açıklamaktadır.

Jahre und Jahre ist diese Abneigung gegen alles Apodiktische und Dogmatische bei mir bloß instinktiv gewesen, und ich hatte schon vergessen, woher sie stammte. Aber als einmal auf einer Vortragsreise man den großen Hörsaal der Universität für mich gewählt hatte und ich plötzlich entdeckte, daß ich von einem Katheder herab sprechen sollte, während die Hörer unten auf den Bänken genau wie wir als Schüler, brav und ohne Rede und Gegenrede saßen, überkam mich plötzlich ein Unbehagen. Ich erinnerte mich, wie ich an diesem unkameradschaftlichen, autoritären, doktrinären Sprechen von oben herab in all meinen Schuljahren gelitten hatte, und eine Angst überkam mich, ich könnte durch dieses Sprechen von einem Katheder herab ebenso unpersönlich wirken wie damals unsere Lehrer auf uns; dank dieser Hemmung wurde diese Vorlesung auch die schlechteste meines Lebens.²⁷⁰

Yıllar yılı bendeki bütün apodiktik ve dogmatik olana bu karşı oluş, sadece içgüdüden kaynaklanıyordu ve onun nereden geldiğini çoktan unutmuştum. Fakat bir keresinde bir konferans gezisinde üniversitenin büyük dinleyici salonunu benim için seçtiklerinde ve ben birden dinleyicilerin aşağıda sıralar üstünde tıpkı biz öğrenciler gibi uslu uslu, konuşma ve karşılıklı konuşma olmadan oturduklarını gördüm. Bu arkadaşça ya da dostça olmayan otoriter, doktriner yukarıdan aşağı konuşmadan bütün okul yıllarımda nasıl ıstırap çektiğimi hatırladım. On yaşındaki erkek çocuklar olarak liseye adım atmış olan bizler, sekiz yılımızın ilk dört yılında zaten zihnen okulu geride bırakmıştık. İçgüdümüzle okuldan artık fazla bir şey öğrenmek zorunda olmadığımızı ve bizi ilgilendiren bazı konularda öğrencilik yıllarından beri ilgi duyarak bir kitabın kapağını bile açmayan zavallı öğretmenlerimizden de daha fazla bildiğimizi hissediyorduk.²⁷¹

Zweig'in okulu neden sevmediğini bu kadar eleştirel, sert ve özeleştirel bir şekilde açıklamasının ardından, aslında kendi ağzından aktarmasa, okul için bu kadar olumsuz düşünceler besleyeceğini düşünmeyeceğimiz Zweig, sistem yüzünden okuldan o kadar uzaklaşmıştır ki, mezun olup, ünlü bir yazar haline geldikten sonra bile okulun çevresinde

²⁶⁹ Zweig, *Dünnin Dünyası*, 37.

²⁷⁰ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 21-22.

²⁷¹ Zweig, *Dünnin Dünyası*, 38.

olmak dahi onu rahatsız etmektedir. Bu rahatsızlığını şu şekilde bir durumla anlatmaktadır.

Daha yıllar sonra bile hüzünlü, insanın içini karartan binanın önünden geçtiğim zamanlar, gençliğimizin bu zindanına bir daha ayak basmayacağım için bir rahatlama duygusu hissedirdim ve bu şanlı kuruluşun elli yıllık mevcudiyeti münasebetiyle bir tören düzenlendiğinde ve ben de bakanlar ve belediye başkanı önünde bir tören konuşması yapmak üzere davet edildiğimde kibarca reddettim. Bu okula minnettar olmak zorunda değildim ve söyleyeceğim her söz yalan olurdu.²⁷²

Bu düşüncelerinin ardından Zweig kendi hayalini de daha doğrusu kendisine göre olması gereken toplum düzenini *“Gün boyu okul sırasında oturmak zorunda olan bizler, sakalsız, yetkin olmayan bir şairin hayal edebildiği, meraklı, yapıcı eleştirici ve heyecanlandırmak için heyecanlanan gerçek ideal toplumu teşkil ediyorduk. Çünkü bizim heyecan yeteneğimiz sınırsızdı.”* (s.41) şeklinde açıklamaktadır.

Toplum ve sistem eleştirisinin yanısıra Zweig Yahudi kökenli olduğu için, kendisini küçüklük dönemlerinde toplumdan daha farklı gördüğünü de kitapta anlatmaktadır. *“Bazı Yahudi ailelerin kendi güçleriyle elde etmiş oldukları bu tarz aristokrasi beni ve erkek kardeşimi daha çocuklar olarak bazen eğlendirir, bazen de kızdırırdı. Her zaman onların kibar insanlar olduklarını ve başkalarının kibar olmadığını duyardık.”*(s.16) Ancak Yahudilik konusunda böyle bir tutum takınan Zweig bu düşüncesine rağmen Avrupa’da olmaktan ve buraya ait hissetmekten mutlu olduğunu da *“Avrupalı olmak hiçbir yerde daha kolay değildi ve ben kısmen daha Marc Aruel zamanlarında Roma evrensel ruhunu savunan biri olarak birlikte yaşama idesini kalbimin en yüksek idesi olarak sevmeyi erken yaşta öğrendiğim bu şehre minnet duymam gerektiğini biliyorum.”* (s.27) sözleriyle belirtmektedir.

Zweig ailesinin yaşadığı dönemle kendi yaşadığı dönemi kıyaslamaktadır. Kendi dönemi için *“...bütün köklerinden koparılan, yeniden başlayan sona sürüklendiğimiz yerde kurban ve gene de mistik güçlerin gönüllü uşakları da olan kendileri için rahatlığın bir efsane, güvenliğin çocuksu bir rüya olduğu bizler, kutuptan kutuba gerilimi ebedi yeninin ürpertisini bedenimizin her lifine kadar hissettik.”* (s.30) derken ailesinin yaşadığı zamanı şu şekilde resmektedir.

²⁷² Zweig, 33.

Jene Generation meiner Eltern und Großeltern, sie hat still, gerade und klar ihr Leben von einem bis zum andern Ende gelebt. Aber dennoch, ich weiß nicht, ob ich sie darum beneide. Denn wie jenseits haben sie damit von allen wahrhaften Bitternissen, von den Tücken und Mächten des Schicksals dahingedämmert, wie vorbeigelebt an all jenen Krisen und Problemen, die das Herz zerdrücken, aber zugleich großartig erweitern! Wie wenig haben sie gewußt durch ihr Verhaspeltsein in Sicherheit und Besitz und Behaglichkeit, daß Leben auch Übermaß und Spannung sein kann, ein ewiges Überraschtsein und aus allen Angeln Gehobensein.²⁷³

Ebeveynimin ve büyük ebeveynimin nesli daha iyi yaşadı. O nesil hayatlarını baştan sona sessiz, şeffaf, dürüst yaşadı. Buna rağmen onları bu sebeple kıskanıp kıskanmayacağımı bilmiyorum. Çünkü onlar bütün gerçek acılardan kaderin cilvesi ve güçlerin ötesinde kalbi sıkıştıran fakat aynı zamanda büyük ölçüde bütün krizleri ve problemleri yaşayarak göçüp gittiler. Onlar emniyet içinde yaşamının verdiği rahatlık yüzünden hayatın aynı zamanda ölçüsüzlük ve gerilim, edebi bir şaşırılmışlık ve bütün tuzaklarda yukarı çekilmiş olabildiğini fazla bilmezlerdi.²⁷⁴

2.1.1.3. Sanat ve Edebiyat İle İlgili Yansımalar

Zweig gençlik yıllarında edebiyat ve sanata düşkünlüğünün nasıl başladığını “*Önce aramızda sadece iki ya da üç kişi kendi içlerindeki sanat, edebiyat ve müziğe olan ilgilerini keşfettiler. Sonra bir düzine ve nihayet neredeyse hepsi. Benim tesadüfen sanat fanatığı arkadaşların dönemine düşmüş olmam, belki benim bütün hayatım boyunca belirleyici olmuştur.*” (s.39) Hatta arkadaşlarıyla bu konuda ne kadar ince eleyip sık dokuduğunu ve ne kadar yoğun ilgilendiklerini ise;

Wir beherrschten alle Kunstgriffe und Extravaganzen und Kühnheiten der Sprache, wir hatten die Technik jeder Versform, alle Stile im Pindarischen Pathos bis zur simplen Diktion des Volkslieds in unzähligen Versuchen durchgeprobt, wir zeigten im täglichen Tausch unserer Produktionen uns gegenseitig die flüchtigsten Unstimmigkeiten und diskutierten jede metrische Einzelheit. Während unsere braven Lehrer noch ahnungslos unsere Schulaufsätze mit roter Tinte auf fehlende Beistriche anzeichneten, übten wir einander Kritik mit einer Strenge, einer Kunstkenntnis und Akribie wie keiner der offiziellen Literaturpäpste unserer großen Tageblätter an den klassischen Meisterwerken; auch ihnen, den schon bestellten und berühmten Kritikern, waren wir in den letzten Schuljahren durch unseren Fanatismus weit an fachlichem Urteil und stilistischer Ausdrucksfähigkeit vorausgekommen.²⁷⁵

Bütün sanat kavramlarına ve olağandışılıklara ve dilin cüretliliğine hakimdik ve her mısra biçiminin tekniğine, Pindar coşkunun halk türküsünün basit diksiyonuna

²⁷³ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 17.

²⁷⁴ Zweig, *Dünün Dünyası*, 30.

²⁷⁵ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 30.

kadar sayısız girişimlerde bütün üslupları denemiştik. Birbirimize üretimlerimizi geliştigüzel hataları gösterir ve her metrik ayrıntıyı tartışırdık. Bizim dürüst öğretmenlerimiz henüz fark etmeden bizim okul kompozisyonlarımızda eksik virgüllere, kırmızı kalemle dikkat çekerken, biz birbirimizi acımasızca, sanat bilgisi ve titizlik ile bizim büyük günlük gazetelerimizin resmi edebiyat babalarının klasik büyük eserleri ele almadığı biçimde eleştiriyorduk. Biz okulumuzun son yıllarında fanatikliğimizle uzmanlıkta ve stilistik ifade yeteneğinde o kadrolu ünlü eleştirmenlerin çok önündeydik.²⁷⁶

ifadeleriyle açıklamaktır.

Zweig sanat ve edebiyatla o kadar içli dışlı olmuştur ki zamanını bu uğurda nasıl harcadığını *“Meraklı burun deliklerimizle her şeyden koku alıyorduk. Flarmonicilerin provalarına gizlice sokuluyorduk, sahaflarda kitapları karıştırıyorduk, son bir günde yeni ne yayınlandığını hemen bilmek için kitapçıların vitrinlerini gözden geçiriyorduk. Her şeyden önemlisi biz okurduk, elimize geçen her şeyi okurduk.”* (s.40) anlatırken bir yandan da bunun gerekçesini *“Çünkü biz ilgilerimizin kollektivitesi sayesinde bütün sanat olaylarını iki değil, aksine veya kırk gözle takip ederdik. Birinin atladığını diğeri onun için fark ederdi ve çocukça hava atarcasına neredeyse sportif bir hırsla sürekli yeni ve en yeni bilgilerimizle üstün gelmek istediğimizden aslında bir nevi sürekli sansasyon içinde bulurduk kendimizi.”* (s.40) şeklinde açıklamaktadır.

Zweig bu dönemde o kadar yetkin ve edebiyata hakimdir ki, öğretmenlerini hiçbir şey bilmemekle eleştirirken, kendisinin edebiyata ne kadar hakim olduğunu şu sözlerle anlatmaktadır.

Täglich erfanden wir neue Techniken, um die langweiligen Schulstunden für unsere Lektüre auszunutzen; während der Lehrer über Schillers Naive und sentimentale Dichtung seinen abgenutzten Vortrag hielt, lasen wir unter der Bank Nietzsche und Strindberg, deren Namen der brave alte Mann nie vernommen.²⁷⁷

Can sıkıcı okul saatlerini, okuma parçalarımız için değerlendirmek üzere her gün yeni teknikler icat ediyorduk. Öğretmen Schiller’in naif ve hissi edebiyat artık bayatlamış verirken, bizler sıranın altında isimlerini yaşlı öğretmenin hiç duymadığı Nietzsche ve Strindberg’i okurduk. Sanat ve ilim sahasında vuku bulan her şeyi bilmek, her şeyi tanımak bir nefes dalgası gibi üzerimize gelmişti.²⁷⁸

²⁷⁶ Zweig, *Dünnün Dünyası*, 53.

²⁷⁷ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 23.

²⁷⁸ Zweig, *Dünnün Dünyası*, 39.

Zweig'ın içinde o kadar büyük bir bilme ve keşfetme arzusu vardır ki, kendisi tarafından bilinmeyen hiçbir şey kalsın istemez. Bu sebeple araştırmalar yapar, mutlaka her konuya ve o dönemde tanınan tüm edebiyat insanların bilgilerine ve edebiyat konularına hakim olmak ister. Bu bilme ve keşfetme güdüsünü *“Danimarkalı filozofun kitaplarını temin etmek üzere kütüphaneye hücum ederdik. Çünkü başka birinin tanıdığı yabancı bir şeyi tanımamayı, küçük düşme olarak hissediyorduk, hem de en son, en yeni, en ekstravagant alışılmadık olanı ve bilhassa bizim ağırbaşlı günlük gazetelerimizin resmi edebiyat eleştirisini keşfetme ve önde olma bizim büyük arzumuzdu.”* (s.41)

Zweig içinde yaşadığı dönemi öyle keskin ve net ifadelerle eleştirir ki, bulunduğu dönemin aynası konumundadır. Ancak onun bu sertliğinin sebebi edebiyata, sanata ve kültüre yeterince verilmeyen değerdir. Bu kavramlar onun için çok önemli ve üstündür. *“Bu seçimsiz coşkuda ne saçmalıkların yer aldığını, maymun gibi birbirini taklit, üstün gelmek için ne sportif haz, sanat ve meşguliyet, akrabalar ve öğretmenlerin bayağı dünyası üzerinde kibirli hissetmek için çocukça kendisini beğenmişliğini bugün bile çok iyi biliyorum.(s.42)* ifadesiyle yaşadığı çağa üst perdeden bakarken, *“Fakat bugün bile ben, biz genç çocukların edebi tutkunun bu aşırı heyecanı sayesinde eleştirel tefrik kabiliyetini kazandığımıza şaşıyorum.”(s.42)* cümlesiyle bütün bu olumsuz olarak sıraladığı şeylere rağmen, nasıl bu kadar yeterli olabildiğine şaşırdığını anlatmaktadır.

Zweig edebiyat alanındaki yetkinliğini ve bu alana olan ilgisini daha çok genç yaşlarda kazandığı için, alanla ilgili bilgisi ve uzmanlığı da fazladır. *“On yedi yaşında Baudlaire'in ya da Walt Whitman'ın sadece her şiirini tanımakla kalmadım. Aynı zamanda önemlilerini ezberledim ve daha sonra bütün hayatımda, okul ve üniversite yıllarımda olduğu kadar çok yoğun okuduğumu sanmıyorum. (s.43)* olarak ifade eden Zweig daha sonrasında ise *“Bir seferinde saygın dostum Paul Valery'e, aslında onunla edebi tanışıklığımın ne kadar eskiye dayandığını, onun dörtlüklerini otuz yıl evvel okumuş ve sevmiş olduğumu anlattım.”* (s.43) gençken şiirlerini ve eserlerini okuduğu yazarlarla dost olduğundan bahsetmektedir.

“Gençlik, şaşmaz hayvanlar gibi ani hava değişiklikleri için mükemmel içgüdüye sahiptir ve bizim neslimiz de öğretmenlerimiz ve üniversitelerimiz bilmeden, eski yüzyıllar birlikte sanat anlayışında da bir şeylerin sona ermekte olduğunu, bir ihtilalin ya da en azından değer değişikliğinin başladığını hissediyordu.” (s.43) açıklamasında bulunan

Zweig döneminin değişiminin ilk sinyallerinin sanatta kendini gösterdiğini ifade etmektedir. Bunun sonucu olarak bu değişimin kendilerini de etkilediğini *“Biz içgüdüden hareketle onların serin, dengeli ritminin yabancı olduğunu ve bizim huzursuz kanımızın ritmiyle ve artık zamanın hızlanmış temposuyla da uyumlu olmadığını hissediyorduk.”* (s.43) cümlesiyle aktarmaktadır.

Zweig daha önce de bahsettiğimiz gibi, çok genç yaşlarda edebiyatla tanışmış, bu alanda çok profesyonel işler yapmış ve kendini edebiyat çevrelerine kabul ettirmiştir bir yazardır. Yazıları saygın gazetelerde yayımlanmış ve bu uzun yıllar böyle etmiştir. Bu yetkinliğini şu şekilde açıklamaktadır.

Durch die gegenseitige Anstachelung zu immer rascherer Vollendung und die wechselseitig geübte Kritik an jedem einzelnen Gedicht war das Niveau, da wir mit siebzehn Jahren erreichten, weit über das Dilettantische hinaus und näherte sich bei einzelnen wirklich gültiger Leistung, was sich schon dadurch bewies, daß unsere Produktionen nicht etwa nur von obskuren Provinzblättchen, sondern von führenden Revuen der neuen Generation angenommen, gedruckt und – dies der überzeugendste Beweis – sogar honoriert wurden.²⁷⁹

Çünkü bizim hepimizin yazmaya, şiir kaleme almaya, müzik yapmaya veya topluluk huzurunda okumaya çoktan başlamış olmamız tabiiydi. On yedi yaşında ulaştığımız seviye, amatörlüğün çok ilerisindeydi ve ürünlerimizin sadece tanınmayan kırsal kesim gazetelerinde değil aynı zamanda yeni neslin öncü revülerinde kabul edilmiş olması başarılarımızı ispat ediyordu. Basılıyordu ve en ikna edici ispatı hatta ücretlendiriliyordu.²⁸⁰

Zweig kendisiyle beraber kültürel ve sanatsal araştırmaları yapan arkadaşlarına da minnettardır. Çünkü yaşadığı dönem içinde bu kavramlara değer veren insanlar az olduğundan, Zweig kendi gelişimine de katkı sunduğunu düşündüğü yalnız sonrasında onunla beraber olamayan arkadaşları için *“Onların arasında ben, içinde üretim tutkusu devam etmiş ve bunun kendisine bütün hayatın çekirdeği ve anlamı olmuş tek kişiyim. Lakin o arkadaşlığı ne büyük şükranla hatırlıyorum. Bana ne çok yardımı oldu. Biz bu ateşli tartışmaları, bu acımasız vahşi üstünlükleri, bu karşılıklı hayranlık ve eleştirileri erken yaşta bedenimizle ve ruhumuzla yaşadık.”* (s.54) demektedir.

Zweig lise yıllarını okuma ve araştırmalarla, edebiyat ve sanatla ilgilenerek geçirmiştir. Okulun onun için zorlama ve önemsiz olduğu gerçeği ile bu yıllarda yaptığı

²⁷⁹ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 30.

²⁸⁰ Zweig, *Dünün Dünyası*, 52.

bu çalışmalarının kendisinin edebiyat alanında ustalaşmasının temelini atıp, onun çok fazla deneyim kazanmasını sağladığını ise şöyle aktarmaktadır.

Während meiner ersten zwanzig Jahre habe ich so gut wie nichts von der wundervollen Umgebung Wiens gesehen; die schönsten und heißesten Sommertage, wenn die Stadt verlassen war, hatten für uns sogar einen besonderen Reiz, weil wir dann in unserem Kaffeehaus die Zeitungen und Revuen rascher und reichhaltiger bekamen. Ich habe noch Jahre und Jahrzehnte gebraucht, um das Gleichgewicht gegen diese kindisch-gierige Überspannung wiederzufinden und die unvermeidliche körperliche Ungeschicklichkeit einigermaßen wettzumachen. Aber im ganzen habe ich diesen Fanatismus, dieses nur durch das Auge, nur durch die Nerven leben meiner Gymnasialzeit nie bereut. Es hat mir eine Leidenschaftlichkeit zum Geistigen ins Blut getrieben, die ich nie mehr verlieren möchte, und alles, was ich seitdem gelesen und gelernt, steht auf dem gehärteten Fundament jener Jahre.²⁸¹

Hayatımın ilk yirmi yılında Viyana'nın çok güzel çevresinden neredeyse hiçbir şey görmedim, en sıcak ve en güzel yaz günlerinde şehir terk edildiği zamanlar, hatta bize özel dergilerimizi daha çok ve daha bol buluyorduk. Bu çocukça meraklı ve aşırı heyecana karşı dengeyi yeniden bulmak, kaçınılmaz bedeni beceriksizliği bir dereceye kadar telafi etmek için, yıllara hatta on yıllara ihtiyacım oldu. Fakat genelde lise dönemimi bu fanatizmle, bu sadece göz, sadece sinirler vasıtasıyla yaşam aldığımı asla pişman olmadım. Bu, benim artık hiç kaybetmek istemediğim tinsel olana tutkumu kanıma taşıdı ve ondan bu yana okuduğum ve öğrendiğim her şey, o yılların sertleştirilmiş temeli üzerinde yükselmektedir.²⁸²

Zweig sanatsal dünyayla o kadar ilgilidir ki, toplumda, ülkesinde olup bitenlerden habersizdir. Değişen dengeler, yaklaşan karmaşa ve savaşın seslerinin farkında değildir. Bu karmaşayı ve yaşananlardan haberinin olmadığını ise şu cümlelerle açıklamaktadır.

Wir jungen Menschen aber, völlig eingesponnen in unsere literarischen Ambitionen, merkten wenig von diesen gefährlichen Veränderungen in unserer Heimat: wir blickten nur auf Bücher und Bilder. Wir hatten nicht das geringste Interesse für politische und soziale Probleme: was bedeuteten diese grellen Zänkereien in unserem Leben? Die Stadt erregte sich bei den Wahlen, und wir gingen in die Bibliotheken. Die Massen standen auf, und wir schrieben und diskutierten Gedichte. Wir sahen nicht die feurigen Zeichen an der Wand, wir tafelten wie weiland König Belsazar unbesorgt von all den kostbaren Gerichten der Kunst, ohne ängstlich vorauszublicken. Und erst als Jahrzehnte später Dach und Mauern über uns einstürzten, erkannten wir, daß die Fundamente längst unterhöhlt gewesen waren und mit dem neuen Jahrhundert zugleich der Untergang der individuellen Freiheit in Europa begonnen hatte.²⁸³

²⁸¹ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 32.

²⁸² Zweig, *Dünün Dünyası*, 56.

²⁸³ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 31.

Fakat bütünüyle edebi tutkularına dalmış olan biz genç insanlar ise memleketimizdeki bu tehlikeli değişiklikleri çok az fark ediyorduk. Biz sadece kitaplara ve tablolara bakıyorduk. Siyasi ve sosyal meseleler için en küçük bir ilgi duymuyorduk. Bizim hayatımızda, o şiddetli kavgaların ne anlamı vardı? Şehir seçimler esnasında hareketleniyordu, biz kütüphanelere gidiyorduk, kitleler ayaklanıyorlardı, biz ise şiir yazıyor ve tartışıyorduk. Duvardaki ateşli işaretleri görmüyorduk, korkmadan, ileriye görmeden sanatın bütün değerli nimetlerinden endişesizce bir zamanlar ki Kral Belsazar gibi besleniyorduk. Ve ancak on yıllarca sonra çatı ve duvarla üstümüze göçünce, temellerin altının çoktan oyulduğunu ve yeni yüzyılla beraber Avrupa’da ferdi hüviyetin çöküşünün başlamış olduğunu anladık.

Zweig edebiyat ve sanst tutkusuyla, eğitim ve öğrenim hayatıyla bağımlı üniversiteye gideceği zaman da koparmak istememiştir. Bu konuda çok net bir duruşu vardır ve ne istediğini çok iyi bilmektedir. Zweig’in okuyacağı bölüm de onun ligisi ve yeteneği doğrultusunda olmalıydı. Bu aşamayı ve bu aşamada neler yaşadığını şu şekilde aktarmaktadır.

Daß ich an der Universität studieren sollte, war im Rate der Familie von je beschlossen gewesen. Aber für welche Fakultät mich entscheiden? Meine Eltern ließen mir die Wahl vollkommen frei. Mein älterer Bruder war bereits in das väterliche Industrieunternehmen eingetreten, demgemäß lag für den zweiten Sohn keinerlei Eile vor. Es handelte sich schließlich doch nur darum, der Familienehre einen Dokortitel zu sichern, gleichgültig welchen. Und sonderbarerweise war die Wahl mir ebenso gleichgültig. An sich interessierte mich, der ich meine Seele längst der Literatur verschrieben, keine einzige der fachmäßig dozierten Wissenschaften, ich hatte sogar ein geheimes, noch heute nicht verschwundenes Mißtrauen gegen jeden akademischen Betrieb. So wurde das eigentliche Kriterium meiner Wahl nicht, welches Fach mich am meisten innerlich beschäftigen würde, sondern im Gegenteil, welches mich am wenigsten beschweren und mir das Maximum an Zeit und Freiheit für meine eigentliche Leidenschaft verstatten könnte.²⁸⁴

Üniversite tahsili yapmam gerektiği önceden aile meclisinde kararlaştırılmıştı. Fakat hangi fakülte için karar verecektim? Ebeveynim, beni tamamen serbest bıraktılar. Benden büyük erkek kardeşim daha önceden babamın endüstri ve sanayi girişimindeydi, böylece ikinci oğul için aceleye gerek yoktu. Nihayet söz konusu olan aile onuruna bir doktor unvanı sağlamaktı, hangi branşta olduğu fark etmezdi. Seçim de tuhaf biçimde benim için aynı şekilde fark etmiyordu. Aslında ruhunu çoktandır edebiyata vermiş biri olarak beni mesleğe, branşa uygun öğretilen ilimlerden hiçbirini ilgilendirmiyordu, hatta içimde her akademik işletmeye karşı hala mevcut bir güvensizlik vardı. Bu yüzden seçimimim gerçek kriteri hangi branşın beni en fazla içten meşgul edeceği yönünde değil, aksine hangisinin beni en az

²⁸⁴ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 49-50.

zorlayacağı ve bana kendi tutkum için maksimum zaman ve hürriyet sağlayacağı yönünde tecelli etti.²⁸⁵

Zweig sonunda üniversitede okuyacağı bölüme karar verir. Seçtiği bölüm yine kendi ilgi alanı doğrultusunda olmuştur ve Zweig *“Nihayet felsefeye karar verdim. Ya da daha ziyade bizde eski şemaya göre gerçek iç eğilim duygusuyla değil, çünkü benim saf abstre düşünce yeteneğim düşük. Bende düşünceler istisnasız nesneler, olaylar ve şekillerde gelişir, bütün metafizik ve teorik olan her şey bende öğrenilmez olarak kalır.”* (s.85) sözleriyle kararını açıklamaktadır.

Zweig üniversiteye gitmeye karar vermiş olmasına rağmen, üniversite onun için sadece bitirilmesi zorunlu bir kurumdur. Onun için önemli olan sanat ve edebiyattır. Berlin’de üniversite hayatına başlayacak ve orada eğitimini devam ettirecek olan Zweig, burada bulunma amacı olarak yalnızca edebiyat dünyasıyla içiçe olmayı görmektedir. Bu kararına ailesi de saygı göstermekte ve onu desteklemektedir. Bu durumu ise Zweig şu cümlelerle aktarmaktadır.

Und meine Familie respektierte mich oder vielmehr die” Neue Freie Presse” in deren goldenem Schatten ich stand, zu sehr, um mir meinen Wunsch nicht zu gewähren. Selbstverständlich dachte ich nicht daran, in Berlin zu studieren Ich habe dort die Universität ebenso wie in Wien nur zweimal im Verlauf eines Semesters aufgesucht, einmal, um die Vorlesungen zu inskribieren, und das zweitemal, um mir ihren vorgeblichen Besuch testieren zu lassen. Was ich in Berlin suchte, waren weder Kollegien noch Professoren, sondern eine höhere und noch vollkommene Art der Freiheit. In Wien fühlte ich mich immerhin noch an das Milieu gebunden. Die literarischen Kollegen, mit denen ich verkehrte, stammten fast alle aus der gleichen jüdisch-bürgerlichen Schicht wie ich selbst; in der engen Stadt, wo jeder von jedem wußte, blieb ich unweigerlich der Sohn aus einer guten Familie, und ich war müde der sogenannten guten Gesellschaft; ich wollte sogar einmal ausgesprochen »schlechte« Gesellschaft, eine ungezwungene, unkontrollierte Form der Existenz.²⁸⁶

Ailem bana, daha doğrusu altın gölgesinde durduğum “Yeni Hür Basın”a çok saygı duyuyordu. Berlin’de elbette “üniversiteye devam etmek” istemiyordum. Orada üniversiteye sadece Viyana’da olduğu gibi bir sömestir boyunca iki defa uğradım, birisinde ders kaydı yaptırmak, ikincisinde sözde devamı onaylatmak için. Berlin’de aradığım ne dersler ne de profesörlerdi. Aksine hürriyetin daha yüksek ve daha mükemmel tarzıydı. Viyana’da kendimi hala o çevreye bağlı hissediyordum. Temasta bulunduğum edebiyatçı meslektaşlar, neredeyse istisnasız benim gibi aynı Yahudi, burjuva tabakadan geliyorlardı, herkesin herkesi tanıdığı dar şehirde ben

²⁸⁵ Zweig, *Dünün Dünyası*, 84-85.

²⁸⁶ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 56-57.

kesinlikle iyi bir ailenin oğluydum ve güya iyi toplumdan bıkmıştım, hatta tam anlamıyla kötü toplum, hayatın kontrol edilmeyen biçimini istiyordum.²⁸⁷

“Ebeveynimin bir dans saati için verdiği parayı kitaplar için harcadım, on sekiz yaşında hala yüzemiyor, dans edemiyor, tenis oynayamıyordum. Bugün bile ne bisiklet, ne araba kullanabiliyorum ve sportif meselelerde on yaşında her çocuk beni utandırabilir.”(s.56) ifadeleriyle Zweig, bir yandan da edebiyat ve sanat uğruna çocukluğunu bile feda ettiğini, diğer çocuklar gibi büyümediğini anlatırken, *“Bugün bile, 1941, beyzbol ile futbol, hokey ile polo arasındaki fark son derece muğlaktır ve bir gazetenin spor bölümü bana anlaşılmasız şifreleriyle Çince yazılmış gibi görünür.”*(s.56) sözleriyle de o günlerin etkisinin, yaptığı seçimin sonuncunun gençliğinde ve hatta yetişkinliğinin ileri yaşlarında bile kendisini etkilediğini itiraf etmektedir.

Zweig üniversite eğitimi için Berlin’e gelir. Burada onu Viyana’dakinden daha farklı bir hayat beklemektedir. Berlin’deki yaşam kendisinin yabancı olduğu bir yaşamdır. Zengin, aristokrat ve soylu bir aileden gelen Zweig buradaki farklı hayatı kendisi için bir farklılık olarak görmektedir ve bunu *“Ben birden parçalanmış elbiseler ve aşınmış ayakkabılarla gerçek fakirliğin de olduğu, yani Viyana’da hiç temas etmediğim bir alan olan bir çevrede yaşıyordum. Ayyaşlar, homoseksüeller ve uyuşturucu kullananlarla aynı masada oturuyordum. Gururla oldukça tanıdık ve cezalandırılmış bir üç kağıtçının elini sıkıyordum. (s.102) cümleleriyle orada karşılaştığı insanlar bambaşka dünyalardan geldiğini anlatırken, “Ve benim roman ve hikayelerimdeki bütün başıboş insanlara duyduğum sempati belki fark edilir. Buna bir de egzotik ve yabancı ülke cazibesi eklendi, neredeyse onlardan her biri benim merak hırşıma yabancı dünyadan bir armağan getirdi.”* (s.103) ifadeleriyle de burada gördüğü insanların kendisi için ne çeşit bir zenginlik olduğunu hatta onların yalnız eserlerini oluştururken kendisi için ilham kaynağı olarak kalmayıp, kendisinin de bu karakterlere nasıl yakınlık duyduğunu da ifade etmektedir.

Zweig sanat ve edebiyat hayatında o kadar ileri derecede kendisini nasıl geliştirdiğinden, hangi aşamalardan geçip, hangi sanatçıların eserleri üzerinde çalıştığından ve bunları yaparken lise yıllarındaki deneyimlerinin kendisine ne şekilde ışık tuttuğundan uzunca ve ayrıntılı şekilde bahsetmektedir.

²⁸⁷ Zweig, *Dünün Dünyası*, 97.

Ich übertrug die Gedichte Baudelaires, einige von Verlaine, Keats, William Morris, ein kleines Drama von Charles van Lerberghe, einen Roman von Camille Lemonnier. Gerade dadurch, daß jede fremde Sprache in ihren persönlichsten Wendungen zunächst Widerstände für die Nachdichtung schafft, fordert sie Kräfte des Ausdrucks heraus, die ungesucht sonst nicht zum Einsatz gelangen, und dieser Kampf, der fremden Sprache zäh das Eigenste abzuzwingen und der eigenen Sprache ebenso plastisch einzuzwingen, hat für mich immer eine besondere Art künstlerischer Lust bedeutet. Weil diese stille und eigentlich unbedankte Arbeit Geduld und Ausdauer forderte, Tugenden, die ich im Gymnasium durch Leichtigkeit und Verwegenheit überspielt, wurde sie mir besonders lieb; denn an dieser bescheidenen Tätigkeit der Vermittlung erlauchten Kunstguts empfand ich zum erstenmal die Sicherheit, etwas wirklich Sinnvolles zu tun, eine Rechtfertigung meiner Existenz.²⁸⁸

Baudelaire'in şiirlerini, Verlaine, Keats, William Morris'in birkaç şiirini, Charles van Lerberghe'nin küçük dramını, Camille Lemonnoies'in bir romanını çevirdim. Her yabancı dilin, kendi şahsi kullanışlarında önce edebi serbest çeviri için direnmesi yüzünden bu çeviri ifadenin gücünü gerektirir ve yabancı dilin kendine en özgü olanını birden zorla almak ve kendi diline aynı şekilde zorla sokmak benim için her zaman sanatlı hazzın özel bir tarzını ifade etmiştir. Bu sessiz ve nankör çalışma sabır ve sebat gerektirdiğinden, lisede gözü peklik ve kolaylıkla atlattığımdan, benim bilhassa hoşuma gidiyordu. Çünkü yüce sanat hazinesinin aracılığının bu mütevazı faaliyetinde hayatımın savunması olarak, gerçekten anlamlı bir şey yapmak teminatını ilk defa hissettim.²⁸⁹

Zweig Berlin'deki okul hayatından sonra Paris'e gider. Orada yine ünlü isimlerle biraraya gelerek, kendini geliştirmeye devam eder. Ünlü şairlerle olmak onun için gurur vericidir ve çok değerlidir. Sokaklarda, caddelerde sanat ve edbiyatın izlerini arar. Burada olmaktan inanılmaz bir keyif alır ve ona göre burada öldü sanılan herşey capcanlı karşısında durmaktadır. Paris'ten sonra ise İngiltere'ye Londra'ya gider. Burada bulunmak onun için zordur. Çünkü Londra'da bilmediği bir dil konuşulmaktadır ve Zweig İngilizceye yeterince hakim değildir. Bu dezavantajlı durumdan kurtulma çabasını ise *“Kiliselerde vaizlerden birazcık iyi diksiyon öğrenmeyi denedim. Mahkeme duruşmalarına iki üç defa katıldım. Doğru İngilizce duymak için tiyatroya gidiyordum. Fakat Paris'te insanı saran eğlence, arkadaşlık ve neşeyi her zaman hasretle arıyordum. Benim için önemli olan şeyleri tartışmak üzere kimseyi bulamıyordum”* (s.135) şeklinde aktaran Zweig, *“İngilizler arasındaki iyi niyetlilere, spora, oyuna, politikaya ve bunun dışında onları meşgul eden her şeye karşı sınırsız umursamazlığımınla muhtemelen oldukça*

²⁸⁸ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 61.

²⁸⁹ Zweig, *Dünün Dünyası*, 104.

yontulmamış ve kalın derili görünüyordum. Bir çevreye, bir muhite içten bağlanmaya muvaffak olamadım, bu yüzden Londra'daki zamanımın aslında onda dokuzunu odamda veya İngiliz müzesinde geçirdim.” (s.135) ifadeleriyle ise aslında kendisini bu ülkede bu kadar yabancı hissetmesinin Zweig’ı bunalıma giden yola sürüklediğini söyleyebiliriz.

“Paris, İngiltere, İtalya, Belçika, Hollanda... Bu meraklı gezi ve göçebe hayatı aslında sevindirici ve pek çok bakımdan verimliydi. Fakat nihayetinde dünyayı dolaşmamın gönüllü değil, aksine bir kovalanma olduğunu bugünden daha iyi ne zaman bilmem? İnsanın yola çıktığı ve her zaman geri döndüğü sabit bir noktaya ihtiyacı var” (s.138) şeklinde beyan eden Zweig, artık bu sonu gelmeyen seyahatlerden yorulduğunu, bu yolculukların her ne kadar kendisine çok şey kattığını söylese de aslında köksüz ve bir yere bağlı olmadan sürdürdüğü hayatın onu mutsuz ettiğini de bir bakıma itiraf etmektedir. Ayrıca bu durumdan duyduğu rahatsızlığı ifade ettiği “Geçicilik duygusu dünya savaşına kadar peşimi bırakmadı. Giriştiğim her şeyde kendimi bunun gerçek ve doğru olmadığına ikna ediyordum. Gerçeğin denemesi olarak hissettiğim çalışmalarında, kendileriyle dost olduğum kadınlarda da aynı şekilde.” (s.138) cümlesiyle de bu duygunun onu hayatının her alanında etkilediğini anlatmaktadır.

Kendisini edebiyata adayan Zweig, erken yaşta evlenmemiştir ve çocuğu da yoktur. Aile hayatını bu yönüyle tam anlamıyla yaşayamayan yazar, bu durumu da otobiyografik bu eserde dillendirmektedir. Zweig bu gerçeği “Olgun yaşa geldiğim halde, diğer arkadaşlarım çoktan evlenmiş ve çoluk çocuğa karışmış, önemli pozisyonlar elde etmiş ve toplu bir enerjiyle kendilerinin bütün gücünü ortaya koymayı denerken, kendimi hala genç erkek, acemi, önünde ölçülemeyecek kadar çok zamanı olan işe yeni başlayan birisi olarak görüyordum.” (s.139) şeklinde anlatmaktadır. Diğer taraftan ise bu ait ve sahip olma duygularının eksikliğiyle bir yere bağlanamamanın, kendisine bir yerden ayrılırken kolaylık sağladığını “Vienna’da sürekli oturmaktan ve bu suretle duygusal olarak bir yere bağlanmış olmaktan bilerek kaçınıyordum. Kendimi bağlamama duygusu bana faydalı oldu. Erken yaşta kazandığım bu duygu benim hayatım ve vedamı kolaylaştırdı.” (s.139) ifadeleriyle açıklamaktadır.

2.1.1.4. Savaşa Dair Düşünceler İle İlgili Yansımalar

Nihayet savaş yılları gelip çatmıştır ve acı son artık kaçınılmazdır. Avrupa hatta tüm dünyanın karışacağı bu belirsizlik ve felaket dönemini Zweig *“Eski toprağımızı, Birinci Dünya Savaşındaki bu son yıllardakinden asla daha fazla sevmedim. Yeni bir sabah kızılığı, yeni bir çağın başlangıcını düşündüğümüzden onun geleceğine bu zamankinden daha fazla inanmadım. Fakat bu tan kızılığı, gerçekte yaklaşan dünya yangınının gökteki kızılığıydı.”* (s.164) ifadeleriyle aktarmaktadır. Bu aktarım bize yalnızca Zweig’ın hayatının kötü bir dönemini anlatmaz. Bunlarla birlikte dönemin karmaşıklığının, kötü atmosferinin ve olumsuz durumunun bir yansımasını sunar. Bu dönemde savaşa karşı dik duruş sergileyen Zweig asla savaş yanlısı, çatışmayı destekleyen ve bu durumun tarafı olmayan bir kişiliktir ve bu görüşü de ölünceye kadar baki kalmıştır. Zweig savaş yanlısı olmadığını ve her zaman buna karşı olduğunu şu cümlelerle açıklamaktadır.

Daß ich selbst diesem plötzlichen Rausch des Patriotismus nicht erlag, hatte ich keineswegs einer besonderen Nüchternheit oder Klarsichtigkeit zu verdanken, sondern der bisherigen Form meines Lebens. Ich war zwei Tage vorher noch im “Feindesland” gewesen und hatte mich somit überzeugen können, daß die großen Massen in Belgien genau so friedlich und ahnungslos gewesen wie unsere eigenen Leute. Außerdem hatte ich zu lange kosmopolitisch gelebt, um über Nacht eine Welt plötzlich hassen zu können, die ebenso die meine war wie mein Vaterland. Ich hatte seit Jahren der Politik mißtraut und gerade in den letzten Jahren in unzähligen Gesprächen mit meinen französischen, meinen italienischen Freunden den Widersinn einer kriegserischen Möglichkeit erörtert. So war ich gewissermaßen geimpft mit Mißtrauen gegen die Infektion patriotischer Begeisterung, und vorbereitet wie ich war gegen diesen Fieberanfall der ersten Stunde, blieb ich entschlossen, meine Überzeugung von der notwendigen Einheit Europas nicht erschüttern zu lassen durch einen von ungeschickten Diplomaten und brutalen Munitionsindustriellen herbeigeführten Bruderkampf.²⁹⁰

Ben bizzat vatanseverliğin bu ani sarhoşluğuna kapılmayışımı, hiç de özel bir hayal gücünden uzaklığa, ya da anlamış olmaya değil, aksine hayatımın o ana kadar ki biçimine borçluyum. Daha iki gün önce düşman ülkesinde bulunmuştum. Ayrıca çok uzun süre, bir gecede aynı şekilde benim de vatanım olan bir dünyadan aniden nefret edemeyecek kadar kozmopolit yaşamıştım. Senelerdir politikaya güvenmemiştim ve son yıllarda sayısız konuşmalarda İtalyan, Fransız dostlarımla bir savaş ihtimalinin anlamsızlığını enine boyuna ele almıştım. Böylece ben güvensizliğimle, vatanseverlik coşkusunun bulaşıcılığına karşı adeta aşılannmıştım. Ve ilk saatimde bu

²⁹⁰ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 115.

hastalık nöbetine karşı önceden hazırlıklıydım ve Avrupa'nın zaruri birliğine olan inancımı beceriksiz diplomatlardan ve acımasız cephanе sanayicilerinin birisi yüzünden sarstırmamak için kararlı kaldım.²⁹¹

“Bu insanların arasında benim için en etkileyici olanları sanki kendi müstakbel kaderimin bir sezgisi bana dokunmuş gibi yurtsuz insanlar, daha da kötüsü bir anavatan yerine iki veya üç vatani olanlardı ve iç dünyalarında hangisine ait olduklarını bilmiyorlardı.” (s.232) Zweig içinde bulunduğu kötü durumu bu şekilde dile getirirken, vatansız olmaktan, birkaç yere birden ait olup aynı zamanda çok da ait hissedememekten yakınmakta ve rahatsız olmaktadır. Bulunduğu durumun onu nasıl bir ümitsizliğe ittiği de bu satırlardan sonra artık iyice gün yüzüne çıkmaktadır.

Zweig'in savaş karşıtlığı her alanda kendini göstermektedir. Zweig'a savaş muhabirliği yapması için teklif geldiğinde bunu kesin bir dille reddeder. Ayrıca Zweig başka milletlere de saygı duymaktadır, bu sebeple de hiçbir milleti sırf düşmanlık yüzünden karalamayı ya da onlar hakkında kötü bir şey yazmayı kabul etmez. Bu hümanist denecek davranışın gerekçesini de şu şekilde açıklar.

Last von mir abzuwälzen vermochte; langsam begann sich in mir der Plan eines Werks zu formen, in dem ich nicht nur Einzelnes aussagen könnte, sondern meine ganze Einstellung zu Zeit und Volk, zu Katastrophe und Krieg. Um aber den Krieg in einer dichterischen Synthese darstellen zu können, fehlte mir eigentlich das Wichtigste: ich hatte ihn nicht gesehen. Ich saß jetzt fast ein Jahr festgeankert in diesem Büro, und in einer unsichtbaren Ferne ging das “Eigentliche”, das Wirkliche, das Grausige des Krieges vor sich. Gelegenheit, an die Front zu fahren, war mir mehrmals geboten worden, dreimal hatten mich große Zeitungen ersucht, als ihr Berichterstatteur zur Armee zu gehen. Aber jede Art Schilderung hätte die Verpflichtung mit sich gebracht, den Krieg in einem ausschließlich positiven und patriotischen Sinne darzustellen, und ich hatte mir geschworen – ein Eid, den ich auch 1940 gehalten habe – niemals ein Wort zu schreiben, das den Krieg bejahte oder eine andere Nation herabsetzte.²⁹²

Daha o zamanlar bu küçük protestolar ve maharetlerle üzerimden gerçek yükü atamadığımın büsbütün şuurundaydım, içimde yavaşça sadece münferit olanı değil, aksine zaman ve halk, felaket ve savaşla ilgili tutumumu ifade ettiğim bir eserin planı biçimlenmeye başladı. Fakat savaşı şairane bir sentez içinde ifade edebilmek için önemli olan, bende yoktu, yani onu görmemiştim. Neredeyse bir senedir bu büroda çakılmış kalmıştım ve görünmez bir uzaklıkta savaşın azılı gerçeği, dehşeti devam ediyordu. Zaman zaman cepheye gitmek teklif edilmişti, büyük gazeteler onların muhabiri olarak orduya gitmem için üç defa beni aramışlardı. Fakat her tasvir tarzı

²⁹¹ Zweig, *Dünün Dünyası*, 193.

²⁹² Zweig, *Die Welt von Gestern*, 125.

savaşı müspet ve vatanseverlik anlamında tasvir etme yükümlülüğünü beraberinde getirmiş olurdu. Ve kendi kendime 1940'ta da tuttuğum asla savaşı müspet karşılayan ya da bir başka milleti aşağılayan bir kelime yazmamaya yemin etmişim.²⁹³

Zweig bu dönemlerde artık kendisini dış dünyadan izole etmeye başlamış, daha da yalnızlaşmış ve kapıldığı ümitsizlik şiddetini daha da artırmıştır. İnsanların bir kaosa sürüklendikleri, zafer ve savaş naralarının atıldığı bu dönem yazar için artık iyice katlanılmaz bir hal almaya başlamıştır. Bu sebeple yalnızlaşan Zweig, kendisini İngiltere'de evine kaparmış ve izole bir yaşam sürdürmeye başlamıştır. Bu durumu *“Siyasi gerilim ne kadar arttıysa, ben de o ölçüde sohbetlerden ve topluma açık aksiyonlardan geri durdum. İngiltere bir gazetede zamana yönelik tek bir makale yayımlamadığım, hiçbir radyo konuşması yapmadığım, topluma açık hiçbir tartışmaya katılmadığım eski dünyanın tek ülkesidir.”* (331) diye anlatan yazar, *“Orada ben küçük dairemde, otuz sene evvel Viyana'da kendi dünyasında yaşayan öğrenciden daha anonim yaşadım.”* (s. 331) ifadesiyle de yalnızlığını gözler önüne sermektedir.

Zweig bu yıllardan bahsederken, hikayesindeki ağır hava ve kasvetli anlatım gitgide artmaktadır. Çünkü savaşla birlikte Zweig'in hayatı da olumsuz yönde etkilenmekte ve geleceğe karamsarlığı daha da artmaktadır. Ancak bu zamana kadar yaşadığı hayat için de mutludur. Bu mutluluğunu ise *“Yaşanılan zamanı kafamdan geçirdim, evimden Alplerin silsilesine ve hafifçe alçalan vadiye baktığım gibi bu elli yıla geri dönüp baktım ve kendime minnettar olmamanın küstahlık olacağını söyledim. Nihayet bana beklediğimden veya ulaşmayı ümit ettiğimle kıyaslanamayacak kadar daha fazla bahşedilmişti.”* (s.299) cümlesiyle dile getirmektedir. Buna rağmen ise Zweig savaşa ve şimdiye dair olumsuz duygularını şu cümlelerle vurgulamaktadır.

Ich bin heute als Schriftsteller, wie unser Grillparzer sagte, einer, der lebend hinter seiner eigenen Leiche geht; alles oder fast alles, was ich in vierzig Jahren international aufbaute, hat diese eine Faust zertrümmert. So spreche ich, wenn ich meinen ›Erfolg‹ erwähne, nicht von etwas, das zu mir gehört, sondern das einstmals zu mir gehörte wie mein Haus, meine Heimat, meine Selbstsicherheit, meine Freiheit, meine Unbefangenheit; ich könnte also den Absturz, den ich – mit unzähligen andern und ebenso Schuldlosen später erlitten, nicht in seiner ganzen Tiefe und Totalität anschaulich machen, wenn ich nicht zuvor die Höhe zeigte, von der er erfolgte, und nicht auch die Einmaligkeit und Konsequenz dieser Ausrottung

²⁹³ Zweig, *Dünün Dünyası*, 209.

unserer ganzen literarischen Generation, für die ich eigentlich in der Geschichte kein zweites Beispiel weiß.²⁹⁴

Ben bugün yazar olarak yaşayarak cenazesinin arkasından yürüyen birisiyim, kırk yılda milletlerarası inşa ettiğim her şey, neredeyse her şeyi bu bir yumruk darbesi harabeye çevirdi. Bu yüzden eğer ben başarıımı zikrediyorsam, bana ait olan bir şeyden değil, aksine evim, ülkem, özgüvenim, hürriyetim, tarafsızlığım gibi bir zamanlar bana ait olandan söz ediyorum, şu halde çok sayıda diğerleri ve aynı şekilde masumlarla daha sonra acıyla yaşadığım çöküşü, eğer önce başladığı zirveyi göstermezsem, onu bütün derinliğinde ve bütünlüğünde kendisi için aslında tarihte ikinci bir örneğini bilmediğim bütün neslimizi kurutulmasının emsalsizliğini ve sonucunu açıkça göz önüne koyamam.²⁹⁵

“Tanınmamak, iğrenç lüksten sonra küçük otellerde kalmak, bazen ileri, bazen geri gitmek, ışık ve gölgeyi kendi keyfine göre taksim etmek çok güzeldi. Hitler daha sonra benim her şeyimi elimden almış olsa da gene de kendi isteğine göre ve en içten hürriyetle Avrupai yaşamış olduğum bir on yıla o bile ne el koyabildi ne de şaşkına çevirebildi.” (s.276) Zweig, her ne kadar o dönemde zorluk yaşamış olsa da, bu sözleriyle en azından geçmişiyile mutlu olduğunu, en tepeden en aşağıya düşmüş olmasının hafızasındaki güzel anıların ona yettiğini dillendirmektedir. Zweig yaşadığı bu zor günlerde yine bir acı yaşamış ve annesini de ondan ayrıken kaybetmiştir ve onun yanında olamamıştır. Yaşadığı bu durumu anlatırken, artık ne kadar acı ve ızdırap çektiğini de belirterek, nasıl bir çıkmazda olduğunu *“Memleketten yardım çılgınlıklarının yankılandığı, en yakın dostlarımla sürüklendiği işkenceye tabi tutulduğu, hakarete uğradığı bilindiği ve sevilen herkes için çaresizce titrenildiği o günler, benim için hayatımın en korkunç günleriydi.”* (s.343) ifadeleriyle anlatmaktadır. Zweig, annesinin ölümü ile ilgili *“Ve söylemeye utanmıyorum, zaman böylece kalbimizi bozdu. Viyana’da geride bıraktığımız yaşlı annemin ölüm haberi geldiğinde korkmadım, feryat etmedim, aksine onun bütün ıstırap ve tehlikelerden kurtulmuş olduğunu bilerek bir nevi rahatlama hissettim.”* (s.343) ifadesiyle aslında savaşın en çirkin yüzünü en acımasız tarafını annesinin ölümüne sevinecek, neredeyse onun ölümle birlikte bu kötülüklerden kurtulduğunu düşünecek noktaya gelmesiyle göstermektedir.

Zweig gitgide umutsuzluğa düşmektedir. Bir yandan vatansız kalmış olmanın ağır yükü, bir yandan zirvede dururken en aşağıya çekilmiş olmanın karamsarlığı ve diğer

²⁹⁴ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 160.

²⁹⁵ Zweig, *Dünün Dünyası*, 268.

tarafından da yıllarca emek vererek oluşturduğu eserlerin değersizleştirilmesi onu derinden sarsmaktadır. Bu düşüncelerini aktarırken, Zweig’in anlatımından içinde bulunduğu ruh hali ve duygu durumunu ifade ederken, belki de sona yaklaştığının ipucunu bize vermektedir.

Ich dachte ohne Angst an Tod, an Krankheit, aber auch nicht das entfernteste Bild dessen kam mir in den Sinn, was zu erleben mir noch bevorstand, daß ich heimatlos, gehetzt, gejagt als Ausgetriebener noch einmal von Land zu Land, über Meere und Meere würde wandern müssen, daß meine Bücher verbrannt, verboten, geächtet werden sollten, mein Name in Deutschland wie der eines Verbrechers angeprangert und dieselben Freunde, deren Briefe und Telegramme vor mir auf dem Tisch lagen, erblassen würden, wenn sie mir zufällig begegneten. Daß ausgelöscht werden könnte ohne Spur alles, was dreißig und vierzig Jahre beharrlich geleistet, daß all dies Leben, aufgebaut, fest und scheinbar unerschütterlich wie es vor mir stand, in sich zerfallen könnte und daß ich nahe dem Gipfel gezwungen sein würde, mit schon leicht ermüdenden Kräften und verstörter Seele noch einmal von Anfang zu beginnen.²⁹⁶

Korkusuzca ölümü, hastalığı düşünüyordum, fakat yaşayacağım, vatansız, tahrik edilmiş, ülkeden ülkeye kovulan ve takip edilmiş olarak, deniz aşırı ülkelere geziye çıkmak zorunda kalacağım, kitaplarımın yakılacağı, yasaklanacağı, aşağılanacağı, Almanya’da adımın bir caninin adı gibi teşhir direğine asılacağı, mektupları ve telgrafları hala önümdeki masanın üstünde duran aynı dostlarımın beni tesadüfen görünce sapsarı kesilecekleri, otuz kırk yıl boyunca inatla, ısrarla başarılmış, inşa edilmiş, sağlam ve görünüşte sarsılmaz olarak önümde duran bütün bu hayatın kendi içinde çökeceği ve benim hafif yorgun enerji ve şoke olmuş ruhumla tekrar baştan başlamak için zirveye yakın zorlanmış olacağım, her şeyin iz bırakmadan silineceği aklıma gelmedi.²⁹⁷

2.1.1.5. Avrupa Günleri İle İlgili Yansımalar

Zweig için artık dönülmez bir nokta olan doğduğu, büyüdüğü ülkeyi, Viyana’yı terketme zamanı gelmiştir. Zweig *“Sürekli yurt dışında yaşamaya karar verdim ve bu evimden ve ülkemden ayrılıştan çok daha fazlasını ifade ediyordu. Çünkü, ailem, bu ülkeyi, bu bölgeyi ve bu evi çok seviyordu. Benim için ise yeryüzünde şahsi hürriyet en önemli şeydi. Dostlarım ve tanıdıklarımın herhangi birine niyetimden bahsetmeksizin iki gün sonra Londara’ya geri gittim.”* (s.328) cümleleriyle ülkesinden ayrılışını anlatmaktadır. Daha sonra ise *“İlk sözüm ikametimden kesin olarak vazgeçtiğimi,*

²⁹⁶ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 179.

²⁹⁷ Zweig, *Dünün Dünyası*, 299-300.

Salzburg'taki resmi makama bildirmek oldu. Bu, beni yurdumdan koparan ilk adımdı. Fakat ben Viyana'daki o günlerden beri Avusturya'nın kaybedildiğini biliyordum, bununla ben ne çok şey kaybettiğimi elbette henüz sezmiyordum." (s.328) ifadeleriyle de artık ülkesiyle bir bağının olmadığını ancak bu gidişle kaybettiği şeylerin de henüz farkında olmadığını ve bunun ne kadar zor olduğunu anlatmaktadır.

Zweig tüm bu olanlara rağmen hala kendisini ülkesine ait hissetmektedir. Yazar çok büyük bir çıkmazda gibidir. Tüm bu olanları sorgulamakta ve kendi ülkesinden ayrı olsa da kendisini hala oraya ait hissettiğini "*Ülkeme her saat dönebilirdim, sürgün edilmemiştım, horlanmıyordum. Salzburg'daki evimde kitaplarım olduğu gibi duruyordu. Hala Avusturya pasaportumu taşıyorum. Ülke hala benim ülkemdi, ben hala bütün haklarıyla o ülkenin vatandaşıydım.*" (s.329) cümlesiyle ifade ederken, aslında gittiği hiçbir yere ait olamayacağını ve her an geri gelme ihtimalini de "*O dehşet verici, onu kendi bedeninde yaşamayan kimseye açıklanabilir vatansızlık durumu açık, yanık gözlerle boşlukta sallanarak gitmek ve ayak basılan her yerde her an geri itilebileceğini bilmek gibi sinirleri altüst eden duygu henüz başlamamıştı.*" (s.329) cümlesiyle aktarmaktadır.

Zweig için ülkesinden ayrılıp, İngiltere'ye gittiği dönem çok ağır bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Zweig önceden bu ülkelere saygıdeğer bir misafir olarak davet edilirken, bugün ise kendi ülkesinden adeta kaçan bir göçmen olarak burada bulunmak, onun için onur kırıcı bir davranıştır. Zweig bu durumu "*Daha dün yabancı misafir olarak burada milletlerarası gelirini harcayan ve vergilerini ödeyen tabii ölçüde bir centilmenken, göçmen olmuştum. Şerefsiz değilse de bir aşağı kategoriye düşmüştüm. Ayrıca bu beyaz kağıt üstündeki her yabancı vizenin o andan itibaren özellikle rica ile istenmesi gerekiyordu.*" (s.345) şeklindeki kendisi için çok ağır ifadeler bulunan cümlelerle anlatırken, bu ülkelerin Zweig gibi insanlara ne şekilde baktığını ise "*... çünkü bütün ülkelerde aniden ait olduğum insan cinsine, haksızlara, rahatsız eder ve uzun süre kalırsa, diğerleri gibi ülkesine gerekli olmadan uzaklaştırılamayan ve geri gönderilemeyen vatansızlara karşı bir güvensizlik vardı.*" (s.345) ifadesiyle vurgulamaktadır.

Zweig'in duygu dünyası artık daha karışıktır. Yaşadığı durumun daha fazla farkındadır ve bulunduğu şartlar onu daha da zorlamaktadır. "*Aslında yabancı evrakla*

veya pasaportlarla yaşamaya mecbur olduğum günden beri, kendimi bütünüyle kendime ait hissetmediğimi itiraf etmekte tereddüt etmiyorum. Benim başlangıçtaki gerçek Ben'imle, tabii kimliğinden bir şey ebediyen tahrip edilmiş olarak kaldı.” (s.348) diye bulunduğu çıkmazı gözler önüne seren Zweig, “Neredeyse yarım yüzyıl dünya vatandaşlığı için kalbimi eğitmenin bir faydası olmadı. Hayır, pasaportumu kaybettiğim gün, elli sekiz yaşında insanın ülkesiyle sınırlı bir arazi parçasından daha fazlasını kaybettiğimi keşfettim.” (s.348) ifadesi ile de her ne kadar seyahatlerinden dolayı dünya vatandaşı olma durumuna alışkın olması gerekse de vatansız ve köksüz olmanın acısını derinden hissettiğini vurgulamaktadır. Sonrasında ise “O aylarda Londra’yı terk etmiş ve taşraya Bath’a çekilmiştim. İnsanın dünya olayına karşı güçsüzlüğünü hayatımda hiç o kadar korkunç hissetmemiştim. Orada uyanık, düşünen, bütün siyasi olayların uzağında çalışan, kendisini işine adanmış birisiydim ve senelerimi esere dönüştürmeye sessiz ve ısrarla devam ediyordum. “(s.362) şeklinde ifade etmektedir. Zweig, artık dünyadan kendisini soyutladığını ve kendisini tamamen eserlerinde adadığını da anlatmaktadır.

Zweig otobiyografisini yazdığı kitabında, artık sona yaklaştığının sinyallerini yavaş yavaş vermeye başlar. Kullandığı ifadeler, aklından geçen düşünceler, içinde bulunduğu çıkmazlar ve kendisi için yaptığı benzetmeler, yaklaşan intiharının ayak sesleri gibidir. Kurduğu cümleler Zweig’ın boğulma sesleridir ve karışık ruh dünyasının ve aklının yansımasıdır. Zweig bilindiği üzere bu yaşadıklarından sonra intihar ederek hayatına son vermiştir. Zaten intihar olgusuna baktığımız zaman da intihar kişinin hayatında ters giden şeylere karşı verdiği en uç noktadaki, hayatını sonlandırma amaçlı bir eylemdir. İntihar olgusu Köse ve Aslan tarafından “İntihar bir anlamda bireyin topluma yönelttiği bir suçlama olarak okunabilecek bir eylemdir. Nedenleri ve sonuçları olarak bakıldığında hem bireysel hem de toplumsal özellikler taşıyan bir olgu olmasına rağmen, uzunca bir süre bu olgunun dış etkenlerine bakılmaksızın birey içindeki nedenlere odaklanılmıştır.”²⁹⁸ şeklinde açıklanmaktadır. Bu tanımlamadan yola çıkarak Zweig’ın intihara sürükleyen bu olayların hem bireysel hem de toplumsal sebepleri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Savaşa karşı hümanist bir insan olan Zweig, önce savaştan uzak olmak için ülkesinden ayrılıp farklı ülkelere gitmek zorunda kalarak hayatındaki en ağır travmalardan birinin başlangıcını yaşamıştır. Sonrasında ise saygın ve tanınan bir

²⁹⁸ Ayşe Köse, Fatih Aslan, “Sosyolojik Bir Olgu Olarak İntihar”, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sivas 2019, 2.

yazarken Hitler'in baskısıyla birlikte kitaplarının yakılması aynı zamanda sadece Yahudi olduğu için vatan haini damgası yemesi ve en son gittiği yerlerde yalnızca adi bir göçmen gibi görüldüğünü düşünerek, artık gidecek bir yeri ve savaş ortamında geleceğe dair bir umudu kalmadığı için intihar etmesi, Zweig'in hem bireysel hem de toplumsal sıkıntılara ve baskılara artık karşı koyamadığının bir göstergesidir. Bu sebeple bu otobiyografik eserinin son sayfalarında yaklaşan sonunu anlatmaktadır. Bu düşüncelerinden ve hayata nasıl karamsar baktığının göstergelerinin olduğu ifadeler ise şöyledir.

In ihren Händen und nicht in meinen eigenen lag jetzt mein Geschick. Sie zerstörten oder schonten uns Machtlose, sie ließen Freiheit oder zwangen in Knechtschaft, sie bestimmten für Millionen Krieg oder Frieden. Und da saß ich wie alle die andern in meinem Zimmer, wehrlos wie eine Fliege, machtlos wie eine Schnecke, indes es auf Tod und Leben ging, um mein innerstes Ich und meine Zukunft, um die in meinem Gehirn werdenden Gedanken, die geborenen und ungeborenen Pläne, mein Wachen und meinen Schlaf, meinen Willen, meinen Besitz, mein ganzes Sein.²⁹⁹

Benim kaderim artık, benim ellerimde değil, onların ellerindeydi. Onlar biz güçsüzleri şaşkına çeviriyor ya da koruyorlardı. Hürriyet bahşediyorlar ya da uşaklığa zorluyorlardı. Milyonlar adına savaşa veya barışa karar veriyorlardı. O esnada bir sinek gibi savunmasız, salyangoz gibi güçsüz halde, benim iç dünyam, benim geleceğim, beynimde oluşan düşüncelerim, doğmuş ve doğmamış planlarım, uyanıklığım, uyku, iradem, sahip olduklarım, bütün varlığım için hayat memnat söz konusu olduğu esnada, odamda oturuyordum.³⁰⁰

“Aklın bütün kanunlarına göre, alalecele kitaplarımı, müsveddelerimi toplamam ve muhtemel bir savaş ülkesi olarak Britanya adasını terk etmem gerekirdi, çünkü ben İngiltere’de yabancıydım ve bir savaş halinde, kendisini akla gelebilecek her türlü hürriyet kısıtlamasının tehdit ettiği düşman bir yabancı.” (s.365) cümlesini kullanan Zweig artık başka bir ülkede olsa bile özgürlüğünü kaybetme korkusuyla daha fazla yüz yüzedir ve özgürlüğünü kaybetmemek için oradan da gitmeye karar vermiştir. Bu arada ise her şeye rağmen mutlu olmak için hayatındaki insanla evlenmek istemektedir. Bu kararını ise şöyle aktarmaktadır.

Immerhin wollte ich meine äußere bürgerliche Existenz zuvor noch möglichst in Ordnung bringen, und da ich die Absicht hatte, eine zweite Ehe zu schließen, keinen Augenblick verlieren, um von meiner zukünftigen Lebensgefährtin nicht durch Internierung oder andere unberechenbare Maßnahmen für lange getrennt zu werden.

²⁹⁹ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 216.

³⁰⁰ Zweig, *Dünün Dünyası*, 363.

So ging ich jenes Morgens – es war der 1. September, ein Feiertag – zum Standesamt in Bath, um meine Heirat anzumelden.³⁰¹

Kader gittiğim her tarafta peşimi bırakmadığından, tekrar ve tekrar kaçmak istememek için bu kısmen inat, kısmen de artık yorgunluktu. Gene de daha önceki dıştan görünen burjuva hayatımı mümkün olduğu kadar düzene koymak istedim. İkinci bir evlilik yapma niyetinde olduğum için müstakbel hayat arkadaşımın, gözüme alınma ya da hesapta olmayan başka tedbirler yüzünden uzun süre ayrı kalmamak için kaybedecek vaktim yoktu. 1 Eylül Cuma günü sabahı Bath'daki nikah dairesine evliliğimi bildirmek için gittim.³⁰²

Zweig tarafından kaleme alınan bu otobiyografik hikayenin sonunda ise yazar ruh halinin ne kadar kötü olduğunu ve artık ümitlerinin tükendiğini hissettiren *“Belki de akşamları kendi yatağında uyumamalıydım, bir saatten beri bu ülkede artık sadece bir yabancı değil aksine düşman bir yabancı olarak bir basamak aşağı düşmüştüm, çarpan kalbimin durmadığı bir yere zorla sürgün edilmişim.”*(s.366) cümlesiyle belirtirken, belki de kendisi için yolun sonu olduğunu kendisine ve okuyucusu olacak herkese itiraf ettiği şu cümleler ise oldukça çarpıcıdır.

Denn war eine absurdere Situation einem Menschen zu erdenken, der längst ausgestoßen war aus einem Deutschland, das ihn um seiner Rasse und Denkart willen als widerdeutsch gebrandmarkt, als nun in einem anderen Land auf Grund eines bürokratischen Dekrets einer Gemeinschaft zugezwungen zu werden, der er als Österreicher doch niemals zugehört? Mit einem Federstrich hatte der Sinn eines ganzen Lebens sich in Widersinn verwandelt.³⁰³

Çünkü kendisini ırkı ve düşünce tarzı yüzünden Alman karşıtı olarak damgalanmış bir Almanya'dan çoktan ölecek ayrılmış, şimdi bir başka ülkede bürokratik bir genelge mucibince Avusturyalı olarak hiçbir zaman ait olmadığı bir topluluğa zorlanmak, bir insan için düşünülebilen en saçma durumdur. Bir kalem çizgisiyle bütün bir hayatın anlamı, anlamsızlığa dönüşmüştü.³⁰⁴

³⁰¹ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 218.

³⁰² Zweig, *Dünün Dünyası*, 365.

³⁰³ Zweig, *Die Welt von Gestern*, 218.

³⁰⁴ Zweig, *Dünün Dünyası*, 366.

2.1.2. “Schachnovelle” Adlı Eserdeki Otobiyografik Yansımalar

Stefan Zweig’ın önemli yapıtlarından biri olarak görülen “Schachnovelle” (Satranç) Zweig’ın 1942 yılında kaleme aldığı, savaş dönemini anlatan ve hikayesi ciddi bir savaş eleştirisi içeren bir eserdir. Zweig bu eserinde kazanan ve kaybedeni, iyi ve kötü arasındaki savaşı, hatta kendi içinde yaşadığı çatışmayı kurguladığı satranç oyunu üzerinden anlatmaktadır. Zweig anlattığı öykü üzerinden savaş yıllarını, despotizmi ve o yıllarda yaşanan insanlık suçu olarak adlandırılabilir her şeyi eleştirmektedir. Hikayesini dönemsel durumlarla harmanlayarak anlatan Zweig, bu hikayeye de otobiyografik unsurları katmaktadır.

Hikaye New York’tan Buenos Aires’e yol alan buharlı bir yolcu gemisinde bulunan dünyaca ünlü satranç şampiyonu Mirko Czentovic’in yeni bir şampiyonluk için Arjantin’e gitmesini anlatmaktadır. Bu arada hikayenin başlangıcında yer alan ülkeler de Zweig’ın Viyana’dan ayrıldıktan sonra gittiği ve bulunduğu ülkelerden seçilmiştir.

Hikaye Czentovic üzerinden şekillenmeye başlar. Gemide çeşitli satranç müsabakaları düzenlenmektedir. Bu turnuvalardan birisinde Mc Connor isimli zengin bir mühendis satranç şampiyonunu yenme hırsıyla, Czentovic’e para teklif eder ve onu ikna eder ve satranç müsabakası düzenlenir. Oynadıkları oyunlarda kazananın hep Czentovic olması Mc Connor’ı oldukça sinirlendirir. Bu karşılaşmalardan birisinde bir kişi dikkat çekici yönlendirmeler yapar ve bu yönlendirmeler ise her zaman doğru sonuç verir.

Satranç turnuvasını izleyenlerden birisi bu kişinin kim olduğunu merak ederek yanına gider ve onun bu hamleleri nasıl bu kadar doğru yönlendirdiğini sorar ancak adam öncelikle sorulardan kaçır, sonrasında ise bir gece üzüntülü şekilde içki içtiği sırada hikayesini anlatmaya başlar. Hikaye anlatıcının bu adamı tanıtmamasıyla başlar. Bu tanıtmama cümlesi ise Zweig’ın aslında kendisi tanımlaması gibidir. Bu adam Dr. B’dir. Dr. B’nin babası krallığın avukatlığını yapmış, amcaları ise yine krallığın doktorluklarını yapmış insanlardır. Zweig olay örgüsünün başlangıcında yine kendi ailesine gönderme yaparak ailesini anlatmaktadır.

Abermals fiel mir die merkwürdige Blässe des verhältnismäßig jungen Gesichtes besonders auf, dem die Haare blendend weiß die Schläfen rahmten; ich hatte, ich weiß nicht warum, den Eindruck, dieser Mann müsse plötzlich gealtert sein. Kaum

ich auf ihn zutrat, erhob er sich höflich und stellte sich mit einem Namen vor, der mir sofort vertraut war als der einer hochangesehenen altösterreichischen Familie.³⁰⁵

Nispeten genç sayılabilecek ve saçlarının parlak bir gümüşlkle şakaklarını çevrelediği bu yüzün tuhaf solgunluğu bir kez daha dikkatimi çekti. Neden olduğunu bilmem ama karşımdaki adamın bir anda yaşlandığı izlenimine kapıldım. Kendisine yaklaşmamla beraber nazikçe ayağa kalkıp kendini tanıttığında köklü ve saygın bir Avusturyalı ailenin soyadını taşıdığını farkettim.³⁰⁶

Zweig hayatında hiç toplama kampında bulunmamıştır, herhangi bir işkenceye maruz kalmamış ya da bırakılmamıştır ancak ülkesini terkederek ülkeden ülkeye, şehirden şehire mecburi sürgün hayatı yaşamıştır. Hayatının bu döneminde oluşturduğu “*Schachnovelle*” ise bu durumların soyut bir yansıması olara karşımıza çıkmaktadır. Dr. B Hitler baskısı altında, babasında bulunan krallık belgelerini almak isteyen Nasyonal Sosyalistler tarafından alınarak, bir evde tecrit edilmektedir. İşkenceye maruz bırakılmaz ancak küçük, dar bir odada sadece birkaç eşyayla baş başa bırakılır ve bu yöntemle konuşması ve belgelerin nerede olduğunu söylemesi için psikolojik baskı uygulanır. Zweig da dış dünyadan yalıtılmış yaşayarak aslında bu durumu yaşamaktadır. Yaşadığı bu psikolojik baskıyı ise şu şekilde aktarmaktadır.

Sie vermuten nun wahrscheinlich, daß ich Ihnen jetzt vom Konzentrationslager erzählen werde, in das doch alle jene übergeführt wurden, die unserem alten Österreich die Treue gehalten, von den Erniedrigungen, Martern, Torturen, die ich dort erlitten. Aber nichts dergleichen geschah. Ich kam in eine andere Kategorie. Ich wurde nicht zu jenen Unglücklichen getrieben, an denen man mit körperlichen und seelischen Erniedrigungen ein lang aufgespartes Ressentiment austobte, sondern jener anderen, ganz kleinen Gruppe zugeteilt, aus der die Nationalsozialisten entweder Geld oder wichtige Informationen herauszupressen hofften.³⁰⁷

Şimdi size yaşlı Avusturyamıza bağlılığını sürdürenlerin götürüldüğü toplama kamplarından birinde yaşadıklarımı, burada maruz kaldığım, aşağılama, eziyet ve işkenceleri anlatacağımı tahmin ediyorsunuzdur. Fakat böyle bir şey olmadı. Ben başka bir sınıfa alınmışım. Uzun zamandır içlerinde sakladıkları hınçlarını, bedensel ve ruhsal aşağılamalarla çıkardıkları zavallıların arasına değil. Nasyonal Sosyalistlerin ya para ya da önemli bilgi koparmayı umdukları küçücük bir gruba alındım.³⁰⁸

³⁰⁵ Stefan Zweig, *Schachnovelle*, von. www.stefanzweig.de, 22.

³⁰⁶ Stefan Zweig, *Satranç*, (Çev.: Ogün Duman), İndigo Kitap, İstanbul 2018, 37.

³⁰⁷ Zweig, *Schachnovelle*, 25.

³⁰⁸ Zweig, *Satranç*, 43.

Zweig yaşadığı bu zor yıllardaki durumunu koskacaman bir hiçlik olarak adlandırmaktadır. Vatanından uzakta, hiçbir yere ait olmadan, oradan oraya bir mülteci gibi savrulan bir hayat yaşamak onu oldukça derinden etkilemiştir. “Die Welt von Gestern” kitabındaki “O esnada bir sinek gibi savunmasız, salyangoz gibi güçsüz halde, benim iç dünyam, benim geleceğim, beynimde oluşan düşüncelerim, doğmuş ve doğmamış planlarım, uyanıklığım, uykum, iradem, sahip olduklarım, bütün varlığım için hayat memat söz konusu olduğu esnada, odamda oturuyordum.”³⁰⁹ cümlelere benzer cümleleri bu hikayede de kullanmaktadır. Burada kullandığı ifadeler ise şöyledir.

...durch die denkbar raffinierteste Isolierung. Man tat uns nichts man stellte uns nur in das vollkommene Nichts, denn bekanntlich erzeugt kein Ding auf Erden einen solchen Druck auf die menschliche Seele als das Nichts. Indem man uns jeden einzeln in ein völliges Vakuum sperrte, in ein Zimmer, das hermetisch von der Außenwelt abgeschlossen war, sollte, statt von außen durch Prügel und Kälte, jener Druck von innen erzeugt werden, der uns schließlich die Lippen aufsprengte.³¹⁰

Bizi olabilecek en zekice yöntemle tecrit etmeye! Bize hiçbir şey yapmadılar. İlk iş mutlak bir hiçliğin içine yerleştirildik, zira bilindiği üzere dünyada başka hiçbir şey, insan ruhuna hiçlik kadar etkili bir baskı uygulayamaz. Her birimizi mutlak bir boşluğu, dış dünyadan tamamen yalıtılmış bir odaya hapsederek dilimizi çözecek baskıyı dayak ve soğukla dışarıdan değil, içeriden uygulayacaklardı.³¹¹

Zweig yine içinde bulunduğu durumu ve yaşadığı yalnızlığı Dr. B’nin bulunduğu daha doğrusu tecrit edildiği oda üzerinden “Savaş o günlerde patlak vermiş olsaydı haberim bile olmazdı. Bütün dünyam masa, kapı, yatak, leğen, koltuk, pencere ve duvarlardan ibaretti ve hep aynı duvardaki duvar kağıdına bakıyordum.” (s.46) şeklinde ifade etmektedir. Dr. B de yalıtıldığı odasında tek başına sadece eşyalara bakarak zaman geçirirken, kendisini o kadar değersiz hissetmektedir ki, yaşadığı değersizliği hiçlik olarak aktarırken kurduğu “Sinirlerimin hiçliğin korkunç baskısı altında yavaş yavaş gevşemeye yüz tuttuğunu hissettim ve bu tehlikenin bilinciyle, kendime bir uğraş bulmak ya da icat etmek üzere sinirlerimi handiyse kopacak kadar zorladım.” (s.49) bu cümlesi Zweig’in bilinçaltının yansıması gibidir.

Dr. B tecrit altında tutulduğu odada yaşadıklarını anlatırken, satrançla olan hikayesinin nasıl başladığını da anlatmaktadır. Dr. B elinde olan evrakların yerlerini

³⁰⁹ Zweig, 363.

³¹⁰ Zweig, *Schachnovelle*, 26.

³¹¹ Zweig, *Satranç*, 44.

söylemesi için sık sık sorguya götürülmektedir. Bu durum öyle bir hal almıştır ki, aylarca hangi ayın, hangi günün yaşandığının bile farkına varmaz. Odasında sadece eşyalarla başbaşadır, yalnızca bir süre sonra bulunduğu odadan biraz daha büyük bir odaya götürülür ve burada öncekinden daha rahattır. Sorguya gittiği günlerden birinde, kapıda bekleyen askerlerden fırsat bulduğu bir anda, masada duran bir kitabı alarak ceketine gizler. Bu kitap onun için çok değerlidir, çünkü o kadar uzun zamandan sonra eline geçen tek kitaptır ve bu kitap satranç oyunun inceliklerinin anlatıldığı bir kitaptır. Kitabı okur ve okurken bir süre sonra kendisini o kadar kaptırır ki, benliğini ikiye bölerek, kendisiyle iki rakip olarak, zihninde oluşturduğu satranç tahtası üzerinde satranç oynamaya başlar. Hamleleri iki taraflı düşünerek yapmayı ve iki rakip olarak oynamayı sürdürür. Tüm hamleler bittikten sonra, bu sefer kendine göre hamleler üreterek oynamaya devam eder. Hikayenin bu bölümde ise Zweig'ın hikaye örgüsündeki muhteşem inceliği ortaya çıkmaktadır. Zweig Dr. B üzerinden bu karşıtlığı, siyahla beyazı, ruhun iyiliğini ve kötülüğünü hatta belki de içinde kaldığı büyük çıkmazı satranç oyununun, tek zihinde iki kişiyle oynanması üzerinden anlatmaktadır. Dr. B açısından bakıldığında oyun, Zweig tarafından bakıldığında ise yaşadığı ruhsal bunalım ve savaş ise şöyle aktarılmaktadır.

Ich weiß nun nicht, bis zu welchem Grade Sie über die geistige Situation bei diesem Spiel der Spiele nachgedacht haben. Aber schon die flüchtigste Überlegung dürfte ausreichen, um klarzumachen, daß beim Schach als einem reinen, vom Zufall abgelösten Denkspiel es logischerweise eine Absurdität bedeutet, gegen sich selbst spielen zu wollen. Das Attraktive des Schachs beruht doch im Grunde einzig darauf, daß sich seine Strategie in zwei verschiedenen Gehirnen verschieden entwickelt, daß in diesem geistigen Krieg Schwarz die jeweiligen Manöver von Weiß nicht kennt und ständig zu erraten und zu durchkreuzen sucht, während seinerseits wiederum Weiß die geheimen Absichten von Schwarz zu überholen und parieren strebt. Bildeten nun Schwarz und Weiß ein und dieselbe Person, so ergäbe sich der widersinnige Zustand, daß ein und dasselbe Gehirn gleichzeitig etwas wissen und doch nicht wissen sollte, daß es als Partner Weiß funktionierend, auf Kommando völlig vergessen könnte, was es eine Minute vorher als Partner Schwarz gewollt und beabsichtigt. Ein solches Doppeldenken setzt eigentlich eine vollkommene Spaltung des Bewußtseins voraus, ein beliebiges Auf- und Abblendenkönnen der Gehirnfunktion wie bei einem mechanischen Apparat; gegen sich selbst spielen zu wollen, bedeutet also im Schach eine solche Paradoxie, wie über seinen eigenen Schatten zu springen.³¹²

Oyunların şahını oynarken içinde olunan ruh halini düşündünüz mü bilmiyorum. Fakat şöyle bir düşündüğünüzde bile satranç gibi, rastlantının boyunduruğundan

³¹² Zweig, *Schachnovelle*, 37.

kurtulmuş bir düşünce oyununda kendine karşı oynamak istemenin mantıken absürt olacağını tahmin edebilirsiniz. Satrancın esas cazibesi, stratejisinin iki ayrı zihinde farklı biçimde gelişmesidir, bu zihin savaşının dayandığı noktaysa, siyah, beyaz oyuncunun manevralarından habersizken ve bunları kestirip bozmaya çalışırken, beyazın da siyah oyuncunun gizli niyetinin önüne geçip ona karşılık vermeyi denemesidir. Hem siyah hem de beyaz aynı kişi tarafından oynanırsa bir beynin bir beynin aynı anda her şeyi hem bilmesi hem de bilmemesi, bir saniye önce siyah rolünde istediklerini ve niyet ettiklerini, beyaz oyuncu olarak komut üzerine unutmaları gerekmesi gibi akla aykırı bir durum oluşacaktır. Böyle bir çifte düşünme edimi, bilincin mutlak şekilde yarılmış olmasını, beyin işlevlerinin, mekanik bir aygıtta olduğu gibi isteğe bağlı öne çıkıp arkaya saklanabilmesini gerektirir, yani santraçta kendine karşı oynamak, kendi gölgesinin üzerinden atlamaya benzeyen çelişkili bir durum oluşturur.³¹³

Zweig'in yukarıda örneğini verdiğimiz cümleleri aslında kendi iç çatışmalarının bir sonucu olarak söylediğini düşünebiliriz. Çünkü yazar bu dönemde oldukça büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Bir yandan vatanından ayrılmıştır, diğer yandan vatanına dönmek istememektedir. Bir yandan savaşa karşıdır ancak diğer taraftan mevcut savaş kendi tercihinden bağımsız bütün hayatını etkilemektedir. Bütün bunlar düşünüldüğünde ise Zweig Dr. B'nin satranç oyununun temelinde kendi çelişkilerini ortaya koymaktadır. Yine Dr. B aracılığıyla kurduğu *"İçinde bulunduğum bu korkunç durum nedeniyle bilincimi Siyah Ben ve Beyaz Ben şeklinde yarmaya zorlamam gerekiyordu ki beni saran bu dehşetli hiçlik tarafından un ufak edilmeyeyim."* (s.61) cümlesi ise içinde bulunduğu ağır şartların bir yansımasıdır. Dr. B bu açıklamasıyla birlikte hikayesine devam eder. Sonrasında ise bu durumun kendisini nasıl içine çektiğini ve bundan kurtulamadığını hatta kendisiyle nasıl bir savaş verdiğini anlatmayı şu cümlelerle sürdürür.

...da ich aber gegen mich zu spielen versuchte, begann ich mich unbewußt herauszufordern. Jedes meiner beiden Ich, mein Ich Schwarz und mein Ich Weiß, hatten zu wetteifern gegeneinander und gerieten jedes für sein Teil in einen Ehrgeiz, in eine Ungeduld, zu siegen, zu gewinnen; ich fieberte als Ich Schwarz nach jedem Zuge, was das Ich Weiß nun tun würde. Jedes meiner beiden Ich triumphierte, wenn das andere einen Fehler machte, und erbitterte sich gleichzeitig über sein eigenes Ungeschick.³¹⁴

Ancak kendime karşı oynamaya girişmemle beraber farkında bile olmadan kendime meydan okumaya başlamıştım. Her iki benliğim, Siyah Ben ve Beyaz Ben, birbirleriyle rekabet etmek zorundaydı ve her biri kendi adına kazanma, galip gelme hırsına ve sabırsızlığına kapıldı, Siyah Ben olarak, her hamleden sonra Beyaz Ben'in

³¹³ Zweig, *Satranç*, 61.

³¹⁴ Zweig, *Schachnovelle*, 32.

ne yapacağını heyecanla bekler oldum. Diğer bir hata yaptığında her iki benliğim de zafer sarhoşluğuna kapılıyor ve aynı zamanda beceriksizliğine öfkeleniyordu.³¹⁵

Dr. B aracılığıyla kurulan bu cümleler Zweig'ın yaşadığı çatışmayı bir kere daha gözler önüne sermektedir. Dr. B bu hikayeyi anlattıktan sonra, Czentovic'le satranç müsabakası yapar ve her seferinde kazanır. Son müsabakada Czentovic sinirlenir ve ortam gerilir. Sonrasında ise Dr. B masadan kalkıp, herkesten özürdileyerek müsabakadan çekilir ve sessizce bulunduğu ortamı terkeder.

2.1.3 “Der Zwang” Adlı Eserdeki Otobiyografik Yansımalar

“Der Zwang” (*Mecburiyet*) Stefan Zweig'ın içerisinde savaş eleştirisi olan ve yine otobiyografik öğelerin yansıtıldığı eserlerden bir tanesidir. Kitap Ferdinand adlı kitap kahramanının uyanmasıyla başlar. Hikaye kahramanı Ferdinand huzursuz, hiçbir yere, evine sığamayan, dışarıda uçsuz bucaksız tarlalarda koşan, bazen çevresindeki insanların ne dediğini bile kavrayamayan ve kendisini her şeye yabancı hisseden birisidir. Bu durum aşağıdaki şekilde aktarılmaktadır.

Ferdinand uyanıp sessizce kalkmıştı; neden olduğunu kendi de bilmiyordu. Bu aralar sık sık başına geliyordu bu; çalışmasının ortasında birdenbire şapkasını kapıldığı gibi evden fırlayıp çıkıyor, kırlara koşuyordu, gittikçe daha hızlı, daha hızlı; ta ki koşmaktan bitap düşüp dizlerinde bir titremeye, şakakları zonklayarak birdenbire kendini çok uzaktaki bilinmedik bir semtin bir yerlerinde bulana dek. Ya da hararetle bir sohbet esnasında aniden gözlerini tavana dikip kalıyor, kelimeleri anlamıyor, soruları duymuyor ve ancak kendini zorlayarak silkinip toparlanabiliyordu. Veya akşamları soyunurken dalıp gidiyor, silinmiş ayakkabısı elinde, taş gibi hareketsiz, yatağın kenarında oturup kalıyordu; ta ki karısının seslenişiyse yerinden sıçrayana ya da elindeki çizme aniden gürültüyle yere düşene dek.³¹⁶

Ferdinand daha önceki hayatının nasıl olduğunu hatırlar. Bu hayat çok güzeldir ve onun için önemli olan tek şey barıştır. Kendisinin nasıl insancıl olduğu da verilen ifadelerle açıklanmaktadır.

Daha önce, kendi içindeki karmaşa yüzünden kim bilir kaç kez pencerenin kenarına gelip bu barışçıl manzaraya bakarak huzur bulmuştu; karşı kıyıda kardeşçe yan yana sıralanmış evler, mavi suları yarararak zarif ve kendinden emin bir biçimde ilerleyen bir çatana, neşeyle uçarak kıyıyı istila eden martılar, öğle çanının çalması yaklaştığında kırmızı bacalardan gümüşü bir helezon halinde yükselen duman; bütün

³¹⁵ Zweig, *Schachnovelle*, 64.

³¹⁶ Stefan Zweig, *Mecburiyet*, İndigo Yayınları, İstanbul 2019, 3.

bunlar ona çok açık bir şey söylüyordu: Barış! Barış! Öyle ki, Ferdinand kendi bildiklerine ve dünyanın geçirdiği cinnete rağmen bu güzel işarete inanıyor ve eski vatanını, kendi seçtiği bu yenisi sayesinde saatlerce unutabiliyordu.³¹⁷

Ferdinand insanlara sadece insan oldukları için değer vermektedir. Bu karanlık günlerde onların içinde bulundukları zor duruma üzülmüş ve kendi kaderini paylaşan bu insanları da düşünür. Çünkü kendisi ülkesinin olduğu savaştan ve insanlık dışı bu vaziyetten İsviçre'ye kaçmıştır, tıpkı Zweig'in savaşı onaylamayıp, daha insancıl şartlarda yaşamak ve savaşın bir parçası olmamak için Avrupa'nın çeşitli ülkelerine gittiği gibi. Ferdinand'ın bu bakış açısı ise şu şekilde anlatılmaktadır.

. Aylar önce, yaşanan dönemden ve insanlardan kaçarak savaş halindeki ülkesinden İsviçre'ye gelmiş, dehşet ve yılgınlıkla kabaran ezik ve buruşuk benliğinin burada nasıl açılıp düzeldiğini, doğanın onu nasıl yumuşakça içine aldığını, net çizgilerin ve renklerin sanatını nasıl iş başına çağırdığını duyumsamıştı. Bu yüzden, bu manzara ondan saklandığında kendini daima yabancılaşmış ve bir kez daha itilmiş hissediyordu; dolayısıyla, sisin her şeyi örtüp ondan gizlediği bu sabah saatinde de aynı duygu içindeydi. Aşağıda, karanlıkta kapalı kalan herkese, doğup büyüdüğü dünyadaki insanlara karşı sonsuz bir merhamet duyuyordu; sonsuz bir merhamet ve onlarla, onların kaderiyle bağ kurmaya yönelik sonsuz bir istek.³¹⁸

Bu huzursuz durum devam eder ve hey şey bir sabah eve postacının getirip uzattığı zarfla değişir. Ferdinand'a uzatılan zarfın Ferdinand tarafından alınışı *“Sonra, kızarık ve tombul elin uzattığı mektubu aldı. Ama kendi parmakları öyleseine kaskatı kesilmişti ki kâğıt kayarak yere, ıslak toprağın ve nemli yaprakların üzerine düştü.”* (s.11) diye anlatılırken zarfın Ferdinand'da yarattığı çağrışım ise *“Mektubu almak için yere eğildiğindeyse, çürümüşlüğü ve bozulmuşluğun acı kokusu sızdı nefesine.”* (s.11) cümlesiyle Zweig tarafından aktarılmaktadır. Bu cümleler aslında yapılacak olan eleştirinin girişidir. Zweig bu cümleyle hikayenin en başından duruşunu ve tavrını net bir şekilde belli etmektedir.

Zweig'in eleştirdiği şey ise savaşın ta kendisidir. Ferdinand'a gelen zarfta savaşa çağırma emri vardır ve Ferdinand bu gerçeğin farkındadır. Kaçtığı, uzak durmaya çalıştığı, onaylamadığı bu durumla en sonunda karşı karşıya kalmıştır ve bu durum *“Buydu işte, haftalardır alttan alta huzurunu kaçırarak şeyin ne olduğunu biliyordu, istemeden beklediği bu mektup, uzak bir yerden kendisine uzanıp dokunan, makinede*

³¹⁷ Zweig, 4.

³¹⁸ Zweig, 5.

yazılmış donuk kelimeleriyle sıcak hayatını ve özgürlüğünü ele geçiren anlamsız ve belirsiz bu mektup.” (s.12) cümleleriyle hayatlarını nasıl paramparça edeceğinin de sinyalini vermektedir. Ferdinand gelen bu mektubun ne olduğunu çok iyi bildiği için, kendisini çok kötü hisseder. Ferdinand’ın İsviçre’ye gelmesinin hatta kaçmasının sebebi ve buna nasıl karar verdiği ise “Ferdinand insan onurunu yok sayan bu çağın ve Avrupa’yı ele geçiren köleliğin bizzat ayırdına varmıştı. Vatanseverlik safsatalarının boğucu havasına yalnızca iki ay dayanabilmişti ve nefes alamaz hale geldiği vakit, konuşmak için ağzını açan insanların söyledikleri tüm yalanların o sarı rengini adeta dillerinin üzerinde görür gibi olmuştu.” (s.12) ifadeleriyle aktarılırken, İsviçre sınırına geldiğinde hissettikleri ise “Sınırdan geçerken, başı öylesine dönmeye başlamıştı ki direklerle tutunması gerekmişti. İnsan olmayı, yaşadığını, eylemi, iradeyi ve gücü sanki uzun zamandır ilk kez iç onun için hapishane, mecburiyet anlamına geliyordu. Yabancı olduğu bu topraklar onun bu dünya üzerindeki vatani, Avrupa ise insanlık demekti.” (s.13) cümlesiyle anlatılmaktadır. Bu cümleler ise bize sanki Zweig’in gerçek yaşamının yansımaları hatırlatmaktadır. Zweig’in ülkesinden uzakta bir yabancı gibi, mülteci olarak yaşadığı yıllardaki hissettikleri, Ferdinand üzerinden bir kere daha hayat bulmaktadır.

Ferdinand burada huzur içinde yaşadığını düşünürken gelen bu mektup onun hayatını alt üst olacağının bir işareti. Bu rahatsızlık ise *“Adıyla bir şekilde geride kaldığını, o kanlı çalılığa takıldığını hissediyordu. Bilmediği ve tanımadığı ama onu bilen ve tanıyan bir şeyin kendisini serbest bırakmayacağını farkındaydı. Gözünü bile kırpmayan soğuk bir şeyin hiç gözükmeyen bir yerden gizlice kendisini izlediğini biliyordu.” (s.13) şeklinde açıklanmaktadır.*

Ferdinand içinde bulunduğu durum yüzünden kafa karışıklığı yaşamaktadır. Çünkü gelen bu emre karşı koyamayacağını ve gitmesi gerektiğini düşünmektedir. Karısı ise Ferdinand’ın bu düşüncesine şiddetle karşı çıkmakta ve onu gitmemesi, bu düşünceden vazgeçmesi için ikna etmeye çalışır. Buna rağmen Ferdinand umutsuzdur ve bu duruma karşı koyamayacağını şu cümlelerle belirtir.

Ve onlar güçlü, ben zayıfım. Onlar örgütlenerek ve kendilerini geliştirerek yerlerini binlerce yıldır sağlamlaştırdılar, artık hazırlar ve şimdi de yıldırım gibi üzerimize düşüyorlar. Onların istekleri ve iradeleri, benim ise bozuk sinirlerim var. Adaletsiz bir savaş bu. Bir makineye karşı konulamaz. İnsan olsa, mücadele edebilirsin. Ama

bir makine, bir kıyım makinesi, vicdanı ve mantığı olmayan ruhsuz bir aygıtı karşı konulamaz.³¹⁹

Karısı Ferdinand'ı bu düşünceden kurtarmak ister ve ona bu duruma neden karşı olduğunu anlatmaya çalışır. Çünkü savaş ona göre çok mantuksuz bir durumdur. İnsanların kendi fikirleri uğruna değil, başkalarının hırsları uğruna öldüğünü, bunun ise hiç adil olmadığını savunur. Savaşı meşru kılmak uğruna söylenen bütün süslü ifadelerin, tüm dışarıdan şaşalı görünen ama içi boş lafların insanları uyuşturduğunu aslında olanın bir güç gösterisinden başka bir şey olmadığını düşünür. Karısının ikna sözleri yine aslında Zweig'ın dünyaya bakışını anlattığı çıkarımında bulunduğumuz tarzdan cümlelerdir.

Dünya istediği sürece güçlüler. Birey, bir fikirden her zaman daha güçlüdür, ama sadece nasılsa öyle kalması, iradesine sahip çıkması gerekir. Bir insan olduğunu idrak etmeli ve öyle kalmaya devam etmek istemelidir, ancak o zaman insanı saran ve uyutan vatan, görev ve kahramanlık benzeri sözcükler, kana susamış, sıcak ve canlı boş laflar olmaktan çıkar. Şimdi dürüst ol, senin için vatanın canın kadar önemli mi? Kendi fikirlerin uğruna kanını akıtmak, tamam! Ama neden başkaları uğruna? Unutma Ferdinand, eğer özgür kalmayı yeterince istersen, karşıdakiler kötü kalpli aptallardan ibaret olur! Ama yeterince istemediğin için seni ele geçirirler, işte o zaman da aptal sen olursun.³²⁰

Karısı Ferdinand'a açıklama yapmaya ve kendi fikirlerini söylemeye çalışırken Ferdinand için bunları onaylamak kolay olmaz çünkü o bu gücün onu saracağını ve asla bırakmayacağını düşünüp bundan korkmaktadır. Karısı sözlerine “*Vatan ne demek ben de biliyorum heralde. Ama bugünkü anlamını da biliyorum. Cinayet ve kölelik. İnsan halkına bağlı olabilir ama halk çıldırmışsa onlara katılmak zorunda değildir. Sen onlar için bir sayıdan ibaretsin, bir rakam, bir alet, harcanacak bir asker.*” (s.37) devam eder ve hakikatin sadece insan harcamak olduğunu ve insanların böyle bir durumda ne kadar değersiz olduğunu anlatmaya çalışır. Kendi kaleminden de okuduğumuz üzere bu düşünceler aslında birebir Zweig'ın savaş hakkındaki kendi düşünceleridir.

Ferdinand'ın karısı eleştirilmesine devam eder ve Ferdinand'a verilen emri yerine getirmemesi için gerekçelerini sıralamayı sürdürür. Burada yaptığı konuşma aslında savaşa neden karşı olduğunun özeti, insanların buna neden karşı koyması gerektiğinin

³¹⁹ Zweig, 19.

³²⁰ Zweig, 20.

sebepleri ve bu baskıya karşı insanların neden direnmeleri gerektiğiyle ilgilidir. Karısı Ferdinand’a şunları söyler.

Neden güçlüler peki? Çünkü bu gücü onlara biz veriyoruz. Ve sizler ödleğe davrandıkça, güçlü olmaya devam edecekler. İnsanlığın gaddarlık diye adlandırdığı her şey aslında her memleketten on adamın güçlü iradesiyle meydana geliyor ve on adam daha çıksa bunu ortadan kaldırabilir. Bir insan, onları reddeden canlı tek bir insan o gücü yok edebilir. Ama başınızı eğdiğiniz ve belki bir ara kaynar giderim dediğiniz müddetçe, onları kalplerinin tam orta yerinden vurmak yerine sorumluluktan kaçıp sıyrılmak istediğiniz sürece, anca köle olursunuz ve daha iyisini de hak etmiş olmazsınız. Eğer erkeksen saklanmazsın, hayır dersin, bugün artık tek görev bu, kurbanlık koyun gibi kesilmeyi beklemek değil.³²¹

“Eğer içinden hayır diyorsan, dışından da hayır demelisin. “(s.39) şeklinde fikrini söyleyen karısı, aslında bu cümleyle belki de sayfalarca anlatılabilecek bir durumu, tek bir ifadeyle anlatarak duruşunun net bir şekilde ifade etmiştir. Zweig da her şeye rağmen “hayır” demiş ve mantığına, aklına, vicdanına uymayan bu savaşı reddetmiş ve yıllarca sürgün hayatı yaşamayı seçmiştir. Karısı Ferdinand’a hangi şartlarda katılmasının mantıklı olacağını ve kendisinin de ona onay vereceğini “Gitmek istiyorsan, insanlık için, inandığın şey uğruna gitmek istiyorsan, o zaman seni tutmam. Ama canavarın emrindeki canavar, kölenin altındaki köle olmak için gideceksen, elbette karşında dururum. İnsan inançları uğruna feda edebilir kendini, ama başkalarının çılgınlığı uğruna edemez. Vatan uğruna birileri ölecekse, buna inananlar ölmeli.” (s.40) ifadeleriyle anlatmaktadır. Ancak bu şartlarda asla bu savaşın içinde kocasının yer almasını istemediğini adeta kocasına haykırmaktadır. Bu karşı duruşla ilgili en çarpıcı ve net ifadesi ise “Kim bekliyor? Kölelik ve ölüm belki, başka kimse beklemiyor. Uyan artık Ferdinand, hisset ne olur, sen özgürsün, özgür! Kimsenin senin üzerinde bir hakkı yok, kimse sana emir veremez, duyuyor musun? Özgürsün sen, özgürsün, özgürsün. “(s.47) olmuştur.

Karısı Ferdinand’a özgür olduğunu, böyle bir şeye kimsenin kendisini mecbur bırakamayacağını, ressam olarak hayatına devam etmesi gerektiğini ve bunları arkasında bırakmaya devam etmeye mecbur olduğunu anlatır. Ferdinand bu konuşmalardan sonra ülkesine gidip, gerekli mercilerle konuşup verilen emri yerine getiremeyeceğini söylemeye karar verir. Trene biner ve yola çıkar. Yolculuk boyunca bunu nasıl söyleyeceğini düşünür. Kafasından bir sürü açıklama geçer ve görüşeceği kişinin yanına

³²¹ Zweig, 39.

geldiğinden kafasından geçenleri söyleyemeden, askere alınmak zorunda olduğunu ve bunun vatani görevi olduğunu söyleyen bir yetkiliyle karşılaşır.

Ferdinand beyninden vurulmuşa döner çünkü o açıklamalarını dinledikleri zaman, kendisini askere almaktan vazgeçeceklerini düşünmüştür. Ferdinand evine geri döner, bu esnada savaş yüzünden sefalet yaşayan insanları görür ve bu konu hakkında yeniden düşünmeye başlar. Evine geldiğinde gitmek zorunda olduğunu karısına söyler ve karısının sert tepkisiyle karşı karşıya kalır. Karısı odalarına gider ve uzun süre dışarı çıkmaz. Dışarı çıktığında ise kocası evde yoktur. Ferdinand onca söylediği şeye rağmen gitmiştir. Karısı kocasının gittiğin anlar ve tren istasyonuna gider. Ferdinand'ı durdurmaya çalışacaktır. Ferdinand ise bu sırada istasyonda karşı tarafa, ülkesinin bulunduğu yere bakarak düşüncelere dalar. Sınırdaki gördüğü o insanlar aklına gelir. Bu düşünceler içinde olan Ferdinand'ın durumu ise şu cümlelerle aktarılmaktadır.

Sınırı yani ölümle yaşam arasındaki bu sınırı fiziksel olarak gördüğümden beri içinde bir şeyler harekete geçmişti, ama makine değildi bu şey, sanki içinde bir bilinç uyanmıştı ve karşı koymak istiyordu. İndiği tren hala oradaydı, yalnızca lokomotifin yönü değişmişti kocaman camdan gözleriyle şimdi diğer yöne bakıyordu ve vagonları İsviçre'ye geri götürmeye hazırdı. Bu imkan bir uyarıydı, hala zamanı olduğuna dair, Ferdinand'ın ölmüş hisleri ve kaybettiği evine duyduğu özlem diriliyordu, üstelik içindeki o ölü insan yeniden canlanıyordu.³²²

Ferdinand artık yavaş yavaş gerçeklerin farkına varmaya başlamıştır. Gördüğü manzara ona görmesi gereken hakikati göstermiştir. Bunları düşünürken karşıda gördüğü bir diğer manzara ise Ferdinand'ın doğru karar vermesi için onu bir adım daha ileri götürür. Ferdinand'ın dikkatini bir asker çeker.

Köprünün uzak kısmında duran bir askere baktı, üzerinde yabancı bir kıyafetle ve omzunda ağır bir silahla, manasızca bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Ferdinand bu yabancıda kendi yansımasını gördü. Kaderinin ancak şimdi ayırdına varıyordu ve bunu anladığı anda, bu kaderin içindeki yıkıcılığı da görüyordu. Tam o anda yaşamı, ruhunda çığlık çığlığa bağırmaya başladı.³²³

O sırada Ferdinand'ın beklediği tren geldi ve ortalık bir anda karışır. Savaştan dönen yaralı askerler, onları bekleyen aileleri ve trenden indirilen cansız vücutlar birbirine karışır. Ferdinand bir anda kendisini bu kalabalığın ortasında buldu ve o anda önünden geçen sedye üzerindeki cansız bir askerin kolunun düşütüğünü görür. Sedyenin

³²² Zweig, 52.

³²³ Zweig, 52.

üzerine eğilerek askerin kolunu kaldırarak gövdesinin üzerine koydu. O sırada savaşa giderse insanlara bunu mu yapacağını düşündü, onları öldüreceğini, insanların nefretini kazanacağını ve kötü bir insan olacağını. Bunları düşünmek bile tüylerini diken diken etmeye yetti. Bu sırada önünde durduğu sedyedeki cansız vücudun önünde yere düşerek Asla! Asla! Demeye başladı. Herkes aynı anda ona bakıp, ona ne olduğunu anlamaya çalışır. Yerden kalkan Ferdinand cebinde taşıdığı askere alınma celbini yırtarak yere attı ve akşam olduğunda olması gereken yere, evine gitti ve karısıyla yeniden biraraya gelir.

Zweig hikayesini bu şekilde bitirerek, yine kendi düşüncesini ve kendi tercihini hikayesine yansıtmıştır. Hayatını uzun yıllar savaştan ve onun sebep olduğu dehşet verici sonuçlardan uzak yaşamak istemiş ve asla bu kanlı oyunun bir parçası, bir tarafı olmamıştır. Hikayesinde geçen ifadelerde olduğu gibi özgür kalmak istemiş ve özgürlüğü uğruna vatanında kalma ve orada ölme özgürlüğünden vazgeçerek, yine özgürlüğü elinden alınmasın diye intiharı seçmiştir. Hikayesinde geçen tüm ifadeler, yazılan tüm cümleler sadece bu kavramın önemini anlatmak ve kendi tercihini en net şekliyle insanlara aktarmak için kullanılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OĞUZ ATAY

3.1. OĞUZ ATAY'IN HAYATI VE “TUTUNAMAYANLAR” ESERİNDEKİ OTOBİYOGRAFİK YANSIMALAR

3.1.1. Çocukluk ve Aile İle İlgili Yansımalar

Oğuz Atay edebiyatımızda çok önemli bir yere sahip olan, postmodern edebiyatın da en önemli temsilcilerinden birisidir. Kendi döneminin yazarları arasında ön plana çıkan Atay'ın eserlerinde otobiyografik unsurları yansıttığı bilinmektedir. Oluşturduğu roman dünyalarında kendi hayatının izlerini taşıyan kahramanlar yaratarak, yaşamının en bilinmeyen sırlarını da okuyucu farkında olmadan kaleme dökmüştür. Oğuz Atay hakkında en kapsamlı ve en ayrıntılı çalışmayı yapan isim Yıldız Ecevit'e göre de Oğuz Atay eserlerinde yaşantısının gerçekleriyle kurmaca dünyasını harmanlayarak eserlerini oluşturmuştur. Bu sebeple Ecevit “Ben Buradayım-Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası”³²⁴ adlı bir inceleme kitabı kaleme almıştır. Bu kitapta Ecevit Oğuz Atay'ın en yakınındaki kişilere ulaşarak onlarla birebir görüşmeleri neticesinde Atay hakkındaki en kesin bilgileri ilk ağızdan alarak, yazarın otobiyografik öğeleri eserlerinde nasıl yansıttığını açıklamaya çalışmıştır. Atay'ın Selim Işık karakterinin intiharıyla başlayan ve Selim'in yakın arkadaşı olan Turgut'un bu intiharı peşine düşüp, arkadaşının intiharının sebeplerini araştırması ile bu süreçte ulaştığı isimlerle olan ilişkisiyle devam eder. Türk edebiyatında kendi alanında çığır açmış “Tutunamayanlar” Atay'ın kendi öz yaşamını kurguya yansıtarak oluşturduğu bir eserdir ve çeşitli türleri biraraya getiren ve içinde barındıran bir yapıttır. Hatta Atay “Tutunamayanlar”ın içeriğinde bulunan herşeyin kurmaca ve gerçek arasında gidip geldiğinin ve hayattan izler taşıdığının ipuçlarını bize şu şekilde vermektedir.

Açıklamalar burada bitiyor. Gerek şarkılarda gerek açıklamalarda sözü geçen insanlar, yerler, tarihî ve günlük olaylar, gösterilen kaynaklar, ileri sürülen düşünceler, yapılan benzetmeler, anlatılan şehirler, ispat edilen nazariyeler, vazeden kanunlar tamamen hayal mahsulüdür. Uydurmadır. Bunların içinde gerçek

³²⁴ Yıldız Ecevit, *Ben Buradayım-Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

hayattaki yerlere, insanlara ve olaylara benzeyenler varsa, tesadüften ibarettir ve kimsenin üzerine alınmaması gerekir. Yalnız, yazar, bu satırların müellifi olduğuna göre, istese de istemese de vardır ve gerçek hayatta mevcuttur. Fakat, içinde bulunduğumuz gerçek hayatta yaşayıp yaşamadığı ve başına gelenlerin gerçekten olup olmadığı hususunda bir şey söylenemez. Belki, yaşadığını sandığı hayat bir rüyadan ibarettir ve uyandığı zaman o da bütün gerçekleri görecektir; ya da herkes uyumaktadır da onun yaşadıkları gerçektir. Yazar da bir gün onlar gibi uyuduğu zaman herkesin gerçek sandığı rüyaları görecektir. Belki dün rüya görüyordu, belki bugün rüya görüyor, belki yarın rüya görecek. Belki dün yaşıyordu, belki bugün yaşıyor, belki hep yaşayacak.³²⁵

Oğuz Atay 12.10.1934 tarihinde İnebolu’da dünyaya gelmiştir. Babası Cemil Atay ceza hakimi ve annesi Muazzez Atay ise ilkokul öğretmenidir. Atay babasının işi gereği kasabada doğmuştur. Hatta Oğuz Atay doğduğu yerin özelliklerini Selim’in doğduğu yeri “19...’de N. kasabasında doğdu. Babası memurdu. Annesi lise mezunuydu. Doğduğu sırada kasabada elektrik yoktu. Gaz lambası ışığında, sabaha karşı dünyaya geldi. Bir yaşına kadar, yalnız ana sütüyle beslendi”³²⁶ olarak tasvir etmiştir. Atay doğduğu yerin özelliklerini ve çocukluk günlerinin yansımasını Selim’in doğduğu yer ve çocukluk günlerinde yaşadıkları olarak aktarmaktadır. Baba Cemil Atay son derece görmüş geçirmiş, kendisini geliştirmiş ve oldukça saygın bir insandır. Anne Muazzez Atay ise Oğuz Atay ile çok yakından ilgili ve Batılı kimliğiyle ön plana çıkan bir kadındır.³²⁷ Aile içinde eğitim son derece önemlidir ve annes Muazzez Atay oğlunun eğitimiyle bizzat ilgilenmektedir. Oğuz Atay henüz beş yaşındayken okumayı öğrenmiştir.

Oğuz Atay ve annesi arasında çok güçlü bir bağ vardır ve Atay annesine çok düşkün bir çocuktur. Küçük yaşta geçirdiği zatürre hastalığı yüzünden annesi Atay’la daha da yakınlaşmıştır ve bu hastalıktan sonra Oğuz Atay hep annesinin kanatları altında olmuştur.³²⁸ “Tutunamayanlar” kitabındaki ilk otobiyografik yansıma da hikaye karakterlerinin annelerinin isimleridir. Selim’in annesinin adı Atay’ın annesinin adıyla benzerlik gösterir ve annesinin ismi *Müzeyyen*’dir³²⁹ ayrıca Selim’in yakın arkadaşı Turgut’un annesinin de adı *Mürvet*’tir.³³⁰ Oğuz Atay çocukluğunda içe kapanık, ürkek ve çekingen bir yapıya sahiptir. Bu sebeple annesinin hep koruyup kolladığı bir çocuktur.³³¹

³²⁵ Oğuz Atay, *Tutunamayanlar*, Sinan Yayınları, İstanbul 1972, 242.

³²⁶ Atay, 700-701.

³²⁷ Ecevit, 29.

³²⁸ Ecevit, 31.

³²⁹ Atay, 87.

³³⁰ Atay, 537.

³³¹ Ecevit, 32.

Atay kitabında da Selim için “Bünyesinin zayıf olduğu ileri sürülerek, ortaokulu bitirinceye kadar annesi tarafından yün fanila giydirildi ve muska takıldı.”³³² ifadelerini kullanarak kendi çocukluğuna gönderme yapmıştır ayrıca yine kendi çocukluğunda geçirdiği zatürre hastalığını Selim için de yazmıştır. Bu hastalıktan ise “Zatürre. Geceyi atlatırsa ümit var. Kışın olsa giderdi.”³³³ ifadesiyle Selimin de zor kurtulduğunu ifade etmiştir. Atay çocukluk günlerinde yaşadığı sıkıntıları ve alışkanlıklarını da Selim üzerinden şu lekilde aktarmaktadır.

Dört yaşında tayyareci elbisesi giydi ve üç tekerlekli bisiklete bindi. Geçirdiği ağır bir hastalıktan sonra şişmanladı. Canı sıkıldıkça, evlerinin önündeki köprünün üstünden dereye taşlar attı. Babasının dairesindeki Hüseyin Bey, ona vapur resimleri çizdi. Altı yaşında büyük şehre gitmek üzere vapurla yola çıktı. Vapurda, yalandan gazete satarak, yolcuların sevgisini kazandı. Denizden korktu. Aynı yıl, ilk seyrettiği Lorel-Hardi filmiyle sinemaya başladı. Bu arada, attan, arıdan ve horozdan korktu. Gemici elbisesini, tayyareci elbisesinden daha çok sevmeye başladı. Etin kilosunun otuz beş kuruş olduğunu öğrendi ve bir daha unutmadı. Anasının kuzusu olduğu gerekçesiyle, mahalle çocuklarının alaylarıyla karşılaştı. Onların horozdan korkmadıklarını görünce hayranlığını gizleyemedi ve alaylarına rağmen aralarına karışmaya çalıştı. Güneşe bakarken daima gözlerini kısırdı. Bu yüzden, o çağlarında çekilen fotoğrafları iyi çıkmadı. Ayrıca, bazı fotoğraflarda, kenarda kaldığı için yüzünün ancak yarısı görünür. İki yaşında geçirdiği sıtmanın etkisiyle hızlı koşamadığı için saklambaç oyunlarında sık sık ebe olmaktan kurtulamadı. Bu ebeyle onu dünyaya getiren ebe arasındaki ilişkiyi bir türlü bulamadı. Okula gittiği yıl da öğrenciyle öglenciye karıştırdı. Öğretmenini sevmeyi. Koşmaca oynamadı ve yutturmaca oyunlarını genellikle kaybetti. Bünyesinin zayıf olduğu ileri sürülerek, ortaokulu bitirinceye kadar annesi tarafından yün fanila giydirildi ve muska takıldı. Karıncaları ezmenin günah olduğu söylendiğinden karıncayı incitmemeye çalıştı. Boyu uzun olduğu için sınıfın arka sıralarına oturtuldu: gevezeliğe alıştı ve çok konuştu.³³⁴

Atay'ın çok iç kapanık ve herşeyi kendi içinde yaşayan bir çocuk olduğu gerçeğinden yola çıkarak hikaye kahramanı Selim'in de böyle bir çocukluk geçirdiği şu ifadelerden anlaşılmaktadır.

Allahım, onu neden yalnız bıraktın? Neden, yalnızlığının verdiği çaresizlikle can sıkıcı ilişkiler kurmasına izin verdin? Neden, geçirdiği her dakikanın hesabını sordun, içini ezdin? Neden, korkuyu göğsünden çekip almadın? Neden, suçluluk duygusunu üzerinden atmasına yardım etmedin? Neden, apartmanın bodrumunda saklambaç oynarlarken Ayla'yla yalnız kaldığı zaman kıza dokunacak cesareti vermedin ona? Oysa, bu çeşit küçük cesaretleri en değersiz kullarından bile

³³² Atay, 701.

³³³ Atay, 117.

³³⁴ Atay, 701.

esirgememiştir. İsa'yı neden bu kadar geç tanıttın ona? Neden, günahlarının yükünü taşıyacak gücü ona da vermedin? Selim de kendi çapında, birkaç kişiyi kandırabilirdi senin yolunda. Meyveleri gösterdin de ağaca çıkarma becerikliliğini esirgedin. Neden küçük yaştan Latince, Eski Yunanca, Fransızca, İngilizce filan öğretmedin ona? (Sen ki bütün dilleri ezbere bilirsin). Dua etmesini bile öğretmedin ona. Evde yalnız kaldığı geceler, karanlıkta yorgani başına çekti ve ter içinde, mısra 193 ile mısra 214 arasında söylediği gülünç yakarmayı uydurabildi o zor şartlar altında. Daha iyi birşeyler söyletmez miydin? Neden, onu canı kadar seven annesinin bile Selim'i; "Benim korkak oğlum" diye okşamasına göz yumdun? "Benim akıllı oğlum, güzel oğlum" dediği zaman da neden, şımarmasını önlemedin? Bir duvardan bir duvara çarpıp durdun onu. Bir uçtan bir uca itip durdun onu. Öğretmeni: "Yalan söyleme, bu resmi sen yapmadın," dediği zaman neredeydin? Neden, bir karşılık bulmasına yardım etmedin? Oysa, o resmi Selim yapmıştı. On bir yaşında, "benim kızla konuşuyorsun," diye Erdal'dan ilk tokadı yediği zaman, aslında kızla konuşmamıştı. Neden, babasının verdiği on liranın üstünü bir kerede yolda düşürmesini sağlamadın da önce iki buçuk lirayı düşürdü ve koşa koşa dönüp bu parayı ararken kalan dört lirayı da kaybetti? Soruyorum: neden? Sonra, neden karakola gönderdin Selim'i parayı bulan oldu mu diye sormaya? Neden polisleri güldürdün ve Selim'i ağlattın? Polisler daha mı iyiydi Selim'den? Biliyorum, İsa daha büyük acılar çekti diyeceksin. Bu kadar ayrıntılara giremezdi, diyeceksin. Asıl, ayrıntılara girmeliydi bence. Her şeyi yaşamalıydı.³³⁵

Selimin de çocukluğu Atay'ın çocukluğu gibidir. Atay çevresiyle uyum sağlayamayan, hatta tabiri caizse pısırik bir çocukluk dönemi geçirmiştir.³³⁶ Roman kahramanı Selim'in de buna benzer bir çocukluğu vardır ve Selim'in annesi ve babasının "Bu çocuk ne olacak böyle, Müzeyyen? Yaramaz. Olsaydı pısırik olacağına. Hiç kimseyle konuşmaz Sınıfta. Tek başına koşar durur bahçede. Onu Eve kapatmak doğru mu? Çalışkan fakat korkak."³³⁷ şeklindeki konuşması bunun bir kanıtı gibidir.

Oğuz Atay annesinin ona küçük yaşta öğrettiği okuma yazma sebebiyle ilkokula ikinci sınıftan başlamıştır.³³⁸ Ancak hep annesinin kanatları altında olan Atay için okula başlamak oldukça zor olmuştur çünkü Atay zaten içine kapanık bir çocuktur ve onun için en güvenli yer annesinin yanıdır. Annesi onun için çok özeldir ve aralarındaki bağ çok güçlüdür. Selim de annesinin ona olan ilgisini şu şekilde aktarmaktadır.

Annem bana hayrandır. İçinden, onunla ilgilendiğim, onunla konuştuğum için sevinir; dışındaysa, kızar görünür bana. Hele, ona bir şey öğretmek istediğimi, bilgiyle ilgili bir sohbet yapacağımızı sezerse, hemen davranır, kalkar yerinden:

³³⁵ Atay, 200.

³³⁶ Ecevit, 33.

³³⁷ Atay, 121.

³³⁸ Ecevit, 38.

ocaktaki yemeğin altını söndürür ya da elindeki örgüyü kaldırır ya da radyoyu kapatır: beni iyi dinleyebilmek için. Gerçek ilginin bu kadar candan bir belirtisini başka yerde gördüğümü hiç hatırlamıyorum. Yemeğin dibinin tutmasına da aldırmasın, diyeceksiniz. Siz de çok şey istiyorsunuz.³³⁹

Okula alışamayan Atay, bu durumdan memnun değildir hatta Selim’e de aynı özelliği yükleyen Atay “*Sevmedim okulu önce, “Öğretmenim” tutmadı yerini annemin (bence.) Beni çingenelere vermek istemeseydi Babam, bir dev anası gibi görünen öğretmenenden kaçardım (ne iyi olurdu).*³⁴⁰ ifadeleriyle kendi anılarından bir kesiti Selim karakterine yüklemektedir. Atay okula gittiği yıllardan bahsederken bir yandan da sistem eleştirisi yapmaktadır. Çünkü okul onun için baskıcı, mutsuzluk veen, her şeyin saçma bir düzen içinde yürüdüğü ve dayatma bir sistemdir. Bunu Selim üzerinden ifade ettiği cümleler ise son derece ayrıntılı ve eleştireldir.

Ben okul hayatımda güzel bir sınıf, zevkli bir okul binası, iç açıcı bir bahçe görmedim. Kirden kararmış, dayanan dirseklerle cilalanmış eski sıralar; sıraların üstüne, geçen yılların Süleymanları, Necdetleri, Aykutları, zaman geçtikçe öztürkçeleşen isimlerini, adlarını çakıyla kazımışlar. Duvarlarda, her yeni müdürün yeni zevksizliğini gösteren renkli badanalar üstüste: son müdür Behçet Beyin sidik sarısı badanasının altında yer yer eski müdür Muhterem Beyin türbe yeşili ve merhum Sami Beyin çingene pembesi renkleri sırtıyor. Kara tahtanın karalığı, sözde kalmış. Öğretmen kürsüsünün ön tahtasında, kadın öğretmenlerin bacaklarına, kalem düşürmek bahanesiyle bakabilmek için açılmış koca birdelik. Perdesiz büyük pencereler, yıldız boyası dökülmüş bir soba, kirli ellerimizden leke olmasın diye tokmağının çevresi siyaha boyanmış kül rengi kapı ve hepsinin varlığını ve neden öyle var olduğunu açıklayan beylik cümle: bu fakir millet bu kadarını verebiliyor. “Hela yahut apteshane veya yüznumara ya da ayakyolu; en moderni: tuvalet. Ve hepsinin kapısında bütün bunlardan ayrı bir yazı: 00. Bütün bu isimler içimi karartırdı. Bu isimleri hatırladıkça, keskin bir koku duyar gibi olurdum. Sınıfın koridoruna kadar yayılan keskin koku. Kokunun peşine takılıp giderseniz, girişte kovalar, yer bezi yapılmış çuval parçaları ve süpürgeler karşıladı sizi. Tokmağı kopuk kapılar, kapanmayan kapılar, kapısına bozuk bir yazıyla ‘bozuk’ yazılmış helalar, duvarlara sürülmüş pislikler... Alaturka helalar, alafranga helalar; alaturka musiki, alafranga müzik... Penceresiz helalar, muslukları kırık helalar... Helalara, esas işimizi değil de çok daha başka marifetler yapmak için girerdik: sınıfın gediklileri sigara içer, tembeller tahtadan tebeşir yürütüp hemen ağızlarına atarlar ve üstüne musluktan su içerler -böylece ateşleri yükselirmiş- kadın öğretmenin dersinde kalem düşürmeyi becerip yeterli hayal sermayesi biriktirenler de kilidi bozuk

³³⁹ Atay, 645.

³⁴⁰ Atay, 120.

olmayan helalarda, ‘suistimal’ yaparlardı. Kadın öğretmenin hayali, sonuca varmadan kaybolursa bile, duvardaki resimler yardımcı olurdu helalarda.³⁴¹

Oğuz Atay’ın çocukluğu genelde yalnız geçmiştir çünkü kendisi için kurduğu ve içinde ondan başkasının olmadığı bir dünyası vardır. Bu dünyada dergiler ve radyo onun dostlarıdır. “Çocuk Sesi”, “Çocuk Haftası”, “Afacan” ve “Yavrutürk” gibi döneminin önemli dergilerindeki şiirleri ve tekerlemeleri okumayı çok sevmektedir.³⁴² Atay ayrıca çevresi tarafından normal bir çocuk olarak görülmemektedir. Çünkü diğer çocuklar gibi değildir ve bu sebeple de ailesi onun hep büyük bir adam olacağını düşünmektedir. Atay bu durumu Selim karakterine şu şekilde atfetmektedir.

Selim, tıraş olmadığı zamanlarda berbere giderek karikatür dergileri okuyordu. Dükkânın sahibi olan bıyıklı berber değil de onun yanındaki koltukta çalışan şişman Osman Bey, Selim’e, okumadığı dergileri ayırıyordu. Genellikle, bu çocuk büyük adam olacak gibi sözler dolaşıyordu ortada. Ne olacağını kimse söyleyemiyordu; fakat büyük olacağı hususunda herkes birleşiyordu. Muzaffer’in, ancak iyi bir berber olacağı, daha üstün başarılarla ulaşacağı belli oluyor, diyorlardı. Selim bu sözleri anlamıyordu. Birlikte oturup, her meselenin yorumunu birlikte yaptıkları bu insanların dışında düşünemiyordu kendini. Görünüşte, onların üstünde olan bir durumu yoktu.³⁴³

3.1.2. Okul İle İlgili Yansımalar

Atay’ın ortaokula gittiği yıllarda Atay ailesi babasının işi sebebiyle Ankara’ya taşınır. Ankara’da oturdukları apartman son derece elit ailelerin oturduğu bir apartmandır ve burada Atay ailesi milletvekili olan Numan Aksoy’un ailesiyle yakın dost olurlar. Ortaokul öğrencisi Atay da onların tıp fakültesi okuyan kendisinden 4-5 yaş büyük oğulları Fikret’le yakın arkadaşlık kurar.³⁴⁴ Atay zamanının çoğunu Fikret’le ve onun kitaplığında geçirir. Bu ilişki Atay’ın ilk gençlik yıllarında eğitimine ve kültürüne önemli katkı sağlar. Kitaptaki Selim karakterinin de Saffet isimli bir tıp öğrencisiyle ilişkisi, onun deneyimlerinden yararlanması ve onun kütüphanesinden faydalanması gerçekteki Oğuz-Fikret ilişkisinin aktarımıdır. Atay, Selim ve Saffet arasındaki ilişkiyi şu şekilde aktarmaktadır.

³⁴¹ Atay, 78-79.

³⁴² Ecevit, 43.

³⁴³ Atay, 704.

³⁴⁴ Ecevit, 45.

Selim, sanat kültürünü bir tıp talebesinden aldı. Büyümemiş üniversite talebesi Saffet’le çocukluğunu yaşamamış ortaokul öğrencisi, bir yerde birleşiyorlardı. Selim, bu birleştikleri yerden çok memnundu. Saffet ise herhalde bu birleşmeyi sonradan pek hatırlamadı. (Tanıdığı birçok insan da Selim’i ve ortak yaşantılarını hatırlamamıştı sonradan.) Selim, çok karışık kökleri olan kültür ağacının önemli bir dalı sayılması gereken Saffet’i hiç unutmadı. Ona iyiyi ve kötüyü, güzeli ve çirkini birlikte öğreten Saffet, bu sorumluluğunun da farkında değildi. Nâzım Hikmet’le Ercüment Ekrem arasında bir fark yoktu onun için; Selim için de olmadı. “Vatan haini bu Nâzım,” dedi Saffet; Selim de yıllarca öyle sandı. Bununla birlikte, 1940’larda, herkes yiyecek ekmek peşindeyken, onun Selim’e, A. J. Cronin’i ve Liszt’in rapsodilerini tanıtmamasını küçümsememek gerekir. Kitaplar Selim’e, onları kendisine tanıtan insanlarla birlikte etki ettiği için, Cronin’le Saffet’i hayalinde eşdeğerli görüyordu. Selim, Pembe Yıllar’ı okuyordu: Saffet de İstanbul’daki sevgilisine pembe kâğıda mektuplar yazıyordu. Ne yapalım? Herkesin hocası Platon olmaz ya!³⁴⁵

Ortaokul yıllarında Atay’ın kişiliği yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Ecevit bu değişimi şöyle aktarmaktadır.

Ergenlik döneminin etkisiyle daha da belirginleşen bu özellik, yaşama sıkı sıkıya tutunan canlı, neşeli bir uç karakter ögesiyle, yaşamdan ürken aşırı duyarlı, kırılgan bir başka öge arasındaki salınımında kendini gösterir. Bir yanda, kendini insanlardan uzağa odasına kapayan, kendine kurmaca dünyanın ipliğinden bir koza ören ortaokul öğrencisi Oğuz Atay vardır. Öte yanda ama fikt-ra anlatmaya bayılan, sokakta gördüğü olayları karitütürize ederek evdekileri güldüren öteki Oğuz Atay, insanlarla sürekli bir arada olmak isteyen biridir.³⁴⁶

Bu yıllarda Atay için önemli bir diğer konu ise din olmuştur. Atay içerisinden geldiği aileden dolayı dinle çok fazla ilgilenmemiştir. Bu dönemde Atay dini konulara fazlaca ilgiye duymaya başlamıştır.³⁴⁷ Atay Selim ve arkadaşı Sabri üzerinden ilgilendiği bu konuyu şu şekilde anlatmaktadır.

Türbenin hemen yanında, gene dar bir sokakta, Kerpiç bir evde, fakir arkadaşım Sabri’yle, sıcağa, ter ve yıkanmış kilim kokan odasında konuşuyoruz. Pencereden giren güneş sefaleti keskinleştiriyor. Temmuz Ayının bitkinliği ve ölüm korkusu Kelimeleri ağırlaştırırken, terimi silmiyorum Dinsel bir korkuyla. Daha, “Eüzü mineşşeytanı racim”i bilmiyorum. Başlamak için duaya. Sabri bir din adamının yavaş Hareketlerini taklit ediyor. Bende saygılı bir telaş, Namaz surelerini ezberlemekle geçiriyoruz Bizi ölüme yaklaştıran zamanı. Yıl bin dokuz yüz kırk

³⁴⁵ Atay, 219.

³⁴⁶ Ecevit, 49.

³⁴⁷ Ecevit, 50.

dokuz. Ankara'nın bütün küçük kubbeli camilerini. Ve kararmış kiremitli mescitlerini dolaştık. "İnna ateyna Kelkevser, fesalli lirabbike... hüvel ebter."³⁴⁸

Atay lise çağına geldiğinde T.E.D Yenişehir Kolejine gider. Fen bölümündedir ve oldukça başarılı bir öğrencidir. Her dönem çok yüksek ortalamalarla sınıfını geçer ve iftihar belgesi alır.³⁴⁹ *"Lisenin son sınıfına kadar, gözlemci ve daima muvaffakiyete özlemci bir gelişimi yaşadım. Birincilikle bitirdim okulu ve korkulu tedirginlikten uzak kaldım."*³⁵⁰ İfadesini de kullanan Selim Işık da Atay'ın bu düzlemdeki başka bir yansımasıdır. Ancak Selim'in *"Garip bir hayvana bakarmış gibi süzüyordu beni. Çalışkan olmak, sanki insan olmaya engelmış gibi. Ben iç dünyama dönüyorum. Orada hayal kırıklığına yer yok."* Oturduğu yerden insanları tanıyamayacağını söyledi. Bu tutumla kimseyle arkadaş olamazdı." cümleleri ise aslında Atay'ın tüm bu başarısına rağmen yalnız ve mutsuz olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca da okuldaki başarının hayatta başarı getirmediğini *"Hayatta başarı kazanan bütün insanların, okul yılları başarısız geçmişti. Çalışkan olmak, ilerisi için kötü bir işaretti. Böyle insanlar para kazanamaz, kadınlarla ilişkide başarıya ulaşamazdı. En kötüsü, hayatın dışında kalırdı. İnsanların ıstıraplarına yabancı olurdu. Hiçbir zaman gerçekleri göremezdi."*³⁵¹ ifadesiyle anlatmaktadır. Bu sebeple Atay belki de roman karakteri Selim'e devamlı onun tabiriyle hayata tutunmuş insanları arar. Selim arayışına rağmen bir türlü istediği aşırıyı elde edememiş ve çevresinde bulunan, çevresinin dikkatini çekem arkadaşı Nihat için şu açıklamaları yapar. Selim'in Nihat hakkındaki düşünceleri bize Atay'ın hayata bakış açısını da göstermektedir.

Nihat'ın yazdığı kötü şiirleri beğenirler, benim okumak istediğim şiirleri dinlemezlerdi. Okula şiir kitapları taşırdım; büyük bir kısmını da zaten ezbere bilirdim. Gene Nihat'ın şiirleriyle başa çıkamazdım. Çünkü Nihat onlar için özel şiirler yazardı. Şiirin mısralarının baş harflerini yukarıdan aşağıya okuyunca kızının adı çıkardı. Bu şiirlerin kötülüğüne inandıramazdım onları. Harfleri yukarıdan aşağı hecelerken sevinçten tepinirlerdi: S-E-V-G-İA-Y-H-A-N. Bir şiirde daha ne yapabilirdi insan? Ben o sıralarda Istrati'yi, Gorki'yi filan okuyordum. Onlara, realist edebiyatın gerekliliği hakkında nutuklar çekiyordum. Benimle alay ediyorlardı; hizmetçi kızlarla ilgilenmek gibiydi realist edebiyatı sevmek onlar için.³⁵²

³⁴⁸ Atay, 130.

³⁴⁹ Ecevit, 54.

³⁵⁰ Atay, 54.

³⁵¹ Atay, 434.

³⁵² Atay, 637.

Lise yıllarında başarılı olan Oğuz Atay'ın o dönemdeki en dikkat çeken etkinliği ise son sınıfta katıldığı tiyatro gösterisidir. Atay Selim'e de bu durumla paralel şekilde tiystro oyunu oynatmıştır. *“Okulda oynanan bir piyeste rol almam yorumlara yol açmıştı. Tartışmalara konu olmak hoşuma gidiyordu. Beni sahnede çok sahte ve gösterişli buluyorlardı, alay ediyorlardı. Nedense hoşuma gidiyordu bu alaylar.”*³⁵³ cümlesiyle de bu durumun onu nasıl etkilediğinden bahsetmiştir. Atay Ankara'da geçen öğrencilik yıllarından sonra ise 1950 yılının mart ayında İstanbul Teknik Üniversitesinin sınavına girmiştir ve inşaat mühendisliğini kazanmıştır. Ancak yaptığı seçim kendisinden çok o dönemlerde ona uygun görülen bir tercihtir. Babasının da baskısıyla girdiği bölümü de yaptığı işi de sevmez Oğuz Atay.³⁵⁴ Hatta bu baskıyı hikayenin akışı içerisinde *“Herkes istediği mesleği seçecektir. Ressam olmak isteyenler reklamcı, yazar olmak isteyenler mühendis, mimar olmak isteyenler iktisatçı, meyhaneci olmak isteyenler hukukçu, hukukçu olmak isteyenler tezgâhtar, adam olmak isteyenler uşak ve dilediği gibi yaşamak isteyenler rezil olmayacaklardır.”*³⁵⁵ şeklinde dillendirmektedir. Bu sebeple de babasıyla sıkça tartışırlar. “Tutunamayanlar”ın Selim'i de üniversiteyi ve okuduğu bölümü sevmez ve bu durumdan sıkça dert yakınır. Selim'in üniversite hayatı hakkındaki düşünceleri ve bu süreçte yaşadığı baskı, aslında Atay'ın birebir yaşadıklarıdır.

Kendini birdenbire üniversitede bulmak, Selim'e dokunuyordu. Üniversiteye girişimin hikâyesi aslında daha aptalca olduğu için, bu açıklamaya şükretmelisin gene. Gerçek durum daha acıklı: lisede iyi bir öğrenci olduğum için zor bir meslek seçmeliydim. Bu nedenle mühendis olmaya mecburum. Bu açıklamayı daha çok mu beğendin? Bütün ümidi, Dostoyevski gibi, mühendis olduktan sonra istifa etmekte. Hangi görevden istifa edecekti? Bilmiyordu. Babasıyla her gün kavga ediyordu. Üniversiteye girişinden onu sorumlu tutuyor.

“Tutunamayanlar”ın hikayesinin etrafında döndüğü karakterlerden bir diğeri Selim Işık'ın yakın arkadaşı olan ve onun intiharını araştırırken Selim'in diğer arkadaşlarıyla bağlantı kuran ve ayrıntıları takip eden Turgut Özben'dir. Turgut Selim'in üniversite yıllarından yakın arkadaşdır ve Selim'in intiharından sonra, onun yakın çevresiyle iletişim kurarak bu intiharın perde arkasını araştırmaya başlar ve hikaye bu arayışla daha da net bir hal almaya başlar. Hikaye kahramanı Turgut Özben aslında Oğuz Atay'ın gerçekte üniversite yıllarından Turgut abi dediği, onun yakın arkadaş grubuna dahil olan

³⁵³ Atay, 639-640.

³⁵⁴ Ecevit, 61.

³⁵⁵ Atay, 241.

Turgut Yavuzalp'tir.³⁵⁶ Hatta Atay Turgut Yavuzalp'le tanışmasını, Selim ve Turgut'un tanışmasında birebir kullanmıştır.

Turgut'un onları ilk farkettiği gün, sıranın üstüne bir şeyler yazıyorlardı. Turgut'un canı sıkılıyordu o gün. Dersten çıkıp gitmek istiyordu. Onlarda bir canlılık, bir kıpırdanma görerek öne doğru eğildi. Yalnız sırtlarını görüyordu. Sonra, bir sırt, yavaşça sola dönerek bir insan biçimine girdi, diliyle parmaklarını ıslattı ve ıslak parmaklarıyla sıranın üzerindeki yazılardan birini sildi. Hiç konuşmuyorlardı. Turgut, merakla sordu: "Affedersiniz, ne yapıyorsunuz orada?" Uzun boylusu başını çevirmeden karşılık verdi: "Sıkılıyoruz." Turgut, bu sözden ümitlenerek yavaşça yanlarına kaydı ve sıranın üzerine yukardan aşağı yazılmış sayılara anlamadan baktı. "Vakit geçirme oyunu oynuyoruz," dedi uzun boylusu. "Ve başarıyoruz da. İyi bir şekilde olmasa da geçiriyoruz vakti."³⁵⁷

Oğuz Atay'ın babası ile olan ilişkisi üniversite yıllarında daha da gergin bir hal alır. Atay babasıyla genellikle anlaşamaz ve bu anlaşmazlıklar bu yıllarda had safhaya ulaşır.³⁵⁸ Atay bu anlaşmazlığı "Tutunamayanlar"ın Selim'i üzerinden en ince ayrıntısına kadar yazıya dökmektedir. Atay'ın Selim ve onun babası üzerinden ifade ettiği bu sorunlar şu şekilde aktarılmaktadır.

...viyolonsellerde babasının karakterine uygun bas sesler duyulur ince bir flüt kahramanımızın şikâyetlerini fagotlar refakatinde gittikçe hızlanan bir tempo içinde duyurur ana tema yaylı sazlardan nefesli sazlara geçerken enfes bir pas ve kalenin hemen yanından bir şut avut şimdi aldığımız bir haberi veriyoruz İzmir'deki maç sona ermiş başbakan ve beraberindekiler oyunu sonuna kadar büyük bir ilgiyle izlemişlerdir tarafların sonucu değiştirmek için yaptıkları çabalar bir netice vermemiş ve maçın bu sonuçla biteceği zannedilirken birden derinden ölüm temasını işleyen trompetlerin crescendoları büyük bir ümitsizlikle çırpınan Selim'in tiradı sahneyi doldurur Turgut'a baba ben artık bu evde yaşamak istemiyorum yıllardır ruhumuzu öldürdün bu evde hayatında bir roman okumadın bir sinemaya gidip heyecanlanmadın beni ve annemi bu çirkin eşyanın içine hapsedtin yemekten ve uyumaktan başka bir şey düşünmedin bende bütün duygular senin bu inatçı duygusuzluğuna karşı gelişti kuru mantığınla içimizi kuruttun sana benzeyen taraflarımdan ellerimden ayaklarımdan utanıyorum³⁵⁹

ifadelerini kullanan Selim babasıyla ilgili öyle karışık duygulara sahiptir ki, içini dökerken satır aralarında ona benzemekten ne kadar korktuğunu, onun yüzünden yaşayamadığı şeylerin acısını, onunla asla yeteri kadar ilgilenmediğini ve babasının onu

³⁵⁶ Ecevit, 61.

³⁵⁷ Atay, 40.

³⁵⁸ Ecevit, 75.

³⁵⁹ Atay, 500.

asla onaylamadığını ve bu sebeple de hep eksik hissettiğini ise şu satırlarla dile getirmektedir.

... ihtiyarlayınca sana benzemekten korkuyorum kötülük edemeyecek kadar kısır kafanda yalnız bizim için yaptıklarının defterini tuttun bana aldığın ilk elbiseden verdiğin son harçlığa kadar hastalığımda uykusuz kaldığın gecelerin hesabına kadar kaydettin bu ağır havalı evin içini güzel bir müzik sesiyle bir kitapla süslememe izin vermedin nasılsa eve giren bütün güzelliklerin birer birer yok oluşunu kayıtsız bir sabırla seyrettin kanaryam öldüğü zaman bir yenisini almadın çiçekler solunca boş saksıları balkona taşıdın hiç duydun mu hediye diye bir sözün olduğunu insanların birbirine aldıkları ve genellikle çocukları sevindiren hediye bir gün elinde bir balonla eve döndün mü yaptığım resimler için ağzından çaktığın çivilere dikkat et duvarları berbat ediyorsun sözünden başka bir söz çıktı mı bu evde senden başka varlıkların yaşadığını hiç düşündün mü ben bir kitap okurken ne okuyorsun diye bir soru sordun mu beni elimden tutup bir gün parka götürdün mü.³⁶⁰

Atay bu yakınmalarına devam eder ve babasına eleştirilerini şu şekilde sıralar.

...sadece o soğuk mantığınla tenkit ettin elektriği açık bırakmışsınız pencereyi kapatmamışsınız radyoyu kapatın başım ağrıyor roman okuyup gözlerinizi yormayın boşuna elektrik yanıyor okuduklarınızın hepsi yalan senin bana isyan etmene bu kitaplar sebep oluyor bu yüzden karşıma geçip bacak bacak üstüne atarak sigara içiyorsun yemeğin suyu bitmiş altını kısın ayakkabılarının burnunu eskitmişsin taşlara çarpma sen başka bir söz bilmez misin tuzluğu Fransızca istemekten başka kültürün yok mu³⁶¹

Atay o yıllarda babasıyla çatışma içinde olduğu için, ayrı bir yaşam kurmak istese dahi bunu yapamaz. Babasının baskısını daima üzerinde hisseden, onun isteklerine boyun eğmek zorunda kalan Atay istediği çoğu şeyi ve babasından uzaklaşma düşüncesini hayata geçirememiştir.³⁶² Bu sebeple de mutsuzluklar yaşamıştır. Selim üzerinden bu duygularını aktaran Atay bu çıkmazı ve içinde bulunduğu zor durumu şu şekilde anlatmaktadır.

Annem üzülmesin diye, kendime bir oda bile tutmadan on yıl o iç karartıcı odamda yaşamadım mı? Babam benimle övünsün diye can sıkıntımı yürürlükten kaldırıp üniversiteyi bitirmedim mi? Her sözünüze başımı sallamadım mı? Neymiş efendim? Hiçbir işin sonunu getirmemişim. Siz başlamayı bile göze almadınız. Benimle içinizden gelerek hangi yaşantıma katıldınız? Benimle yaşanmazmış. Ne biliyorsunuz? Ben bile kendimle yaşayamamışım. Bu sözünüze gülmek isterdim. Metin gibi acı acı gülmek isterdim. Neden başaramayacak birine bu görevi verdiniz o halde? Neden içimi böyle arzularla doldurdunuz? Alacağımız olsun. Bu dünyaya

³⁶⁰ Atay, 500-501.

³⁶¹ Atay, 501.

³⁶² Ecevit, 77.

bir daha gelişimde, ikinci gelişimde bütün borçlarımı ödeyeceğim. Bugün için üzülerek belirtmek zorundayım ki beş yıllık plan tam bir fiyaskoyla sonuçlanmıştır. Gerçekleştirmemi istediğiniz bütün hayaller, ikinci bir çağrıya kadar ertelenmiştir.³⁶³

Atay annesiyle çok iyi anlaşmaktadır ve annesi onun için çok değerlidir. Tıpkı Atay'ın annesiyle olan ilişkisi gibi. Daha önce bahsedilen hastalığı yüzünden Atay ile çok yakından ve her zaman ilgilenen annesi onun için çok farklı bir yerde durmaktadır. Bu sebeple Atay da Selim üzerinden bu durumu anlatır. Hatta bu duygular o kadar karışık ve yoğunur ki, Selim annesi ve babasının neden evlendiğine bile bir anlam veremeyerek bu evliliği sorgular.

Anneme arada bir çatarım: kalıtım nedeniyle. Mendel yasalarıyla hırplarım onu. Daha akıllı, daha kabiliyetli, daha becerikli olsaydın, ya da beni doğurmasaydın, diye yüklenirim ona. Eksik yönlerini düşünseydin; bunların çocuğuna da geçeceğini düşünerek evlenmeseydin. Liseyi bitirdiğine göre, sana da Mendel yasalarından bahsetmişlerdir. Ayrıca, babamla bu kadar farklı bir temel yapıya sahip olduğun halde, neden onunla evlendin? İkiniz, aşırı çelişik uçlarda bulunan karakterlerinizin bana nasıl etki edeceğini, benim hücrelerimi nasıl bir çıkmaza sokacağını hiç düşünmediniz mi?³⁶⁴

Oğuz Atay üniversite yıllarında sporla ilgilenmektedir ve özellikle atletizm onun için çok önemli ve ilgi duyduğu bir spor dalıdır. Atletizmle ilgili her şeyi ezbere bilmektedir.³⁶⁵ Bu konuda yanında olan en etkin isim ise yakın arkadaşı Uğur Ünel'dir. Ünel kısa mesafe koşucusudur ve bu dala yakından ilgilenmektedir. Atay bu alana her ne kadar ilgi duysa da çocukluğunda geçirdiği hastalık yüzünden bu sporu yapmaya sağlığı el vermemektedir. Atay “*Tutunamayanlar*”ın Selim'ine de benzer bir hikaye yansıtmıştır ve Selim atletizme olan ilgisini ve bu sporu yapamama nedeni ve hatta Atay'ın yapamadığı bu sporun çocukluğuna dayanan hikayesini şu şekilde aktarmaktadır.

Sıtma yüzünden dalağı şiştiği için, ilkokul yıllarında başlayan atletizm hevesini de bir türlü tatmin edememişti. Belki bunun için yarışmalardan nefret ederdi. Hayatında girdiği tek yarışın hikâyesiyse, oldukça acıklıydı. Koşmak ve atlamak için gittiği bir atletizm sahasında, orada bulunan ve hepsi de yaşça ve bedence ondan küçük olan çocukların katıldığı bir dört yüz metre yarışına girmiş. Uzun bacaklarının sağladığı rahatlıkla, yarışı üç yüz elli metre kadar başta götürmüştü. Fakat dalağı ihanet etmiş ona sonunda; boyca dirseğine bile gelmeyen ufak tefek bir çocuğun temposuna

³⁶³ Atay, 454-455.

³⁶⁴ Atay, 645.

³⁶⁵ Ecevit, 78.

dayanamamış ve yarışın bitmesine otuz metre kala, varış ipi yerine, sola saparak kendini çimlere atmış.³⁶⁶

Oğuz Atay'ın arkadaş çevresinden olan ve önemli bir diğer isim ise Turhan Tükel'dir. Turhan Tükel son derece bilgili, yönetici bir ruha sahip ve lider ruhlu bir kişiliktir. Atay ve diğer arkadaşları Tükel'den bilgi anlamında fazlaca faydalanmaktadırlar. Zaten Oğuz Atay da arkadaş çevresini kendisine benzemeyen, farklı yapılarda ve birbirinden çok ayrı özelliklerdeki insanlardan seçmektedir.³⁶⁷ Atay'ın bu dostluğunun kitaptaki yansıması ise yine Selim'in yakınındaki bir diğer isim ve akıl aldığı Burhan Bilen'dir. Selim ve Burhan'ın ilişkisi Atay tarafından gerçek bağlamdaki düzlemde hikayeye yansıtılmaktadır.

Burhan'ın her istediğini tartışmasız yapmışım. Dostluğu her şeyden üstün tuttuğum halde, ülküler uğruna onu da feda edeceğimi haykırmışım. Ülkü diye tutturmuşum. Sonsuz ihtimallerin karmaşıklığından kaçmak istiyordum. Burhan'ın tek yönlü gidişinin benim için bulunmaz nimet olduğunu sandım: peşini bırakmadım onun; her gün aradım. Yalnız onun uygun gördüğü kitapları okudum. Uygun gördüğü insanlarla arkadaşlık ettim. Aşırı duygululuğa paydos, dedim. Beni bireyciliğe sürükleyecek bütün davranışlardan ve insanlardan kaçındım. Eski dostlarımı darılttım. Kendi kendimi heyecanlandırmaktan vazgeçtim. Hoşgöründen uzaklaştım. Kendim için de hoşgörü istemedim. Burhan ve arkadaşları da amansızca saldırdılar bana.³⁶⁸

Selim Işık'ın intiharından sonra arkadaşı Turgut'un konuşmak için ulaştığı Selim'in arkadaşlarından birisi olarak karşımıza çıkan bir diğer karakter Süleyman Kargı'dır. Süleyman Kargı yine Oğuz Atay'ın gerçek yaşamındaki çok yakın dostlarından Vüs'at Bener'den başkası değildir. Oğuz Atay Ankara'da askerliğini yaparken bir yandan da "Pazar Postası" adlı bir dergi için yazılar yazmaktadır. Bu dönemde yakın arkadaşı Cevat Çapan onu yazar Bener'le tanıştırır.³⁶⁹ Atay Bener'e her anlamda çok saygı duymaktadır. Bener asker kökenlidir ve ordudan ayrıldıktan sonra yazarlıkla ilgilenmeye başlamıştır. Atay da dergi için yazdığı yazıları öncelikle ona okutur ve fikrini alır. Hikayede ise Bener'i temsil eden karakter Süleyman Kargı'dır. Vüs'at Bener Kıbrıs doğumludur ve Süleyman Kargı da Atay tarafından "*Süleyman Kargı dosttur Türkçeye tercümesi Hamlet için Horatio neyse öyleydi bana. Kıbrıs dolaylarından göçmüş anavatana. Yıkık bir sur*

³⁶⁶ Atay, 162.

³⁶⁷ Ecevit, 84-85.

³⁶⁸ Atay, 663.

³⁶⁹ Ecevit, 98-99.

üstüne büyük, cesur ve mağrur. Saplanmış bayrak gibi, Ankara'da oturur."³⁷⁰ şeklinde tasvir edilirken, aslında Bener'in tüm özellikleri bu satırlarda toplanmıştır. Hatta Ecevit'in Vüs'at Bener'le yaptığı sohbet de Bener kitapta aktarılan Süleyman Kargı portresinin kendisi olduğunu onaylamaktadır.³⁷¹ Bener ve Atay arasındaki ilişki o kadar şeffaf ve yakındır ki, ikisi arasındaki dostluk çok farklıdır. Atay Selim ve Süleyman Kargı arasındaki dostluğu şu satırlarla aktarmaktadır.

Süleyman Kargı, Selim'le birlikte büyük bir oyunun, hayat kadar büyük bir oyunun içinde olduklarını söylüyordu. Kimsenin bu oyuna karışmaya hakkı yoktu. Kimseyi bu oyunun içine almıyorlardı. Gerçeklerin de bozmasına izin verilmediği düzenli bir oyundu bu. Gerçeklerle uyuşmadığı oranda güç kazanan bir oyun. Gerçekleri kötü bir biçimde taklit edecekleri yerde, hiçbir değer yargısının karışmadığı bir düzen ruhlarını geliştiriyordu. Hırslardan ve kıskanmalardan uzak hayatın içinde ve onun çirkinliklerine meydan okuyan bir davranıştı bu. Göze çarpmadan yaşıyorlardı. Bir tek kişi bile bu düzeni bozabilirdi. Bu düzenin dışındaki insanlara bu düzenden hiç söz açmıyorlardı. Bu konuda aralarında konuşmadan anlaşmışlardı. Bundan bahsetmek bile düzenlerini zedeleyebilirdi. Öyle bir dünyada yaşıyorlardı ki iki insanın yaklaşmasının, bir noktada buluşmasının hemen hiç mümkünü yoktu. Bu bakımdan, bu değerli yaşayışın korunması gerekiyordu. Aralarında, kelimeleştiremedikleri düşüncelerin var olduğuna inanıyorlardı. Bu inanç, sonsuz bir hoşgörüyü geliştiriyordu. Süleyman Kargı, Selim'in terzisine diktirdiği elbiseleri çok dar bulduğu halde giyiyordu. Selim Işık da, Süleyman Kargı'nın titizliğiyle alay ettiği halde, yemekten sonra bulaşıkları -Süleyman'ın evinde- hemen mutfığa götürüyor ve yıkanmasına yardım ediyordu. Dostluk kelimesinden bile bahsetmeye korkuyorlardı.³⁷²

*"Süleyman Kargı, bu satırların yazarına göre, hiçbir zaman kendine ihanet etmedi ve gene bu satırların yazarının her zaman saygısını kazandı. Bu satırların yazarı kendinde küçük bir yaşama gücü bulsaydı, Süleyman Kargı'ya giderek ona saygılar sunardı. Onun, düzenini sürdürmesini ve varlığını korumasını bütün kalbiyle diler."*³⁷³ cümleleriyle ise Atay Bener'e duyduğu sonsuz saygıyı ve hayranlığı bir kez daha dile getirerek yaşamının çok önemli yerindeki bir insanı idealize eder. Atay çıkmasına katkı sağladığı "Pazar Postası" adlı dergide de çalışmaya devam etmektedir. Selim de aynı şekilde bir dergide çalışmaktadır ve bu işi nasıl kendisini adayarak yaptığını bir yandan

³⁷⁰ Atay, 114.

³⁷¹ Ecevit, 100.

³⁷² Atay, 697-698.

³⁷³ Atay, 699.

da babasının baskısıyla seçtiği zorlama mesleği mühendislik hakkında yakınmaktadır. Bu durumu ise şu şekilde anlatmaktadır.

O sırada bir dergi çıkarıyorduk. Derginin bütün ağır işlerini ben yüklenmişim. Biri, son yazdığı makaleden en önemli bölümü çıkardığım için benimle alay ediyordu. Sayfaya yazının sığmadığını görünce olmadık bir kısmını çıkarmışım. Senin aramızda ne işin var, diyordu, bu cahilliğinle? Bir başkası kadınlarla ilişkimi ele alıyordu: cinsel hayatımı bir düzene sokmam için yarı ciddi öğütler veriyordu bana. Ben, hepsini büyük bir saflıkla dinliyordum. İstiklal Marşının çalındığı yerde ayağa fırlayan, gece yarısı radyo biterken İstiklal Marşı başlayınca oturduğu koltuktan fırlayan küçük Selim’in ciddiyetiyle sözlerini değerlendirmeye çalışıyordum onların. Mühendis olmamı da beğenmiyorlardı. Para kazanmayı düşünerek seçmişim bu mesleği. Ne aptaldım ki babamın zorla beni üniversiteye yolladığını o anda unutuyor ve onları haklı buluyordum. Dergi işiyle gece gündüz uğraşmamla da alay edenler vardı. Onlar sadece yazıyorlardı: ben matbaalarda, sabahlara kadar müretteplerle boğuşuyor, dizgi yanlışlarını düzeltiyordum. Bu arada boş kalan sayfalar için yazılar hazırlıyordum bir kenarda. Mühendislikle ne zaman uğraşıyorsun, yaptığın binalar çökecek, diye eğleniyorlardı benimle.³⁷⁴

Oğuz Atay Denizcilik Bankası’nda kontrol mühendisi olarak işe başlamıştır. Bir taraftan da dergi işleriyle ilgilenmeye devam etmektedir. Bu iki iş ve koşuşturma Atay’ı yormaya başlamıştır.³⁷⁵ Selim Işık da tıpkı Atay gibi bir yandan işini bir yandan da derginin işlerini birarada götürmeye çalışmaktadır. Bu durumdan ise “*Galiba bu dergi işi beni yordu. O zamandan beri kendime geledim. Emekli ihtiyarlar gibi herkese ağrılarımın yakınıyorum. Şakaya getirerek söylüyorum tabii. Herkesle birlikte gülüyorum durumuma. Daha doğrusu, güler gibi yapıyorum. Benimle birlikte oldukları zaman genellikle gülerler.*”³⁷⁶ Atay pek çok alanla ilgilenmiştir ve Selim Işık da aynı şekilde birçok alanla ilgilidir. Selim’in hoşlandığı işler “...siyasetten siyasilere spordan özellikle atletizmden ve hoşlandığı on altı çeşit işten bunları bir solukta saymaktan hoşlanırdı yani edebiyattan resimden matematikten gazetecilikten atletizmden felsefeden siyasetten sosyolojiden psikolojiden heykelden iktisattan hukuktan mimarlıktan bir bakıma mühendislikten tarihten ve tiyatro-sinemadan bahsederdi”³⁷⁷ cümlesiyle kitapta yerini bulmaktadır. Selim Işık da Atay gibi birçok alanla uğraşmakta ve ilgilenmektedir ancak sevmediği tek işi mühendisliktir. Çünkü baba baskısıyla,

³⁷⁴ Atay, 665.

³⁷⁵ Ecevit, 111.

³⁷⁶ Atay, 591.

³⁷⁷ Atay, 465.

istemeyerek kazanılan bir üniversite ve istemeyerek yapılan bir iş vardır ortada. Atay Selim üzerinden sevmediği işinin eleştirisini yapmaktadır.

İki gündür daireye gidiyorum; daha doğrusu dairede görünüyorum. Üniversitede öğrenci olduğum sıralarda hocalar bize öğüt verirlerdi: dikkat edin! bizden gördüğünüz hoşgörüyü hayatta bulamayacaksınız. Bu sözün memurluk için söylenmediğini sanıyorum. Dairede, ortalıkta dolaşıyorum: kapıları yavaşça kapatıyorum; kimseye görünmemeye çalışıyorum. Koltuğuma usulca oturuyorum ve çalışmıyorum. Projeler seriyorlar önüme: anlamıyorum. Parmaklarıyla kâğıtların üzerinde bazı yerleri işaret edip, birşeyler anlatıyorlar. Sadece başımı sallıyorum. Belki yalnız durumu anlatıyorlar: o zaman mesele yok. Belki de bazı sorular soruyorlar, bunu nasıl çözelim, diyorlar. Kuşkuyla bakıyorum yüzlerine, böyle bir durum hissettiğim zaman. İşler yürüyor bununla birlikte.³⁷⁸

3.1.3. Evlilik ve İş İle İlgili Yansımalar

Oğuz Atay 1956 yılında üniversite son sınıf öğrencisiyken, ileride evleneceği kişi olan Fikriye Fatma Gürbüz ile tanışmıştır. Fikriye Gürbüz Üsküdar Kız Kolejini bitirmiştir ve kimsesi olmadığı için amcasının yanında kalmaktadır.³⁷⁹ Fikriye Hanım terzilik yapmaktadır ve Oğuz Atay ile ayrı dünyalara sahiptirler. Çünkü Fikriye Atay’a göre daha mazbut yaşamı olan, daha mütevazı birisidir, Atay ise yaşadığı burjuva hayatının özelliklerine sahip, evliliği de karşı bir kişilik yapısına sahiptir. Atay ve Fikriye tanıştıktan beş yıl sonra evlenmeye karar verirler. Ancak Atay’ın annesi bu evliliğe pek razı olmaz çünkü Fikriye Atay’dan beş yaş büyüktür. Bu sırada Atay Denizcilik Bankasında çalışmakta, Fikriye ise İngiltere’de terzilik eğitimi almış ve İstanbul’da çalışmaktadır.³⁸⁰ Atay evlendikten sonra Fikriye’nin evine taşınırlar. Atay eve birkaç eşyasını ve kitaplarını getirmiştir. Başlangıçta evlerinde çok eşyaları hatta perdeleri bile yoktur, o yüzden pencereleri gazetelerle kapatırlar. Evlilikleri çok sıradandır. Fikriye Atay’ın arkadaş çevresine uyum sağlayamaz, Atay’ın arkadaşları da onu kabullenemezler. Evlendikten bir sene sonra kızları Özge dünyaya gelmiştir. Hayat sıradan bir şekilde devam eder. Atay bu sıradanlığı “*Böyle bir düzen içinde insan düşünebilir mi? Büyük ve güzel şeyleri demek istiyorum. Önce eşya engel oluyor, sonra şartlar: kalorifer, hizmetçi, çocuk odası. Düşünmek için kendime bir daire tutsam. İçinde,*

³⁷⁸ Atay, 651-652.

³⁷⁹ Ecevit, 133.

³⁸⁰ Atay, 134-135.

düşünmeye engel olacak eşyalardan hiçbirisi bulunmayan küçük bir daire."³⁸¹ cümleleriyle anlatmaktadır. Bu sebeple evlilikleri yıpranmaya başlar ve Atay evliliği içinde sadece kitaplarına sığır.³⁸² Bu durumu ise *"İhtiyarlarla birlikte bulunma alışkanlığını artık kaybetmişti. İnsanlarla birlikte bulunma alışkanlığı da kayboluyordu. Beni bile görmek istemediğini seziyordum. Kitaplarla yaşamının dışında hiçbir ilgisi kalmamış gibiydi."*³⁸³ ifadeleriyle aktarır. Atay yine içinde bulunduğu durumun onun için nasıl bir çıkmaz yarattığını, bu dünyadan kaçışı için en önemli etmenin kitaplar olduğunu ve kitapların onun için ne kadar değerli olduğunu Selim üzerinden şu sözlerle daha net şekilde anlatmaktadır.

Bana kalırsa, bir "kitapları koruma derneği" kurmalı ve kitaplara kötü muamele edilmesini önlemeli. Herkes bu işi yapamaz. Bazı zalim insanlar, binbir itinayla hazırlanan o çiçek gibi kitapları alırlar, hiçbir koruyucu tabakaya sarmadan, evet olduğu gibi, üst üste koyarlar; sonra kalın ve çirkin bir iple bağlarlar. Zavallı kitapların, özellikle en üstte ve en altta kalanları, bu işlem sırasında kurban edilirler: kapaklarının üstünde haç biçimi yaralar meydana gelir. Kaba taşıyıcılar da onları oradan oraya fırlatırlar. Lekeler ve buruşukluklar kitapları incitir. Kapaklar, dizgiler, baskılar için gösterilen bunca itinaya yazık olmaz mı? Satıcılar da gelişigüzel dizerler onları: isimlerini bile öğrenmeden. Onlar için en iyi kitap, en çok satılan kitaptır. Müşterinin ne biçim bir insan olduğuna bakmadan, yalnız en çok satılan kitapları överler onlara. Bu adamları bir imtihandan geçirerek yeterlik belgesi verilmeli Olric. Herkes kitap satamamalı. Cahil kitapçıların, iyi okuyucuları rahatsız etmelerine izin verilmemeli artık.³⁸⁴

Oğuz Atay Fikriye ile evlendikten ve kızı olduktan sonra arkadaşı Uğur Ünel ile Betonar isimli bir şirket kurar. Denizcilik Bankasındaki görevinden ayrılır ve şirketle ilgilenmeye başlar ancak işler istediği gibi gitmez.³⁸⁵ Bu şirket için çok fazla çaba sarfeder ve *"Tutunamayanlar"*ın bir kesitinde Atay gerçek yaşamında varolan bu koşuşturmaca Turgut üzerinden şu ifadelerle aktarmaktadır.

Çocuklarının babası ve karısının kocası. Evin erkeği. Erkek kuş. Sabahları penceresinden uçar gider ve bütün gün eşiyle çocuklarına yiyecek arar. Gazetede, bir bankanın talih kuşu uçuyordu: küçük, oyuncak gibi bir eve birtakım ikramiyeler taşıyordu. İkramiye taşıyan kuşların cinsiyeti nedir acaba? Yuvalarına aş taşıyan kuşlara yardımcı kuşlar. Bir kanat çırpmadır gidiyor. Yüzlerce, binlerce, milyonlarca erkek kuş havada çırpıp duruyor; hepsinin gagasında bir torba. Kanatlar, gagalar

³⁸¹ Atay, 557.

³⁸² Atay, 144.

³⁸³ Atay, 397.

³⁸⁴ Atay, 576.

³⁸⁵ Ecevit, 157.

çarpmıyor, tüyler dökülüyor. Bazı kuşlar çıkınlarını düşürünce çevresindekiler hemen kapışıyorlar. Göz göze, gaga gagaya bir didişmedir gidiyor. Tırnaklar kıvrılıyor, gagalar bileniyor. Gökyüzünde büyük bir kavga sürüyor, kan gövdeyi götürüyor. Dişi kuşlar da milyonlarca dişi kuş da, milyonlarca yuvalarının milyonlarca pencerelerinden bu kavgayı izliyor, bir yandan da yuvalarını yapıyorlar. Birden erkek kuş, kan ter içinde pencereden atıyor kendini içeri.³⁸⁶

Atay şirket işlerinde genellikle Ankara ile bağlantılıdır çünkü çoğunlukla devlet ihalelerini almaktadırlar. Bu sebeple sık sık Ankara'ya gitmek zorunda kalan Atay yine Betonar'a benzer bir mühendislik şirketinde çalışan Turgut karakterine aynı durumları yaşatarak Ankara'daki bürokratik havayı tasvir ettirmektedir.

Ceket kollarının sürtünmeyle paralanmasını istemeyen bazı titiz memurlar kolluklarını takmak üzereydiler; ...Daire, o battal kütle, yavaş yavaş geriniyor, uyanıyordu: şefler daha otobüs duraklarında vasıta bekliyorlardı, müdürler, evlerinde kahvaltı ediyorlardı, umum müdürler uyuyorlardı, bir yolunu bulup rapor alabilen küçük memurlar hiç gelmiyorlar, evlerinde öteberi tamir ediyorlardı. Bazı anlar, bir kâğıda, bir kayıt defterine uzanır gibi oluyordu eller; sonra, yandaki masadan atılan bir söz, uzatılan bir gazete, hademenin masaya koyduğu bir demli çay, bu atılışları kesiyordu. Tembel bir cevap veriliyor, habere dalınıyor, masa ıslanmasın diye, çay bardağının altına, yemek-içmek için gerekli eşyanın bulundurulduğu çekmecedan çıkarılan bir altlık konuyordu. Sigaralar, birer ikişer yakılıyordu, kibritler tablalara bırakılıyordu: her harekette bir yumuşaklık, bir güngörmüşlük göze çarpıyordu. Hiç acele edilmiyordu. Şaşırtıcı ve yeni hiçbir şey beklenmiyordu. Her sabahın, bütün sabahlar gibi bir sabah olması bekleniyordu. Bu ağır gidiş, iş sahiplerinin, koridorları, odaları, kapı önlerini doldurumalarıyla bir süre için hızlanır gibi oluyor; sonra, yeni gelenlerin de bu ağır senfoninin temposuna uymalarıyla her yer, dünya yaratılmadan önce ortalığı kaplayan madde öncesi sakinliğe bürünüyor. Bütün iş sahipleri hep bir ağızdan iç çekiyor, bütün gözler hep birden merdivenlere çevriliyor, bütün gözlerde, beklenen memurun özlemi okunuyordu.³⁸⁷

“Tutunamayanlar” ın kurmaca dünyasının gerçek yaşamdan alınan hikayesinin bir başka bir kesiti de Oğuz Atay'ın büyük aşkı Sevin Seydi'nin romanda karşılık bulan hali Günseli'dir. Oğuz Atay'ın büyük aşkı Sevin ise Atay'ın hayatına önce yakın arkadaşı Uğur Ünel'in nişanlısı olarak girer. Daha sonra Ünel ve Seydi boşanırlar. Atay da eşi ortak deyişiyle, Fikriye'den boşanır ve ikilinin arkadaşlıkları başlar. Ecevit bu ilişkiyi şu şekilde tasvir etmektedir.

³⁸⁶ Atay, 551-552.

³⁸⁷ Atay, 291-292.

Sevin Seydi hep ön sırada varlığını sürdürür, kimi kez tutku ile bağlanan kadındır, ürettiği metinlerin arkasındaki ilham perisidir, moral desteğidir, estetik danışmandır, kimi kez ardından acı çekilen sevgilidir, kimi kez uzakta da olsa her an ona omuz veren arkadaşdır, kimi kez ise ölüm yolunda son aylarını birlikte geçirdiği en yakın dosttur. Ve hiç kuşkusuz Oğuz Atay'ın yaşamına girmiş en önemli insandır, yakın çevresinin ortak deyişiyle “*Sevin büyük aşk*”tır.³⁸⁸

Atay ve Seydi büyük bir aşk yaşarlar. Sevin Seydi Atay'ın her zaman yanındadır ve onun en büyük desteğidir.” *Tutunamayanlar*”ın yazım sürecinde Sevin Atay’la beraberdir. Aynı evde yaşamakta ve hayatı paylaşmaktadırlar ancak Sevin bu ilişkiyi daha fazla sürdüremez ve Londra’daki eski sevgilisinin yanına döner sonra da onunla evlenir. Atay ve Sevin arkadaş olarak ilişkilerini sürdürürler ancak Atay’ın Sevin’e olan aşkı devam eder. “*Tutunamayanlar*”da da Selim Günseli ilişkisi Atay-Sevin ilişkisi gibidir. Selim de Günseli’ye aşıktır ve çok tutkulu bir ilişkileri vardır. Hatta bu yoğun duygulara kitapta oldukça fazla yer verilmektedir.

Artık onun için hepsinden önemli olan benden adımdan adımın güzelliğinden bahsederdi Günseli Günseli seli seli Selim Selim derdi gülerdik evet içinden gelen bir coşkunlukla gülerdi güldürmek için beni neler yapmazdı aşk sanat okulunun birinci sınıfında bir öğrenciyim bana kafamdaki bütün güzellikleri birleştirmek için bildiğim bütün güzellikleri seninle yaşayabilmek için neler verdiğini bir bilsen derdi bunu başarabilecek miyim bütün okuduklarımı düşündüklerimi hissettiklerimi anlatmalıyım onların senin gözlerindeki yansımalarını bilmeliyim hayır hepsini yeni baştan okumalıyım düşünmeliyim senden önce ve senden sonra bütün bunlar ne ifade etmiş ne ifade ediyor bilmeliyim hayır yalnız senden sonra seninle neler oluyor onu bilmeliyim hayır hiçbir şey bilmemeliyim bilmek kelimesini sözlükten çıkarmalıyım satırların arasına sıkışıp aşka kapalı kaldığım devirlerde kaçırdığım güzellikleri yakalamalıyım evet kendime hesap sormalıyım evet geçmişte tek başıma güzelliğini hissedemediğim hayır hissettiğimi bilmediğim hayır belki bildiğim fakat ifade edemediğim bütün yaşantımın içindeki birikimleri seninle senin güzelliğinle birleştirmeliyim evet onların da bir hikmeti vardı onlar da senin dışında yaşamış değildi her şeyin birdenbire bir anlam kazanmasının büyüsunü sezmeliyim³⁸⁹

Atay büyük aşkıdan ve Sevin ile ilgili hayallerinden Selim Günseli ilişkisi üzerinden uzun bir şekilde bahsetmektedir. Selim’in tüm hayalleri Günseli ile ilgilidir ve onunla yaşamı paylaşmayı istemektedir. Bu hayaller de şu şekilde aktarılmaktadır.

Günseli bırakıyorum hepsini bütün bu karışıklıktan çıkıyorum istifa ediyorum kutu gibi bir eve yerleşiyoruz seninle kendi yağımızla kavruluyoruz tencerenin dibini tutmadan pişiyoruz kendi zevkimize göre döşüyoruz her tarafı tavana kadar aplikler

³⁸⁸ Ecevit, 216.

³⁸⁹ Atay, 465-466.

dört bir yanı sarıyor tavandan sarkan lamba tam yemek masasının üstüne isabet ediyor kendi başımızın çaresine bakıyoruz kendi bacağımızdan asılıyoruz yatak odasına güllü perdeler asıyoruz ben çarşıdan patlıcan alıyorum sen ortalığa bakıyorsun resmini dairede masamın üstüne koyuyorum sen de resmimi tuvaletinin üstüne yerleştiriyorsun yatağımızın yanında kitaplarımız duruyor benim komodininin üstünde benimkiler duruyor senin komodininin üstünde seninkiler duruyor ışıklarımız da gece lambalarımız da ayrı fakat kalplerimiz bir çarpıyor sen dört ben altı sayfa okuyunca uykumuz geliyor aynı anda birbirimize doğru dönüyoruz.³⁹⁰

“*Tutunamayanlar*”ın kaybedeni Selim’in arkasında bıraktığı günlüğü bulan Turgut’un okuduğu satırlar Atay’ın herkese ve her şeye isyanı gibidir. Arkadaşlarına, çevresine, sevgilisine ve hatta hayata bile. Bunu o kadar açık bir dille Selim’in ağzından aktarır ki, Atay’ın tüm yaşantısının özeti gibidir bu satırlar.

Divana uzanıyorum ve suçlu arıyorum: beni bu duruma getirenleri suçluyorum yattığım yerden. Burhan’ı suçluyorum. Ona çok bağlanmışım. Dergi işinde deli gibi çalışmışım, deli gibi koştum, deli gibi saldırmışım çevreme. Burhan’ın her istediğini tartışmasız yapmışım. Dostluğu her şeyden üstün tuttuğum halde, ülküler uğruna onu da feda edeceğimi haykırmışım. Ülkü diye tutturmuşum. Sonsuz ihtimallerin karmaşıklığından kaçmak istiyordum. Burhan’ın tek yönlü gidişinin benim için bulunmaz nimet olduğunu sandım: peşini bırakmadım onun; her gün aradım. Yalnız onun uygun gördüğü kitapları okudum. Uygun gördüğü insanlarla arkadaşlık ettim. Aşırı duygululuğa paydos, dedim. Beni bireyciliğe sürükleyecek bütün davranışlardan ve insanlardan kaçındım. Eski dostlarımı darılttım. Kendi kendimi heyecanlandırmaktan vazgeçtim. Hoşgöründen uzaklaştım. Kendim için de hoşgörü istemedim. Burhan ve arkadaşları da amansızca saldırdılar bana. Ben de onlara saldırdım. Sonunda yenik düştüm elbette. Tek başıma yarattığım cehennemden çıktım: kalabalık bir cehennemin içine düştüm. Bana vurunuz diyordum. Doğrusu kimse de böyle bir fırsatı kaçırmazdı. Sonunda Günseli’yle olan ilişkiye bile karıştılar.³⁹¹

“*Tutunamayanlar*” da gerçek hayat hayat düzleminden kurmaca dünyaya aktarılan başka bir öge Atay’ın Dostoyevski hayranı olmasıdır. Ecevit’e göre Atay ve Dostoyevski arasında bir *ruh dostluğu*³⁹² bulunmaktadır. Ecevit bu ruhsal ilişkiyi “*Dostoyevski ve onun iç dünyalarındaki çelişkiler ortamında diplerde bunalımlar yaşayan, kendilerini acımasızca sorgulayan kahramanları, genç Oğuz Atay’ın ruhsal çalkantıları, ergen Atay’ın varoluşsal iç hesaplaşmaları ve yazar Atay’ın kurmaca dünyadaki arayışları*

³⁹⁰ Atay, 476.

³⁹¹ Atay, 663.

³⁹² Ecevit, 201.

*sırasındaki en güçlü tutamaktır.*³⁹³ Bu sebeple kitapta Dostoyevski ismine ve onun hikaye kahramanlarının özelliklerine sıkça rastlamak mümkündür. Selim’in ruh dünyası bazen onlarla ilişkilendirilir. “*Karamazov Kardeşler*”le ve “*Suç ve Ceza*”nın Raskolnikof’uyla kendini bağdaştırır. Tıpkı Atay’ın bu karakterlerle kendisini bağdaştırdığı gibi.³⁹⁴ Hatta Atay kendisi gibi mühendis olan Selim ve Dostoyevski arasında bir bağ kurarak hikayeye katkı sağlar.

Kendini birdenbire üniversitede bulmak, Selim’e dokunuyordu. ‘Üniversiteye girişimin hikâyesi aslında daha aptalca olduğu için, bu açıklamaya şükretmelisin gene. Gerçek durum daha acıklı: lisede iyi bir öğrenci olduğum için zor bir meslek seçmeliydim. Bu nedenle mühendis olmaya mecburum. Bu açıklamayı daha çok mu beğendin?’ Bütün ümidi, Dostoyevski gibi, mühendis olduktan sonra istifa etmekte. Hangi görevden istifa edecekti? Bilmiyordu. Babasıyla her gün kavga ediyordu. Üniversiteye girişinden onu sorumlu tutuyordu.³⁹⁵

Selim yine Dostoyevski’nin eseri olan “*Karamazov Kardeşler*”deki kardeşlerle bağlantı kurarak durumunu bu kahramanlar üzerinden anlatmakta ve kitaplarda kendisini kaybettiğini anlatmaktadır. Kendisini kaybetmenin yanı sıra onların hikayelerinin kendisine nasıl acı çektiğini ve onlarla bir bütün olduğunu da aktarmaktadır.

Kitaplar yüzünden çok acı çekiyorum Esat Ağabey,’ derdi. ‘Sanki hepsi benim için yazılmış. Bu kadar insanı birden canlandıramıyorum: hepsini birbirine karıştırıyorum. Gülünç oluyorum.’ Odayı dolaşır inleyerek. ‘Ben rezilin biriyim ve rezilliğimi biliyorum.’ ‘Selimciğim,’ derdim, ‘Kendini bu kadar zorlama. Karamazov’ların bulunduğu şartlar altında değilsin.’ Oyunağı elinden alınmış bir çocuk gibi suratını asardı: ‘Peki, ben etki altında kaldığımı, kitapların beni mahvettiğini nasıl anlatacağım?’ Anlaşılmamaktan çok korkardı. ‘Başkalarından ayrı hissettiğimi nasıl belirtsem? Kimse bilmeyecek.’³⁹⁶

3.2. “*KORKUYU BEKLERKEN*” ADLI ESERİNDEKİ OTOBİYOGRAFİK YANSIMALAR

“*Korkuyu Beklerken*” Atay’ın sekiz öyküden oluşan eseridir. Atay bu kitapta yine kendi tarzını yanıştırarak öykülerini yazmıştır. Öykülerinin teması “*Tutunamayanlar*” ve “*Tehlikeli Oyunlar*” da olduğu gibi yabancılaşma, yalnızlık ve umutsuzluktur. Hikaye kahramanları hayata tutunmaya çalışan ama bunda başarılı olamayan insanlardır. Arayış

³⁹³ Ecevit, 201.

³⁹⁴ Ecevit, 203.

³⁹⁵ Atay, 399.

³⁹⁶ Ecevit, 384.

içinde olan ve hayatta varolma mücadelesi veren bu insanlar, asla toplumda kabul görmezler ya da dışlanırlar. Bu öykülerden oluşan eserin en dikkat çeken kısmı ise Atay'ın babasına içini döktüğü, onunla adeta konuşur gibi yazdığı ve babasına itiraflarda bulunduğu “*Babama Mektup*” tur. “*Babama Mektup*” Atay'ın ailesine ait en özel sırlarını açığa vurduğu, adeta dertleştigi ve otobiyografik öğelerin tam anlamıyla ve bire bir kullanıldığı bir kesittir.

Atay'ın babasıyla ilişkisi daha önce bahsettiğimiz gibi hiçbir zaman samimi olamamıştır. Atay'ın babası Cemil Bey daha muhafazakar geleneklerine bağlı, toplumun kurallarına bağlı ve otoriter bir yapıya sahipken, Atay tam tersi bir karaktere sahiptir ve bu sebeple de babasıyla taban tabana zıt özellikleri barındırmaktadır. Ancak bilinen bu durumun aksine Atay içinde babasının ölümünden sonra kopan fırtınaları okuyucuları ilk ağızdan aktarmaktadır. Atay'ın mektubunun başında ifade ettiği “*Sen öldüğünden, beri gittikçe daha muhafazakâr oluyorum babacığım. Mesela, Allah kimseyi genç yaşta anasız babasız bırakmasın filan diyorum. Sana oranla daha 'münevver bir zat' sayıldığım ya da kendimi öyle sandığım için, bu yargıya bir 'filan' sözünü eklemeyi de ihmal etmiyorum. Aramızda 'irfan' bakımından -görünüşte- bir fark olduğu doğrudur.*”³⁹⁷ cümlelerle babasının ölümünün onu nasıl değiştirdiğini anlatırken, hala babasıyla ölümünden sonra bile yaşadığı zamanki anlaşmazlıklarını ise “*Sen böyle görünüm inceliklerini akıl edemeyecek kadar saf olduğun, yani benim gibi 'zıt kuvvetlerin muhasalası' olmadığın için belki de bu yazdıklarımı biraz karışık buluyorsun. Aslında karışıklık içimdedir ve bu mektubu yazma isteğim, karışık ruhumun kapıldığı samimiyet buhranlarından biridir.*” (s.174) ifadesiyle açığa vurmaktadır.

Atay yine babasıyla bazı yönler bakımından benzeseler de aralarında nasıl farklar olduğunu ve birbirleriyle ne kadar farklı olduklarından da bahsetmektedir. Babasıyla hem fiziksel anlamda hem de yaşayış biçimi açısından genellikle benzer tarafları olmadığını ancak yine babasını gösteremese bile ne kadar çok sevdiğini şu satırlarla anlatmaktadır.

Benzer taraflarımız olduğu bir gerçektir. Sen üstüne başına dikkat etmezdin; bense ne kendime bakıyorum ne arabama. Uzun yıllarını geçirdiğin büyük şehrin sokaklarında ikimiz de kir içinde dolaşıp duruyoruz. (Annem duymasın.) Bazen arabayı bir ara sokakta durdurarak küçük ve karanlık meyhanenin birine giriyorum. Senin deyiminle 'tedrici intihar'. Bununla birlikte, bazı yazı denemeleri -bu mektup

³⁹⁷ Oğuz Atay, *Korkuyu Beklerken*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, 173.

gibi- yaptığım için, arkadaşlar arasında -bu içki ve perişanlık gibi bütün tutarsızlıklarına rağmen oldukça ilgiyle karşılandığım söylenebilir. Sağ olsaydın yazdıklarımın bir satır anlamamakla birlikte gene de benimle övünürdün sanıyorum. Galiba biz, babacığım, birbirimizi hep böyle anlamadan sevdik. Aslında yazdıklarım senin deyimimle 'uydurma' şeylerdi.³⁹⁸

Atay babasının yaşantısını doğumundan itibaren özetlemektedir. Babasının dünyaya geldiği ilk günden beri hangi özellikleri taşıdığını, kendisini hayat şartlarına göre nasıl yetiştirdiğini, bazen bir şeylere mecbur bırakıldığını, mecbur kaldığı şeyleri neden yaptığını sorgulamadığını ve hayat karşısında nasıl dik durduğunu açıkça ifade eden Atay, babasının duruşuyla gurur duyduğunu da anlatmaktadır. Ayrıca babasının sık düşünen ve durumları çok da sorgulamayan birisi olduğunu da ifade etmektedir.

1892'de doğdun. Ülkemizin ortalama ömür sınırını çok aştın. Duyduğuma göre İsveç ortalamasını filan bulmuşsun. Köyde, kasabada, taşrada yetiştin. Olgunluk çağı denen döneminde, ülkeyi yönetenler daha kalabalıkmış gibi görünsün diye, taşradan getirilerek onların arasında yer aldın. 'Fırka kâtib-i umumisi'nin ya da daha başka 'ekabir'in gözüne girmek için kürsülerde bağırmak gibi bir münasebetsizliği beceremediğinden, bugün benim özel ansiklopedimin dışında yer alacağım hiç sanmıyorum. Sessiz faziletlerin heykeli dikilmiyor ya da onun gibi bir şey. Büyük şehirde, ülkeyi yönetenlerin toplandığı salonda neden bulunduğunu hiç düşünmedin. Ayrıca insanın evrendeki yeri konusunda da düşüncelere daldığını sanmıyorum.³⁹⁹

Atay babasının onu onu yetiştirirken, kendisine göre yanlış olan taraflarını ve başka şekilde yetiştirilse belki başka birisi belki de daha mutlu birisi olacağını “*Beni daha iyi yetiştirseydin, mesela ne bileyim yabancı ülkelere filan gönderseydin, bugünkünden daha esaslı olmasam da, kendimi ifade ve eşya ile münasebetimi tayin ve kâinattaki yerimi tespit gibi hususlarda daha becerikli olurdum.*”⁴⁰⁰ cümleleriyle ifade ederken, babasının daha sağlam bir kişiliğe, kendisinin ise tam anlamıyla net bir duruşa sahip olmadığını ise “*Sen her zaman tutarlıydın; olduğun gibi olmaktan gurur duyuyordun; olduğun gibi davranıyordun. Bense küçük hırslar yüzünden bocalıyorum; senin deyimimle 'iki cami arasında beynamaz' ya da senden önce senin gibi rahmetli olan Numan Bey'in deyimiyile 'güreş güreş, Hacı Muhammed altta' bir durumdayım.*” (s.175) cümlesiyle anlatmaktadır.

Atay babasıyla ayrılma noktalarını, babasının özel yaşamında ve siyaset hayatında yaptığı yanlışları ve aslında yapmaması gereken şeyleri de bir taraftan göstermeye

³⁹⁸ Atay 174.

³⁹⁹ Atay, 175.

⁴⁰⁰ Atay, 175.

çalışmakatadır. Ona göre babası siyasi hayatı içerisinde silik ve pasif kalarak kendisini gösterememiştir. Siyasetin gereklerini yerine getirememiş ve bu hayatın gerisinde kalmıştır. Bu *eleştirilerine* “*Hiçbir savaşa katılmadın ve kelimenin bilinen anlamıyla hiçbir kahramanlık göstermedin. Bu nedenle madalya filan gibi manevi ödüllerden yararlanmadığın gibi hanhamam-çiftlik gibi maddi ödüllerin üstüne de oturmadın. Siyasetin içinde yaşadığın halde siyaseti bilmediğin için barış döneminde de başarılı olamadın.*” (s.176) şeklinde açıklayarak eleştirilerini şöyle sıralamaya devam eder.

Bu bakımdan sana yöneltebileceğim en kuvvetli tenkit şudur: Kendini sunmasını hiç beceremedin babacığım. Hemşerilerinin büyük şehirde kaldıkları hanları ziyaret ederek onlara kartvizitlerini dağıtmadın, dairelerde seçmenlerinin işlerini takip etmedin. Bütün yaptığın, seçim bölgeye gittiğin zaman eğer ramazansa sokakta sigara içmemekten ibaret kalmıştır. Kendini çok beğendiğin halde kusurlarını bilmediğin gibi, meziyetlerinin de farkına varmadın. Genellikle sert, duygusuz ve bencil göründün. Bu özelliklerinde huysuz bir çocuğa benziyordun.⁴⁰¹

Atay babası ve kendisi arasındaki farkları da açıklayarak aslında baba oğul arasındaki bu anlaşmazlığın sebeplerinin ne olduğu hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayacak oldukça net ve keskin çizgilerle belirttiği nedenleri sıralamaktadır. Bu cümlelerin başında ise Atay’ın babasına ne den bu kadar muhalif olduğunun gerekçesi yer almaktadır. Bu sebepler ayrıca Atay’ın babasıyla nasıl bir fikir ayrılığına sahip olduğunu kanıtlayan cümleleri de barındırmaktadır. Atay bu gerekçeleri şu cümlelerle anlatmaktadır.

Birlikte yaşadığımız günlerde, bütün beğenilerim sana karşı duyduğum tepkilerle oluştu. Sen Klasik Türk Müziği’ni 'goygoyculuk' olarak niteledin; Batı Müziği’ne tepkini de sadece, 'kapat şunu' biçiminde gösterdiğin için ben, her ikisini de sevmeyi görev saydım kendime. Kültür hakkında öteki yargıların da pek iç açıcı değildi. Özetle, çevrendeki her şeyi kesin çizgilerle ikiye ayırdın. (Bu bakımdan da sana benzediğimi itiraf etmeliyim.) Dünyada yalnız güzellerle çirkinler vardı, bir insan ya akıllıydı ya da dibenzemeyen kibar davranışlı insanları da züppelikle suçlardın. Biz -annemle ben- sana itiraz ederdik; fakat ben farkına varmadan senin orta yola fırsat vermeyen bu acımasız sınıflandırmalarını benimsemişim babacığım. Üstelik -en kötüsü de bu galiba benim için- böyle olduğumdan gizlice memnunluk duyar gibiyim ki, işte asıl buna dayanamıyorum; çünkü ben babacığım, biraz da duygularımın 'romantik' bölümünü, sen kızacaksın ama, annemden tevarüs ettim.⁴⁰²

⁴⁰¹ Atay, 176.

⁴⁰² Atay, 176-177.

Atay babasının eleştirdiği taraflarından bahsederken, kendisini de şu cümlelerle eleştirmektedir. *“Özellikle bazı kitapları okuduktan sonra, içimdeki bu aşağılık çelişkilerin daha da farkına vararak, senin hiç anlamayacağın bir biçimde sabit gözlerle boşluğa bakıp duruyorum. Senin işin bir bakıma kolaydı babacığım”* (s.176) ve babasının eksikliklerine ve onun tekdüze olduğunu düşündüğü hayatını anlatırken ise *“Birçok şeyi yok sayarak belirli bir düzen içinde yaşadın. Sinemaya gitmedin. Hiç roman okumadın. Zeytinyağlı enginar yemedin. Yabancı ülke özlemi çekmedin. Kimseye hediye almadın. Evde kuşkonmazdan başka bitki yetiştirmedin. Yalnız halk türkülerini sevdin. Basit beğenilerinin yanında beni şaşırtan duyarlıkların vardı.”* (s.177) babasının aslında çok sıradan bir hayat yaşadığını anlatmaktadır. Atay mektubuna devam ederken çocukluğuna ve gençliğine dair içinde kalan, yaşayamadığı baba oğul ilişkisine dair bazı durumları da *“Aramızda hiçbir zaman, alışılmış baba-oğul ilişkisi olmadı. Ne ben, bütün meraklı çocuklar gibi durmadan her şeyi sana sordum; ne de sen oturup bazı şeyleri bana - açıklamak gereğini duydun. Bu yüzden, birçok olayın nedenini zamanında öğrenemediğim için, dünyanın birçok yönünü hiç bilemedim.”* (s.178-179) şeklinde dile getirmiştir.

“Sabit nazarlarla boşluğa baktığım zamanların çoğunda temeldeki benzerliğimizi gizlemek için ümitsiz süslemelerle kendimi yoruyormuşum gibi geliyor, bana. Senin anlayacağın babacığım, züppe olarak nitelediğin insanların, iç sahteliklerini örtmek amacıyla giriştikleri kibarlık çabaları içindeyim sanki.” (s.178) cümleleriyle açıklayan Atay babasıyla aslında açığa vuramadığı benzerlikleri olduğunu ancak bunu saklamaya çalıştığını ifade etmektedir. Bu iç hesaplaşmayı ise *“Senin gibi tutarlı olmadığım için çoğu zaman kuşkulara kapılıyorum ve ütüsüz pantolonlarla lekeli gömleklere kısa bir süre için son veriyorum.”* (s.178) ifadesiyle özetlemektedir.

Atay sonu ayrılıkla biten evliliğine de mektubunda değinmektedir. Biten evliliğinden sonra aslında babasının yaşadıklarıyla benzer şeyleri yaşadıklarını *“Karımdan ayrılıp sana sığındığım zaman da "Geceleri eve geç geliyorsun," gibi, yıllarca önce söylenmiş olması gereken sözlerle beni tedirgin ederdin. Oysa babacığım ben evlenmişim, ayrılmışım, çocuğum bile vardı; yani bir bakıma senin durumundaydım. Sen de yıllarca önce bazı işlerini bahane ederek büyük şehire gidip bizi günlerce yalnız bırakmaz mıydın?”* (s.179) şeklinde anlatırken, bir yandan evliliğini kendi hayatını özgürce ve istediği gibi yaşamaya arzusuyla eşinden boşandığını ise *“Ben*

de işte öyle olmuşum babacığım: 'İstediğim gibi yaşamak' diyebileceğimiz bir işim çıktığı için evden, kendi evimden ayrılmışım." (s.179) cümlesiyle açıklamaktadır.

İçinde otobiyografik öğeleri çokça barındıran mektubun devamında Atay yine sadece babası ve kendisine ait özel durumları anlatırken artık gitgide babasına benzemeye başladığını, onun gibi davrandığını ve hatta hayata onun gibi baktığını itiraf eder ve şu cümlelerle bu durumu açıklar.

Ben de yalnızlığında sana benzedim babacığım: Kendime yemekler pişiriyorum; senin kirli ropdöşambrına benzeyen bir şeyler giyip, bir karış sakalla evin içinde huzursuz dolaşıp duruyorum, yanık kalmış elektrikleri söndürüyorum, durmadan para hesabı yapıyorum, kendimi biraz iyi hissettiğim günlerde çarşı pazar dolaşarak her malın iyisini almaya çalışıyorum. Gittikçe sana benziyorum babacığım: Kimseleri beğenmez oldum. Aynaya pek bakmıyorum ama sevdiğim şeylerden söz ettikleri zaman suratımı senin gibi buruşturduğumu hissediyorum. Birilerine oturmaya gittiğim zaman yemeğe kalmam için ısrar edilmeyince senin gibi, belki de senden çok şiddetli bir biçimde içerliyorum herkese; yalnız, senin yaptığın gibi, kötü yemekleri açıkça beğenmezlik edemiyorum; ne yapalım, bu huyumu da annemden almışım. Gene de hoşnutsuzluğumu belirten bir iki söz söylemeden edemiyorum. İstiyorum ki babacığım artık herkes öğrensin hiçbir şeyi beğenmediğimi.⁴⁰³

Babasına ve içinde büyüdüğü toplumun normlarına rağmen özgür ruhlu bir insan olarak hayatı yaşayan Atay için, geçmişindeki basmakalıp kurallar, babası tarafından dayatıldığını düşündüğü yaşam biçimi, hatta seçmeye mecbur bırakıldığı okul hayatı ve mesleği Atay'ın karşısında kurtulamadığı bir kabus gibi durmaktadır. Bu sebeple de hayatı istediği gibi yaşayamadığını ve ümitsizlik içine düştüğünü şu şekilde ifade etmektedir.

Bu yüzden sinirli, sabırsız ve hırçın oldum. Biliyorsun seninle de çok çatıştım, kapılan filan vurup giderdim. Bana hep haksızlık yaptığın duygusu vardı içimde: Bence her zaman bana haksız yere söylenirdin; çalışkan bir öğrenci olduğum halde "Bu çocuk kitap yüzü açmıyor," diye homurdanırdın, üstüme uymayan kötü dikilmiş elbiseler giydirdin, istemediğim okullara gönderirdin beni, sızlanmalarımı da hiç dinlemezdin. Bugün, belki de sen artık öldüğün için, bana bir zamanlar haksızlık ettiğini düşünemiyorsam da bana haksızlık edildiği düşüncesi içimde öylesine gelişti ki artık bütün dünyayı suçluyorum. Bu bakımdan. Bu bakımdan da istemediğim bir yerlere vardım, artık bütün dünyanın suratına çarpıp duruyorum kapıları.⁴⁰⁴

⁴⁰³ Atay, 180.

⁴⁰⁴ Atay, 180.

Babasıyla bir bakıma bir iç hesaplaşmaya giren Atay, gençliğiyle yetişkinliğini de hesaba çekmekte ve yaşadığı hayatı eleştirmektedir. Babası tarafından karakterinin çok da baskın olduğuna inanılmayan Atay, babasının çocukluğuyla kendi çocukluğunu kıyaslamakta ve babasıyla ortak noktalarının olduğunu göstermektedir.

Eski pısrık oğlunun bu durumunu görseydin gurur duyardın diyemiyorum; çünkü, sözlerime 'muhatap' olanların tepkisine bakılırsa pek övünülecek durumda değilim galiba babacığım. Genellikle belirsiz bir isyan halindeyim. Derler ki sen de çocukluğunda eve dönünce anneni bulamazsan hemen sokağa fırlar ve onun misafirlige gittiği evin camını taşlarmışsın. Ben senin gibi köyde değil şehirde, evde değil apartmanda büyüdüğüm için, çocukluğumu bir bakıma yaşayamadığım için, bu konuda biraz gecikmiş de olsam yalnız bırakıldığımı hissettiğim zaman kendi çapımda mesele çıkarıyorum, herkesin burnundan getirdiğimi sanıyorum.⁴⁰⁵

Atay her ne kadar babasıyla anlaşılamadığından, onun koyduğu kurallara ve onun dayatmaya varan isteklerini yerine getirirken mutsuz olduğundan bahsetse de babasıyla benzediğini ve onun özelliklerini taşıdığını kabul etmektedir. Babasının hoşlanmadığı şeylerden kendisinin de hoşlanmadığını ve yaşasaydı onunla aynı şeyleri yapacağını da anlatmaktadır. *“Demek ki senin köylü tabiatın bana miras kalmış babacığım: Medeniyeti sevmiyorum. Bu günlere yetişebilseydin, sen de benim gibi televizyondan nefret ederdin sanıyorum. Ben, senin çıktığın köye dönmek istiyorum; yani, sonradan görme deniz özlemcileri gibi kıyıda balıkçılarla filan sohbet etmek istemiyorum.”* (s.182) cümleleriyle bu durumu açıklayan Atay, *“Balığa çıkmak bize göre değil babacığım. Ben senin uçsuz bucaksız tarlalar arasındaki küçük köyüne yakın bir yerde (çevrede belki bir iki ağaç olabilir) ahşap kirişli kerpiç bir evde yaşamak istiyorum.”* (s.182) düşüncesiyle aslında her ne kadar babasıyla çatışma içinde gözükse de babasına olan özlemini de açığa vurmaktadır.

Atay mektubunun sonunda ise artık hayatın acı gerçekleriyle yüzleşmekte, çevresinde onu düşünecek kimsenin olmadığını, tamamen yalnız olduğunu anlatmakta ve etrafındaki kimseye benzemediğini ve asla benzemeyeceğini aktarmaktadır. Bununla birlikte babasıyla anlaşılamasa bile onun içtenliğini aradığını ancak buna rağmen yine de ısrarla ona benzemek istemediğini ancak sonunda bir şekilde yaşantısının babası gibi sonlanacağını bildiğini şu cümlelerle anlatmakta ve mektubuna son vermektedir.

⁴⁰⁵ Atay, 180.

Hani bir zamanlar bazı kitaplar okuyordum da eve bazı asık suratlı adamları çağırıp onlarla bağırarak tartışıyordum; o zamanlar annem, başıma bir şeyler geleceğinden endişelenmekle birlikte, gene de bu konuda kendisini uyaran ahabplarına karşı beni savunuyordu. Şimdi beni savunan kalmadı babacığım; çünkü ikiniz de öldünüz. İşte ben de yalnızsam, yalnızlığımı bilmek için çoğu zaman -sabit hazarlarla boşluğa baktığım zaman- bu kerpiç evi gittikçe daha ciddi bir biçimde düşünüyorum. Ben bu asık suratlı aydınlara hiç benzemiyorum babacığım; onlara karşıyım ve senin içtenliğinden yanayım. Bazı kitaplar yüzünden kafam biraz karışmışsa da bugün bile senin içtenliğini taşıdığımı ümit ediyorum. Gene de sonunda sana bütünüyle benzemekten korkuyorum babacığım: Yani ben de sonunda senin gibi ölecek miyim?⁴⁰⁶

3.3. “TEHLİKELİ OYUNLAR” ADLI ESERDEKİ OTOBİYOGRAFİK YANSIMALAR

3.3.1. Sevgi-Fikriye Benzerliği

“*Tehlikeli Oyunlar*” romanı Oğuz Atay’ın “*Tutunamayanlar*” romanından sonra yazdığı ikinci romanıdır. Hikaye Hikmet Benol karakterinin yaşadığı iç çatışmaları, buhranları ve gelgitleri anlatmaktadır. “*Tehlikeli Oyunlar*”ın Hikmet’i ve “*Tutunamayanlar*”ın Selim Işık’ı benzer karakterlerdir ve ikisi de bir arayış içindedir.

Bu eserin Oğuz Atay’ın gerçek yaşamıyla bağlantısı da oldukça fazladır. Atay bu romanında da kendi hayatını kurmaca düzleme yansıtarak gerçek hayatla kurmaca dünyayı birleştirmiştir. Hikmet Benol Sevgi ile evlidir ancak ikisi Hikmet’in arkadaş çevresi yüzünden boşanır ve sonra ondan boşanarak burjuva hayattan kaçarak bir gecekonduya yerleşir ve burada hayatın anlamını aramaya başlar. Ancak çok yakın arkadaşının eşi Bilge’ye ilgi duyar ve ona aşık olur. Aralarında arkadaşlık ilişkisi devam eder ancak ciddi bir ilişki yaşamazlar ve Hikmet yaşadığı bunalım sonucunda intihar ederek hayatına son verir. Eserin diğer kahramanları ise Hikmet’in beraber oyunlar yazdığı Hüsamettin Albay ve oğlundan gelen mektuplarını okuduğu ve ona cevap yazdığı Nurhayat Hanım’dır. Hikmet Hüsamettin Albay’la yazdığı oyunlarda kişilik bölünmesi yaşar ve yaşadığı evliliğe dair anılarını da sık sık hatırlar.

Oğuz Atay ve Hikmet Benol bu bağlamlarda birbirleriyle benzerler. Atay da daha üniversite öğrencisiyken Fikriye Gürbüz ile evlenir ancak Fikriye Hanım Atay’ın çevresi

⁴⁰⁶ Atay, 184.

ve yaşayış tarzına uyum sağlayamaz bu sebeple de evlilikleri boşanmayla sonuçlanır. Atay boşandıktan sonra yakın arkadaşı Uğur Ünel'in boşanmış olduğu Sevin Seydi ile bir gönül ilişkisi yaşar sonrasında da ilişkileri devam eder. Bir süre aynı evi paylaşırlar ancak bu ilişki birkaç sene sonra biter ardından Sevin Seydi Londra'ya dönerek orada evlenir. Atay ise uzun süre bu aşkın izlerinden kurtulamaz hala Seydi'yi sevmeye devam eder. Bu roman da Atay'ın biten aşkının acısını yaşadığı döneme denk gelmiştir ve bu ilişkinin izlerini taşımaktadır.

“*Tehlikeli Oyunlar*”ın başlangıcında Hikmet'in biten evliliğini ve bu evlilikten sonra yaşadıklarını tanımlaması, sanki Atay'ın biten evliliğinden sonra yaşadıklarını anımsatmaktadır. Hikmet büyük bir boşluğa düşmüştür artık yalnızdır, hayatı tek başına yaşamak zorundadır ancak bunun nasıl olacağını ve ne yapacağını, alışkanlıklarından ne şekilde kurtulacağını bilememektedir. Bu durumu Hüsamettin Albay'la konuşurken şu şekilde aktarmaktadır.

Karım benî bıraktı ya da ben evden ayrıldım: Buna benzer bir durum. Sonunda bu gecekonduya düştüm. Gecekonduda değil burası Hikmet, üç katlı ahşap bir ev. Peki Hüsamettin Albayım. İşte bu ahşap evimde, bir gece için de olsa, seni barındırıyorum; bir işe yaradığımı hissediyorum. Son zamanlarda neye yaradığımı pek bilemiyorum da. Belki yarın sabah soğukta uyanmanın bir anlamı olur, sana çay pişirmek gibi. Ayaklarımın ucuna basarak yürürüm yataktan kalkınca. Tahtalar gıcırda. Hayır, zamanla öğrenirim hangi tahtaların ses vermediğini. Sonra ne yaparım? Uyanmadı, çayın hazırlandığından haberi yok diye sevinirim. Bütün hayatımı, en ince ayrıntılarına kadar düşünerek hesapladığım iyiliklerin hayaliyle geçirdim albayım. Artık ne olacaksa olsun istiyorum.⁴⁰⁷

Atay henüz bir üniversite öğrencisiyken Fikriye Hanım ile evlenmeye karar vermiştir. Bu onun için oldukça sıradışı bir karardır çünkü evlenmek onun yaşam tarzına göre çok da öncelikli olan bir durum değildir ancak bu kararı alır ve evlilik gerçekleşir. Ancak evlilik kurumu onun için zorlayıcı bir olgudur. Hatta Atay hikayede yakın arkadaşlarına bu durumu açıklayamadığını sezdirmektedir. Hikmet de aynı şekilde evliliği bir zorlama, hiç olmayacak, şaşılacak bir karar olarak ve Hüsamettin Albay üzerinden sanki bir askermiş gibi “silah arkadaşlarım” tabirini kullanarak mecaz bir şekilde anlatmaktadır.

Bense çok ileri gitmiştim albayım. Evlenmeğe karar vermiştim. Çocuklarla, eski silah arkadaşlarıyla iki şişe konyağı bitirmiştik. (Hiçbir şey yemedik içkinin

⁴⁰⁷ Oğuz Atay, *Tehlikeli Oyunlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, 23.

yanında.) İnsan, arkadaşlarına nasıl haber verir evleneceğini albayım? Sizin orduda, iç hizmet talimatnamesinde yazar mı? Sen askerde benim elime düşecektin de Hikmet... Geçmiş olsun albayım. Evlenme kararımı silah arkadaşlarımla birlikte almadığım için onlara ne diyeceğimi bilemiyordum. Durumda bir gariplik seziliyordu.⁴⁰⁸

Atay Fikriye Hanım ile evlendiğinde fazla eşyaları yoktu. Fikriye Hanım'ın evine taşınmışlardır ve evlerinde fazla bir eşya da yoktur. Atay eve sadece kitaplarını ve giysilerini getirmiştir.⁴⁰⁹ Fikriye Hanım'la aralarındaki farklılıklar nedeniyle evlilikleri boyunca bu sorunları yaşamışlardır. Atay kurmaca dünyasındaki Hikmet'e de evliliğinde aynı şeyleri yaşatmaktadır. Hikmet evlendiği zamanki durumları bu gerçeklikle paralel bir şekilde anlatmaktadır.

Duvarlara resimler asmalıyım. İnsanlarımız bir evi döşemesini henüz bilemiyorlar. Soğuk ve bulutlu sabahlarda ya da aysız, tam karanlık gecelerde, yalnız ve ne istediğini bilmeden sokaklarda dolaşırken gözüne takılan perdeleri açık pencereleri düşündü. Aynı çıplak duvarlar, üstleri yatak denkleriyle dolu gardroplar — bu yataklarda, benim gibi yalnız misafirler yatar. Müsaade edin de yatağı ben indireyim, diyordum onlara. Her evde bir yatağım vardı benim. Evlenince, bütün bu haklarımı bir süre için kaybetmişim.⁴¹⁰

Hikmet boşandıktan sonra tek başına yaşadığı evini öyle bir şekilde tasvir eder ki gerçekte Atay'ın biten evliliğinden hatta Sevin Seydi'den sonra yaşadığı yalnızlık ve karamsarlık hali yine Atay tarafından gözler önüne serilmektedir. Hikmet de Atay gibi kendisini dünyadan soyutlamıştır.

Bütün eşyası şunlardan ibarettir: Boyası henüz kurumadığı için kendisinden uzakta tutmağa çalışarak merdivenden çıkardığı sırada ayak demirleri ellerine yapışan bir somya; hamalla birlikte çıkardıkları bir kitap sandığı ki, daha sonra kitaplık olarak kullanılmış ve içindeki kıymıklar değerli eserleri zedeler endişesiyle iç yüzleri, üç kat gazete kağıdıyla kaplanmıştı; somya genişliğinde olan uzun bir yastık ki, şimdi öyle yastıklar yok; derin dikişlerle yapılmış baklava biçimli süsleri olan basma bir yorgan; gangster filimlerinin hapisanelerindeki mahkûmların elbiseleri gibi kılıfı olan yatak; bütün yatak takımının eski bir kilime sarılmasıyla meydana getirilen denk ki, ipleri çözüldüğü zaman, kilimin de yere serilmesi üzerine bir kavramdan ibaret kalmıştır.⁴¹¹

⁴⁰⁸ Atay, 26.

⁴⁰⁹ Ecevit, 139.

⁴¹⁰ Atay, 24.

⁴¹¹ Atay, 29.

Atay Fikriye Hanım'la özdeşleştirdiği Sevgi'ye, yani Hikmet'in ayrıldığı karısına Fikriye Hanım'ın özelliklerini yüklemektedir. Fikriye Hanım olgun, ağırbaşlı ve görmüş geçirmiş bir kadındır. Ecevit'e göre *"Fikriye ölçülü davranışları olan, ciddi görünümlü bir kızdır, minyon yapılıdır, dış görünüşündeki ana vurgu, gösteriş ve abartıdan arınmış bir yalınlıkla bütünleşir ve Üsküdar Amerikan Koleji'ni bitirmiş, amcası Bekir Bircan'ın evinde yaşıyordur."*⁴¹² Atay da eşinin bu özelliklerini Sevgi'ye aktarırken, *"Sevgi'yi ortaokula liseye giderken yoldaki sakin, ağırbaşlı ve terbiyeli görünüşü, orta yaşlı kadınlarda bir hayranlık, bu küçük kızla konuşma isteği uyandırır. Oğullarına, yeğenlerine hanım hanımcık eşler arayan kadınlara bile rastlamıştı: Sevgi'den annesinin babasının kim olduğunu sorarlar, ev adresini isterlerdi."*⁴¹³ cümlelerini kullanmaktadır. Ayrıca Sevgi tarafından günlüğe yazılan cümleleri ise Atay tarafından yazılan Fikriye Hanım'ın hayatının kısa özeti gibidir.

Burada doğdum. Çok büyümедim. Bir ay önce annem öldü. Onu severdim. Bana benzerdi. Bazı haksızlıklar oldu. On sekiz yaşındayım. Daha liseyi bitirmedim. İyi bir öğrenci değilim. Annemi burada bırakıyoruz. Yalnız kaldım. Uzun yazmayı sevmiyorum. Kadınca bazı dertlerim var. Utanıyorum. Annem gibi ölmüş olmayı isterdim. Fakat, annem gibi genç yaşta ölmekten de korkuyorum. Beni anlayacak biri çıkar mı acaba? Bugün salı. Özetin altına, bulunduğu şehrin adını yazdı ve o günkü tarihi attı.⁴¹⁴

Fikriye Hanım'ın neredeyse tüm özelliklerini yüklenen Sevgi tıpkı onun gibi annesiz babasız amcasının yanında büyümüştür. Kendisi daha yeni yetişen bir genç kızdır ve utangaçtır.

Annesi ölmüştü, babası ölmüştü, bir iki parça eşyasını da Selim Beyde bırakmıştı; başka bir akrabası ya da varlığı zaten yoktu. Çok kitap da okumamıştı; sadece Nursel Hanımla birlikte yaşadığı gürültülü hayat sırasında bazı kitaplardan bahsedildiğini duymuştu. Bahsedenler de genellikle bunları başkalarından duymuş oldukları için, kitaplar hakkında da fazla bilgi edinememişti. Ev kadınlığını da öğrenememişti; erkekleri çekecek hayat kadınlığından da uzaktı. Bazı haksızlıklara uğramıştı; başka söylenebilecek bir şey yoktu. Solgun yüzüne bakan erkekler, orada dinlendirici bir manzara bulurlardı.⁴¹⁵

Atay ve Fikriye Hanım evlenmeye bir anda karar vermişlerdir. Bu sebeple de her şey çok hızlı olup bitmiştir. Hikmet ve Sevgi de aynı şekilde Atay gibi henüz üniversite

⁴¹² Ecevit, 133.

⁴¹³ Atay, 212.

⁴¹⁴ Atay, 212.

⁴¹⁵ Atay, 230.

öğrencisiyken evliliğe karar vermişlerdir, durumları çok iyi değildir, zar zor geçinmektedirler ve Hikmet de tıpkı Atay gibi bir dergide çalışmaktadır.

Sevgi, Hikmet'i Selim Beyle tanıştırdı. Evlenmeğe karar vermişlerdi. Hikmet, resmen evlenme teklifinde bulunmuştu; Sevgi de bu teklifi gözleriyle kabul etmişti. İkisi de daha önce, toplumun bir kenarına itilmişti. İkisi de küçümsenmişti. Herkesi yargılayan ve kimseyi beğenmeyen Sevgi'ye, şimdiye kadar sahip çıkan olmamıştı. Herkese akıl öğreten Hikmet, bir türlü üniversiteyi bitirememişti. Üstelik, durup dururken, babasının evinden çıkmış, küçük ve fakir bir odaya yerleşmişti. Dergilere, gazetelere yaptığı küçük yazı ve derleme işlerinin geliriyle kirasını zor veriyordu. Kendini beğenmiyordu. Çok odalı evlerde, mobilyalar arasında oturmak istiyordu. Sevgi bunu hissetmişti; çünkü Hikmet gibi düşünüyordu. Yalnız, Sevgi bu yaşantıya hak kazandığını ileri sürüyordu (içinden); bu insanlar ve eşyalar arasında küçüldüğünü, küçümsendiğini aklına bile getirmiyordu.⁴¹⁶

Atay Hikmet'e sanki kendi yaşadığı evlilik günlerini anlatmaktadır. *“Evlendiğim gün de albayım, yeni tuttuğumuz ve büyük bir kısmı boş olan evimizin bir köşesine sığınmıştık karımla. (Karım güzel değildi albayım. Ben de değildim. Fakat, nasıl anlatsam, 'benim' karımdı-, canlı bir varlıktı. İnsan, evine bir biblo alınca bile kendisini bir başka hisseder değil mi?” (s.30) şeklinde heyecanını anlatan Hikmet sonrasında ise, “Üstelik bu yumuşak biblo, konuşuyor: 'kocacığım' diye çevremde dönüp duruyordu.) İlk gece, akşam yemeği de çok kötü geçmişti. Ben böyleyimdir albayım: Önce, akıl almaz bir tutukluk gelir üstüme; daha yaşamadan, büyük bir yorgunluk çöker. Gecekonduya ilk geldiğim gün de aynı bitkinlik içindeydim; neredeyse bir otele gidip yatacaktım.” (s.30) cümleleriyle nasıl bir şaşkınlık içinde olduğunu anlatır.*

Atay ve Fikriye Hanımın tekdüze süregiden evliliğinde, Fikriye Hanım'ın Atay'ın arkadaş çevresine ve Atay'ın arkadaş çevresinin de Fikriye Hanım'a pek de alışamadığına daha önce değinmiştik bu sebeple ikisi evliliklerini daha yalnız ve daha izole edilmiş vaziyette yaşamışlardır. Hikmet ve Sevgi de evliliklerini bu şekilde yaşamışlardır. Bu durumu ise şu ifadelerle anlatmaktadır.

Aynca, onlar mutluluklarını yalnız yaşamak istiyorlarmış, Sevgi öyle söylemiyor muydu, bırakalım yaşasınlar, dediler. Bırakalım istedikleri gibi yaşasınlar. Ve bıraktılar. Onlar da yalnız kaldılar. Bu, sözün gelişi bir yalnızlık değildi: Kelimenin, sözlükteki anlamıyla bir yalnızlıktı: Yanlarında başkaları bulunmuyordu. Anne, baba, kaynana, kayınpeder gibi uzaktan bu yalnızlığı gideren kimseleri de yoktu. (Süreyya Hanım, bir trafik kazasında vefat etmişti. Kederli eşi de birkaç ay sonra amansız bir hastalıktan ölmüştü. Bu kısa, acıklı olayları da kimse duymamıştı.)

⁴¹⁶ Atay, 236-237.

Herkes büyüklerinden yakınırdı; herkes büyüklerin baskısından kurtulmak isterdi. Onlara böyle bir baskı yapılma mediklerini bilmeden bağımsız kalmışlardı. Pelki de büyüklerin görünmez, hissedilmez bir yardımı ne bileyim, bir ilgilenmesi olurdu. Çocuklar istemese de onlara bir iki parça bir şey alınırdı —mesela bir halı— ve hiç olmazsa insan, söz arasında büyüklerinden yakmabilirdi, çocuklarımızın terbiyelerini bozuyorlar, çok şımartarak filan diyebilirdi. Kelimenin bütün anlamıyla yalnızlık biraz garipti. Bununla birlikte Sevgiyle Hikmet, yalnızlıklarını yaşamağa çalıştılar.⁴¹⁷

“Gece misafirler biraz geç saatlere kadar oturunca Sevgi’nin başı ağrımaya başlıyordu, göz kapakları ağırlaşıyordu; kış günleri, eski üşümesi geliyordu üzerine. Onlar hararetle tartışırken Sevgi, bir köşede uyukluyordu.” (s.246) ifadesiyle Hikmet ise Atay’a çok sık gelen yakın arkadaşlarından genellikle rahatsız olan ve onların sohbetlerine katılmayı pek sevmeyen Fikriye’nin Sevgi karakterine atfedilmiş halidir. Atay artık evliliğinin sonunu görememekte ve evlilik sadece bir zorunluluk olarak karşısında durmaktadır. *“Hayır, onunla yaşamak istemiyorum artık. Biri bunu Sevgi’ye söylemeliydi.”* (s.312) şeklinde duygularını ifade eden Hikmet, Atay’ın belki de Fikriye Hanım’a olan hislerinin kurmaca düzlemdeki halidir. Yine Atay Fikriye Hanım’a anlatmak istediği belki de açıkça anlattığı duyguları bir kere de Hikmet üzerinden *“İkimiz de bu dünyanın insanı değildik. İyi kötü bir şeyler yapmağa çalıştık. Ben suçluyum: Sevgi’den farklı olduğumu gizledim. Gene de bizi yargılayanlara karşıyım. Ne yazık, sonunda haklı çıktılar. Onlara göstermeliydim.”* (s.254) dedirterek ikisinin birbirlerinden çok farklı iki insan oldukları gerçeğini yansıtmaktadır. *“Bir zamanlar seni sevmiştim. Ve sevgiyi senin suretinde yaratmıştım... Bu kalbin, birini sevmeye ihtiyacı vardı. Ve sen bunu anlamadın. Ve bana eziyet ettin. Ve eziyet ettiğini bilmedin. Gözyaşımı silmedin. Ve ben, senin bilgisizliğinin artmasına izn verdim”* Fakat hiçbir şeyi unutmadım.” (s.91) cümleleriyle içindikileri açık şekilde söyleyen Hikmet Sevgi’ye gerçekte ise Atay biten evliliğinin ardından Fikriye Hanım’a sitemini dile getirir.

Ve sana izin verdim ki, bilmeden yaptığın eziyet artsın. Ve sonunda artık dayanamıyorum diyebilmek için ben de bilmeden bu oyunu oynadım sana. Ve bulaşıkları yıkadım. Ve bütün sözlerimi yarıda kesmene izin verdim. Ben ki, bu konuda kimseye yetki vermemişimdir. Oysa, elimin tersiyle seni yıkabilirdim. Bıraktım ki, sen kendi sonunu hazırla. Ve bana bütün yaptıklarını bir bir aklımda tuttum. Derler ki tarla kuşu bütün gece öttüğü zaman, tarla faresi bütün ihtiyatı elden bırakır ve yuvasından çıkarmış. Ve beni deliğimden sen çıkarmıştın. Ve sonra bütün hayallerimi yıktın. Yönetimi eline aldın. Ve sonra birlikte sokakta yürürken,

⁴¹⁷ Atay, 247.

istediğin yerden karşı kaldırıma geçmeğe cesaret ettin. Ve önce kelime vardı; sen, önce vitrin vardı dedin. Ben konuşurken vitrini seyretme cüretini gösterdin. Hangi renklerin güzel olduğunu, hangi şarkılara duygulandığını, güzel kadının tanımını, tabloları duvara nasıl asmak gerektiğini, hangi yazarların büyük olduğunu, hangi renklerin yanyana gelebileceğini, ikinci sınıf bestecilerin kimler olduğunu, misafire pijama ile çıkılıp çıkılamayacağını, ne biçim bir evde yaşayacağımızı, duvarları nasıl boyayacağımızı, hangi gömlekle hangi kırıvatı takacağımı, hangi devlet düzeninde yaşanabileceğini, hangi devlet düzeninin insan ruhunu öldürdüğünü, insan insanın kurdu muduru, aşkın ölümsüz olup olmadığını, dünyanın en büyük oyun yazarının kim olduğunu, yatağın neresinde yatacağımı, yatağın neresinde yatacağını, şu makaleyi nasıl buldun canımı, arkadaşların canımı sıkıyor canımı, ben bu akşam biraz dışarı çıkmak isteyebilir miyim canımı, o canımı, bu canımı, her türlü canımı hep önce bana söyledin. Ve sonra, yargılarıma katılmadın. Önce sen söyleseydin ve ben sana katılsaydım. Ve bana tuzak kurdun. Ve bana ilk sözü söyletmekle, dönüşü olmayan yola ittin beni.⁴¹⁸

Atay ve Fikriye Hanım'ın boşanmalarından önceki süreçte yaşadıkları, belki de artık konuşacak hiçbir şeyi kalmamış iki insanın ev hali Atay tarafından Hikmet aracılığıyla somut hale getirilerek göz önüne serilmiştir. Gerçek ve kurmacanın iç içe geçtiği şu satırlar artık bitmeye yüz tutan bir evliliğin sessizlikle hazırlanan sonunu anlatmaktadır.

Birkaç satır okuyunca göz kapakları ağırlaşıyordu. Divanın yanındaki alçak masada, iki koltuğun arasındaki sehpanın üstünde, yatak odasındaki tek gözlü komodinin rafında, hatta tuvaletin camsız kısmında (cam, bütün tuvaletin üstünü kaplamaya yetmemişti) bir iki sayfası okunmuş kitaplar duruyordu. (Evdeki bütün mobilya da bunlardan ibaretti.) Bu kitapların üzerine başka kitaplar birikti. Evin orasında burasında küçük kitaplıklar meydana geldi. Hikmet, bütün bunlardan çok utanıyor, öğretmenim; üçüncü tekil şahıs olarak bile adından söz etmek istemiyor canı. H., ülkemizin sorunlarını düşünmekten yorulmuştu. Kitaplar, içinde hafif bir bulantı yapıyordu. Kitaplar, eski suç ortakları gibi, her göründükleri yerde rahatsız etmeye başlamıştı onu. Ayrıca yılların verdiği yorgunlukla birleşen bu kitap rahatsızlığı H.'yi bitkin düşürdü; kitap elinde, olur olmaz yerde uyuklamağa başladı. İşinde fazla yorulmadığı halde eve dönünce biraz okursa, hangi saatte olursa olsun bulunduğu yerde uyuyup kalıyordu. Karısı S. de, evlenmeden önce kitaplar ve ülkemizin sorunları yüzünden fazla yorulmamış olduğu halde, kısa bir süre sonra bu uyku oturumlarına katıldı. H.'nin kitapları gibi, S.'nin bulaşıkları <ia mutfakta, masaların üstünde, sehpalarda, yatağın yanında birikmeğe başladı. Sonra elbiseler, çoraplar ve ayakkabılar da ev yüzeyindeki bu birikime katıldı. Tabakların, tepsilerin, bardakların, bir kenarı ısırılmış kurabiyelerin, gazetelerin, meyva kabuklarının, sigaraların (içilmemiş ve izmarit), kibritlerin...⁴¹⁹

⁴¹⁸ Atay, 91.

⁴¹⁹ Atay, 117.

“Bu yorgunluklar beni yordu. Bir süre bunları düşündüm sadece. Fakat her zaman seni düşündüm. Ve sonunda, seni sevdiğimi söylemeğe geldim sana.» Başını kaldıramıyordu. Çünkü benim durumumu en iyi sen anlarsın. Yalnızlığı ve korkuyu en iyi sen bilirsin. Yorgunluklar vardılar, fakat ümitsizlik yoktular.” (s.416) Bu cümlelerle Hikmet aslında Atay’ın yalnız ve karamsar haliyle düşündüklerini aktarmaktadır. *“Sen bir yerde bulunuyordun. Yumuşak bir yerdeydin. Sert köşelere çarpmaktan yorulan aklımın durgun ve sürekli bir aşk içinde ancak seninle birlikte dinleneceğini biliyordum. Bizi başkaları anlamaz Sevgi. Başkalarının aklı başkadır. Bu yüzden ikimizi hep garip bakışlarla süzmüşlerdir.” (s.416)* sözleriyle zamanında yaşadığı aşkın onu yumuşattığını ve birbirlerini sadece kendilerinin anladığını söyleyen Hikmet *“Şimdi beni de garip, bakışlarla süzenler var. Ben onlara aldırmiyorum. İnsanların beni beğenip beğenmemeleri umurumda değil artık. Ben kendimi tanımakla ilgiliyim.” (s.416)* ifadeleriyle artık kimsenin ne düşündüğünün umrunda olmadığını, sadece kendisiyle başbaşa kalmak ve kimseyle ilgilenmek istemediğini anlatmaktadır. Ve en sonunda Hikmet sonu hüsrana olan bu ilişkinin ardından biri itiraf niteliğindeki şu sözleri söylemektedir.

İkimiz de bu dünyanın insanı değildik. İyi kötü bir şeyler yapmağa çalıştık. Ben suçluyum: Sevgi’den farklı olduğumu gizledim. Gene de bizi yargılayanlara karşıyım. Ne yazık, sonunda haklı çıktılar. Onlara göstermeliydim. Fakat anlatması zor. Benim becerebileceğim bir iş değil. Neler söyleyeceklerini duyar gibi oluyorum; duymak istemiyorum. Bir fırsat daha kaçırdık. Sevgi, kendisini ve olanları hiç anlayamayacak. Ben bir şeyler yapabilseydim. Başım ağrıyor, yorgunum. Boşu boşuna denecek, boşu boşuna. İşte buna dayanamıyorum.⁴²⁰

3.3.2. Sevin-Bilge Benzerliği

Oğuz Atay’ın hayatında önemli bir yer tutan, onun büyük aşkı olarak bilinen Sevin Seydi, Atay için hep özel bir yerdedir. “Tehlikeli Oyunlar”ı Sevin Seydi’den ayrıldıktan sonra kaleme alan Atay, onunla ayrılığından sonra içine düştüğü buhranı, karamsarlığı ve yalnızlığı hikayedeki Bilge karakteri üzerinden anlatmakta ve hikayede Hikmet’in intiharıyla bitecek bir son yazacak kadar da Hikmet’i Bilge’ye aşık etmiştir.

Bilge Hikmet’in arkadaşıdır ve Hikmet’in Bilge’ye ilgisi daha evliyken başlamıştır. Hikmet boşandıktan sonra ise Bilge ve Hikmet’in ilişkileri başlar. Bu ilişki gerçekte

⁴²⁰ Atay, 252.

olduğu gibi Atay ve Seydi'nin Pelit Pastanesindeki görüşmesiyle başlar. Gerçekte Atay ve yakın arkadaşı Uğur Ünel ile buluşacakken bir aksilik olur ve Ünel görüşmeye gelemmez ve Atay Seydi'yle pastanede başbaşa oturur.⁴²¹ Gerçekteki bu pastane görüşmesi bire bir Hikmet ve Bilge arasında yaşanır. Bu buluşma Hikmet tarafından şu şekilde aktarılmaktadır.

Bilge ile tanışmamak için direnmişim. Bir pastanede buluşacaktık. Ben kapıdan girer girmez... Eskiden, birdenbire bir kâğıt çıkarırdın cebinden, okuyuverirdin işte.» Beni görünce, siz Hikmetsiniz değil mi? dedi hemen. Bir aksilik hissettim içimde. Nazmi, bu buluşmayı düzenlememeliydi; benden çekinmeliydi. Bilge, beni hemen tanıdı; demek ki, Nazmi beni anlatmıştı ona. Bilge'yi de bana tarif etmişti ama unutmuşum. Neden gülümsüyordu Bilge? Neden ucuz bir kürk giymişti? Hayır, onu beğenmedim dedim, kendime; fakat, sanki benimle buluşmaya gelmiş; benden başka beklediği yokmuş gibi gururlanmışım, oturmadan, çevremi süzmüşüm. Bu kadınlar, insana ne aptallıklar yaptırır. Aslında heyecanlıyım, çevremi filan gördüğüm yoktu. Birden kendimi Bilge ile konuşurken buldum. Bilge, siz, dedim; neden çalışıyorsunuz? Siz.⁴²²

Patanede oturdukları o anki duygularını anlatan Hşkmet, onunla bir geleceği olacakmış gibi ümitlidir. Kendisini ona göstermek isteyip, şansını zorlamaya karar verir. Çünkü diğer arkadaşı Nazmi gelirse buna zamanı olmayacağını düşünmektedir. Bu olay örgüsü yüksek ihtimalle Atay'ın Sevin'le pastane karşılaşmasında yaşadıklarının bir yansımasıdır.

Hikmet, yakın geçmişiyle uğraşıyordu bu sırada; Bil-ge'nin yaşantısında kendisine bir yer bulmaya çalışıyordu. Bilge'nin karşısına oturmuştu, üçüncü kişinin varlığını duyuyordu. Nazmi gelmeden kendini göstermeliydi. Kendine güveniyordu; çünkü, daha konuşma başlamamıştı, büyü bozulmamıştı. Karşısına kimse çıkamazdı. Yavaş yavaş büyüdüğünü, bütün pastaneyi kaplamağa başladığını hissediyordu. Sanki çevresindeki insanlar, onun söze başlamasını bekliyordu; bütün salonu bir sessizlik kaplamıştı... Sonra, albayın son mısralarını duydu; geçmiş zamandan sıyrılıp, şimdiki zamana bir yerinden tutunmak istedi.⁴²³

Hikmet ve Bilge birbirlerinden farklıdırlar aslında ve Hikmet bu farklılıklarını şu cümlelerle anlatmaktadır.

Eşyanın sürekliliğinden çekiniyorum. Bu sürekliliğin kendisine bulaşmasından korkuyordu. Yaklaş onlara, dokunmağa çalış. Onlarla uyuşmağa çalış. Hayır, kaybolurum sonra, eşyanın içine düşerim. Bilge de onların arasında. Bilge'ye

⁴²¹ Ecevit, 133.

⁴²² Atay, 95-96.

⁴²³ Atay, 98.

ulaşmak için, onların arasından geçmek zorundasın. Olmaz, ben yalnız Bilge'yi istiyorum. Bilge her yere kök salmış, ayıramazsın Bilge'yi onlardan-, sonra çok acı duyar. Bilge beni dinliyor. O başka. Yüzünde, ilgiye benzer bir şeyler var. Senin gibi değil Bilge: Eşyayı ve seni birlikte seviyor. Fakat ben eşya gibi olamam. Eşyanın belirli kuralları var.⁴²⁴

Hikmet ve Bilge'nin farklılıkları onların ayrılığıyla sonuçlanır ve Hikmet kendisiyle hesaplaşmaya başlar. Bilge ilişkiyi bitirir ancak Bilge onun için her şeydir. Bilge'nin ayrılığı Hikmet'i Sevin'in Atay'ı terk ettikten sonraki hali gibi perişan eder. Hikmet bu duygularını ve içinde bulunduğu çıkmazı şu şekilde anlatmaktadır.

Bilge beni istemiyor diye onu göremeyecek miyim artık? Böyle şey olur mu? Biraz önce birlikteydim onunla. Nereye gitmiş olabilir hemen? Onu sokaklarda bulamayacak mıyım? Aslında kötü bir oyun oynamıştım, kötü bir niyetim yoktu. Sizinle de oyunları düzeltmiyor muyduk birlikte? Bilge d© anlamıştır canım. Birazdan gelir herhalde, değil mi? Yoksa eve dönüp beklesem mi onu? Ben de kötü davrandım ama albayım. Böyle oyun da olur muydu? Utanıyorum kendimden albayım. Üstelik utanmadan bu kalabalık caddenin köşesinde duruyorum. Belki de artık herkes öğrenmiştir. Herkes birbirine anlatıyor. Beni görünce de belli etmeden gülümseyecekler. Ben dünyayı kirletiyorum albayım. Hiç olmazsa kimseye belli etmeden bekleyebilsem burada. Kendimi gizleyebilsem. Yakamı kaldırayım da beni tanımasınlar. Acaba ölürsem çok üzülür mü albayım?⁴²⁵

Hikmet Bilge ile olan ayrılığını kabullenemez ve yaşadığı durumu sorgular. Atay da Sevin ile ayrılığından sonra evinde inzivaya çekilmiş, kendisini hayattan soyutlayarak kimseyle ilişki kurmamıştır. Sevin Seydi hayatından çıktıktan sonra onu unutamamış ve arkadaş olarak bile olsa görüşmeye devam etmiştir. Gerçekte yaşanan bu yoğun duygular kurmacadaki yerini almıştır. Atay bu ayrılık sonrasındaki umutsuzluğuna rağmen barındırdığı umudunu şu cümlelerle aktarır.

Bilge'ye, geri dönmesini söyleyin. Bilge gitti albayım. Biliyorum, bir daha dönmez. Her şey benim yüzümden albayım. Alçaklar gibi davrandım. Bilge gitme, diyebilirdim. İşte benim de ne olduğum meydana çıktı. Hiçbir Hikmet gibi davranamadım. Alçak Hikmet VII! Geber! İşte balkondan kendimi atıyorum albayım, onu öldürüyorum. Ne dediniz? Biraz hava mı alayım dışarı çıkıp? Peki albayım. Belki Bilge'ye de rastlarım bu arada. Tam gitmiş olamaz, değil mi? Hi bir şey böyle bir anda kaybolamaz, değil mi? Bilge, Bilge, neden beni yalnız bıraktın? Fakat bizim sokakta göremiyorum onu albayım. Belki hızlı koşarsam yetişirim ama, değil mi? Bilge! Bilge! Köşeyi dönmüş galiba. Başım dönüyor, biraz dinleneyim.

⁴²⁴ Atay, 157.

⁴²⁵ Atay, 459.

Beni neden bıraktın Bilge? Şimdi hiç dönmeyecek misin yani? Seni artık hiç göremeyecek myim artık! İmkansız mı!⁴²⁶

“Bu Bilge akıllı değil albayım. Burası çok önemli. Ben ondan akıllıyım, birçok insandan akıllıyım. Mesela Bilge, benim gibi sözler bulup söyleyemez duruma göre. Beni sevseydi, onun çok yararına olurdu. Onu adam edebilirdim albayım. Tabii akıllı olduğum için bana dayanamadı. Belki de akıllı insanlar yalnız kalırsa daha iyi olur. Kim bilir? (s.459) sözleriyle Atay Hikmet üzerinden Sevin’e sitem etmekte ve Bilge adı altında Sevin’i sorgulamaktadır. Atay yine Hikmet aracılığıyla Bilge’ye ettirdiği sitemi ve bu konu hakkındaki kırgınlığını ifade ederken “Bilge de bunu çok söylerdi. Yalnız kalırsam daha iyi olurmuş. Üşüyorum albayım, aceleden ceketimi giymeyi unutmuşum. Bakın ben de bu konularda akıllı değilimdir işte. Sokağa nasıl çıkılacağını bilmem mesela. Bende hayat bilgisi zayıf albayım. Bilge bunları bilir, bu bakımdan akıllıdır; birlikte olabilseydik, insanlık çok yararlanacaktı bundan.” (s.460) cümlelerini kullanır ve sözlerine “Yazık oldu. Şimdi yanımda olsaydı, böyle üşümezdim albayım; beni bir arabaya bindirirdi hemen. Ben bunlara çabuk karar veremem albayım: Kararsızlığımla yanımdakilerin canını sıkırım. Hava da çok soğudu albayım, eve dönmek istiyorum. Biliyor musunuz, Bilge beni evde bekliyormuş gibi geliyor bana.” (s.460) şeklinde devam ederek hala evinde Bilge’nin onu beklediğini umudunu taşıyarak nasıl umutsuz olduğunu anlatmaktadır. Atay’ın yaşadığı yalnızlık Hikmet’te hayat bulmaya devam eder ve bu iç hesaplaşma halinin en can alıcı cümleleri “Yoksa eve dönmek istemiyorum. Beni bekleyen yalnızlığı ve karanlığı istemiyorum. Bilge’den akıllı olduğum halde neden bu duruma düştüm acaba? Neden herkes benden kaçıyor albayım? Yaşamasını bilmiyorum da ondan mı?” (s.460) sorusuyla noktalanır. Daha sonra ise Bilge’siz yapamayan Hikmet’in ya da Sevin’siz yapamayan Atay’ın ümitsizlik içindeki Ben’i konuşur.

Ben Bilge'yi istiyorum albayım. Belki kızacaksınız ama, onunla her şey başka türlü oluyordu. Siz şimdi ağladığıma bakmayın, aslında böyle hissediyorum. Bilge'ye de bunu söyledim mi yoksa? Galiba, biraz başka türlü anlattım ona. Dedim ki: Bilge, aklını başına topla, beni yalnız bırakma. Bilge, Bilge, neden beni yalnız bıraktın? dedim sonra. Bilge bana dön. Bir daha seni üzmeyeceğim. Bir gölge gibi dolaşacağım çevrende. İnsan değişemezmiş. Benim yalnız kalmam gerekiyormuş. Oyunlarıma dönmeliymişim. Ben güzel oyunlar istiyorum. Eski ve karanlık odamda korkuyorum Bilge. Sizlerle yapamıyorum albayım. İşte sokağıma geldim. Odama çıkamam albayım. Bilge'nin orada beni beklememesine dayanamam. Biraz daha

⁴²⁶ Atay, 459.

dolaşsam mı acaba? Daha erken. Fa kat yoruldum albayım. Artık hiçbir şey yapmak istemiyorum. Gerçekten hiçbir şey yapmak istemiyorum. Hiçbir şey yapmak istemiyorum. Korkuyorum. Hiçbir şey yapmak istemediğim için kötü bir şey yapmak istemiyorum.⁴²⁷

Atay ve Sevin'in ilişkileri noktalanmasına rağmen, Atay'ın Sevin'i unutmadığı bir gerçektir ve Hikmet de Bilge'yle ayrılığını kabullenmez. Biri gerçek diğeri kurgu olan iki kişi iki ayrı ama temelde aynı karakter bu ayrılığının ardından hayatlarından giden kadınlarla hesaplaşırlar. Atay'ın Sevin'le kurmaca dünyada hesaplaştığını düşündüren satırlar ve Bilge'nin daha doğrusu Atay'ın kafasında hesaplaştığı Sevin karakterleri şöyle şekillenmektedir.

Sonra bir süre kendini unuttu. Kendisiyle birlikte, kafasında daha önce yaşamış olduğu birçok Bilge'yi de unuttu: Evli Bilge, ayrılmış Bilge, genç kız Bilge, hizmetçi Bilge, fahişe Bilge, ihtirashı Bilge, soğuk Bilge, otuz yaşında Bilge, yirmi yaşında Bilge, saf ve bilgisiz Bilge, kurnaz ve baştançıkarcı Bilge, karısının arkadaşı Bilge, arkadaşının sevgilisi Bilge, mutlu olduğu halde baştançıkarcı Bilge, mutsuz olduğu halde baştançıkarcı Bilge, kendiliğinden gelen Bilge, zorla elde edilen Bilge, öğrenci Bilge, siyah çoraplı Bilge, müdür Hikmet'in sekreteri Bilge ve bütün kitapların Bilgesi. Eski Hindistan'dan günümüze kadar gelmiş bütün sevişme oyunlarının Bilgesi.⁴²⁸

⁴²⁷ Atay, 461.

⁴²⁸ Atay, 166.

SONUÇ

Çalışmamızın amacı olan gerçek yaşamın eserlerdeki kurmaca düzleme nasıl ve ne şekilde yansıdığını tespit etmektir. Bunun tespitini yapmaya çalışırken hem Türk hem de Alman edebiyatından belirlediğimiz, kendi dönemi açısından önemli olan ve dönemini edebi yönüyle etkilemiş yazarların incelenmesiyle, amacımız olan bulgulara ulaştık. Çalışmamızın literatür kısmında verdiğimiz bilgilerle bağlantılı olarak otobiyografi yazımının kökleri yüzyıllar önceye dayanmaktadır. Yani gerçek yaşam asırlar önce edebiyatın, felsefenin ve geniş anlamda insanın temelinde olduğu Sosyal Bilimleri çok yönlü bir şekilde etkilemiştir.

Otobiyografi yazımı önemini her dönem arttırarak devam etmiştir, çünkü insansız bir edebiyat düşünülemez. Kurmaca dünyaların temelinde gerçek yaşamlar vardır. Yazarlar farkında olarak ya da olmayarak yaşamlarından parçaları, onlarda iz bırakan insanları, anıları, yaşanmışlıkları ve hatta yaşanmamışlıkları anlatma ihtiyacı hissederler. Çünkü insan bilinçaltının bunları paylaşma ve açığa vurmaya ihtiyacı vardır. Bu sebeple de otobiyografi bunu gerçekleştirme yönünde iyi bir tercihtir.

Çalışmamızın araştırma, hazırlık, okuma ve yazım sürecinde elde ettiğimiz veriler bu özellikleri kanıtlar niteliktedir. Bu doğrultuda Robert Walser'in "*Geschwister Tanner*", "*Der Räuber*" ve "*Jakob von Gunten*"; Stefan Zweig'in "*Die Welt von Gestern*", "*Der Zwang*" ve "*Der Schachnovelle*"; Oğuz Atay'ın "*Tutunamayanlar*", "*Tehlikeli Oyunlar*", "*Korkuyu Beklerken*" eserleri ayrı ayrı ve yazar bağlantılı incelendiğinde otobiyografi ve kurmaca dünya arasında çok ciddi ve yakın bir bağlantı olduğu açık şekilde görülmektedir.

Eserlerin hikayeleri ve yazarların hayatları detaylı şekilde incelenmiştir ve otobiyografik unsurlar bu şekilde tespit edilmiştir. Bu inceleme sonucu ortaya çıkan birtakım bulgular vardır. Yazarların hayatlarını eserlere yansıtma sebepleri düşünüldüğünde, genellikle yazarların hayatlarından gerçek kesitleri, başlarından geçen travmatik olayları, anılarını, insanlara anlatmak istedikleri birtakım gerçekleri veya bazen insanları hayatlarındaki yanlışlıklar ya da eksiklikler hakkında uyarmak amacıyla yazabilmekler. Ama çalışmamızda yapılan tespitler sonucunda otobiyografik unsurların eserlere yansıtılma amacı genelde yazarların başlarından geçen travmatik olaylar ve geçmişte tamamlanamamış yarım kalmışlıkları ve çektikleri sıkıntılardır. Eserlerin

hikayeleri incelendiğinde tespitlerimizin çoğunlukla bu sonucu desteklediği görülmektedir.

Yazarlardan yola çıkarak yapacağımız değerlendirmeler ve ulaşılan sonuçlar ise şu yöndedir. Robert Walser’in üç eseri incelendiğinde Walser’in eserlerinin tüm hikayelerini kendi ailesi ve yaşantısından yola çıkarak oluşturduğu görülmektedir. “Geschwister Tanner” in hikayesi tam anlamıyla Walser’in ailesini, kardeşlerini hatta kardeşlerinin meslekleri ile kendi yaşam şeklini hikayeye aktardığı ve olay örgüsünü bu yönde geliştirdiği eserdir. Walser’in kardeşlerini, ailesini ve yaşadığı olumlu olumsuz her türlü deneyimini hikayede yansıtmaları otobiyografik özelliklerin kurmacaya birebir yansması hatta kurmacayı oluşturması bakımından önemlidir. Eserde hayat bulan, bambaşka bir hikaye gibi görünen ancak aslında yazarın hayatının ta kendisi olan bu kurgu bize otobiyografinin bu anlamda önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Bu eserde Walser’in okuyucuya olumlu olumsuz her yönünü anlatmasını bir nevi gereksinim olarak değerlendirebiliriz. Yazarın belki de kimseyle paylaşmadığı en özel sırlarını eserde kurgu aracılığıyla dile getirmesi insanın anlatma ve paylaşma ihtiyacından doğan durumlardır.

Walser’in incelenen bir diğer eseri “*Der Räuber*” ise Walser’in bohem ve amaçsız yaşam tarzını yansıttığı bir hikaye örneğidir. Walser bu eserde yalnızca hikayeye yaşam tarzını yansıtmakla kalmaz topluma ve yaşadığı döneme karşı eleştirilerde bulunur. Walser’in yine otobiyografik unsurları kullandığı bu eserde yazarın amacının düşüncelerini bu yolla aktarmaya çalışması olduğu düşünülebilir. Bunun sonucunda otobiyografinin kurmacayı şekillendirdiği gerçeğini bir kere daha görmekteyiz.

Walser’in bir diğer eseri olan “*Jakob von Gunten*” ise yine yazarın kendi yaşamından bir kesit olan eğitiminden yola çıkarak kaleme aldığı bir hikayeyi barındırmaktadır. Walser’in kısa süreli olarak aldığı uşaklık eğitiminden kalan anılarla oluşturulan bu olay örgüsü ise otobiyografik unsurların kurmacayı şekillendirdiği bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Otobiyografik unsurlarla kurmacayı şekillendiren ve kurmacanın çekirdeğini oluşturan bir diğer yazar ise Stefan Zweig’dır. Zweig’in dünyaca ünlü ve önemli eseri “*Die Welt von Gestern*” Zweig’in doğrudan otobiyografisini yazdığı ve baştan aşağı gerçek hikayesini kaleme aldığı eseridir. Zweig bu eserle otobiyografisi üzerinden savaşa

ve yaşadığı döneme eleştiride bulunmaktadır. Otobiyografinin dolaylı değil doğrudan da bir hikayeyi oluşturabileceği gerçeğinin en somut örneğidir.

Zweig'in diğer eserleri “*Der Zwang*” ve “*Die Schachnovelle*” ise otobiyografik unsurların kurmacaya aktarılması sonucu oluşturulmuş eserlerdir. Bu eserlerde Zweig özgürlük, hürriyet, vatanseverlik ve fedakarlık kavramlarını kendi yaşantısı üzerinden kaleme aldığı ve bu konularda eleştirilerde bulunduğu hikayelerden oluşmaktadır. Otobiyografik unsurlar yine bu eserlerde çok yoğun şekilde kullanılmış ve kurmaca bu yolla tamamlanmıştır. Zweig eserlerini savaşa, yaşadığı döneme ve dünyaya kendi bakış açısını eleştirel bir yolla yazmış ve otobiyografik unsurları bu amaçla kullanmıştır. Bu da yazarın otobiyografik unsurları kendi amacı doğrultusunda kullanıma bir örnektir.

Oğuz Atay'ın “*Tutunamayanlar*” eseri ise Türk Edebiyatının postmodern tarzda yazılmış, oldukça karmaşık gözüken, içerisinde pek çok türü barındıran hikayesidir. İlk bakışta oldukça grift gözüken bu eser, yazarın hayatı araştırıldığında artık okuyucuya çok da karmaşık gelmemektedir. Çünkü Atay hayatının tüm dönemlerini, annesini, babasını, eğitim yaşamını, aşklarını, arkadaşlarını, evliliğini, boşanmasını yani kısaca özel yaşamına dair en mahrem sırlarını bile kurmaca dünyada anlattığı ve tüm hikayesini gerçeklerden alan eserinde anlatmaktadır. İlk bakışta kurmaca gibi gelen hikaye sonradan gerçek bir hal almaktadır. Gerçek yine kurmacayı şekillendirmekte ve eserin otobiyografik unsurlarla çok zengin bir hal almasını sağlamaktadır. Atay'ın bunu yapmasındaki amacının ise yine anlatma ihtiyacından hatta belki de kendine sakladığı sırları paylaşma arzusundan kaynaklandığı söylenebilir.

Atay'ın hayatından izler taşıyan bir diğer eser ise “*Tehlikeli Oyunlar*”dır. Bu roman Atay'ın eşinden boşandıktan ve sevdiği kadın tarafından terkedildikten sonra yaşadığı bunalım döneminde kaleme aldığı ve bu kötü ruh haliyle oluşturduğu bir eserdir. Roman birebir Atay'ın bunalımını, umutsuzluğunu ve kötümserliğini yansıtmakta ve belki de Atay bu yolla aslında bir nevi iç hesaplaşma yaşamaktadır. Bu kullanım da yazarın otobiyografiyi kullanmasının başka bir amacına hizmet etmekte ve kurmacayı bu şekilde oluşturmaktadır.

“*Korkuyu Beklerken*” isimli hikayede “*Babama Mektup*” isimli bölümünde ise Atay babasıyla yaşadığı bazı olumsuz durumları, ona hissettiği duyguları, yarım kalmışlıklarını ve babasıyla ilgili yaşanmamışlıklarını burada doğrudan dile getirmiş hatta babası ve

kendisiyle ilgili bir takım itiraflarda bulunmuştur. Bu hikayede kullanılan direkt olarak kaleme alınan otobiyografik unsurlar kurmacayı değil gerçeğin ta kendisini hikaye adı altında oluşturmuştur.

Sonuç olarak otobiyografik unsurların kurmacayı şekillendirirken kullanılan en önemli unsurlar oldukları söylenebilir. Çünkü insan geçmişinden ve köklerinden ayrı düşünülemez. Yazarlar her ne kadar eserlerde kurmaca dünyalar oluştursalar da bu dünyaların temelinde gerçek yaşam olması zorunludur. İnsan geçmişinden, kültüründen, ailesinden bağımsız bir canlı olmadığı için, bunları hayatının her döneminde bir şekilde kullanmak ve bu tip şeylerle ister istemez bağlantı kurmak durumundadır. Bu sebeple de otobiyografik unsurlar eserlerde doğrudan veya dolaylı şekilde kullanılmak zorundadır. Tüm bunlardan yola çıkarak kısaca şunu söylebiliriz ki, gerçek yaşamdan bağımsız, otobiyografik unsurlardan uzak bir edebiyat düşünülemez ve gerçek yaşam kurmacayı oluştururken başvurulacak benzersiz ve eşsiz bir hazinedir.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

Atay, Oğuz, *Korkuyu Beklerken*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

Atay, Oğuz, *Tehlikeli Oyunlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Atay, Oğuz, *Tutunamayanlar*, Sinan Yayınları, İstanbul 1972.

Walser, Robert, *Geschwister Tanner*, Verlag von Bruno Cassirer, Berlin 1909.

Walser, Robert, *Haydut*, Can Yayınları, (Çev.: Cemal Ener), İstanbul 2006.

Walser, Robert, *Jakob von Gunten*, Jaguar Yayınları, (Çev.: Gül Gürtunca), İstanbul 2019.

Walser, Robert, *Jakon von Gunten*, Bruno Cassierer, Berlin 1909.

Walser, Robert, *Tanner Kardeşler*, (Çev.: S. Fischer Vakfı), Can Yayınları, İstanbul 2011.

Zweig, Stefan, *Mecburiyet*, (Çev.: İndigo Yayınları), İstanbul 2019.

Zweig, Stefan, *Satranç*, (Çev.: Oğün Duman), İndigo Kitap, İstanbul 2018.

Zweig, Stefan, *Schachnovelle*, von. www.stefanzweig.de. (Erişim Tarihi: 21.10.2020)

İkincil Kaynaklar

Akçıl, Sacide, *Stefan Zweig'in Biyografileri Aracılığıyla Avrupa Aydınlanmasının Birey İnsanı*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2002.

Akyıldız Ercan, Cemile, *Dünün Dünyası Işığında Stefan Zweig'in Hayatı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2020.

Amann, Jürg: *Verirren oder Das plötzliche Schweigen des Robert Walser*. Roman. Aarau, Frankfurt a.M., Salzburg 1978.

Civelek, Kamil ve Tilbe, Ali, *Frederic Beigbeder'nin Romantik Egoist Adlı Karma Benlik Anlatısı*, Bursa, Mayıs 2016, Sayı: 6, No: 1, 27-45.

- Collingwood, R. G., *An Autobiography and Other Writings, With Essays on Collingwood's Life and Work*, (ed. David Boucher and Teresa Smith), Oxford University Press, Oxford 2013.
- Çatalkaş, Adem, *Oğuz Atay'ın Romanlarında Kişiler Kadrosu*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın 2019.
- Dennett, Daniel C., *Times Literary Supplement, September 16–22, 1988. Cited in Galen Strawson, Real Materialism: And Other Essays*, Clarendon Press, Oxford 1988.
- Doğan, Süreyya, *Oğuz Atay'ın Romanlarında Bireysel Temalar*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2011.
- Dost, Ayfer , *Kadın ve Erkeklerin Otobiyoğrafik Anlatılarında Benlik Tipleri ve Duygu Dili Arasındaki İlişki*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Koç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2006.
- Ecevit, Yıldız, *Ben Buradayım-Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.
- Echte, Bernhard, *Robert Walsers Kindheit und Jugend in Biel- Ein biographischer Essay*, Wädenswil 2002.
- Echte, Bernhard, *Robert Walsers Kindheit und Jugend in Biel, Ein biographischer Essay*, Wädenswil 2002, s. 15'den aktaran Lucas Marco Gisi, Robert Walser Handbuch (Leben-Werk-Wirkung), Verlag J.B Metzler, Deutschland 2018.
- Egelhaf, Martina Wagner, *Autobiographie*, Verlag, J.B, Metzler, Stuttgart 2005.
- Egelhaff, Martina Wagner, *Autobiographie*, J.B. Metzler, Stuttgart 2005.
- Engel, Manfred, "Außenwelt und Innenwelt: Subjektivitätsentwurf und moderne Romanpoetik in Robert Walsers Jakob von Gunten und Franz Kafkas Der Verschollene". In: *Jahrbuch der Deutschen Schillergesellschaft* 30, 1986, 533–570.
- Folkenflik, Robert, *The Culture of Autobiography*, Standford University Press, California 1993.
- Gandhi, M.K. *An Autobiography*, Penguin 2001.

- Gao, Yuan, *Shame und Identity in Robert Walser's "The Robber"*, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 284, Zhejiang University, Atlantis Press, Hangzhou, China 2018.
- Gasparini, Phillippe, *Autofiction*, Le Seuil, Fransa 2004.
- Geneli, Mehmet, *Oğuz Atay'ın Eserlerinde Psikolojik Tipler*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş-ı Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2021.
- Gisi, Lucas Marco, *Robert Walser Handbuch (Leben-Werk-Wirkung)*, Verlag J.B Metzler, Deutschland 2018.
- Greven, Jochen, *Existenz, Welt und reines Sein im Werk Robert Walsers*, Wilhelm Fenk Verlag, Köln 1960.
- Greven, Jochen, *Gespräch in einer Bibliothek. In: Robert Walser*, hrsg. von Heinz Ludwig Arnold. München 2004.
- Groddeck, Wolfram, *Schrift und Textkritik: vorläufige Überlegungen zu einem Editionsproblem in Robert Walsers Mikrogrammen am Modell der 'Bleistiftskizze'*. In: MLN 117, 2002, H.3, 544–559.
- Gunn, Judith, *Dostoyevsky-A Life of Contradiction*, Amberley Publishing, UK 2016.
- Halbwachs, Maurice, *Les Cadres Sociaux de la Mémoire*, Albin Michel, Paris 1994, On Collective Memory, ed. and tr. Lewis A. Coser, University of Chicago Press, Chicago 1992.
- Jürgens, Martin, *Die Aufgabe der Identität: Robert Walsers Helden*. In: Robert Walser, hrsg. von Heinz Ludwig Arnold. München 2004.
- Jürgens, Martin, *Robert Walser Die Krise der Darstellbarkeit*, Scriptor, Kronberg 1973.
- Kadak, Deniz, *Oğuz Atay ve Franz Kafka'nın Kurguya Dönüşen Bilinçaltı Süreçleri*, Yeditepe Üniversitesi, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.
- Kafka, Franz, *Babaya Mektup*, Can Yayınları, İstanbul 2019.
- Kafka, Franz, *Dönüşüm*, İndigo Yayınları, İstanbul 2019.

- Karabulut, Merve, *Robert Walser'in Mikrogram Dünyası*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2018.
- Koçyiğit, Fırat Ender, *Stefan Zweig ve Süreyya Aydemir'in Politik Biyografilerini Mukayeseli İncelemesi*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2018.
- Koruç, Esra, *Günümüz Sanatında Otobiyografik Anlatılar*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara 2018.
- Köker, Saniye, *Bireyselliğin Sunumu Olarak Otobiyografi*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu 2019.
- Köse, Ayşe ve Aslan, Fatih, "Sosyolojik Bir Olgu Olarak İntihar", *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019, 2
- Lejuene, Philippe, *On Autobiography*, University of Minnosota Press, Minnasota 1998.
- Marcus Laura, *Autobiography –A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2018.
- McCarty, A. E., The Dependence and Freedom of Kafka's "Metamorphosis", Kafka Project, 2003. http://www.kafka.org/verw_issue/student_paper3.htm (Erişim Tarihi: 08/05/2020).
- Mill, John Stuart, *Collected Works of John Stuart Mill*, ed. John M. Robson and Jack Stillinger, Liberty Fund, Indianapolis 2006, Vol. 1, 5.
- Naik, D.G., *Art of Autobiography*, Vadarbha Marathwada Book Company, Virginia 1962.
- Nalcıoğlu, Ahmet Uğur, *İsviçreli Aylak Bir Yazar-Robert Walser*, Çizgi Kitabevi, Konya 2016.
- Narlı, Mehmet, *Otobiyografi ve Roman/ Otobiyografik Roman*, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Balıkesir 2009.
- Özdemir, Ayşe, *Walser'in Öykülerinde Doğa*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2018.
- Özyön, Arzu, *Genç Werther'in Acıları, Johann Wolfgang Goethe (Kitap İncelemesi)*, Öteki Yayınevi, İstanbul 1993.

- Pascal, Roy, *Design and Truth in Autobiography*, Routledge Library Editions, England 2017.
- Pascal, Roy, *Design und Truth in Autobiography*, Routledge Library Edition, New York, 1960.
- Paul de Man, *Autobiography as-De Facement*, Modern Language Notes, England 1979.
- Reynolds, Stephen, "Autobiografiction", *Speaker* 15(66), 1906, 15.
- Rose, Gillian, *Love's Work*, Chatto and Windus, London 1995.
- Rousseau, J.J., *İtirafı I*, Milli Eğitim Yayınları, Batı Klasikleri, İstanbul 1991.
- Rousseau, J.J., *İtirafı II*, Milli Eğitim Yayınları, Batı Klasikleri, İstanbul 1991.
- Sartre, Jean-Paul, *L'Être et le néant*, Gallimard, Paris 1948.
- Sauvet, Catherine, Vergessene Weiten, *Biographie zu Robert Walser (Robert Walser)*, Aus dem Französischen v.Helmut Kossodo, Köln Saignelégier 1993.
- Schäfer, Jörg, Zeittafel. In: Robert Mächler: Robert und Karl Walser. [Katalog zur] Ausstellung im Helmhaus Zürich, 16. April bis 4. Juni 1978. Zürich 1978, 4–6.
- Schwerin, Kerstin von, Die Kunst des Verschwindens, *Robert Walsers Mikrographische Entwürfe "Aus dem Bleistiftgebiet"*, Frankfurt a.M, Berlin u.a. 2001.
- Seelig, Carl, *Walks With Walser*, (Çev.: Anne Posten), New Directions Publishing, New York 2017.
- Seelig, Carl, *Wanderungen mit Robert Walser*, New Directions Publishing, New York 2017.
- Sezgin, Ozan, *Stefan Zweig'in Schachnovellesi ve J.K. Rowling'in Harry Potter Serisinin Oyun Teorisi ile İncelenmesi*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) , Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.
- Stephens, J., *Franz Kafka's Personal Life Reflected in The Metamorphosis*, Kafka Project, 2003. http://www.kafka.org/verw_issue/student_paper5.htm (Erişim Tarihi: 08/05/2020) .
- Taylor, Charles, *Sources of the Self*, Harvard University Press, Cambridge, MA 1989.
- The Book of Margery Kempe*, tr. Anthony Bale, Oxford University Press, Oxford 2015.

Tilbe, Ali, *Yeniötesi Yazında Özkurmaca*, Transnational Press, London 2019.

Walser, Martin, *Über den Unerbittlichkeitsstil: Zum 100. Geburtstag von Robert Walser*,
In: Zeitschrift für Literatur 25, Akzente 1978, H. 1, 203–223.

Wordsworth, William, *The Prelude 1799, 1805, 1850*, (Ed.: Jonathan Wordsworth, M. H. Abrams, and Stephen Gill), Norton, New York 1993.

Yavaş, Semra, *Oğuz Atay'ın Roman ve Öykülerinin Psikanalitik Açıdan İncelenmesi*,
(Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Adıyaman 2018.

Zweig, Stefan, *Kendi Hayatının Şiirini Yazarlar*, (Çev.: Gülperi Sert), İş Bankası Kültür
Yayınları, 2011.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://tr.wikipedia.org/wiki/Fyodor_Dostoyevski (Erişim Tarihi: 08/05/2020)

https://www.wikiwand.com/tr/Hermann_Hesse, (Erişim Tarihi: 09/05/2020)

Stefan Zweig, www.literaturdownload.at, s.7 (21.10.2020)

www.e-psikiyatri.com. (Erişim Tarihi: 19.05.2020)

EKLER

EK 1. ALINTILARIN ASLI

GESCHWISTER TANNER

“Ich glaube, so jung ich noch bin, einige Menschenkenntnis zu besitzen, außerdem liebe ich die Menschen, so verschiedenartig sie auch sein mögen; ich werde also meine Kenntnis der Menschen nie in den Dienst der Übervorteilung stellen, aber auch ebensowenig daran denken, durch allzu übertriebene Rücksichtnahme auf gewisse arme Teufel Ihr wertees Geschäft zu schädigen. “ (s.2)

“Mit einem Wort: meine Liebe zu den Menschen wird angenehm balancieren auf der Wage des Verkaufens mit der Geschäftsvernunft, die ebenso gewichtig ist und mir ebenso notwendig erscheint für das Leben wie eine Seele voll Liebe: “(s.2)

“Und ich stille meinen Hunger damit ganz vortrefflich, und was brauche ich mehr, als meinen Hunger zu stillen, um sagen zu können: ich habe gegessen? Es soll Menschen geben, die sich aus dem Essen eine Kultur, eine Kunst machen; nun, kann ich das etwa nicht auch von mir sagen? Freilich! Nur ist meine Kunst eine bescheidene und meine Kultur eine delikate, denn ich genieße das Wenige stürmischer und üppiger als jene das Viele und Nicht-Aufhören-Wollende.”(s.57)

“Ist das schön, frei zu sein. Mag jetzt eine Seele an mich denken, mag sie, oder mag sie nicht, jedenfalls denkt die meinige an gar nichts. Ein solcher Morgen weckt immer eine gewisse Brutalität in mir, aber das schadet nichts, im Gegenteil, ist die Grundlage zum selbstlosen Naturgenuß. “(s.51)

“wenn man vom Schicksal dazu bestimmt, ich meine, vielleicht dazu erwählt ist, den Narren zu spielen. Es gibt viele, viele Schicksale, und vor ihnen will ich in allererster Linie meinen Nacken beugen. Es bleibt nicht anderes zu tun übrig. Im übrigen soll mir einer kommen mit der Zumutung, verdutzt und mutlos den Kopf hängen zu lassen. Ich habe es schon Verschiedenen gesagt, wie es in dieser Beziehung mit meinem Inneren steht.”(s.48)

“Ist es nicht dumm, daß ich so genau weiß, daß ich, wenn du es willst, sterben könnte für dich, sterben wollte? Kann ich nicht sterben für dich? Ich würde es ganz

selbstverständlich finden. Ich lege keinen Wert auf mein Leben, nur Wert auf anderer ihr Leben, und trotzdem liebe ich das Leben, aber ich liebe es deshalb, weil ich hoffe.”(s.76)

“Simon fing an, das träge, schlenderische Leben, das er führte, als etwas Unerträgliches zu empfinden. Er fühlte, daß er bald wieder schaffen und tagewerken mußte: »Es hat doch etwas für sich, zu leben wie die Meisten”(s.90)

“Ich war nie krank und beneidete immer die, die krank sein konnten, die man pflegte, für die man etwas feinere Worte hatte, wenn man zu ihnen sprach. Deshalb dachte ich mich öfters krank und war gerührt, wenn ich in meiner Einbildung vernahm, wie meine Eltern zärtlich zu mir redeten.”(s.106)

“Ich hatte ein Bedürfnis darnach, zärtlich behandelt zu werden, und es geschah nie. Vor meiner Mutter fürchtete ich mich, weil sie so selten zärtlich sprach. “(s.106)

“Ich hätte gern verzärtelt werden mögen; als ich aber einsah, daß es unmöglich war, daß man mir diese Aufmerksamkeit schenke, wurde ich ein Flegel und verlegte mich darauf, diejenigen zu ärgern, welche den Vorzug genossen, brave, geliebte Kinder zu sein. “(s.106)

“Von der Schule habe ich keine große Erinnerung mehr, aber ich weiß, daß sie mir eine Art Entgeltung wurde für die kleine Zurücksetzung, die ich im elterlichen Hause erfuhr: ich konnte mich auszeichnen. Es war mir eine Genugtuung, gute Zeugnisse nach Hause zu tragen. Ich fürchtete die Schule und verhielt mich infolgedessen dort brav; ich blieb in der Schule überhaupt immer zurückhaltend und zaghaft.”(s.106)

“In verschiedenen Fächern war ich überhaupt sehr gut, aber es war immer beschämend für mich, als Muster dazustehen, und ich bemühte mich oft förmlich, schlechte Resultate zu erzielen. Mein Instinkt sagte mir, daß mich die Überflügeltten hassen könnten, und ich war gerne beliebt. “(s.109)

“In einer größeren Gesellschaft von Menschen, wo es doch darauf ankommt, daß man sich zeigt und beliebt macht durch hervorragendes Sprechen, wirst du immer stumm bleiben, weil es dich nicht reizt, den Mund noch aufzutun, wo schon so viele durcheinanderschwatzen. Man wird dich infolgedessen übersehen: du wirst dann trotzig und benimmst dich unschicklich”(s.166)

“Du hinterlässest auch gar nichts. Ich wüßte nicht, was du hinterlassen könntest; denn du besitzest ja gar nichts. Du hast keine Ursache, so frech zu lachen.”(s.169)

“Sie sehen in mir einen ziemlich unverwüstlichen Menschen, der allerhand Mißgeschick zu ertragen versteht. Das Leben, es braucht mir gar nicht so sehr zu glänzen, so glänzt es doch schon in meinen Augen. Es ist mir meistens schön und ich verstehe die Menschen nicht, die es unschön nennen und es damit beschimpfen.”(s.228)

“Ich pflege mir Vorschriften zu machen und bin im allgemeinen wenig geneigt, mich von Phantasieen und Idealen hinreißen zu lassen, da ich das für äußerst unklug und für anmaßend halte. Glauben Sie mir nur, ich kann ein sehr trockener Mensch sein. Es ist auch keineswegs statthaft, jeden Menschen, den man einmal von Schönheit reden hört, gleich für einen schwärmenden Dichter zu halten, wie Sie es zu tun scheinen; “(s.39)

“Mir macht es Vergnügen, mich bloßzustellen, und ich darf immer überzeugt sein, daß die Achtung von solchen, bei denen man sich mit dem ersten freien Wort etwas vergibt, nicht gar so sehr viel wert ist, als daß man deshalb Ursache zum Betrübte sein hätte. Menschenachtung muß immer leiden unter der Menschenliebe. “(s.231)

“Mein Herz ist zuweilen ganz hart, besonders hart ist es, wenn ich andere Menschen voll Mitleid sehe. Da möchte ich immer so hineinwettern, hineinlachen in das warme Mitleid. Sehr schlecht von mir, sehr, sehr schlecht! Ich bin überhaupt noch lange kein guter Mensch, aber ich hoffe es noch zu werden.”(s.221)

”aber ich bin so einer, der einen jeden Menschen in seiner Art und Unart interessant und liebenswert findet. Ich komme nicht bis zur Menschenverachtung, oder ich verachte eigentlich nur die Feigheit und Leblosigkeit, aber ich finde an der Verdorbenheit sehr leicht etwas Interessantes. Und in der Tat, sie klärt über vieles auf, läßt tiefer in die Welt blicken und macht einen erfahrener und macht milder und treffender urteilen. “(s.254)

“Und in der Tat, sie klärt über vieles auf, läßt tiefer in die Welt blicken und macht einen erfahrener und macht milder und treffender urteilen sich gehobener und reicher, wenn man anständig einhergeht. “(s.254)

“Du bist so sehr darauf angelegt, die Achtung der Menschen zu genießen, wie nur irgend einer, und mehr noch, da du Eigenschaften hast, nur eigentlich zu viel wollende und zu flammende, die andere nicht besitzen.”(s.293)

“Du hast, ich muß es dir sagen, etwas zu Wildes an dir, und dann, im Handumkehren, springst du in eine Zartheit über, die wieder viel zu viel Zartheit von den Menschen fordert, um bestehen zu können. Vieles, das dich verletzen sollte, kränkt dich in keiner Weise, und verletzen läßt du dich von ganz selbstverständlichen, aus Welt und Leben herausgewachsenen Dingen. “(s.294)

“So, wie du jetzt bist, drückst du dich um die Ecken herum und gehst in Sehnsuchten unter, die eines Bürgers, Menschen und vor allem eines Mannes nicht recht würdig sind. Wie viel habe ich schon gedacht, das du tun und unternehmen könntest, um dich zu befestigen, aber ich muß dir doch am Ende die Arbeit an dem Herausformen deines Lebens selbst überlassen; denn Ratschläge taugen selten etwas”(s.293)

“Nichts in der Welt ist mein, aber ich sehne mich auch nach nichts mehr. Ich kenne keine Sehnsucht mehr. Als ich noch eine bestimmte Sehnsucht trug, waren mir die Menschen gleichgültig und hinderlich, und ich verabscheute sie bisweilen, jetzt liebe ich sie, weil ich sie brauche und weil ich mich zum Verbrauchen ihnen anbiete. “(s.8)

“Ich bin es, der die Welt gekränkt hat. Sie steht mir gegenüber wie eine erzürnte, beleidigte Mutter: wundervolles Antlitz, in das ich vernarrt bin: das Antlitz der Sühne fordernden, mütterlichen Erde! Ich zahle ab, was ich vernachlässigt, verspielt, verträumt, versäumt und verbrochen habe. Ich werde die Beleidigte zufriedenstellen und meinen Geschwistern dann einmal, einer schönen, traulichen Abendstunde erzählen, wie ich es gemacht habe, daß es gekommen ist, daß ich den Kopf so hoch trage.”(s.319)

Religion ist nach meiner Erfahrung Liebe zum Leben, inniges Hangen an der Erde, Freude am Moment, Vertrauen in die Schönheit, Glauben an die Menschen, Sorglosigkeit beim Gelage mit Freunden, Lust zum Sinnen und das Gefühl der Verantwortungslosigkeit in Unglücksfällen, Lächeln beim Tode und Mut in jeder Art Unternehmungen, die das Leben bietet.(s.252)

“Zum Beispiel auch sagte, ich sei aus einer sehr guten Familie entsprossen, mein Vater sei ein achtbarer Mann, meine Brüder tüchtige, hoffnungsvolle Menschen und ich selber sei ganz brauchbar, ein bißchen flatterhaft, aber zu Hoffnungen nicht unberechtigt, ein bißchen dürfe man mir schon vertrauen, und so weiter? Sie wüßten doch nichts von mir. “(s.2)

“Aber hatte einen schweren Stand mit der Kranken. Wir Kinder erinnerten uns mit Wehmut und Schmerz der Zeiten, wo sie eine Frau war, der alles mit einem Gemisch von Hochachtung und Zärtlichkeit begegnete, wo, wenn sie die helle Stimme ansetzte und einen rief, man sich beglückt fühlte zu ihr hinzueilen.”(s.113)

“Meine Mutter war eine hochgeachtete Frau, und die Hochachtung, die man ihr allgemein entgegenbrachte, war rein und kam aus dem Herzen heraus. Sie hat immer den Eindruck des Ländlichen und zugleich Vornehmen gemacht. Demutvoll und zugleich abweisend, wußte sie jeden Ungehorsam und jede Lieblosigkeit zu dämpfen. Der Ausdruck ihres Gesichts bat und gebot zu gleicher Zeit. “(s.312)

“Gereizt und allzu empfindlich war meine Mutter immer. Unsern Vater fürchteten wir alle lange nicht so, wie die Mutter, wir fürchteten nur immer, daß er etwas gesagt oder getan haben mochte, worüber Mutter in Zorn geraten konnte. Er war ihr gegenüber machtlos, eine Natur, die das Energische nicht so sehr liebte wie das Sich-wohl-sein-lassen. Als munterer Gesellschafter war er gerne gesehen, aber zu schweren Geschäften war er nicht der Mann”(s.314)

“Sie war eine herzlich gute Frau. Wir Kinder sprechen immer und immer über sie, wann und wo wir auch immer zusammentreffen. Wir leben zerstreut auf dieser runden, weiten Welt, und das ist sehr gut, denn wir haben alle solche Köpfe, wissen Sie, die nicht lange zueinander taugen.”(s.21)

“Einer meiner Brüder ist ein nicht unbekannter Gelehrter, ein anderer ist ein Spezialist im Börsenfach, wieder ein anderer ist weiter nichts als mein Bruder, weil ich ihn mehr als einen Bruder liebe, und es mir, wenn ich an ihn denke, nicht einfiel, noch sonst etwas anderes hervorzuheben an ihm, als eben den Umstand, daß er der meinige ist, der, der so aussieht, wie er, sonst nichts.”(s.22)

“während Kaspar es einfach als eine Art Notwendigkeit hingehen ließ. Er sagte sich, daß es ganz in der Ordnung der Dinge liege, einmal auch von einem Bruder nicht begriffen zu werden. Er mochte nicht den Kopf zurückwenden nach vergangenen Angelegenheiten, die er übrigens, eben weil sie vorüber waren, als für weiterer Gedanken nicht wert hielt.”(s.67)

“Er ist ganz und gar Künstler, und wenn ich, sein Bruder, etwas von der Kunst verstehe, so ist er daran schuld, nicht mein Verständnis, das sich nur, angezogen von ihm, einigermaßen entfalten konnte. Ich glaube, er trägt jetzt lange Locken, aber die Locken stehen ihm so natürlich, wie einem Offizier der kurzgeschorene Kopf, man findet es nicht auffällig. Unter den Menschen verschwindet er, und er begehrt auch, unter ihnen zu verschwinden, um ruhig arbeiten zu können. “(308)

“So habe ich ihn nun zum zweiten Male verloren, durch eine ganz unschuldige, gutgemeinte, aber in der Tat etwas unvorsichtige Äußerung. Ich kenne ihn zu wenig, das ist alles, und ich werde ihn vielleicht nie kennen lernen. Unsere Lebensläufe sind zu verschieden. Aber vielleicht führt uns ein anderes Mal die Zukunft, die man ja nie ergründet, zusammen. “(s.69)

“Ich habe Ihnen nun leise und skizzenhaft meine Brüder gezeigt, es tritt jetzt ein Mädchen auf, eine einsame, in einem Dörfchen mit Strohdächern vergrabene Schullehrerin, meine Schwester Hedwig. Möchten Sie sie kennen lernen? Sie würden mit Ihrer ganzen Empfindung Freude an dem Mädchen haben. Es gibt kein stolzeres Geschöpf als sie auf der Erde. Ich lebte drei volle Monate lang als Müßiggänger bei ihr auf dem Lande, sie hat geweint, als ich ankam “(s.310)

“Meine Mutter und meine Schwester Hedwig ergeben in meinem Kopf immer ein innig verbundenes und zusammengewobenes Bild. Hedwig hat die Mutter, als diese krank wurde, besorgt und gepflegt, wie man ein kleines Kind pflegen muß.”(s.312)

“Eine sonderbare Ehre, ein unglückliches, innerlich armes und sehnsüchtiges Mädchen zu sein, wie jetzt ich mit dieser Ehre von Beruf. Ein Beruf ist eine Last durchs Leben für einen Mann mit starken Schultern und vorwärtsstrebendem Willen, ein Mädchen wie mich erdrückt er. “(s.155)

“Es war ein Bankhaus von weltbedeutendem Umfang, ein großes Gebäude von palastähnlichem Aussehen, in welchem hunderte von jungen und alten, männlichen und weiblichen Leuten beschäftigt waren.”(s.28)

“Draußen ist jetzt Frühling und ich könnte zum Fenster hinausspringen, so weh tut mir dieses lange, lange Glieder-Nicht-Bewegen-dürfen. Ein Bankgebäude ist doch ein

dummes Ding im Frühling. Wie nähme sich eine Bankanstalt etwa auf einer grünen, üppigen Wiese aus? “(s.30)

“Wenn ich ein Schuhmacher wäre, so machte ich doch wenigstens Schuhe für Kinder, Männer und Damen, diese gingen im Frühlingstag in meinen Schuhen auf der Gasse spazieren. Ich würde den Frühling empfinden, wenn ich meinen Schuh an dem fremden Fuß erblickte. Hier kann ich den Frühling nicht empfinden, er stört mich.”(s.31)

JAKOB VON GUNTEN

“Man lernt hier sehr wenig, es fehlt an Lehrkräften, und wir Knaben vom Institut Benjamenta werden es zu nichts bringen, d. h., wir werden alle etwas sehr Kleines und Untergeordnetes im späteren Leben sein. Der Unterricht, den wir genießen, besteht hauptsächlich darin, uns Geduld und Gehorsam einzuprägen, zwei Eigenschaften, die wenig oder gar keinen Erfolg versprechen.”(s.1)

“daß ich aus einem sehr guten Hause stamme. Ich sagte unter anderem, mein Vater sei Großrat, und ich sei ihm davongelaufen, weil ich gefürchtet hätte, von seiner Vortrefflichkeit erstickt zu werden. Wieder schwieg der Vorsteher eine Weile.”(s.8)

“Was wir Zöglinge tun, tun wir, weil wir müssen, aber warum wir müssen, das weiß keiner von uns recht. Wir gehorchen, ohne zu überlegen, was aus all dem gedankenlosen Gehorsam noch eines Tages wird, und wir schaffen, ohne zu denken, ob es recht und billig ist, daß wir Arbeiten verrichten müssen.”(s.40)

“Um diese Frage herum dreht sich im Grunde genommen der ganze Unterricht. Kenntnisse werden uns keine beigebracht. Es fehlt eben, wie ich schon sagte, an Lehrkräften, d. h. die Herren Erzieher und Lehrer schlafen, oder sie sind tot, oder nur scheintot, oder sie sind versteinert, gleichviel, jedenfalls hat man gar nichts von ihnen.”(s.4)

“Das ist es: ich mag nicht Auskunft geben. Es ist mir zu dumm. Schade, ich sollte nicht Eltern haben, die mich lieben. Ich mag überhaupt nicht geliebt und begehrt sein. Sie sollen sich daran gewöhnen, keinen Sohn mehr zu haben.”(s.22)

“Ja, so ist es: man duldet nichts Herren- oder Damenhaftes mehr. Es gibt keine Herren mehr, die machen können, was sie wollen, und es gibt längst keine Herrinnen mehr. Soll

ich darüber traurig sein? Fällt mir nicht ein. Bin ich verantwortlich für den Geist des Zeitalters? Ich nehme die Zeit, wie sie ist, und behalte mir nur vor, im stillen meine Beobachtungen zu machen.”(s.85

SCHACHNOVELLE

“Wäre damals ein Krieg ausgebrochen, ich hätte es nicht erfahren; meine Welt bestand doch nur aus Tisch, Tür, Bett, Waschschüssel, Sessel, Fenster und Wand, und immer starrte ich auf dieselbe Tapete an derselben Wand;”(s.27)

“Allmählich spürte ich, wie meine Nerven unter diesem gräßlichen Druck des Nichts sich zu lockern begannen, und ich spannte, der Gefahr bewußt, bis zum Zerreißen meine Nerven, irgendeine Ablenkung zu finden oder zu erfinden”(s.16)

“Ich war durch meine fürchterliche Situation gezwungen, diese Spaltung in ein Ich Schwarz und ein Ich Weiß zumindest zu versuchen, um nicht erdrückt zu werden von dem grauenhaften Nichts um mich.”(s.37)

DIE WELT VON GESTERN

“Wenn ich versuche, für die Zeit vor dem Ersten Weltkriege, in der ich aufgewachsen bin, eine handliche Formel zu finden, so hoffe ich am prägnantesten zu sein, wenn ich sage: es war das goldene Zeitalter der Sicherheit. Alles in unserer fast tausendjährigen österreichischen Monarchie schien auf Dauer gegründet und der Staat selbst der oberste Garant dieser Beständigkeit.”(s.5)

“Während also mein Großvater als typischer Vertreter der früheren Epoche nur dem Zwischenhandel mit Fertigprodukten gedient, ging mein Vater schon entschlossen hinüber in die neue Zeit, indem er in Nordböhmen in seinem dreiunddreißigsten Lebensjahr eine kleine Weberei begründete, die er dann im Laufe der Jahre langsam und vorsichtig zu einem stattlichen Unternehmen ausbaute. “(s.7)

“Aber es ist mein Vater in mir und sein heimlicher Stolz, der mich zurückzwingt, und ich darf ihm nicht Widerstand leisten; denn ihm danke ich, was ich vielleicht als meinen einzig sicheren Besitz empfinde: das Gefühl der inneren Freiheit

“Meine Mutter, die mit ihrem Mädchennamen Brettauer hieß, war von einer anderen, einer internationalen Herkunft. Sie war in Ancona, im südlichen Italien geboren und

Italienisch ebenso ihre Kindheitssprache wie Deutsch; immer wenn sie mit meiner Großmutter oder ihrer Schwester etwas besprach, was die Dienstboten nicht verstehen sollten, schaltete sie auf Italienisch um. “(s.9)

“Aber die Familie meiner Mutter war keineswegs italienisch, sondern bewußt international; die Brettauers, die ursprünglich ein Bankgeschäft besaßen, hatten sich – nach dem Vorbild der großen jüdischen Bankiersfamilien, aber natürlich in viel winzigeren Dimensionen – von Hohenems, einem kleinen Ort an der Schweizer Grenze, frühzeitig über die Welt verteilt. “(s.9)

“Die einen gingen nach St. Gallen, die andern nach Wien und Paris, mein Großvater nach Italien, ein Onkel nach New York, und dieser internationale Kontakt verlieh ihnen besseren Schliff, größeren Ausblick und dazu einen gewissen Familienhochmut.”(s.9)

“Jeder sprach mehrere Sprachen, und ich erinnere mich, mit welcher Selbstverständlichkeit man bei meiner Tante in Paris bei Tisch von der einen zur andern hinüberwechselte. Es war eine Familie, die sorgsam ›auf sich hielt“ (s.9)

“Dunkel erinnere ich mich, daß wir als Siebenjährige irgendein Lied von der ›fröhlichen, seligen Kinderzeit‹ auswendig lernen und im Chor singen mußten. Ich habe die Melodie dieses einfach-einfältigen Liedchens noch im Ohr, aber sein Text ist mir schon damals schwer über die Lippen gegangen und noch weniger als Überzeugung ins Herz gedrungen. “(s.18)

“Damals schwer über die Lippen gegangen und noch weniger als Überzeugung ins Herz gedrungen. Denn meine ganze Schulzeit war, wenn ich ehrlich sein soll, nichts als ein ständiger gelangweilter Überdruß, von Jahr zu Jahr gesteigert durch die Ungeduld, dieser Tretmühle zu entkommen. Ich kann mich nicht *besinnen, je ›fröhlich‹ noch ›selig‹ innerhalb jenes monotonen, herzlosen und geistlosen Schulbetriebs gewesen zu sein, der uns die schönste, freieste Epoche des Daseins gründlich vergällte, und ich gestehe sogar, mich heute noch eines gewissen Neides nicht erwehren zu können, wenn ich sehe, um wieviel glücklicher, freier, selbständiger sich in diesem Jahrhundert die Kindheit entfalten kann. “(s.18)*

“Noch immer kommt es mir unwahrscheinlich vor, wenn ich beobachte, wie heute Kinder unbefangen und fast au pair mit ihren Lehrern plaudern, wie sie angstlos statt wie wir

mit einem ständigen Unzulänglichkeitsgefühl zur Schule eilen, wie sie ihre Wünsche, ihre Neigungen aus junger, neugieriger Seele in Schule und Haus offen bekennen dürfen – freie, selbständige, natürliche Wesen, indes wir, kaum daß wir das verhaßte Haus betraten.”(s.18)

“Dieses Mißvergnügen an der Schule war nicht etwa eine persönliche Einstellung; ich kann mich an keinen meiner Kameraden erinnern, der nicht mit Widerwillen gespürt hätte, daß unsere besten Interessen und Absichten in dieser Tretmühle gehemmt, gelangweilt und unterdrückt wurden. Aber viel später erst wurde mir bewußt, daß diese lieblose und seelenlose Methode unserer Jugenderziehung nicht etwa der Nachlässigkeit der staatlichen Instanzen zur Last fiel, sondern daß sich darin eine bestimmte, allerdings sogfältig geheimgehaltene Absicht aussprach.”(s.20)

“Wir bartlosen, unausgewachsenen Burschen, die tagsüber noch auf der Schulbank hocken mußten, bildeten wirklich das ideale Publikum, das sich ein junger Dichter erträumen konnte, neugierig, kritisch verständig und begeistert sich zu begeistern. Denn unsere Fähigkeit zum Enthusiasmus war grenzenlos; während unserer Schulstunden, “(s.24)

“Diese Art Adel, den sich manche jüdische Familie aus eigener Machtvollkommenheit zulegte, hat mich und meinen Bruder schon als Kinder bald amüsiert und bald verärgert. Immer bekamen wir zu hören, daß dies »feine« Leute seien und jene »unfeine«, bei jedem Freunde wurde nachgeforscht, “(s.9)

“Nirgends war es leichter, Europäer zu sein, und ich weiß, daß ich es zum Teil dieser Stadt zu danken habe, die schon zu Marc Aurels Zeiten den römischen, den universalen Geist verteidigt, daß ich frühzeitig gelernt, die Idee der Gemeinschaft als die höchste meines Herzens zu lieben.”(s.15)

“Wir, gejagt durch alle Stromschnellen des Lebens, wir, gerissen aus allen Wurzeln unseres Verbundenseins, wir, immer neu beginnend, wo wir an ein Ende getrieben werden, wir, Opfer und doch auch willige Diener unbekannter mystischer Mächte, wir, für die Behaglichkeit eine Sage geworden ist und Sicherheit ein kindlicher Traum, – wir haben die Spannung von Pol zu Pol und den Schauer des ewig Neuen bis in jede Faser unseres Leibes gefühlt.”(s.17)

“Erst waren es nur zwei oder drei unter uns, die solche künstlerischen, literarischen, musikalischen Interessen in sich entdeckten, dann ein Dutzend und schließlich beinahe alle.”(s.22)

“Wir schlichen uns in die Proben der Philharmoniker, wir stöberten bei den Antiquaren, wir revidierten täglich die Auslagen der Buchhändler, um sofort zu wissen, was seit gestern neu erschienen war. Und vor allem, wir lasen, wir lasen alles, was uns zu Händen kam.”(s.23)

“Denn wir verfolgten dank der Kollektivität unserer Interessen den orbis pictus der künstlerischen Geschehnisse nicht mit zwei, sondern mit zwanzig und vierzig Augen; was der eine übersah, bemerkte für ihn der andere, und da wir uns kindisch protzig mit einem fast sportlichen Ehrgeiz unablässig in unserem Wissen des Neuesten und Allerneuesten überbieten wollten, so befanden wir uns eigentlich in einer Art ständiger Eifersucht auf Sensationen.”(s.23)

“Am nächsten Tag stürmten wir in die Bibliothek, die Bücher dieses verschollenen dänischen Philosophen aufzutreiben, denn etwas Fremdes nicht zu kennen, das ein anderer kannte, empfanden wir als Herabsetzung; gerade das Letzte, das Neueste, das Extravaganteste, das Ungewöhnliche, das noch niemand.”(s.23)

“Ich weiß natürlich heute genau, wieviel Absurdität in diesem wahllosen Enthusiasmus steckte, wieviel bloß gegenseitige Nachäfferei, wieviel bloß sportliche Lust, sich zu übertrumpfen, wieviel kindische Eitelkeit, sich durch Beschäftigung mit der Kunst über die banausische Umwelt der Verwandten und Lehrer hochmütig erhaben zu fühlen. Aber noch heute bin ich erstaunt, wieviel wir jungen Burschen durch diese Überspannung der literarischen Leidenschaft damals gewußt haben, wie frühzeitig wir uns kritische Unterscheidungsfähigkeit durch dies ununterbrochene Diskutieren und Zerfasern angeeignet haben.”(s.24)

“Ich kannte mit siebzehn Jahren nicht nur jedes Gedicht Baudelaires oder Walt Whitmans, sondern wußte die wesentlichen auswendig und glaube, in meinem ganzen späteren Leben nicht mehr so intensiv gelesen zu haben wie in diesen Schul- und Universitätsjahren. Namen waren uns selbstverständlich geläufig, die in der

Allgemeinheit erst ein Jahrzehnt später gewürdigt wurden, selbst das Ephemere blieb, weil mit solchem Eifer ergriffen, im Gedächtnis.”(s.24)

“ich bin der einzige unter ihnen allen, in dem die produktive Leidenschaft angehalten hat und dem sie Sinn sowie Kern eines ganzen Lebens geworden ist. Aber wie dankbar gedenke ich noch jener Kameradschaft! Wieviel hat sie mir geholfen! Wie haben diese feurigen Diskussionen, dies wilde Überbieten, dies gegenseitige Sich-Bewundern und Sich-Kritisieren mir Hand und Nerv frühzeitig geübt, wieviel Ausblick und Überblick auf den geistigen Kosmos gegeben, wie beschwingt uns alle über die Öde und Tristheit unserer Schule emporgehoben!”(s.31)

“Ich entschloß mich schließlich für Philosophie – oder vielmehr ›exakte‹ Philosophie, wie es bei uns nach dem alten Schema hieß –, aber wahrhaftig nicht aus einem Gefühl innerer Berufung, denn meine Fähigkeiten zu rein abstraktem Denken sind gering. Gedanken entwickeln sich bei mir ausnahmslos an Gegenständen, Geschehnissen und Gestalten, alles rein Theoretische und Metaphysische bleibt mir unerlernbar.”(s.50)

“den Eltern mir für eine Tanzstunde zugebilligte Geld für Bücher, mit achtzehn konnte ich noch nicht schwimmen, nicht tanzen, nicht Tennis spielen; noch heute kann ich weder radfahren noch chauffieren, und in sportlichen Dingen vermag jeder Zehnjährige mich zu beschämen. Selbst heute, 1941, ist mir der Unterschied zwischen Baseball und Fußball, zwischen Hockey und Polo höchst unklar, und der Sportteil einer Zeitung erscheint mir mit seinen unerklärlichen Chiffren chinesisch geschrieben.”(s.32)

“ich lebte plötzlich in einem Kreise, wo es auch wirkliche Armut mit zerrissenen Kleidern und abgetretenen Schuhen gab, eine Sphäre also, die ich in Wien nie berührt. Ich saß am selben Tisch mit schweren Trinkern und Homosexuellen und Morphinisten, ich schüttelte sehr stolz – die Hand einem ziemlich bekannten und abgestraften Hochstapler (der später seine Memoiren veröffentlichte und auf diese Weise zu uns Schriftstellern kam) und vielleicht merkt man in meinen Romanen und Novellen diese Vorliebe für alle intensiven und unbändigen Naturen. Dazu kam noch der Reiz des Exotischen, des Ausländischen; fast jeder von ihnen brachte meinem Neugierdrang ein Geschenk aus fremder Welt.”(s.60)

“Ein bißchen gute Diktion versuchte ich in den Kirchen von den Predigern zu erlernen, zwei oder drei Male kiebitzte ich bei Gerichtsverhandlungen, ich ging in die Theater, um richtiges Englisch zu hören – aber immer mußte ich mühsam suchen, was in Paris einem überflutend entgegenkam: Geselligkeit, Kameradschaft und Heiterkeit.”(s.32)

“Ich fand niemanden, um die Dinge zu diskutieren, die mir die wichtigsten waren; den Gutgesinnten unter den Engländern erschien wiederum ich durch meine grenzenlose Gleichgültigkeit gegen Sport, Spiel, Politik und was sie sonst beschäftigte, wahrscheinlich als ziemlich ungehobelter und lederner Geselle. Nirgends gelang es mir, mich einem Milieu, einem Kreis innerlich zu verbinden; so habe ich eigentlich neun Zehntel meiner Londoner Zeit arbeitend in meinem Zimmer oder im Britischen Museum verbracht. Zuerst versuchte ich es freilich redlich mit dem Spaziergehen.”(s.32)

“Paris, England, Italien, Spanien, Belgien, Holland, dies neugierige Wandern und Zigeunern war an sich erfreulich und in vieler Hinsicht ergiebig gewesen. Aber schließlich benötigt man doch – wann wußte ich es besser als heute, da mein Wandern durch die Welt kein freiwilliges mehr ist, sondern ein Gejagtsein? – einen stabilen Punkt, von dem aus man wandert, und zu dem man immer wieder zurückkehrt.”(s.32)

“Eine kleine Bibliothek hatte sich in den Jahren seit der Schule angehäuft, Bilder und Andenken; die Manuskripte begannen sich zu dicken Paketen zu stauen, und man konnte diese willkommene Last schließlich nicht ständig in Koffern durch die Welt schleppen. So nahm ich mir eine kleine Wohnung in Wien, aber es sollte keine wirkliche Bleibe sein, nur ein pied-à-terre, wie die Franzosen so eindringlich sagen”(s.32)

“Denn das Gefühl des Provisorischen beherrschte bis zum Weltkrieg in geheimnisvoller Weise mein Leben. Bei allem, was ich unternahm, beredete ich mich selbst, es sei doch nicht das Eigentliche, das Richtige – bei meinen Arbeiten, die ich nur als Proben auf das Wirkliche empfand, und nicht minder bei den Frauen, mit denen ich befreundet war. Damit gab ich meiner Jugend das Gefühl des noch nicht zum Äußersten Verpflichtetseins und gleichzeitig auch das ›diletto‹ des unbeschwerten Kostens, Probens und Genießens”(s.32)

“Schon in die Jahre gelangt, da andere längst verheiratet waren, Kinder und wichtige Positionen hatten und mit geschlossener Energie versuchen mußten, das Letzte aus sich

herauszuholen, betrachtete ich mich noch immer als den jungen Menschen, als Anfänger, als Beginner, der unermesslich viel Zeit vor sich hat, und zögerte, mich in irgendeinem Sinne auf ein Definitives festzulegen. “(s.82)

“So, wie ich meine Arbeit nur als Vorarbeit zum ›Eigentlichen‹, als Visitenkarte betrachtete, die meine Existenz der Literatur bloß ankündigte, sollte meine Wohnung vorläufig nicht viel mehr als eine Adresse sein. Bewußt wollte ich vermeiden, mich in Wien festzuwohnen und dadurch sentimentalisch an einen bestimmten Ort gebunden zu sein. Früh erlernt, hat es mir jedes Verlieren und Abschiednehmen leichter gemacht”(s.82)

“Nie habe ich unsere alte Erde mehr geliebt als in diesen letzten Jahren vor dem Ersten Weltkrieg, nie mehr auf Europas Einigung gehofft, nie mehr an seine Zukunft geglaubt als in dieser Zeit, da wir meinten, eine neue Morgenröte zu erblicken. Aber es war in Wahrheit schon der Feuerschein des nahenden Weltbrands.”(s.69)

“Die ergreifendsten unter diesen Menschen waren für mich – als ob mich schon eine Ahnung zukünftigen eigenen Schicksals berührt hätte – die Menschen ohne Heimat oder schlimmer noch: die statt eines Vaterlandes zwei oder drei hatten und innerlich nicht wußten, zu welchem sie gehörten.”(s.30)

“Je mehr die politische Spannung sich verschärfte, um so mehr zog ich mich darum von Gesprächen zurück und von jeder öffentlichen Aktion. England ist das einzige Land der alten Welt, in dem ich nie einen Artikel zeitgebundener Art in einer Zeitung veröffentlichte, nie im Radio gesprochen, nie mich an einer öffentlichen Diskussion beteiligt habe; ich habe dort anonym in meiner kleinen Wohnung gelebt als dreißig Jahre vordem der Student in der seinen in Wien.”(s.198)

“Ich überdachte die gelebte Zeit; wie von meinem Haus auf die Kette der Alpen und das sanft niederfallende Tal blickte ich zurück auf diese fünfzig Jahre und mußte mir sagen, daß es frevlerisch wäre, wollte ich nicht dankbar sein. Mir war schließlich mehr, unermesslich mehr gegeben worden als ich erwartet oder zu erreichen gehofft.”(s.178)

“unbekannt zu sein, in den kleinen Hotels zu wohnen nach den widerlich luxuriösen, bald vor, bald zurück zu treten, Licht und Schatten nach eigener Willkür zu verteilen. Und so viel Hitler mir später genommen, das gute Bewußtsein, doch noch ein Jahrzehnt nach

eigenem Willen und mit innerster Freiheit europäisch gelebt zu haben, dies allein vermochte selbst er mir weder zu konfiszieren noch zu verstören.”(s.165)

“Diese Tage, da täglich die Hilfeschreie aus der Heimat gellten, da man nächste Freunde verschleppt, gefoltert und erniedrigt wußte und für jeden hilflos zitterte, den man liebte, gehören für mich zu den furchtbarsten meines Lebens. Und ich schäme mich nicht zu sagen – so hat die Zeit unser Herz pervertiert, daß ich nicht erschrak, nicht klagte, als die Nachricht vom Tode meiner alten Mutter kam, die wir in Wien zurückgelassen hatten, sondern daß ich im Gegenteil sogar eine Art Beruhigung empfand, sie vor allen Leiden und Gefahren nun gesichert zu wissen.”(s.205)

“Am selben Abend begann ich meine wichtigsten Papiere zu packen, entschlossen, nun immer im Ausland zu leben, und diese Loslösung bedeutete mehr als eine von Haus und Land, denn meine Familie hing an diesem Haus als ihrer Heimat, sie liebte das Land.”(s.185)

Mir aber war persönliche Freiheit die wichtigste Sache auf Erden. Ohne irgend jemanden meiner Freunde und Bekannten von meiner Absicht zu verständigen, reiste ich zwei Tage später nach London zurück; mein erstes dort war, der Behörde in Salzburg die Mitteilung zu machen, daß ich meinen Wohnsitz definitiv aufgegeben hätte. Es war der erste Schritt, der mich von meiner Heimat loslöste. Aber ich wußte, seit jenen Tagen in Wien, daß Österreich verloren war – freilich ahnte ich noch nicht, wieviel ich damit verlor.”(s.185)

“Ich konnte zu jeder Stunde heimkehren, ich war nicht verbannt, nicht geächtet. Noch standen in meinem Salzburger Haus unbehelligt meine Bücher, noch trug ich meinen österreichischen Paß, noch war die Heimat meine Heimat, noch war ich dort Bürger – und Bürger mit vollen Rechten. Noch hatte nicht jener grauenhafte, jener keinem, der ihn nie am eigenen Leibe erlebt, erklärbare Zustand der Vaterlandslosigkeit begonnen, dieses nervenzerwühlende Gefühl, mit offenen wachen Augen im Leeren zu taumeln und zu wissen, daß man überall, wo man Fuß gefaßt hat, in jedem Augenblick zurückgestoßen werden kann.”(s.197)

“Gestern noch ausländischer Gast und gewissermaßen Gentleman, der hier sein internationales Einkommen verausgabte und seine Steuern bezahlte, war ich Emigrant geworden, ein ›Refugee‹. Ich war in eine mindere, wenn auch nicht unehrenhafte

Kategorie hinabgedrückt. Außerdem mußte jedes ausländische Visum auf diesem weißen Blatt Papier von nun an besonders erbeten werden, denn man war mißtrauisch in allen Ländern gegen die Sorte Mensch.”(s.206)

“daß seit dem Tage, da ich mit eigentlich fremden Papieren oder Pässen leben mußte, ich mich nie mehr ganz als mit mir zusammengehörig empfand. Etwas von der natürlichen Identität mit meinem ursprünglichen und eigentlichen Ich blieb für immer zerstört Es hat mir nicht geholfen, daß ich fast durch ein halbes Jahrhundert mein Herz erzogen, weltbürgerlich als das eines citoyen du monde zu schlagen. Nein, am Tage, da ich meinen Paß verlor, entdeckte ich mit achtundfünfzig Jahren, daß man mit seiner Heimat mehr verliert als einen Fleck umgrenzter Erde.”(s.207)

“Ich hatte in jenen Monaten London verlassen und mich auf das Land nach Bath zurückgezogen. Nie in meinem Leben hatte ich die Ohnmacht des Menschen gegen das Weltgeschehen grausamer empfunden. Da war man, ein wacher, denkender, abseits von allem Politischen wirkender Mensch, seiner Arbeit verschworen, und baute still und beharrlich daran, seine Jahre in Werk zu verwandeln.”(s.216)

“Nach allen Gesetzen der Vernunft hätte ich jetzt rasch meine Bücher, meine Manuskripte zusammenpacken und die britische Insel als ein mögliches Kriegsland verlassen sollen, denn in England war ich Ausländer und im Falle des Krieges sofort feindlicher Ausländer, dem jede denkbare Freiheitsbeschränkung drohte”(s.217)

“vielleicht durfte ich abends nicht mehr schlafen im eigenen Bett. Wieder war ich eine Stufe herabgefallen, seit einer Stunde nicht bloß der Fremde mehr in diesem Land, sondern ein ›enemy alien‹, ein feindlicher Ausländer; gewaltsam verbannt an eine Stelle, an der mein pochendes Herz nicht stand.”(s.218)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Elif Merve İNEÇ
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Hacettepe Üniversitesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi
Bildiği Yabancı Diller	Almanca-İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	Kongre Katılımları
İş Deneyimi	
Stajlar	Meb
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	